

MAGYAR
KÖNYV-HÁZ.

IRÁ
MOLNÁR JÁNOS.

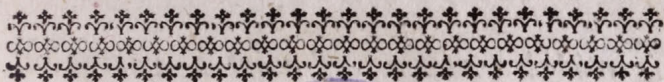
I. SZAKASZ.

POSONYBAN,
LANDERER MIHÁLY
betüivel, és költségével.

1783.

301921

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

B é - V e z e t é s .

*K*evés héjja volt, hogy ezen nyalábat Magyar Fótziusnak nem nevezém; de irtóztam a' nevétől. Okát az Egyházi Történetekben kell keresni. Akkor azonban jó példát adott, midőn az ő világi tisztségekor, az újítás előtt, azt a' Könyvet készítteté, mellyet Könyv-ház-nak nevez vala; 's mellyben az által-olvasott Könyvek darabjait felőlök tett itéletivel egygyütt elé-ada. Azok közt negyven a' félit emleget, mellyek másutt már kivesztek, és tsak nála találtatnak.

Hasonló ezen igyekezet az említett munkához; nem még ugyan az ő nagy voltára, hanem az ő fel-tett szándékára,

és módjára nézve. A' mint a' válogatott hasznu Könyveket, 's fő-képpen a' minapiakat olvasám, úgy azokat ama' nyomdok-szerént elé adom rendre; ki-szedvén belőlek azt, a' mit a' tudósításra gyönyörűnek, a' tudományra hasznosnak, az igyekezet nevelésére hathatósnak, az okos mulatságra, beszédre, írásra készületesnek véltem lenni.

Se nem minden Könyv jó, se nem minden jó Könyvnek jó mindenik része. Azért nagy jót tészén velünk, a' ki az illyenek' javát válogatva méltatja előnkbe.

Affélivel kívánnak kedveskedni, kik hazájokban, vagy a' külső tartományokban elé-kező új Könyvek lajstromát, 's rendi-modját írt Könyv-házokba szorítják; de a' tzelet gyakran el-nem érik: mert vagyon mind tudatlan, mind szive fordúlt Könyv-ház-Iró. Bár ne ditsérnék ezek a' kintornálók sokszor azokat, kik gyalázatot

ér-

érdemlenek; 's ne betsteleníttének ellenben azokat, kik méltók tellyes betsületre. Az illyen munkában, a' leg-okosabbak, 's tanultabbak közé számlálhatjuk mind a' Bétsi deák Ujság-Irót, mind Ráth Máttyás Pofonyi hirmondásit. De ezen Urnak nem fel-tett szándéka az hazán killeb' lépni az illyenekben, vagy a' Könyvnek titulussán, és rövid summáján kívül egyebet elé-adni illendő itélettel. Sokan egyebek egybe-gyűjtenek minden nemü Irót, 's a' javát a' gazzával egyelítvén, egynehány rendet, vagy falkát belőlek elé-adnak; de, a' ki tsak az ő munkájokba tekint, kevés hasznát veszi a' jónak-is.

Én a' sokból a' keveset úgy igyekszem elé-méltatni, hogy a' történetek, kulső-belső tartomány-béli népek, szokások, találmányok, mesterségek, a' természet sok féle tulajdonival, 's töb' a' félivel együtt rövideden meg-ismértessének; és a' példa el-hiteffé kö-

zönségesen: hogy, jó tollat tartani újjaink közt, midőn jóra-való munkákon legellyük szemeinket; mind tulajdon emlékezetünk segítésére, mind egyébek hasznára.* A kiknek szabad tehetségek vagyon, ezt az igyekezetet sok Szakasza, és minden féle tudományok ismértetésére folytathatják; a' tobbi közt ama' Frantzia Roziernek példajaként-is, ki a' természetről, külömbféle találmányokról, mesterségekről, 's több a' féliről ki-adott minapi tudósítáfokat temérdek sok Szakaszba kezdi gyűjteni. Melly egynehány tulajdonira nézve majd az enyimhez hasonló gyülemény. Ott-is találtnak utazások, 's történetek. De az enyim tsak kezdet, amazé meszsze-terjedt munka, 's nem zsebbe, hanem tárházba-való bőséges Könyvház. Elé-fordul annak további ismértetése ezen Szakasznak végén. Mellynek a' Tekéntete, 's tellyes rendi e' következendő.

A' MA-

* Az olvasott Könyvek jó nagy részét MITTERPACHER Lajos Úrnak köszönöm.

A' M A G Y A R
K Ö N Y V - H Á Z N A K
T E K É N T E T E.

- I. Könyv. Charlevoix első szakaszfa; Szent Domonkos Szigetéről. Kolumbus' ismertetése kedvéért.
- II. Ellis. Hudson Tartományjáról. ✓
- III. Akosztá. Amerikáról. ✓
- IV. Garcillaffo. Perú-felől.
- V. Solis Mekszikumról.
- VI. Kaliforniáról. ✓
- VII. Miller. Az Oroszok hajózása Amerikáig.
- VIII. Steller. Kamtsatkáról.
- IX. Barrere, Bouguer, Condamin Guiana, és Perú-felől.
- X. Condamin Orenok tájáról.
- XI. Condaminhoz adatott toldalék Perú-felől.
- XII. Peruba, Akádiába, 's Egyiptusba-való utazás.
- XIII. Dierville. Új Frantzia Országba való utazás.
- XIV. Anfonnak a' világ körül-való utazása.
- XV. Fermin. Surinámról.
- XVI. Adanson. Senegalliáról.
- XVII. Osbek. Kináig-való utazásáról.
- XVIII. Gmelin. Perfai utazásáról.
- XIX. Shavv. Afrikai, Arabiai 's t. a' f. utazásáról.

- XX. *Busbek.* Török Követségéről.
- XXI. A' nemzeti ('s másodszor) a' Deák Iskolák' füzérvető-Könyvekről.
- XXII. Tzitzerónak magyarra fordított válogatott részei.
- XXIII. Tzitzerónak Tzitzeró szavaival versbe fordított válogatott részei.
- XXIV. Szalágyi. A' Pánnoniai Egyház állapotjáról. I. Szakasz.
- XXV. Azonnak II-dik Szakaszfza.
- XXVI. Azonnak III-dik Szakaszfza.
- XXVII. Azonnak IV. Szakaszfza.
- XXVIII. Azonnak V. Szakaszfza.
- XXIX. Schenviszner. A' Romaiaknak parti utazásokról. I. Szakasz.
- XXX. Azonnak II-dik Szakaszfza.
- XXXI. Rozier. I. Szakaszfza, a' Természeti, 's mesterségi észre-vételekről. Abból elé-adatik.
- I. A' Kortonai papiros.
- II. Az új Káfé. *Roslan* Irásából,
- III. Az óron eresztett féreg. *Wohlfurtból.*
- IV. A' tő nyelésről.
- V. Az hús' el-tartásáról.
- VI. Virág nyomtatásról. 's t. a' f.
- VII. *Bancks* utazása. *Otabeitibe*, új Zelandiába, 's továbbá.
- XXXII. Fótzius Miriobiblion, avagy Bibliotheca nevű Könyve.
- XXXIII. Könyv. Benkő József Ur Füzéres bőveb' nevezeti.

I. K Ö N Y V.

Olvasám Amerikáról írt ama' nevezetes Könyvet: *Histoire de l' Isle Espagnole, ou de S. Dominigue.* Ecrite particulièrement sur des Memoires Manuscrits du P. Jean-Baptiste le Pers, Jesuite, Missionnaire a saint Dominigue &c. Par le P. Pierre François Xavier de CHARLEVOIX de la Compagnie de JESUS. Tom. I. a Amsterdam. 1723.

I. K Ö N Y V. I. LEVÉL.

Tengernek éjszaki ama részén, melly a' szélességnek 8 grádsától az 28 - dikig terjed, 's az hosszúságnak 293 - dikától - fogva 316 - dikig, temérdék sok a' Sziget *Antilla* - név - alatt. Régi hir az, hogy a' Szeretsenyeknek Spanyol Országba - való bé - ütésekkor hét Püspök

Az Amerikai nép eredetéről

fok Kereszténnyel hajóra ülven, az Antillai Szigetekbe szakadván, az hajókat el-égették, 's mindenik egy egy Vároft épített.

Ezen Szakaszban tsak Sz. Domonkosnak Antillai Szigetéről vagyon az Irás. E' földnek lakofi azt vélek, hogy nálak kezdődött a' Világ; 's hogy a' Nap és Hóld nálak-lévö némelly barlangból bujék-vala ki a' földnek világosítására. Más vélekedés azt hirelé, hogy az emberek a' barlangból nálak bukkantak-ki; azért a' Nap megneheztelven, a' barlang örizöit kövek-ké változtatta. És így továbbá.

Ki-vévén a' Mekszikumi és Peruviai Fejedelmeket, Amerikában egyéb fő emberek Cacik neven ismertetnek.

Labda.

Meg-vólt nálak a' tántz, és a' nagy labda, *balon* játék. Az bizonyos gyökérből, melly poffeteghez hasonlónak láttatik, készítettett. Azt nem ököllet, hanem háttal, farral, 's főkép térdel szokás verni. A' játék után dohányoztak. A' dohány levél öfzve tekertett V módra az egygyes vég meg-gyújtatott; a' kettös vég az órrok kettös lyukába ért. Így szíván a' füstöt meg-részegedtek, vagy meg-kábúltak.

p. 55. A' dohányt a' Frantziáknál ^{Dohány.} leg-először a' Portugállusok ismertették-meg; Brafiliai *Petun* név alatt, 's minthogy leg-első ismerete Lisbonából lett *Nikót* által, ki a' Portugállusoknál Követe volt IX-dik Károlynak, *Nikót* fűvének-is hivattatott. A' fel-talált Spanyol. szigetekben a' lakosok *Kobibának* nevezék, a' pipát pedig *Tobacónak*. Innét Tobák név kerekedett.

61. Szent Domonkos Szigetének ^{Arany.} régi népe úgy betsüllé az aranyt, mind némelly szentséges jószágát. Annak kerestetére indulván, böjttel, és feleségtől-való meg-tartóztatással készültek. Kolumbus hasonló szokást akara a' Spanyolok közé vezetni: hogy ily dolog előtt gyónyanak, áldozzanak; de heába beszélt. Ama' régi lakosok azomban nem ásással véséssel láttak e' dologhoz, hanem történetre erefztvén magokat, jobbára csak azokat az apró arany morzsákat fzedegették, melyekre véletlenül találtak. Azt egy kevesé meg-lapítván, az órrokra függő-gyanánt akaszták.

62. Az ifzapos földnek gazzát ^{Kukori-tza.} meg-szokták égetni; 's azután páltzával turkálák a' földet, és abba veték a' *maixt*, avagy a' kukuritzát. Lett volna kö a' tűz ki-ütésre; de egyéb Amerika-béliek módjok-szerént két fát öfz-

Tűz
ki-ütés.

öszve-refszelvén szokták a' tüzet tá-
masztani.

Hajó.

Hajójokat vastag öreg fákból tűz-
zel készítették; éles kemény kövel vá-
ják. Az az éles kö nálok soha se
találatott-fel: nem-is tudhatni: hol
vették.

Káztik.

Fejedelem alatt éltek (a' féle U-
raság Kacik nevet viselt) Annak tel-
lyes szófogadással engedelmeskedtek.
Gyilkosság, haramia élet nem vólt ná-
lok. Az olyan bünöft karóba vólt
szokás húzni. A' vendég fogadás kö-
zönséges erköltsök vólt.

Háló.

Itt-is hálóba szokott halni a' nép,
mint egyébütt.

Ördög.

Nagy lévén nálak az ostobaság,
a' mint az ördög meg-jelent köz-
tök, úgy tisztelék rettentő képü bál-
ványokban.

Lufzita-
niai ha-
józás.

p. 84. Minekutánna néki bátorod-
tak vólna a' Lufzitánusok 1400. esz-
tendő-után a' Nap-kelet felé-való hajó-
záshoz Afrikának Nap-nyugotti része
alatt; 's tulajdon hatalmok-alá vetették
vólna Ázor Tartományit, *Cap Verdo*,
Zöld-Fák Szigetét, Kanaria részét,
Maderát, és más helységeket, ezen
járás-keles alatt derék hajós Vezérek
nevekedtek. Ezeknek oskolájokból ál-
lattak-elé azok, kik Amerikának kere-
setiben, 's fel-találásában jeleskedtek.

Ezek

Ezek közt leg-nevezetesebbé vált Kolumbus. Genuai Kolombus Kristóf. Ki megtanulván a' Kosmographiát (a' Világ ismértető tudományt) a' Tsillagokhoz, Föld-méréshez, és Hajózáshoz tartozandó tudománnyal egyetemben, elhitteté magával fok-féle nevezetes hajózási közt: hogy a' Világnak ismeretes három részein kívül kell még másnak is lenni. Azt mind Plátónak Timéus névü Könyvéből, mind régi egyéb tudósítáfokból, mind pedig okoskodásiból fejezé-ki.

p. 88. Méltó itt észre-venni azt, A' Kártágó-béliék Amerikában. a' mit *De Serraris* Teofilus beszéll: hogy régenten Kartágó-béli bizonyos hajó olly földre talált a' nagy tengerentől, mellynek nagysága, folyó vizei, erdei igen méltók lettek volna a' lakásra. Ezt Szigetnek, 's pufztának mondák. Fel-találák azt Roma épülése után 356-dik esztendőben. Vízfszajövet ott hagytak egynehány embert; De a' Kártágó-béli Tanáts titkon mind megölette a' vízfsza-érkezett jámborokat: hogy ki-ne tudógyék a' Sziget bódogsága, 's magához ne édesítse Kartágó lakosít; amazokat pedig a' Szigetben hagyta minden segítség nélkül.*

p. 92.

* Tefsék RÁTH MÁTYÁS Urnak 1781. esztendő-béli Hirmondásinak 405, és 406-dik Levél-lapjára tekinteni.

Kolum-
bus.

p. 92. Kolumbus el-hitetvén magával azt, a' mi valóban úgy vólt, magát az isméretlen Világ kerefetére előfzör a' Genua-bélieknél ajánlá; de ott meg-vettetett. Azután II-dik Jánosnál Lusztánia Királyjánál kezdé elé mozditani kivánsága tzélját. Meg-is vizsgálhatta a' Király Kolumbusnak szándékát, és okoskodáfit, Ortiz Püspök által, és két Zsidó Orvos által, kik a' föld isméretében nevezetefek vóltak. Ott semmire se mehetvén, az Anglusokhoz; onnét a' Spanyolokhoz fordúlt, 's noha ott-is meg-vettetett elejintén, végtére mindazáltal szándéka helyén hagyatott.

Amerika
fel-találása

104. Minden készület, engedelem, és Királyi helyén-hagyás után tengernek ereszté magát Kolumbus Ur. 1492-dik esztendejében, 's Augusztusnak 11-dik napján a' Kanáriai Szigetekhez érkezett. Onnét fok vesződség után, édesdeden, 's néha méltóságos szóval, és tekintettel türvén tárfaínak morgáfaikat, és kétségbe-eséseket, minekutánna arra fakadt vólna, hogy, ha harmad nap-múlva földet nem látnak, akár miképp bánnyanak vele; Oktobernek 11-dik napján világot, avagy világofságát látott, elébb hogy sem azt látván fel-kiáltána bizonyos révézfze, mondván: *Világ, Világ, Föld, Föld.*
Ha-

Hamar ofztán mindnyájok' szemek eleibe kerüle a' kivánt föld, 's az első Hajó el-kezdé azonnal a' *Te Deum* az Isteni ditséretet: utánna a' többi; 's Kolumbus egy végbe Vice-Királynak, 's Admirálnak (Fő hajos Vezérnek) közöntetett. Lábai eleibe borúlának mindnyájan, 's botsánatot kértek, örökös engedelmeiséget igérvén. A' föld, mellyet szemlélének, Sziget vala, mellynek hoszfszasága 15 kis mérföldnyinek láttatott lenni. Azt Kolumbus Sz. Szalvátornak (Sz. Idvezítőnek) nevezé. A' melly embereket látának benne, mezételenek vóltak. De mind ezek tsudálák amazok mezételenségét, mind amazok a' Spanyoloknak ruhájakat. Kolumbus ki-izállott a' földre egyik kezében mezételen kardot, a' másikban Ferdinand Kasztíliai Királynak Zászlóját tartván. Azután ki-izállának: egyéb hajókból-is, és mind megtsókolák a' régen kivánt földet; kiállitak a' Keresztfát: fel-irák a' történet idejét.

p. 113. A' Szigetiek meg-valának festve bizonyos festékkal. Semmi félelmet se mutattak, sőt készszek vóltak a' barátkozásra. Kolumbus ajándékokat ofztogatott nékik: apró tsenge-töket (mellyeket nyakokra, 's szárok-ra aggatván mód nélkül tapsoltak ö-

A' talák
népismérs-
tetése

rü-

römökbe) üvegeket , tserepeket , 's több a' féle débdábságot. Amazok ellenben pamukot , és szajkókat hordogattak. Továb' evezvén Kolumbus , egy-kevesé várafiab' emberekre talált : mert azokon valami kis elé ruhát látott ; 's az orrokon függő arany láncnátskákat ; azoktól kérdezkedvén , megtalálá *Cuba* Szigetét. Ezek a' Szigetek mind *Lukája* nevüek közönségesen , az *Antillák* fölött Ejszak-felé. Elérkezék Kolumbus *Hayti* Szigetébe-is : az osztán Spanyol Sziget , és Hispaniola nevet nyere. Fogott , és magához édesgetett egynehány oda-való embereket Kolumbus ; a' nyelvnek kedvéért. Bizonyos *Kaciktól* aranyt-is nyertenek.

Cuba.

Hispaniola.

Kolumbus os-hon.

Meglátogató *Marien* Királyát , a vagy *Kacikját* , 's annak engedelmevel vártskát épített : ott hagyta egynehány társat , és haza hajózott ; más több helységeket - is fel-találván Amerikában. Otthon olly pompával fogadtatott , mintha a' Királyt magát kellett volna fogadni.

p. 138. Mihelyest az a' hajó szem alá került , mellyből ki kell vala néki szállani , meg - szóllamlának az harangok. A' tiszteletet nagy alázatofsággal fogadta , a' Királynak illy titulus alatt vött levelével , *Kolomb Kristof Urnak* , a' nagy *Tengeren Fő* hajós *Vezérünknek*

(Ad-

(Admiral) *Vice-Királynak*, és *Gubernátornak* (Igazgatónak) azon *Szigetekben*, mellyek az *Indiákban* fel-találtattak. *Bartzellónaig* merő tisztelet közt utazott; 's az útja merő triumfus, (győzöldelmi pompa vólt) eleibe járula örvendezve minden *Helység*: kívánva látá minden ember, az új *Világ Fel-találóját*. *Amerikából* a' melly embereket magával hozott, 's az úton maga után vezetett, tsudát támasztának addig nem láttatott szinnel, magok viselésével.

Kolumbusnak utóbbi élete merő *be-*
tsület vólt egész az új hajózásig; az-
 után rettenetes fok háborgáson, 's gya-
 lázaton, ment által az ártatlan ember.

Kolumbus
vége.

Sz. Domonkos Szigetének *Charle-*
voixtól meg-iratott *Historiája* négy
Szakaszra terjed. Ez a' kis esmérte-
 tés légyen itten elegendő.

II. K Ö N Y V.

Ki-adatott Anglus nyelven illy titulusbéli Könyv. *Reise nach Hudsons Meerbusen*. Beschrieben von Heinrich Ellis, aus dem Englischen übersetzt. Göttingen 1750.

I. Levél pag. I.

Tengeri
hajózás.

A' tengeren-való hajózás az Európa-bélieket a' föld kereksege' legnagyobb részének Urává tette. Eredét Portugalliában vette Urunk 1401-esztendejében. De az eleje tsak az Afrika partyán tántorgott. Utób', úgy-mint Ur. 1419-dik esztendejében fel-találák *Madérát*: 1448-ban Azor Szigetit, Ur. 1449-ben a' Kapo Verdei, avagy a' Zöld foki Szigeteket. Urunk 1486-ban *Promontorium bonæ spei*, a' jó reménység hogy fokra jutottak. Azt a' nevet azért adák azon helynek: mert ott bátorodtak az napkeleti Indiának fel-találására.

Kolum-
bus.

Ez az igyekezet az hajózás mesterségének tudománya-által méne véghez. Ahoz értvén, 's egyébként-is nagy eszü és tudományú bátor ember lévén Kolumbusz Kristof, illy hírek után fel-gyúlladott az esméretlen földek kerestetére. El-is éré kívánsága tzéllját. October 11-dik napján Ur.

1492-

1492-dikében tengeri utnak erede vala,
's fel-találá Amerikát.

2. Az Angliai Király VII. Hen- Angliai
hajózás.
rik Velentzei forgott egy emberre (Ca-
bor Jánosra) bizá az új hajózást, ke-
resgélést, találmányt. Utnak erede Ur.
1497-dikében, 's fel-találá azt, a' mit
Neulandban, *Prima viztának* neveze;
meg-fordult szerentséfen; azért a' Ki-
rálytól Angliai nemes emberré, gaz-
dagsággal meg-tetézttetett. Azon utá-
ban holott *Floridáig* hajózott, ö tar- Florida.
tatik az Éjszaki Amerika fel-találójá-
nak lenni. (Azomban ezen találmány-
ról, 's abból eredett jusból láffa a'
Törvény 's igazság mi következett.)
Jöttek mentek illy találmányok után
az Europai Fejedelmek hajóji a' tenge-
reken Amerikának mindenik része felé.

26. *Hudson* I. Majusban utnak ered- Hudson.
vén, 1607-dik esztendőben, 13. Ju-
niusban látá Grönlandiát, 's 82°-ig uta- Grenland.
zott. 1608-ban már vizsza érkezvén
a' múlt esztendőben ismét Spitzbergaig Spitzberg
hajózott, által-akarván ütni valahol
Amerikába. 1609-ben Virginiába érke- Virginia.
zett. 1610-ben azt a' részt látogatá-
meg, mellyet az-előtt *Davis*, *Desolatio*-
nak nevezett. El-méne 62°. 9'-ig. U-
tób egyebek hajózván *Hudson* Ameri-
kájába, találtak fok féle egyéb madarak

Gödény. közt Godényt-is, melly p. 37. jobbára az egész világon találtatik (^{pelecanus} onocrotalus)

Báfin. p. 50. Hajozván az Anglusok *Báfinnal* Davis helységeire az 77° és 30' alatt vették észre, hogy a' magnes tö 56°-ra fordúlt, nap-nyugotra: ennél addig a' magnésnek nagyobb változása nem tapasztaltatott.

Mágnes változása.

Eskvimaux

faru.

tő.

tsuklya.

hó.

kutyák.

fejér nyúl.

p. 142. *Esquimaux* táján jó téli ruhákkal élnek a' lakosok: a' farujok olly bő, hogy a' kisedet gyermeket midön karjokról le-teszik, a' faru szárába eresztik. Hal tsontból készítenek tőt, 's azzal varják szép betsületes ruhajokat, inget tengeri kutya hólyagból varnak. Bő tagos tsuklyát hordoznak a' hátokon: hogy a' szelet, havat azzal gyözzék. A' fok hó igen árt a' szemnek. Azért szemek eleibe fából, vagy tsontból szép fima forgátsot kötnék: azon elegendő lyukat hagynak: hogy láffanak, 's az hó sérelmétől menten legyenek.

169. A' szán eleibe kutyákat fognak, 's velek terhet hordoztatnak. Azok nem ugatnak, hanem tsak morognak. A' kutyák előtt, ha nagy az hó, farujával az ember utat tipor.

181. Ott a' nyulak, és foglyok az ő közönséges színeket télen fejérré változtattják.

186. Sátorok alatt lakik a' nép, mellyek bõrrel bé-vannak vonva. Az halászat, és vadászat szüksége hajtogattya őket illy lakásra.

197. A' bogarak fagyva találtatnak a' tóba, 's ha melegre vitetnek, fel-éllyednek. fagyos bogarak.

213. Az Istent, kit mindenek felett való Parantsolónak neveznek, vallyák *Ukkerma* név-alatt. Minden jó alkotójának ismérik, 's arról nagy tisztelettel szõllanak. Ditséretire énekeket mondanak fen'-szóval, mellynek nem rendetlen az hangja. Hiszik az lélek halhatatlanságát, 's a' jövendõ jutalmát, és büntetést. Az halotról így beszélnek: az Indus ember fel-támad, 's fogván fegyverit 's egyéb jószágit, a' nagy vízhez mégyen, abból iszik; 's ha élteben szerette a' házas-társát, érte vadászott, szomszédét fegitette eleséggel, senkit se meg-nem ölt, se meg-nem tsonkitott, hanem békével élt; az a' víz szája izére fog esni. Eleibe jön ofztán bizonyos hajó, és a' víznek túlsó partjára által-teszi. Ott sűrű szép erdõt, pászitos mezõt, kies kellemetes idõt talál. Soha sem éhezik: mert se madár elõle el-nem repül, se szarvas el-nem szalad; hanem meghadgyák magokat lövetni. Soha sem hal-meg; hanem ott él gyermekeivel,

Vallás.

's feleségével. A' rosz' ember ellenben fel-támadása után se jó izü vizet nem iszik, se kedves helyre nem vitetik, hanem oda, a' hol örökös szélvész, hó, fagy, éhség lészzen: mert a' vadakat látni fogja ugyan; de elöle mind el-mennek. Vallanak gonosz lelkét-is, kit Vittikkának neveznek. Vannak köztök babona üzök, vagy-is inkább' szem-fény-vesztök.

mágnes. 246. Mészze járván az éjszaki rész-felé vettük észre: hogy a' magnes tönk el-veszté az ö erejét.

tüz. 258. A' tüzet így támasztyák: száraz kis deszkába lyukat furnak: azt a' földre tefzik, reá térdepelnek. A' lyukba görgö', két felöl tsutsos, köptzös, hegyes fát eresztenek: a' kezekbe tartanak az alsóhoz hasonló ki-furt száraz deszkát: ennek a' lyukát a' görgönek tsutsára helyheztetik. Szíj, vagy kötél vagyon a' görgö potrohán duplán által-vetve: annak a' kötélnék egyik végét egyik kezébe, a' másikat a' másikba fogja más egy ember, 's midön egyik nyomja a' két lyukba a' görgöt; a' másik a' görgöt pergeti, szíjjal sebeffen forgattatván, füstöt, és lángat vetnek a' deszkák.

A' mint a' Tábla mutattya, legjeleffebb részek találtattak-fel az Anglusoktól az Hudszon nevü tengerek,
és

és partok között Ur. 1746-dik, és 1747-dik esztendejében. Ottan bizonyos helyen, a' mint mondják, ezen partok közt hajózáván némellyek, öszve-találkoztak szem közt más hajóval, melly Amerikának tulsó tengeriből ereszkedett-bé ellenben által lévő hajózás által.

Ha ez lehetséges-é, hihető-é? hofz-^{Hudfzon táján által űthetni-é Amerikán} szas beszéd tartatik ezen könyvben az 319-levéltől fogva. Nem kell a' régi táblák szerént tenni az ítéletet Báfin és Hudfzon tenger nyilásáról. Sokféle okoskodással él a' Könyv-Iró: hogy, valamint Mogellanumi nyilás vagyon, s egyik részéről Amerikának a' másikba, az az egyik oldaláról, partyáról, az ellenben által lévőre hajón, nyiláson ott által-lehet ütni, szintén úgy Báfin, és Hudfzon part-táján-is.

III. K Ö N Y V.

A' Nap-nyugotti Indiáról, avagy Amerikáról az ott uralkodó első Spanyoloknak észre-vételek szerént közönséges tudósítás.

- I. **AKOSZTA JÓSEF** Jesuita nevezetes hét könyvet irt Amerikának termékenységéről és egyéb tulajdoniról. Ezt a' munkát, melly Spanyolból majd minden nyelvre fordítottott, Robert Regnault Frantzia nyelveu Párisban 1600-dik esztendőben ereszté-ki, illy titulus-alatt: *Histoire Naturelle et Moralle des Indes*, etc.

Halászat.

Ebből a' többi közt ezeket tanullyuk. Némelly Amerikánusok Floridában a' nagy ifzonyú Balin halakat így fogják: A' Balin mellé hajózáván oldalának valamellyik részére kötelet vetnek. Egyik azonban hozzá úszván, 's a' nyakára ugorván, nagy bátorsággal dugaszt vagy tsapot ver mindenik órra lyukába, azt gyorsan bé-súlykozván, hogy lélegzetet ne vehessen, vízfzsa úszik, 's vízfzsa ugrik a' hajóba, el-nem feletkezvén kötelének máfik végéről. A' Balint fok hánkolódása és törődése után minthogy azomban el-gyengül, könnyen vezetik a' szárazra, 's a' nép fokasága meg-ölésére, és darabolására
 öszve-

öszve-fzalad, husát füstre veti. *Acosta*
L. 3. p. 104.

Nem tsak Indiának hanem az egész világnak folyó vizei közt leg-nagyobb Maragnon avagy Amazon vize; második Pláta avagy ezüst vize, melly egyébként Paragváit nevet-is visel. *Acosta*.
L. 3. p. 110.

Az Indufok a' többi-közt illy Kompon járják a' vizeket. A' viznek egyik partjáról a' másikig kötél vagy fonat feszítve: azon kosár függ. A' kosárba bele ül, vagy áll az utazó; 's maga magát által vonogattya. *Ibid.*

Nintsen a' világon mindenre nézve bővebb' termékenységű föld Mekszikum tájánál, avagy az új Spanyol Országánál. p. 113.

Peruban sem hó, sem eső nints. Noha a' vidékje esős, fagyos. A' hol eső nintsen a' köd táplállya a' földön nedvességgel.

Amerikában tüzet hányó egynehány hegy számláltatik: nevezetes a' Mekszikumi. Rettenetes ezen Országokban a' föld-indulás. Némelly e' féle indulások miatt, a' nagy vizek tóvá, a' városok dűledék falakká, az ízfonyú hegyek laposokká váltak, sőt egyik helybéliek, meszszre más helybéliekhez ragadtattak. Némellyek a' nagy szárazság-után következő nagy esőkkel

- várják a' föld-indúlást. Némellyek azt tartják, hogy, a' hol fok a' kut, kevés, vagy ritka, vagy éppen tapasztalatlan a' föld-indulás. p. 126. Aranynyaról, ezüfteről, gyöngyeiről Amerikának hoszfszas volna a' beszéd. Nálak mindazáltal az-előtt vert pénzre ezek nem szolgáltak: holott jobbára tseréléffel vásárlottak.

Eledelekre kenyér helyett a' Mays, avagy a' tengeri, avagy a' kukoritza szolgál. p. 160. L. 4. Hogy a' mandiókát mostan ne emlegetsem. A' Mexikumi Kakaó már nálunk-is nevezetes. A' nád-mézzről 's töb' a' féleről fok máfutt-is a' tudosítás.

Vallás, Vallások, a' hol együtt laktak, teli vala bálványozással. Noha Peruban 's Mexikumban neve se vólt az Istennek, mellyel különösen neveztetnék, esmerték mindazáltal a' mindenek Urát: mert a' Peru-bélieknél ez a' szó *Pachacamac*, vagy *Pachayachachic* annyit téfzen vala, mint mennynek 's földnek Teremtője, ezen a' néven-is: *Viracocha* a' mindenek Urát, 's Teremtőjét érték vala. Azt *Usapu* neven-is emlegeték, melly tsudálatost jelent. Perunak legszentségeffeb' helye és Temploma, mellynek ifzonyú vólt a' gazdagsága, a' *Pachacamac* tiszteletére vólt szentelve; 's noha ott bálványozást-is vittek végbe, mind-

mindazáltal az Ingvák avagy a' Peruviai Királyok ott a' *Viracocht* imádnak, 's imádtaták áldozatokkal leg-főkép-
pen, 's leg-első betsülettel. *Acosta*
L. 5. p. 212. etc.

Imádták a' Perubéliek azon-kivül a' Napot, Hóldot, 's a' t. Bizonyos Hadnagy ez iránt így okoskodék: Nagyob' a' levél-küldő a' levél-hordozónál, és így nagyob az Isten a' Napnál, mert ez az Istennek tsak mintegy levél-hordozója, minthogy annak parantsolatjából hordozza a' világofságát a' világ számára. L. 5. p. 217.

Mindenik Király imádtattya azon-kivül magát hólta-után, 's a' kintsét imadására 's imádójira hadgya. A' meghólnak hólta-után-való szolgálattyaára meg-ölik az hozzá Tartozandókat. A' Mexikumiak embereket-is áldoztak. Perunak mindenik Tartományában fok volt a' bálványozásra a' drága kintsel meg-rakott Templom. Kuskóba, 's Mexikumba roppant illy Templomok voltak, a' mint mái napig-is bizonyítják a' düledékek. A' Kuskoi Templomban aranyból áll vala a' nap ofzlopa napkelet ellenében, mellyet ez érvén az ő fugarával mintegy második nap-világgá változtatott. p. 229. Mexikumban 's Peruban különös rendü Papok szolgáltatták a' bálványozó tzeremoniákat.

kat. A' Mexikumiak (tsudálkozásra méltó) az ö fő Papjokat *Pápának* hívák. Regvel, délben, este, ejsfélkor örökös temjényezéffel tisztelek a' Tempлом bálványait a' fejrbe öltözött Papok. Az éjjeli szolgálatra trombita, 's egyéb muzika szerzfám költé-fel öket; Vóltak a' szüzek számára-is Mexikumban Kalastromok. Penitentziát ezek is, egyebek-is hoszszas böjtel, magok verésével, és vérzésével tartának.

5. Peruban az esztendőnek első hóldnapjában, melly Rayménak hivatik, 's Detzemberrel egyez, kukoritzta pogátsával szokták a' népet a' bálványozó Papok arany tsefzéből áldoztatni, a' szeletetskék meg-valának hintve az akkor fel-áldoztatott fejr kos' vérevel. Azt ök nagy hála-adással vévék, 's azzal a' jellel kötelezék magokat a' Napnak, 's az Inguának avagy a' Királynak hiv szolgálattýára. p. 249. Meg-vólt köztök a' gyónás-is, az penitentzia-adással járt Peruban, fülbe gyóntak, 's a' gyóntató férfiak, 's Afzszonyok megtarták a' titkot. p. 253. A' Mekszikumiaknál meg-vólt a' körül-metelése a' kisednek, és a' vízbe mártása a' gyermeknek.

A' történeteket nem betü, hanem kép-iráffal, és a' gombolyagban tekert finórnak külömbféle színével, 's gombjai-

jaival tarták emlékezetben. Az ékeffen szollás módgyát a' régi ékes beszédeknek, és versfeknek emlékezetben-való tartásával táplálák. Noha voltak különös Mester-emberek; de Peruban minden gazda és gazda-afzszony tudott minden mesterséget, a' mellyre magának szüksége volt. Az Ország jövedelme három részü vala: az egyik a' Bálványoké; a' másík a' Királyé, az harmadik ismét a' Királyé, de a' nép számára.

Amerikában tsak kettő volt az Országoló Birodalom; a' Mekszikumi tudniillik, mellynek utolsó Tsászára Motezuma volt; 's a' Peruviai, mellynek Fejedelmi *Ingva* nevet viseltek. Mészfe terjedett mind a' két Birodalom nyelve, és határa. Motezuma roppant épületekkel fellyül halladá Perut; de emez gazdagsággal; 's a' Birodalom nagyságával meszszeb' hatott. Mekszikumban választás által; Peruban vérszerént következtek a' Fejedelmek.

6.
Amerikai
két Biro-
dalom.

Az Ingua nemzetség el hiteté egyebekkel, hogy ezen Országoló Fejedelmek eleji, mellyek hét személyből állanak, a' földből jövének-ki a' közönséges özön-víz után, mellyről náluk közönséges az hittel. p. 301.

Ingua
nemzet.

Motezumának vadas, és halas épülete nevezetes. Meg-volt egyik féle

Halas tó:

tó-

tózában a' sós vizben tengeri minden fele hala: édes vizü tózában pedig folyó vizü egyéb minden hal. Vadas kertében meg-volt minden vad állat, 's a' félit kerestetett az egész Országban; ha valamellyre szert nem tehetett, megtartá leg-aláb' faragott képét. p. 308.

Atlaskala
Correfz

A' Atlaskala-béliek segítették föképen Korteszt és a' Spanyolokat Mekszikum el-foglalásában; 's azúta minden adótól és terhtől szabadon élnek p. 318.

7.
Vitziliputzli

A' Mekszikumiak magokról azt beszélik, hogy idegen földről hozzászaz utázás-által vezettedenek oda, a' hol ofztán Mekszikumot építették. Vezérjek *Vitziliputzli* vala, kit Isten gyanánt tiszteltek az ö bálványában. Az utazáskor szekrényt hordoztak 's azt Oltarra szokták helyheztedni, a' Zsidók néhai utazások szerént. Onnet szoktak feleletet venni a' Kalauztól. Az nekik bóldog földet igért. (ki tudgya, talán a' Keresztyén hitnek valamelly megszokott részeivel szakadtak e' földre, 's az ofztán tévelygésekre fordúlt, mint a' régi eretnekségeben példa vagyon?) A' Vitziliputzli Balvány Vezér volt: akkori láthatandó Fejedelmi vezéréjeket *Mexinek* hívák. Annak nevétől

Mekszikum elejének elzendeje

nyert nevet Mekszikum. Ha fel-számlálljuk ezen költözésnek idejét a' Mekszi-

szikumiak számlálások - szerént, annak
Krisztus Urunk születése után-való nyoltz
századik esztendeje tájára kell esni.

p. 317.

A' Mekszikumiak 's Perubéliek
meg-térésére fokot használt a' meszsze
terjedett egy azon hatalom, és nyelv.
Vólt egy bálvány Peruban, mellyről
azt hirlelék, hogy ök ott egyben hár-
mat, 's háromban egyet imádnak. Az
oldozás, gyónás nem eshetett igen
nagy terhekre azoknak, kik valami ha-
sonlatosságát az ilyenek magok közt-
is tapasztalák. Valóságos szent igaz,
hogy minden jövendő-mondás, ördögi
felelet, látás, ördögi mesterkedés meg-
szünt mindenütt, a' hol a' szent Ke-
reszt fel-állított, a' hol a' Jésus ne-
ve segítségül hivatott, a' hová az A-
nyaszentegyház bé-vezettetett. p. 374.

8.

IV. K Ö N Y V.

Olvaftatott ezen nevü Könyv: *Histoire des Yncas Rois du Peru* -- traduite de l'Espagnol de l'Ynca Garcillaffo de la Vega Par Jean Baudoin. Amsterdam. 1715. Garcilláfnak a' Perubéli régi Királyokról írt Könyvei.

Tom. I. pag. 38.

Perunak
az Inká-
fok-elött
való is-
mérete

Minek-elötte Peruban az Inkás nevü és vérü Fejedelmek kezdetek volna országlani, hasonlók voltak a' Perubéliek a' vad-állatokhoz; a' mint külömbfélék voltak a' Tartományok, külömbféle teremtet állatokat választottak az imadásra: Fület, fát, virágot, követ, tigrist, medvét: 's töb' a' félit. Embereket-is öltek 's áldoztak azok tiszteletére.

Garcilláfnak
só

p. 59. Én, ugymond Garcilláfnak, az Inkás nevü Fejedelmektől vévén eredetemet, fokszor hallám az öreg Anyámtól gyermek koromban, Cuzkó Varosában ezeket: A' Nap a' mi Anyánk Peruba küldé egyik fiát és egyik leányát, ezek az embereket öszve-gyűjték, taníták. Ezek állíták-fel Cuzkó Varosát. Az első Inka Mankó Kapák nevet viselt. Ez épített a' Nap tiszteletére Kuskóban templomot; a' Napot, és az Hóldot imádtatta velek.

Cuscó
Vár

Inka

Inka Roka, a' ki ama' Fejedelem után fok esztendő múlva következett Cuzkóban, iskolát állított. Azokban irás nélkül tanítottak az Inkás nemzetből eredett ifjak (ezek voltak egyedül nemeffek) Irás nélkül hoszszú gombolagba tekert finor, és annak gombjai mutatták-meg az emlékezetnek a' régi történeteket, a' pogány vallás tzikkelit, az erköltshez tartozandó dolgokat.

Ez a' Szakasz a' Fejedelmek következését, az Ország szokását; gyarapodását, 's egyéb történetit adja-elé.

Tom. 2. pag. 2. Az Inkás Fejedelmek Királyi Palotájok, a' Nap Temploma és más a' féle épületek, arany lánakkal valának ki-rakva. A' Királyi szék tiszta aranyból volt. Az épületeket azért ronták-el a' Spanyolok, mert azt gondolák, hogy azok tapasztó 's ragasztó részei közé arany, és ezüst volt keverve. Az arany és ezüst, mellyekből áll vala a' Királyi épület' ékeisége, a' füvek, fák, és külfömbféle állatok majd eleven képét viselék magokon. p. 14. Roppant szobák, és udvarok valának a' Királyi palotákban: négy a' féle udvarló helyet láttam Kuskóban gyermek koromban; az egyikben el-fért három ezer ember. Ezek földél alatt voltak. A' meg-hólt

Peru
épületi.

Királynak szobája, a' mellyben hálni szokott, kintsestől együtt be-záratott, 's a' jövendőnek számára más állíttatott.

Kengyel futok.

Kengyel-futók valának a' nagy utakon az egész Országban el-rendelve, hogy fél óra múlva érheffe egyik a' másikat, és a' reá bizott hirt szóval viheffe, által adván azt a' következőnek. A' támadást tüzzel szokták je-lenteni.

Utak.

Midön a' Király a' távúl-lévöket látogatá, hegyen völgyön rettenetes erővel, serénységgel jobbnál jobb utakat készíttének.

p. 74. Le-iratnak az innepek, áldozatok, 's töb' a' féliek.

p. 113. Az Inkás Fejedelmek, noha a' Napot imádtatták, ismérték és vallották a' mindenek Teremtőjét, annak a' neve nálak: *Pachacamac*, az az: a' ki ezt a' mindenséget (világot) teremtette, és fen' tartja. Ezt a' tanítást hirdetteték a' Fejedelmek az egész Birodalomban. Templom-is építtetett, de tsak egy, a' tiszteletére. 's a' t.

(Ezek után le-iratnak Perunak kint-ses jövedelmi, állati, termékenysége; 's töb' a' féle. Azokról utóbbi tudósítást fogunk elé-adni.)

V. K Ö N Y V.

*Mekszikumnak a' Spanyolok kezek alá-való
kerüléséről.*

Olly nevezetes Könyvet íra Spanyol nyel-
ven erről *Solis Antal*, hogy ritka történet-
írás érjen vele az okos, ékes, hasznos tu-
lajdonira nézve. Az a' mint németül a'
Koppenhági, és Lipsiai nyomtatótól 1750-
dikben ki-adatott, a' többi közt ezeket fog-
lalja magában.

Pag. 10.

Mint került légyen a' Dári határ a'
Szigetekkel együtt Kolumbus
kezébe azt elegendő tudósítással adá
elé *Herrera Antal*. Peru történetit két Herrera
Szakaszban *Inka Garcilás* olly helyesen Garcilasso
írta le, hogy oktalannak láttasék az,
ki ezen Historiánál arról okosabbat
akarna elé-adni. Az új Spanyol Ország,
avagy a' régi Mekszikum még jóra va-
ló író-nélkül szükölködött.

p. 33. *sequ.* Urunk 1517-dik esz-
tendejében, Kuba Szigetében *Diego Ve-* Diego
lasquez bíró ötödik Károly Tsászárnak Velasquez
és Spanyol Királynak rendeléséből az
Amerikai fő Spanyol hatalmat. Az
ereszté 1718-dik esztendőben Grijálva
Jánost hajókra rakott 250. fegyveressel
Jukatán ellen, a' hol az Amerikabé-

Jukarán. liektől a' Spanyolok meg-verettek. Jukátán az új Spanyol Országhoz tartozandó. Azokat meg-győzvé, 's ijedségbe ejtvén a' vezér, továbbá Tabaskó vizéhez érkezett. Ott a' néppel barátságba esett, a' látogatásra elé-jött Katziktól, avagy Fejedelemtől béke-ségesen el-butuzott. Folytatá hajózá-sát, hirét hallá Mexikumnak, és az ott országoló hatalmas Motezuma Tsászár-nak. Végtére Kuba Szigetébe víz-sza tért.

Kortefsz. p. 70. Velaskvez engedelmevel, ki ofztán ellenséggé változott, Mekszi-kum felé Hernán Kortez hajózott 1718-dik esztendőben. Vala ezen az uton Kortefsznek 508. Vitéze, 16. lova, 109. egyéb hajózó társa. Két Lelki-Atya-is követé: Diáz tudniillik, és Olmedo, Ból-dog Afzszonynak *de mercede* nevü szer-zetéből békével érkezvén, 's béke-ségesen járván kelvén, *Kozumel* Szigeté-ben Kortefsz magához vonzá a' láko-fok sziveiket. Azon közben Agvilár nevü bizonyos Spanyol érkezék Juka-tánból hozzá, a' hol 8. esztendeig rab-ságban hevere. Ez, holott a' föld né-pének nyelvét fel-kapá, nagy hasznot hajtott a' tolmátsolásra. Tabaskót ma-ga hatalma alá vetvén szerentsés győ-zedelemmel, utazását folytatá Kor-tefsz; ajándékúl buza kenyér sütésre egy-

egynehány fejer személyt ada utra Kortesznek a' Tabaskói Kaczik, azok-közt vala az, ki a' Szent Keresztségben Mária nevet nyere, 's holott a' Spanyol nyelvet meg-tanulá, a' tolmátso-lásra, nagy segítséggé vált. Kortesz a' hól járt nem tsak a' Királyát aján-lá, hanem a' Keresztyén vallást-is leg-felettebb.

p. 143. *Szent Iván Ulva* nevü hely-ségnél Kortesz a' gallyát meg-állítá. Itt hozzá érkezének Motezuma; Tsászár' Tisztei, 's kérdék: mi ok vezette erre az helyre a' jövevényeket? Meg-felelt Kortesz az ö szokott kegyeségével: hogy ö békefégesen jött, hogy Motezuma Tsászárral bizonyos nagy dolgokról tanátskozék. Ki-tette ofztán a' partra algyújit, fegyveres népeit, 's ágokból gunyhókat készítettett. Az Indufok azonnal eledellel és dologgal segítették Kortesz-t. Ki ottan Oltárt állított, 's arra a' Böldogságos Szent Szüz képét ki-tette. Annak utja eleibe pedig keresztet állított. Meg-jelentek, a' Tsászárnak azon helységben lévő fő Tisztei Teutile, és Pilpatoe, ajándékkal; 's midön vennék észre: hogy Kortesz Motezumához igyekezik, azt lehetetlennek mutaták lenni, és szokás ellen valónak. Erre Kortesz, meg-fejtvén, mi nagy Fejedelemnek követségében jár-

Motezu-
ma TS.
Tisztei
Kortesz-
nél.

Mekszikumi
írás.

jon, azt-is eleibek tevé: hogy a' Királyok egyéb Királyok Követinek nem szokták meg-tiltani az ő udvarokat: és így, hogy az nagy vakmerőség volna őket onnét el-tiltani, még hirt nem adnak ő Felségének. Végtére megmondá bátor tekéntettel, hogy addig a' földről ki-nem költözik, míg Motezumával nem beszéll. Erre meg-rettenvén, mindent ígértek a' mire nekik szükségek vólt: le-rajzolák a' hajónak, vitézeknek, fegyvereknek, lovaknak, álgynak remek képét helyesen, tellyesen: hogy, holott egyéb némü irást nem tudtak, ezzel jelentsék az udvarnak, a' mit láttak. Illy móddal irák 's adák elő nagy könyvekben a' régi történeteket. (Azokat a' Spanyolok elszokták darabolni, merő boszorkány jeleknek velvén lenni, ugymond keseregven Akosztta.) Látván pedig Kortesz, hogy annak a' rajzolt levélnek nagy hibája leszen, előttök mustra modjára meg-forgottatá vitézit ló-háton, ágyuból, 's puskából lövettetett az Indufok nagy rémulésekre: hogy magát 's hatalmát tsudálatosabbá tegye. A' tüzet, 's a' durogást az Irók villámlás és menydörgés képében adák-elé. Motezumához adandó ajándékokkal osztán el-ereszté Kortesz a' Tiszteket.

Teli

Teli az Ország a' futásra tanított Kengyel-futókkal. Azok a' végre tartatnak, 's fizettetnek, hogy hirrel oda, a' hová kell, fieszenek. A' mostani Posta szerént, alig érkezik az első, és még meg se pihenik, midön elé ugrik a' második 's az utat folytatja. Az így tett hir után jöve Motezumától a' fok ajándék, de az eleibe való jövés meg-tiltatott. Az ajándékok közt vóltanak pamukból készített és felyemhez hasonló drága ruházatok. 2. ritka tollakból úgy készített virágok, hogy merő kép irásnak láttatnának lenni: 3. fegyverek, ijjak, nyilak, paizfok, melyek válogatott fák neméből gyönyörű munkával készültek-el. 4. A' Napnak aranyból vert szép ábrázatja, 's az hóldnak ezüftből vert képe. 5. Egy egész rakás a' drága kövekből, arany darabokból, gyűrűkből, függőkből. 6. Madaraknak 's egyéb állatoknak aranyból olly mesterséggel készítettett fok szép képe, hogy a' munka az arany és gyöngy bötsénél nagyobbnek láttatnék lenni: p. 162. Ezeket szemlélvén némelly Spanyolok, fel-lobbantak illy gazdag Ország el-nyerésére; de ellenben némellyek által-látták mi vesződség fogja őket érni illy igyekezetben: mert vették észre a' hatalom nagyságát a' gazdagság mivóltából. Korteszf

Kengyel
futók. Hir-
mondók.

Motezu-
ma tilal-
na, és a-
jándéki,
Mekszik-
um kir-
tse.

nem általlá ellenkező beszédjeket; de tulajdon gondolatának időt, és alkalmatosságát engedett.

Kortesz
igyekezete,
Motezuma há-
borgása.

Holott pedig Kortesz meg-nem szünt kívánsága folytatásától, 's új izenettel ismét kéré, és keményen sürgeté a' Tsászar eleibe való erefztetést, Motezuma először haragra gyüllada, azután olly ijedségbe esett, hogy udvari Tiszteivel együtt már némelly régi jövendő-mondások szerént csak az Országának tellyes romlását képené magának. Akkor a' Mekszikumi Birodalom az ő leg-telylefőbb ditsőségében tündöklött. Motezumát és Mekszikumot Urának ismérte Amerikának egész isméretes éjfszaki része hoszszában 500, és szélefségében 200. mértföldnyire. A' Tartományok Motezumának adózó aprób' Fejedelmektől vezéreltettek, és *Kacik* nevet viseltek. Száz harmintz esztendő alatt terjede annyira Mekszikum hatalma; 's Motezuma annak hatalmas Királyi, vagy Tsászari között tizenegyedik vala, ezen neven pedig második. Nem türhetvén kegyetlenségét Tlaskala tartománnya, magát hatalmából ki-vágá másokkal együtt; adót fzedett tudniillik még a' Koldufoktól-is.

p. 188. Irtózott a' Zempolai Kartzik Motezuma kegyetlenségétől; 's annak

annak barátságába esvén Kortesfz, várt épített ofztán hamar, melly *vera Crux* nevet nyere. Zempolában nem türhetvén az ördögös kegyetlenséget, mellyel a' pogány Papok embereket öltek az áldozatra, a' bálványokat a' földre térítetté Kortesfz; mellyel nem hogy haragra vagy boszúra indultak volna (mikor már meg-lett a' dolog) hanem kezdék-is a' Spanyolok Istenének hatalmát ismérni. A' Templomban Oltárt emele, 's a' bóldogságos Szüz képét arra helyhezteté. Hogy pedig Kortesfz Károly Tsászárt tudosittaná, hajón hozzá követeket küldött, maradék hajóját pedig által-liggasztatá: hogy az haza menetelről a' győzedelem előtt senki se gondolkodhassék. A' Zempolabéliek barátságban maradtak; maga útnak indúlt rettenetes helyeken Mekszikum felé.

Vera
Cruz.

Kortesfz
hajóit el-
égeti,
Mekszi-
kum felé
utaz.

p. 276. Tlaskala eleinten ellene állott; de meg-győzetvén, álhatatos, erős fegítő társává lett, 's ezzel rontá-meg a' Mekszikumi birodalmat, és tellyes hatalmat. p. 288. öt ezer emberrel kellett tudniüllik Kortesfznek Tlaskalánál meg-ütközni; de másodszori ütközettel az hatalmas nép tellyesféggel meg-győzetett. Az ellenség rettenetes táborá Vezére az ifjú *Xikontenkál* vala, kinek értelemmel tellyes bátorsága fe-

Tlaskalai
végezéséi.

Tlaskala
 épületi,
 jövedelmi

lette jeleskedett ezen viadalkor. Tlaskala és Kortesz közt tellyes békeféség és barátság következett. Motezuma tudván, hogy a' Tlaskalabéliek az ö esküdt ellenségi, azt a' frigyét kíváná mindenképpen ellenzeni; de hafzontalan: már Tlaskalában bátorságos barátsággal lakott Kortesz. Tlaskala várofa kövel kerített négy egyéb városból állott. Mindeniknek különös Katzikja vala; de mindenik a' Tlaskalai Tanástól függött. A' Város házai tsak egy fzegésüek vóltanak; de köből állottak, és lapos ház földéllal jeleskedtek olly módra hogy azokon a' fzélyeikre állított gátorok közt sétálni leheté. Az hozzá tartozandó határ 10 mértföldet foglalja hoszfzában, 's ötöt fzélléségében. Buzával bévelkedett, 's kenyér földének neveztetett; annyit téfzen Tlaskala neve. Nem jó barátságra magyarázák a' Tlaskalabéliek, hogy Kortesz mindenkor fegyveresen járt, 's úgy jártatta tsoportoson a' népet-is: de arra azt szokta felelni: hogy nálok a' fegyver hordozás a' nemefségnek, és ékefségnek jele, neme. Kérdé Korteszt az öreg *Magiskatzin* (ki végtére megis kereztelkedett, 's tsendes halállal adá-fel a' lelkét) ha a' Spanyolok halandók-é? meg-vallá azt Kortesz, és az egy Istenről, 's az igaz vallásról

el-

el-kezdé a' beszédet. Meg-fordultak azon közben Kortefznel Motezuma' Követi. Ordáz a' közel-lévö tüzellö hegyet meg-látogatá. Onnét ofztán Kortefz puska-por tsinálásra kénkövet szedetett.

p. 397. Mexikum felé utazván Kortefz, tulajdon népével, és a' Tlaskalabéli segítséggel Cholula felé vévé útját. A' Cholulabélieken boszszút állott; végtére ott-is békefségre, és bárárságra ereszkedett. Így nevedett az hatalma. Azonban már Motezuma ijedségében a' boszorkányokkal tanátskozik. Kortefzt az uton meg-látogatá Tetzukó Városának Fejedelme Motezuma húgának fia, 's Motezumától szabadságot hozott Kortefznek az udvarba való bátor menetelre. Tetzukó nagyságára nézve Szeviliához hasonlú volt. Nagy tó mellett fekvék. Azt 20. lábni szélességü és köböl álló báftjás töltés rekeszté-el a' tótól. Jobbára illy tólagok között 's illy töltésen kellett Mekszikum-felé utazni. A' töltésen az út-közben *Kvitlavaka* 2000. házból álló Város fekvék, mellyet, holott a' tóra építettett, a' Spanyolok Velentzének neveztenek. p. 437. Már Kortefz a' Fejedelmektől mindenütt be-tsülettel fogadtatott. Ebből a' Városból a' nagy tóságnak, vagy tengernek

Kortefz
Mekszi-
kumhoz
közeli.

Tetzukó
városa.

Kvitlava-
ka városa.

jó nagy részét környül leheté teké-
 teni: melly holott roppant Városokkal
 rakva vala, gyönyörű látással vidámit-
 tá a' Spanyoltság fzemét. p. 440. Itz-
Itztákpala-
pa városa. *tákpalapa* Városánál néki készült *Kor-
 tesz* az udvarba való pompás bé-mene-
 telre. Spanyol Vitézi akkor mintegy
 450-ből, Indiai segítő tárfai 6000-ből
 állának. Itztákpalapa majd 10000. ház-
 ból állott, mellyek két három szegé-
 süek valának jobbára; a' tengernek nagy
 részét foglalá-el; de jobbára a' parton
 fekvék. A' Katzikok Kortesz eleibe
 ajándékokkal, és eleség hordással gyü-
 lekezének. A' most említett Városban
 a' Fejedelem házánál adatott szállás
 Kortesznek. Udvarokból, folyosókból,
 nagy roppant szobákból állott az a' pa-
 lota mind felső mind alsó szegésében.
 A' szobák falai tzedrusfával drága mun-
 kából álló Kárpitokkal valának fel-éke-
 sitve. Valának a' Városban friss vizet
 ugrasztó Kutak, és gyönyörű Kertek.
 A' féle szép kertel egyebeket fellyül
 hallada a' Katzik. Ott a' tágos folyo-
 sók magas és törpe gyümölsös fák,
 virágos, és illatozó tüvekkal meg-
 rakott táblák szép rendel, és egyéb
 tulajdonokkal kedveskedtek. A' kert
 közepét a' szép halas tó foglalá-el.
 Az négy szegü lévén, mindenik
 odalán 400. lépésre hoszszúlt. Min-
 denik

Paloták
kertek.

Halas tó.

denik oldaláról kö garábitsok vezeték a' járást egész a' fenékig. Teli vala ritka válogatott halakkal, és tengeri gyönyörű tollú madarakkal. Ebből észre lehetne venni, mit lehetne látni Motezuma udvaránál. Innét két mértföld Mexikum.

p. 445. Azt a' rettenetes nagy, tor-
nyos, pompás Várost az utról szem-
lélvén a' Spanyolok, szinte el-bámül-
tak. Azon az uton 400. nemes em-
ber jöve először Kortesf köszöntésére.
A' tenger közt az út félen sántzokat,
bástyákat, fel-vonó hidakat találának.
A' Városhoz érkeztvén, látták a' rop-
pant fel-házokkal egyenes rendben meg-
rakott szörnyü tágos útzákat. Az há-
zok felső pitvari rakvák valának a'
néző néppel; de az utzákról félre ta-
karodott minden ember. Alig érkezte-
nek bellyeb, külömbféle ruházatú ud-
vari Tiszteket szemléltének, kik 200.
lévén, ketten és pároson járanak a'
Kortesf eleibe indúlt Motezuma Tsá-
szár előtt. Ezek mind mezét láb, le-
ütött szemmel, tsendesen, mint a' ke-
refztjárásí, vagy Úr napi ájtatofságban
szokás, ballagának Urok előtt. A' Spa-
nyoloknak pedig utat akarván adni,
két rendre oszlottak, 's őket a' közép-
re vevék. Utánnak még szebb öltöze-
tü sereg, 's végtére maga a' Tsászár
kö-

Mekszi-
kum re-
kéntete.
Kortesf
bé-jarula-
sa, betsü-
lete.

Motezuma
Kortesz-
szel.

következett. Arany székben ülven, vállon hordoztatott, 's feje felett az Urak árnyék - vetőt tartának. A' Tsászfár előtt két fő Tiszt arany páltzát hordoza, és annak fel 's alá való emelgetésével jelt adá: hogy minden ember artzra esék ö Felsege előtt, és szemlélni ne merje. Mihelyest meglátá Kortesz a' Tsászfárt a' ló hátáról a' földre ugrott, 's eleibe indúla, le - ereszkedék eleibe a' Tsászfáris a' ki-terített drága szőnyegre. Ruhája, melly talpig ért, a' vállán meggomboltatván hától a' földre veré, drága gyóltsból, aranyból, gyöngyökből állott: fején arany koronát viselt, melly a' Püspöki süveghez hasonló volt. Papatusa, arany talpból állott, 's feje nem lévén, arany szegetskekkel ki-rakott bőrön tartatott a' lábai fejein, 's ujjain. Hasonló volt a' régi Római Papatshoz. Maga a' Tsászfár mintegy 40. esztendősnék láttatott lenni. Kortesz fiete a' köszöntésre; a' Tsászfár meg-hajolván előtte, jobb kezével a' földet éré, 's azt azután szájához érteté. Ez a' nagy tisztelet ki-mondhatatlan nagy alázatofságra, 's Kortesznek felötte nagy tiszteelésére indíta az egész Várost. Kortesz azonnal ki-vevé tulajdon nyakából a' szép üvegek-ből készített függő lántzat, és a' Tsászfár

szár nyakába kerítetté, ellenben a' Tsá-
 szár-is ki-mondhatlan drága kis tsigák-
 ból készített függőt helyhezttete Kor-
 tefznek nyakába. A' tisztelés után Kor-
 tefznek temérdek egy épület adatott
 szállításra, mellyben az egész tábora be-
 tsületesen el-fért. Rendre fok szobák-
 ból állott, mellyek sátor módra fel-
 superlázott ágyokat, szőnyegekkel bé-
 vont falakat, egy fából álló székeket,
 tellyes, díszes alkalmatofságot muto-
 gattak. Lett ez a' bé-költözés 1519-
 esztendőben. Meg-látogató nagy pom-
 pával még az nap a' néki és emberei-
 nek adatott pompás ebéd után Kortefzt
 a' Tsászár. Ott le-ülvén 's a' Tolmá-
 tsok által beszédbe eredvén, mondá a'
 többi közt Motezuma: Felejtük-el mind
 a' két részről a' felölünk való hir-hor-
 dást. Titeket ki Isteneknek mond,
 kiknek még a' vad állatok-is engedel-
 meskednek; ki pedig gyilkosoknak vall;
 's hogy a' mi aranyunk nagy éhe szom-
 ja vezetett közinkbe; de látom, hogy
 egyebekhez hasonló emberek vadtok.
 Fegyveretek, melly villámlást, és meny-
 dörgést ereszt, ismémentlen értzből ké-
 szítettett, 's olyanok talán mint a' mi
 Zabortán nevü eszközeink, mellyekben
 a' levegő ég bé-szorittatik, 's ha ki-
 eresztetik, az a' mit ki lövell, nagy
 erővel a' mit ér, a' földre teritti. Hal-
 lot-

Rettenetes
 nagy épü-
 let,

Ur. 1519-
 dikézt.

Motezu-
 ma beszél-
 getése Kor-
 tefszel,

szél-puska

lottuk hírét ájtatofságtoknak. Lovatok talán bizonyos szarvasok neme, melyeket szolgálatra tanítottatok. Tudjuk, hogy Tsászártok a' mi Mekszikumi első Atyánk, és eredetünk véréből származott. Azért tartozunk néki engedelmeskedni. Meg-jövendölé annak napkeletről hozzánk visszsa forduló hatalmát *Kvezalkoál*, a' kit emlétték, a' kitől eredtünk. És így továbbá. Megvallá Kortesz a' Spanyoltság emberi voltát. Az ő Királyának szándékát, ki Motezumával barátságban kívánván élni, tsak a' közös kereskedést, és a' további esmértséget óhajtja. Megmondá: hogy a' Mekszikumiak rosz vallásban élnek, 's hogy nagy istentelenséggel idegen Isteneket imádnak, 's így továbbá.

Kortesz az udvarban. Annak tekénsete.

p. 463. A' fok udvarlás után bélepett az udvarba Kortesz a' Tsászár tiszteletére. Fel-öltözött tehát a' mint leg-pompásabban lehet: maga melle vette leg-főbb Tifzteit. Tömve valának az utzák erre a' tekintetre: fokban fel-kiáltának, hogy ezek Teules személyek, az az: Istenek. Már meszfzűnnen Motezuma udvara olly pompában láttatott, mellyet a' Romaiak-is tsudáltak volna. Harmintz Kapun ereszté a' bé-járókat: az mindenik egy'egy' útzára szolgált vala. Az udvara eleje hofz-

hozfizzan fekete és vörös sima jáspisből állott. Az egyik kapu felett a' Tsászfár tzimere láttatott, melly Grif képében fast, és fél orofzlányt mutogata. Fél kerék módra bé-fogák a' Tisztek az udvar elejét Kortesz jöve-
telére, 's elötte pároffau ballagának osztán. Három udvaron kellett a' belsö fö udvarba járulni, 's azok-is mind merö válogatott mesterséges épületből állottak. Már a' Tsászfár palotáinak nagysága, a' padimentom mesterséges ki-rakása, Kárpittyai, mellynek némelyiki merö mesterségesen egybe-rakott tollakból valának öszve füzve, megmondhatatlan. A' fája, kívül Tziprus és Tzedrus. Szegnek hasznát nem akarták azon tartományban a' mester-emberek venni; még-is az ember meg-nem mondhattya, mi erös kellemetes képen öszve vala minden fa darab szerkezettve. Láták a' fok tisztet, és udvarlót, de a' belsök tsekély ruhát viseltek: mert ott az völt a' szokás, hogy a' Fejedelem betsülete ellen való dolog, magát elötte pompás ruhával mutogatni. Le-ültette a' Tsászfár Korteszt a' társaival együtt. Völt beszéd ismét a' Spanyol Királynak a' Mekszikumiak attyától való eredetéről. Kortesz a' balványozast gyaláza, és az emberekből lévő áldozatokat. Mote-

zuma attól az időtől fogva emberi minden húst el-parantsolt az aszталától, de maga meg-téréséről kevés reménységet adott.

A' Spanyolokat a' leg-nagyob' Templom látogatására a' Papoktól kérvén engedelmet, maga vezeté a' Tsásfár. Kor-tefz magának otthon a' Tsásfár engedelmeből az Isteni szolgálatra Kápolnát készített.

Mekfzi-
kum tsu-
dálatos
Város,

p. 475. Mekfzikum Városát akkor hatvan ezer nem ember, hanem familia lakta. A' Város a' Sóos tengernek, avagy tónak közép szárazán fekvék a' 19-dik grádits és 13' alatt. Azt a' földet sóófa a' szekefség tevé; de sóótis leheté belöle főzni. A' vizet oda a' környül fekvő hegyek ereszték. Két különös olly nagy tóból állott az a' tenger, hogy mellette, 's körülötte 50. Vároft leheté számlálni: 30. mértföldnyit foglaltak a' kerületben, 's köböl tsinált töltéffel valának egybe-foglalva. A' Városból a' tengeren által fok illy töltés szolgált a' szárazra. Egy illyen töltés két mértföldnyire nyúlt; a' másik egyre, és így továbbá. A' Város tágos egyenes utzáit hol a' viz folyá, 's hidakat tartott, hol száraz töltésekből álla. Az utzák tsatornáin meg-leheté 50. ezer hajótskákat (vitorlás hajókat) számlálni. Az Urak házaik

rop-

roppant nagysággal és szépséggel bir-
 tak. Nagyob' vásár a' világon alig ha-
 vólt, a' Mekszikuminál. Arra bizonyos Vásár.
 időben majd az egész Ország kereske-
 dőji meg-jelentek. Hozattak oda drá-
 ga partékák, a' többi közt ritka mester-
 séggel készített arany lántzok, az ál- Mestersé-
ges mű-
vek.
 latoknak aranyból vert képei, arany
 és ezüst edények, mellyeknek szép tu-
 lajdonit a' Mester-embereink se tudják
 elegendő képpen tsudálni. Gyólts, tol-
 lal rakott eszközök, Pamuk, 's több
 a' fele temérdek. Azon fellül portzel-
 lán munkából a' fok tál, tsészze, kor-
 só, kánuu, ibrik, 's egyéb edény; mert
 tsak a' Tsászár asztalánál vólt szokás
 aranyt, és ezüstöt elé adni, 's azt-
 is tsak innep napon. Hogy ide ne
 számlállyam a' fok buzát, gyümöltsöt,
 halat. Tserélmi vólt szokás a' vásár-
 ban; az aprólék vétel kokus szemek-
 ből lévő pénzel készült-meg. Fontról
 nem tudtak, tsak mértékkal éltek. Ál-
 lott a' vásár helyen roppant egy épü-
 let a' vásár birók számára, hogy a'
 pert ki-vegezzék. Az hajduk pedig
 járák szüntelen a' vásárt, hogy nyil-
 ván való igazságtalanságot senki el-
 ne kövessen. A' Városnak leg-töb' épüle-
 te az a' Templom vólt, melly pompá- Templom
 val egyéb Templomokat-is meg-elözött
 Vizlipuzli tiszteletere, mellyet Had lste-

nének tartának. Négy szegü, és termés köből készített fal kerité. Belől harmintz gráditson kellett az imádság helyére hágni. Ott az rendre ültetett által-liggatott póznákba füzött kötélen az bálványnak áldoztatott emberek fejei függének. A' kerítés-közt pompás épületek voltak a' Papok lakásira. A' Templom egyéb udvara olly nagy volt, hogy tiz ezer ember innepelhetett benne. Az udvar közepén állott a' Templom fő része, melly Egyiptomi fugaras oszlophoz hasonló lévén, magasságával minden egyéb épületet fellyül hallada. Bálványait, és egyéb tulajdonit, pompáit hoszfszas volna emlegetni. Motezumának madaras, vadas, halas kerteit-is nehéz rövideden elé adni. Tsak a' madarakra vigyazók, 's azoknak orvosi 300. voltak. Vadas kerte teli volt különös rekeszekben oroszlanlyal, tigrissel, medvével 's a' t. a' félivel. Mulatságra való fok játékos bolondokat és törpéket, vagy tsudálatos ábrázatú embereket-is tartott. Vólt fegyver-háza: az teli vala mester-emberrel, ki nyilakat, ki tegezeket, ki tüzköböl nyil-hegyet készített. A' fok féle fegyver temérdek helyet foglalt rendre szép forral. Vóltak egyik helyen merő kardok, mellyeket két kézzel emelgetének, a' másikon dárdák, paiz-

Vadas
kert.

Fegyver-
ház.

Füves
kert.

paizsok 's t. a' féli. Kerte válogatott füvekből állott leg-föképpen, mellyeknek hafznokat tudták az Orvosok. Onnét szereté, ha azok a' betegek számára fzedettek. Teli vala a' Város fris vizet ugrató kutakkal-is. Vala bizonyos siralom háza, a' hol meg-hólt rokonit íratá, mind pompas Strásait, vigyázó, udvarló tífzteit nem emléttem. Felesége Királyné tituluffal kettő, egyéb ágyosa számtalan. A' melly ember hozzá eresztetett az első hajlaskor mondá! Úr: másodszor: Uram, harmadszor nagy Ur. Asztala közönsegefen 200. ételből állott. De jobbára magánofon evett; noha néha mások láttára-is. Étkeinek ize tetfzett a' Spanyoloknak. Minekutánna szemeivel el-járta vólna Motezuma az étkeket, egynehányat maga számára választott; a' többit az udvari vigyázókra osztatá. Az egész tábor, szolga, tífzt, tseléd, aszfzony mindennap mind az ő konyhájából tartatott. Ülve evett alaton széken. Mindennap fok féle ital tétetett a' válogatására: az néha az egészséges füvek levéből állott. Vólt tsemegeje-is nád mézes süteményekből. Végtére chocholadét ivott kakaóból, Cocholade 's leg-utólyán dohányozott; de a' dohányt oktalanúl ámbrával egyelítetté. Múlattság. Asztalánál az udvari bolondoknak tré-

fálódni kell vala. Asztal után musikát indíttatott. Az sipokból, és tengeri tsigákból állott. Vólt mellette ének-is; mellyel a' régiek ditsértettek. Dob szóra tántzolni-is vólt szokás a' Városban. Tzélra löni nyíllal, futáffal mást meg-halladni, ki-vont kötelen járni, nagy lapdával jádszani nálók közönséges multság vólt. Az Udvar jövedelmei, kintsei, a' vezérlés módja emlékezetre méltó mind; de nem fel-tett szándékom ezekben mulatni. Azonban *vera crux* Városánál Motezuma tisztaitól, 's fegyereffeitől eredett háborúban a' Város Spanyol fő tiszte megöletett; Kortesz el-tökéllé magában, hogy Motezumát meg-fogja, 's fogság-ba veti. Rettenetes bátorsággal és vakmerőséggel meg-is lett a' dolog. Reá beszéllék Motezumát, hogy időre hadgya-el udvarát, 's mennyen a' Spanyolok szállására lakni. Meg-lett. A' népnek az a' hir adatott, hogy Isteni jelenést vön Motezuma, 's titkos tanácsat kell néki Korteszszel tartani. Kortesz minden pompát meg-engede néki; de a' strásákat meg-duplázá. *Kvatpapa-ka* a' Vera-Cruxi háború oka, ki az ott lévő Spanyol tisztet meg-öle, elérkezék, 's Kortesz ítéletéből halálra vitetett az egész nép láttára. Mig az meg-lett Motezumát (rettenetes dolog)

Motezuma
a' fogság-
ban,

log) lántzra téteté Kortesz; 's mihelyt amaz meg-halt, vízfzsa méne Kortesz, és le-vette róla a' lántzat. Motezuma azután meg-jára mindenek láttára a' bálvány Templomokat. Velasquez azonban Kortesz ellen gallyákon fegyveres népet küldött. Ellenek siete Kortesz; de népe jó részét Mekszikumban hagyá. Kortesz amazokat hamar meg-gyöze, 's a' fegyveres népet az ő Tisztétől el-állítván, maga mellé szorította. Az alatt Mekszikum a' Spanyolok ellen fel-támadá. Kortesz oda érkezék tellyes táborával. A' villongás annyira ment, hogy midön Motezuma Korteszt és a' Spanyolokat védelmezné, a' Mekszikumiak pedig tüzzel vaffal ostromlanák, Motezuma halálos sebbe esett; mellyből az ő pogányságában megis hólt. Kortesz maga védelmezéskor el-foglalá bizonyos Templom tetejét, és arra vitte a' dolgot, hogy a' Városból végtére nagy nehezen ki-vezetné a' táborát. Utánna a' Mekszikumiak; de azokat talpig gyöze. Maga a' népével Tlaskalába utazott, tellyes szeretettel fogadtatván. Végtére öszve gyözvén Kortesz a' körül belől lévőket, hajókat 's gallyákat tsináltatott a' Mexikumi tóra, vagy tengerre, és nagy vérontással kivágá Mekszikum Városát. Ur. 1521-dikében. Augúst. 3. napján,

Mekszikum vég-ső rom-lása.

Motezuma halála.

VI. K Ö N Y V.

Kaliforniának Ismértetése.

El-olvasám ama' néhai Jesuitának a' Könyvét, ki Kaliforniában fok ideig élt. Illy titulu-
 lust visel. *Nachrichten von der Amerikani-
 schen Halbinsel Kalifornien.* Mannheim 1772.
 Kaliforniának ismértetése.

Pag. I.

Kalifornia
 határi.

Kaliforniát a' Mekszikumi Országtól a'
 tsendes tenger olly formán valásztya-
 el, mint Olasz Országot Görög Országtól
 az Adriai tenger. *Colorado* vizenél Ej-
 szak felől egybe foglaltatik Ameriká-
 nak egyéb rézfével. 28-dik grádits alatt
 által hajóztam ezen tengeren harmad
 fél nap alatt Amerikának túlsó szára-
 zára, két napig egyik partot se látván.
 Az hajóm ki-vájott egy fából állott.
 Ismértetik már $23\frac{1}{2}^{\circ}$ -tól fogva mint egy
 33° -ig. Kousák Ferdinand Magyar Or-
 szági Jesuita 1746-dik esztendőben el-
 hajózott Kaliforniának, és a' túlsó A-
 merikának partyai között egy *Colorado*
 vizéig. Kaliforniában mintegy 9. orá-
 val utób' kél a' Nap, mint Rajna vi-
 zénél. Forró, izzasztó meleg járja
 Kaliforniát, ki- vévén azt az egy két
 órát, mig az éjszaki szél trifs szellöt
 hajt, de azért sem tűz, sem Kályha
 nem

nem szükséges. Kaliforniabélinek fenki magát ott nem hija: nem - is tudja vala az ott való népnek egyik része-is, mekkora, 's mi nevü az a fél Sziget. Némellyek abban a' gyanuban vannak, hogy a' melegtől mintegy *calida fornax*, meleg kályha nevet nyere; 's olyan-is valóban ott a' forróság, hogy dél tájban az árnyékon kívül lenni, vagy a' jól bé-fütött kementze száján állani, mind egy.

meleg
Ország.

p. 20. Kövel, és tövffel tellen tele vagyon Kalifornia; a' fa és a' víz benne szük rettenetesen. Az utazó ha el-vétti az utat, hetekig-is el-járhat, 's vizre találni sohol se fog. Hanem négy holnapban Augustus táján esők járnak, de csak hellel közzel, és szükken, ritkán menydörgés nélkül. Vannak helyei, mellyben az eső hat esztendeig se veri-el még a' port-is. A' Kaliforniabéliek a' nevetkezéstől még a' menydörgés alatt sem szünnek-meg: mert hogy bé-ütött volna a' menykö, soha sem tapasztalák: ritka a' jég eső. Az eső szakadásakor nagy robajjal öszve szaladnak a' patakokká vált esőerek, 's meg-töltik a' tó állásokat. Nagy kárral-is járnak; mert a' töltéseket, sőt a' vetéseket-is el-hordják.

szükölködő
Tartomány,

p. 26. Nintsen több folyó vize 300. orányi hofzfzaságig, hatnál: az-

Tekenyös
béka.

is aprólék. Vannak tólagi, de ritka helyen, 's némellyek igen kitsinyek és rutak. Mikor utaznak a' Kaliforniu-fok, tekenyös béka bélben hordozzák magokkal az utra való vizet. Az a' bél egy egy karnyi vastagságu. Nehéz tehát ott a' vetés, és ültetés: mert a' vizet tsatornákon kell vezetni: 's a' hol viz vagyon, föld nintsen, hanem tsak kö; a' hol föld vagyon, viz nintsen. Kalifornia kö hegyeiből álló, 's mintegy öfzve forrott Tartomány, semmi féle árnyékkal sem kedveskedhetik: épületre való minden fát a' tengeren kell bé-hordani.

p. 38. A' hol egy kis nedves földje vagyon, ott buza, rizs-kása, hufz fontos dinnye, tzi tron, narants, olajfa, füge, szöllő, fa-gyapjú böven terem. De el-járhat az ember hatvan oráiglan, mig egy kis illyen jó helyre találjon. Ez illyen helyeket ki-vévén, Kalifornia a' világnak leg-nyomortabb helye. *Vod Roger Angliai Kapitány 1740-dikben látván Kaliforniát, így ira: Termékentelen, köfziklás, lakosinak el-tartására mindenek közt, a' mellyeket látánk, leg-alkalmatlanab'. Tele vagyon olly tsiga teknyökkel, mellyek tsak a' tengerben vehették eredetöket; és így valaha a' tenger azt meg-fekütte.*

p. 46. Ki-vévén egynehány vad pálma fát, aprólék Brafiliai fát, vas fát (melly az ő keménységétől vette a' nevét) vad füge fát, 's több a' félit, melly mind ritka, 's csak helyvel köz-
zel találtatik, Kaliforniának, éjfszaki némelly részét talán ki-vévén, sem er-
deje, sem egyéb árnyékos helye nin-
tsen; a' többi szan-szétt lévő tövifés bokrokból áll, melly alatt árnyéket ne
keress. Kafzálni nem lehet; hanem a'
marha télen nyáron maga keres magá-
nak hegyen völgyön a' mit talál.

p. 53. A' gyümöls ott két féle Pitahájas
Indiai füge, tudniillik: Tunás név alatt,
és *Pitahájas*. Ez két féle, édes tud-
niillik, és savanyu. A' Pitahájas ol-
lyan, mint a' tyúk tojás; borzás tüs-
kén nevededik, az hufa piros, vagy
fejér. Ezzel a' gyümöltsel nyóltz hé-
tignél tovább él a' Kaliforniai nép. A'
patakotskákban kevés a' hal. A' ten-
ger azzal bévelkedik; de nints a' ki ha-
lászson. A' mi keveset onnét hoznak,
azt a' Miszionáriusok bé-szokták sózni,
's böjti napokon azzal tengődtek. Szar-
vas benne elég vagyon; vagyon nyúl-
is, de fel akkora a' termete mint miná-
lunk. Vannak ottan *Kojotes* nevü álla-
tok, 's akkorák, mint a' középszerü
ebek; 's meg-vagyon benne az ebnek,
farkasnak, és a' rókának némelly tu-
laj-

Nyúl.

Kojótes

lajdonságok: vannak *Leopárdok*, 's azok tigris formájúak.

Skorpio:
Kigyó.

66. Sok Kaliforniában a' kigyó, Skorpio, százlábu, pók, varasbéka, denevér, darás, hangya, sáska. A' kigyó majd húszféle, 's fok ezeret megésznek abból minden esztendőben a' Kalifornusok. Sok Kaliforniust meg-sértenek, 's meg-is ölnek: még eddig egy Miszszionáriusnak sem ártottak.

Gyöngy-
fogás.

75. A' mi a' gyöngy fogást illeti, az a' szegény Spanyolok munkája; 's ha abból hat vagy nyóltz holnap alatt két száz Rénes torintot nyer, boldognak tartja magát. Én kettőt tudok, a' ki húsz esztendő alatt valami nyereségre jutott volna ezen halászattal; a' többi olly nyomorultúl marada, a' mint jött. Le-szállittatik a' tengerbe a' Kalifornius, és midön meg-rakta gyöngyházzal magát, fel-húztatik: minden ötödik a' Királyé; de meg-nem nyittatik a' számlálás előtt. Igen fok az üres, és femmire kellő.

81. Plebánust, és Püspököt nem tart hat Kalifornia; mert olly nyomorult, hogy magokat a' pitahájás idején kívül kigyóval, békával, gyökérrel tartják; 's Lelki Atyoktól várják a' tartást; nem hogy valakit tartanak. Minthogy pedig femmit se szoktak kívánni ezen szegények, jó kedvűek, örökös nevetkezés az éle-

Jó kedvű
nép.

életek, ritka, a' ki meg-öszülne közöttök. Fehéren születnek, de meg-feke-tülnek: a' kisdedek egy esztendő korok előtt már bátran járnak, kelnek, futkároznak: szemek vége az órok fe-lől kerek, nem tsutsos; fogok fe-jér, szakálluk örökké nyéretlen.

91. Kaliforniának kevés a' népe. A' Spanyolok érkezése előtt egész is-méretes szélén hosszán nem volt több negyven, vagy ötven ezernél. Ur. 1767-dikében a' 15. Missióban, melly-nél több nem-is volt, az 22°-tól fogva 31°-ig csak 12. ezer Kalifornius lakott. Fogy mind Kalifornia, mind egyéb A-merika. *P. Charlevoix* írja, hogy Ka-nadában el-utazhat az ember 50. mért-földnyin, úgy hogy tulajdon uti tár-sain kívül egy emberrel se találkozzék öszve.

Amerika
kevés
népü.

102. Ki-vévén a' Templomokat, a' Miszionárius házat, a' két három Ka-tona, és páztor szállását, 's halászf-gúnyhót, se falut, se Vároft nem ta-lál az ember Kaliforniában. Néha a' szél ellen egy két arasznyi tartaléket vetnek a' szegény Kalifornusok; egyé-bként az ég alatt laknak minden fö-dél nélkül éjjel nappal, a' száraz föl-dön. Nem-is telhetik-ki másképtőlök: mert egész életek járásból, és kelés-ből áll: hogy eledelt kereffenek: gyö-ke-

se Falu,
se Város.

keret, kigyót, több a' félit. Azért mindennap más más helyen fekszenek, és kelnek: mert nem elegendő az a' kis hely, mellyet egy'egy nép foglal el, az ő tartásokra, hely változtatás nélkül; 's hol itt, hol a'mott találkozik mind a' víz, mind az a' nyomorúlt eledel, mellyet keresnek. Sokan közülök, az ő éjjeli szállásokat legalább százszor változtatták egy esztendő folyta alatt; 's ritka, a' ki háromszor fekszik egymás után egy' azon helyen; ha csak a' Miszióban nem kell lennek. Egyébként le-hengerednek, a' hol őket az éjszaka éri, 's félelmes gondjok nintsen se kigyóra, se békára. Az tehát nem igaz, a' mit felölök némelly irók hirelnek, mintha Városban, vagy faluban, vagy a' fák árnyéka alatt töltenék idejeket: mert ezeknek nálók hírek sintsen; a' közsiklákban se vájnak magoknak remete helyet, a' mint némellyek irák; hanem ha esik, és a' féle lyúkkakra véletlenül találnek, oda veszik magokat. A' kik a' Miszió helyén forganak, 's egyebek is másutt, ha a' betegen meg-könyörülnek, olly kis gúnyhót állítanak, hogy négy kéz láb kellefsék bé-mászni, 's abban sem állani, sem ülni nem lehet, mert a' Kalifornius soha sem áll, hanem vagy jár, vagy hever; vagy ül; de mikép? mi-dön

dön a' Miszionáriust meg-látogattyák, az Afzszonyok le-ülnek egybe-tett, és ki-nyujtott lábbal a' földre; a' férfiak is a' földre gunyorodnak török módra kereftül tett lábbal. Ez a' szokás a' Templomban-is.

107. Ki-vévén az éjfszaki undokab' szokású részt egyébként minden Kaliforniai Afzszony, (de tsak Afzszony) valamit akaszt magára elöl hátúl. Az *Aloe* (melly nálunk-is ismértetik) ágatskáiból tzerénát készíttének. Azután öszve szedik a' közönséges nádat. Annak tsumóit, vagy gombjait egyéb részeitől el-vágják, és az ilyen gombokat a' tzerénára fűzik. Az ilyen olvasó formára, és egynehány rendre osztatott kötény az egész öltözetek most-is. Néha az elöl hától tsak egy két arasznyi szélelségű, némelly helyeken egész bokáig ér. Mind a' két felöl egyébként mezítelenek. Máfok a' helyet egy darab bört, vagy rongyot akasztanak ama kötény helyébe. Paputsok, ha ki-telhetik, vagy-is inkább talpok szarvas börből áll, azt hátulról 's előről az újok közé vont aloe köteletskével szoritják oda. Süvegetlen jár télen nyáron mind férfi, mind Afzszony; noha a' Miszionáriufok példájok szerént palma levelekből nem alkalmatlan kalapot lehetne készíttének. Most már ruházzák őket a' Mis-

Ruhá

fzio-

szionáriusok, de mihent haza mennek a' Templomból, el-hánnják a' ruhát.

Jó nyilafok, Az ijok vagy-is inkább nyilok egy ölni magafságú. Az nádból áll. Az hegyek kemény fából. Az előtt annyi feleségek vólt, a' menyit vehettek. A' gyermek nem gondol Szüleivel, 's ezek fe azzal viszon-tag mihelyt jární, 's eledelt keresni tud. A' fok dísznóságot ki-nem írhatom. A' kerefszteltetés után meg-változtak nagy nehezen valamire. Hatig számlálnak, nyelvek szük a' szóban. *Bedare-Atyám, Edáre-atyád, Tiare attya. Kepedare-atyánk.*

p. 195. Minthogy a' Spanyol Udvar nem akara semmit-is tudni Kaliforniáról, a' jó tévöktől szedett pénzrel hajót, és tarfokat fogada P. *Salvatierra*, 's oda kelvén, Misziókat állított. 1697-dik esztendő táján. *Gil de la Sierpe* vólt a' leg-nagyobb jó tévője. Annak a' lelkét (Káliforniában lévén) ötvén ruhás kisdedtől látta vitetni menybe az órában, mellyben meg-hólt Mekszikumban. Mekszikumból tartattak a' Kaliforniai Miszszionáriusok : othon vetettek, a' mi keveset lehetett, egynehány marhát-is tartottak. 1769. (öszve szedetvén eléb mind) Kádixba vitettek a' Misziónáriusok. Sok hazugsággal tellyes Könyvek irattak Kaliforniáról.

VII. K Ö N Y V.

Olvasztott Müller a' Muszkának Amerikáig
való hajózásáról.

Minekutánna meg-fzokta volna a' Musz-
ka hatalom a' fagyos tengeren va-
ló hajózást, és a' Kámtsátka tartomá-
nyokban helyet vert volna magának,
Urunk 1729-dik esztendejében, a' Jápo-
niabéliek hajó - törést szenvedvén
Avatsánál Kámtsatka mellett ötven
Kosák' kezeikbe estek. Azoknak Si-
tinnikov nevü Fő-Tisztoktól mindenek-
től meg-fosztattak, életben a' tizenhét
közül tsak kettő marada; egy öreg, és
tizen-egy esztendő gyerköltze. Azért
a' kegyetlenségért Sitinnikov meg-bün-
tetett érdeme szerént, és fel-akasz-
tatott; ama' két Jápon pedig Peters-
burgba vitetett Ur. 1732-dik eszten-
dejében. Ott Ruszszus avagy Orosz
nyelvre tanittatták, 's meg-keresztel-
tetvén, Kosma és Demien nevet nyer-
tenek; régi neveken Sósának és Gon-
sának hivattattak. Meg-tanították egy-
nehány Muszka tanítványt Japóniai
nyelvre, és írásra; az élettől egyik Ur.
1736-dikában, a' másik 1739-dikében vált-
meg. Születések helyét Satzmának ne-
vezék,

Japóniai
hajó törés
Kámtsát-
kánál.

vezék, melyet Kempfer Satzumanak, mások Saxumanak hívnak vala.

Az Oro-
szok Japó-
niában.

1738-dikban a' szokott úton Japonia felé indultak a' Muszka birodalmi gallyák. Egyiknek Vezére Spanberg, a' másiknak Kalauza Valton vala. Ezek egymástól el-szakaszkodván a' dühös szélvész miatt két különös helyen üttöttek Japonia oldalához Ur. 1739-dik esztendejében Junius 18-dik napja táján. Japoniát a' föld-mérő szélelségnek 38° -dik garáditsa alatt találák. A' nép őket emberséggel fogadá; 's onnét azon Vezérek ismét szerentséfen haza érkezének. Japóniának leg-nevezetesb Szigete Niphon, 's attól nyere nevet az egész Birodalom; a' Japoniabélieknél a' Japon névről semmit se tudnak a' lakofok.

Japonia v.
Nifon.

Jedzo.

A' Jeso, avagy Jedzó és Kuril nevű Szigetek Nifon és Kamtsatka közt iszonyú részét foglalják-el a' tengernek.

Tsirikov
Bering.

Tsirikov és Bering Muszkából küldetett hajós Vezérek az éjszaki tengerből egész éjszaki Amerikáig hajoztak; útnak indulván Ur. 1741-dik esztendejében. De egymástól el-szakaszkodtak a' szél-vész miatt. Bering az éjszaki Amerikát az szélelségének 58° 's $28'$ -alatt találá, az hosszaságnak pedig 236° -alatt, ott, a' hol bizonyos hegyet Szent Illyés hegyének neveze.

Az Oro-
szok Ame-
rikáig.

Tsi-

Tsirikov szint azon esztendőben tudni-
 illik Ur. 1741 - dikében harmad nap
 előtt, ugymint Julius 15-dik napján az
 éjszaki Amerikának 56° graditsu széle-
 sége, és 241° graditsu hosszúsága alá
 érkezett. Kalifornia és új Albion fe-
 lett Hudson tengernek ellenébe. Tsi-
 rikov Dementiev Abrahámat tiz társal,
 elegendő fegyverrel, 's eleséggel bel-
 lyeb' küldé kis hajón a' part felé: ho-
 lott a' köves hely miatt az öreg gál-
 lyát messzebb nem merte ütni az A-
 merikai parthoz. Meg-parantsolá, hogy
 az álgyúval jelt adogassanak, 's így
 magok felől hirt ereszszenek. Holott
 pedig Dementiev hajóját félté a' törés-
 től, utánna ereszte más egy hajón há-
 rom vagy hat Mester-embert. De azu-
 tán szive nagy fájdmára az el küldött
 hajóknak semmi hireket sem hallá; mint-
 hogy pedig egyéb hajója már nem vólt,
 mellyet utánnak küldgyön segítségre,
 ott hagyá ügye-fogyott társait; kiket
 talán az Amerikabéliek meg-öltek: mert
 egynehány hajón mutogatak magokat
 Tsirikovnak így kiáltván *Agai, Agai.*
 Tsirikov haza felé indúlt Kamtsatkára
 Julius 27-dik napján. Steller Bering
 hajójában levő tanult ember ki-szállott
 a' partra, és füveket szedett, az üres
 hajlékokból pedig száraz halat 's a' fé-
 le találmányt hozza vízszá, a' Vezér

Steller.

Bering
Szigete.

Az Ame-
rikái nép
eredetűl.

pedig posztót, dohányt, 's töb' a' fé-
lit vitetett azok helyébe a' hely népé-
nek pusztá hajlékiba; hogy ezután a'
jövevényekhez bátrabban édesedgyenek.
Viszsa térvén Bering abban a' Sziget-
ben, melly az ő betsületéért Bering
Szigetének hivattatott, Kamtsatkának,
és az éjszaki Amerikának óra közt fel-
adá a' lelkét. Társai a' meg-romlott
Gallyájoknak maradék részéből új ha-
jót építvén, fok keserves szenvedés
után érkeztek haza Kamtsatkára. A'
Skorbút jobbára ki-vesztette őket: a'
pusztá Szigetben vidrával, és a' partra
vetett tzet-halakkal tengődtek. Meg-
lehet hogy Amerikát Európának *Tsuk-*
tsi nevű részétől Kamtsatka előtt a'
föld-indulás választá-el; 's akkor vá-
lasztá-el egyetemben az Amerikai lako-
fokat az Europabéliektől. Ezek közt
a' tenger csak 10° gráditst foglal magá-
ban. Hasonló ezen Amerika 's Európa-
bélieknek főképpen a' Sziberitáknak ele-
delek, ruhájok, szokások, vallások.
Ezeket Müllernek könyveiből irám,
mellynek ez a' tituluffa: *Voyages et*
decouvertes faites par les Russes le long
des côtes de la mer glaciale etc. Ouvrages
traduits de l' Allemand de Mr. G. P. Müll-
ler. A Amsterdam 1766.

VIII. K Ö N Y V.

Kámtságáról.

Olvastam ezek után az említett Stellernek, Frankfurtban 1774-dik. esztendejében kiadott könyvét illy titulus alatt. *Georg Wilhelm Stellers, gevesenen Adjuncto, und Mitglieds der kaysperl. Academie der Vissenschaf-ten zu St. Petersburg. Beschreibung von dem Lande Kamtsatka.*

Steller Német Országi Orvos, Pétervárában az Oroszoknál nevet nyerve, Beringel Amerikába jutott, Kámtságában fok ideig forgott, 's Szibériában számkivetésben halt-meg.

Steller.

Kámtságka éjszak felől az 51° fogva, 58°-ig ér-el. Sok féle a' népe, nevezetesbek a' többi közt azok, a' kik Lapátka, és Tigil közt magokat *Itelmén* néven ismértetik. Stralenberg ettől a' szótól akará ki-vezetni a' Németeknél - lévő *Edelman* nemes nevezetet. Egyéb lakosít a' föld abroszba tekintvén, könnyü meg-ismérni, vizeivel, hegyeivel, 's töb' a' félével együtt.

Kámtságka.

Itelmén nép.

Edelman.

Kámtságka egészséges Tartomány; de a' jövevényeket a' Skorbut bántja.

p. 70. Még eddig bányá, 's bányai termékenység benne nem tapasztaltatott.

A' füvek
fák orvosi
ismérete
Kámtság-
kában.

p. 74. Fáji, füvei számláltatnak-elé.
A' fa leveleknek, füveknek, gyöke-
reknek tudgyák Kámtság lakosi az
hasznokat, mint az orvofságra, mind
a' gazdaságra; annyira, hogy még a'
leg-tanultab' nemzetnél se leheffen e'
féle nagyob' tudományt fel-találni. Ne-
veket, hasznokat, termés-helyeket, a'
szedés idejét úgy értik, hogy én (ugy-
mond Steller, ki Orvos-is volt egye-
temben) nem tudnék azon elegendő-
képpen álmélni. 'S az a' Kámtság-
kai *Itelmén* népnek a' ditsősége, hogy
az ő tulajdon földén a' füvekből, és
gyökerekből készítettett eledellel akár
mi időben-is könnyen tudja magát táp-
lálni; 's hogy nintsen olly méreg,
melly nálok találtasék, a' mellyel an-
nak a' népnek ártani leheffen; 's ha
othon való akár mi fü, levél, vagy gyö-
kér használhat néki, külső Országai a-
kár melly jövevény Orvosnak tanátsa
nélkül hasznát tudgya venni. Minden-
ből a' mi nála terem, tud ruhára, házi
szükségre mindent készíteni, füzni,
varni, fonni; 's ollyast, a' mi leg-na-
gyob' eszü Böltselkedőnek se jutna e-
szébe; ha nem látná.

gyékény.

p. 80. A' tenger partyán termő bi-
zonyos sásból innep-napi, vagy ven-
dég betsületére való szép gyékényeket
fonynak, arra betsülettel le-lehet ülni,
akár

akár a' földre, akár az ágyra terítették. Néha az ilyen gyéken szélebe hosszába hal tsont füzettetik szép mesterséggel, és külömb színü ékefességgel. Szint a' féle eszközből készittenek magoknak eső ellen való palástot - is; mellynek belsöje fima, külsö része fürtös, darótzos, az a' nyári esüközben szüntelen vállakon lévén sem az esöt által nem eresztü, sem a' dologban nem akadék. Az ilyen száraz Kákóból fonnyák a' Leányok, 's az Afzszonyok is az ö varró kosárcájikat; 's ékefesség kedvéért tengeri kutya szörböl, 's halból hasított tsont fonalakat ereszttenek szép mesterséggel illy kosárcák rendinek közibe. Fejszéjek, kaszájok a' kemény kövön élesítettett kemény fából áll. Azzal arattyák az az hosszú kórót, mellyel házikojikat földözgetik. Tziperó-is nevü füböl bizonyos gerebenyezö villa segítségével minden féle harisnyát, inget, gyermek nadrágot, 's töb' a' félit állittanak-elé. Ebböl a' füböl áll a' tántzolók koronája, a' marha husból készített áldozatnak koszorúja.

Palást.

kosár.

Kákóról
nádrág.

p. 82. Arany adianthus nevü nyövötényből készittik az ö kö-métseknek szárokra a' bélt, arra hal zsirt öntenek, 's a' bélt meg-gyújtván elegendö világofsá teszik éjjel hajlékjokat. Háló-

Mét.

jok, más a' féle füböl, 's kender hé-
ju nyövötényből készítettik. Bizonyos
thé-is terem nálók, melly a' has-menés-
ben, 's fájdalomban hasznos. (*Folia pen-
taphylloidis fruticosa, elatiori, minus bir-
futa* etc. etc.

Tengeri
állatok.

p. 97. Sok féle nálók a' tengeri
állat; úgymint a' tengeri orofzlány, ten-
geri medve. A' tzehtal böven fogat-
tatik. Az ilyen állatok néha a' par-
tokon alufznak, 's az álom-közben fo-
gattatnak. Néha mérges nyíllal lö-
vik őket; néha hállóba kerítettik. A'

Háló.

háló számára a' tengeri nagy halak bö-
réből szijjakat hasogatnak. Az háló,
melly azokból fonyatik, a' fürtön meg-
szárítottatik, úgy hogy fonalai kö-ke-
ménységet vegyenek magokhoz. Min-
denik a' féle fonál, vagy kötél, olly
vastag, mint akármelly izmos ember'
kara. Az ilyen fogott tengeri mar-
hának hufa eledelre, zsirja lámpásra,
ételre, böre szijra, 's el-szaggathat-
lan botskorra, mire fordítottatik. Nagy
részek füstre hányattatik. A' tengeri
nagy hal vágott darabjainak szárítottá-
kat így-is vízik-végbe nagy haszon-
nal: fok tágos vermet ásnak. Allyo-
kat kövekkel szépen ki-rakják. Fát
böven tetéznek belé egész a' karimáig,
's azon fellyül-is. A' fát benne el-é-
getik, 's a' tüzellés addig tart, míg mint
a'

Hal-szárít-
tás.

a' süto keméntze meg-nem fül a' ve-
rem. Azután ki-tisztíttyák, 's az ha-
sáb fákra, 's fa levelekre, füvekre rend-
re rakják a' hal darabjait. Ezekre is-
mét fa és fü rakatik; meg-meg hal, és
igy továbbá szaporán: hogy a' kemen-
tze meg-ne hülyön. Azt végtére tsu-
tsófon reá rakott fődéllel bé-temetik,
úgy hogy a' meleg késön 's nehezen
párazza-ki magát. Az így készítettett
hal esztendeig - is el-áll, büz nélkül.
Ize olyan mint a' dísznó húsnak, és
szalonnának. A' nagy hálnak, fel-fújt
beléből kolbászt és hurkát készíttének.
Igen szeretik, és üzik az halászatot;
noha fokban köztök bizonyos öz nemü
marhákat tsordásson tartanak.

p. 102. Az Amerikai néptől meg-
sebesítettett tengeri nagy halak nem
egyszer találtatnak a' Kámtsatkai ten-
ger partyán. Néha az ilyen tengeri
marhák a' vízben magok közt-is meg-
ütköznek; 's az olyan diadalom közt
olly nagy az ordítáfok, hogy az egy-
nehány mértföldnyire hallásék.

Hal-hartz.

p. 103. A' tengeri hálnak erőffebb
's hoszszab' tsontyaikból szán talpat-is
tudnak ezek a' népek faragni. Derék
tsontyok az hajó készíttésre szolgál.
Bélekből, gyomrokból, holyagokból,
fok féle zatskó és zsák forma szerkszámát
állítanak-elé. Az ilyen tengeri mar-

Szán-
Hajó

háknak Kámtsatka táján találandó ne-
meiről, 's fogások módjáról hofzszas be-
szédet indít Steller egész a' 112. levélig.

p. 113. Erdei, mezei marhájok
fok-féle. A' medve nálok tsorda-kép-
pen jár.

Medve-
fogás.

A' medvét hól verembe tett he-
gyes fával szegezstetik által: hol kö-
téssel fogják, annak egyik végére tör-
sököt kötven, a' másikat tör gyanánt
meg-vetven, hogy a' nyakába szorúl-
jon. Néki futamodván, nem hogy ki-
vetné a' kötelet a' nyakából, hanem
a' kölöntzöt meg-öleli, fel-fut vele
a' hegyre, 's midön azt onnét le-hen-
geritti, magát-is utánna vonattya. Má-
futt az eledele-mellé éles szegekkel meg-
rakott dészkákat rejtének, 's avval tal-
pollya-meg magát a' medve. A' bar-
langjában ha találtatik, abba a' vadá-
szok hofzszú fákat taszigálnak, azokat
bé-vonogattya a' medve; 's midön e-
mezek szüntelen eregetik a' fán, a'
medve pedig azt mind bé-hordogatja,
köztök meg-szorúl; 's így szurattatik
által. Husát meg-eszik, bőre fokra
használ; a' többi közt a' szán eleibe
fogott ebek nyakra-valójokra. Midön
a' medve tüzellő embereket lát éjjel,
ha vizet talál, belé fut, 's a' tűznek
néki szaladván szöre vizével kívánnyá
először a' tüzet el-oltani: többet tart-
ván

ván a' tüztől, mint sem az emberek-
től. Vannak ott farkafok, 's néha fe- Farkas
herék-is.

A' tzobol Kámtsatkában olly böven tzobol.
vólt, mig az Oroszok oda nem szakad-
tak, hogy mikor a' jövevények nekik
bitsakot, ollót, 's több a' félit ajándé-
koztak hat pár tzoból bőrért, ki-nevet-
nék ostobaságokat; már most tized ré-
szére se lehet szert tenni: mert látván
a' nyereséget, egy' télen egy gazda
60, 80 tzobolt-is öszve lövöldözött.
Magok-is a' Kámtsatkabéliek a' fok üt-
közlet-után annyira meg-ritkultak, hogy
huzad részek alig marada-meg. A'
tzobol hálóval fogattatik jobbára: mert
a' nyoma a' hó hátán a' barlangjához
vezeti a' Vadászt, onnét ki-füftültetik,
's a' hállóba kerítettik.

p. 123. Rettenetes nagy számmal Róka.
találták a' rókát-is Kámtsatkában az O-
roszok. Vannak láng színü, vannak fe-
kete rókák-is. Hermelin nélkül sem
szükölködnek a' Kámtsatkabéliek.

Egyéb házi állatok közt nevezetes A' kutya
bé-fogatik.
a' kutya, négyet bé-fognak a' szán elei-
be, el-visznek három embert jó egyéb
terhel együtt a' hó hátán 30. Orosz
méröldnyire; 's ha jó az út, 80. mér-
földnyire-is egy nap (Orosz 80. mért- Orosz
méröld.
föld, Magyar Országi 10. és Német Or-
szági 15. mértföldel egyez.)

Az

Kutya bőr

Az utazás számára tehát fereg kutyákat tartanak. A' kutya bőrt szépen ki-készittik gyapjas ruha helyébe, 's gyönyörű kék, és egyéb színre festik; az ilyen ruha tartós, szövet el-nem eresztí. Már a' tehenek, és lovak-is szaporodnak nálak: de disznó még nem vitetett hozzájuk. Nem júhnek való Tartomány.

Hal.

Hallal annyira bévelkednek a' tólagok, hogy, ha hegyes tört szúr a' vízbe az ember, ritkán vonnya-ki bele tűzött hal nélkül (Ha tsak ez nem olly mese, mint a' Tiszához érkezett első Svábok vélekedések.) Pisztrágon és egyéb halon kívül, temérdek a' tenger öleiben a' Hering. Azt vagy halászszák, vagy a' jégén vágott lyukba eresztett szákkal igen böven fogják. Szárittyák, sózzák, 's fris főzelékre-is eresztik. Az hal tójást *Ikra*nak nevezik.

Hering.

Ikra.

p. 171. *Ikra*, oder getrockneter Fischrogen, ist auf Kamtsatka eine beliebtesten, und nahrhaftesten Speisen.

Hal-zsir.

Külömbféle halból elegendő zsirt főznek-ki vajnak, 's egyéb zsiradéknak helyébe. A' halat elejintén meg-hadják etzetesedni önként, azután vízzel meg-forrázzák, 's a' katlanba a' forró viz, és a' bé-vetett tüzes kövek közt addig forgattyák, mig fel-nem adja a' zsirját.

Már

Már a' fok föld-indulás után kevés Rák. nálok az héring. A' Rák néhutt olly nagy, hogy ehes egy embernek számára elegendő egy rák-láb.

Sokféle ezen Országban a' madár- Madár. is; és valamint vad, hal, 's töb' a' féle fok ollyas vagyon Kámtsatkában, mellyhez hasonló Európában nem talál-
tatik; szintén úgy madár-is. Béka, és Kigyó. kigyó nálak nintsen. Gyék ellenben Velekedő számosan vagyon mindenütt. A' föld vallás. alatt szint olly világot gondolnak lenni, mint a' mienk, 's a' gyéket az alsó világ kémjének vélik lenni; meg-
ölik azt ha lehet, hogy innét oda hirt ne viheffen. Ha meg-nem ölhetik, el-hitetik magokkal, hogy őket hamar halál éri, 's azután tellyes életek bú, bánat.

Lakó helyeiket az Itélmén nép Ofztrog. Ofztrognak hijja az ofztán akár falu, akár vár forma. Most némellyek a' kö-
sziklák közé rakattak. A' nép Ofztrog helye fok a' vizek mellett; a' Ruffu-
fok-é öt, de ezek Vár és Város for-
májúak. Ha egyik faluba el-szaporod-
nak, a' közel-lévő helyre verekednek, 's mint atyafiak egymást segítik. Elöt-
járók az öregek, 's a' leg-jobb dolgofok. A' leg-jobb dolgofok. elöl-járó.
Télen a' föld alatt laknak, nyáron ga-
lambházhoz hasonló fel-házokban. Az Lakás.
ilyen fából tsinált fel-házok hidakkal
ösz-

öszve vannak foglalva, hogy a' szomszéd-ságban egy-mást meg-látogathassák; laj-torják-is szolgálnak a' fel's alá menés-re. De jaj! ha tűz támad; a' szél-is igen ingattya, 's néha le-is dönti őket. Szükséges pedig a' nyári nagy nedves-ség miatt illy házokban lakni. Az illy házok-allyán szárították a' levegő égen a' halat, az hállót, 's töb' a' félit. *Balagán* a' nevek az illyen hajlékoknak. Vannak szalma gúnyhók-is; vagy-is inkább sásból készített bé-bújók. Bé-vóltak ugyan az illyen faluk az Oro-fzok el-jöveletek előtt palánkal kerít-ve; de gyarló oltalommal. Könnyű az illyen házok lakofit meg-győzni. Az előtt egyik falu a' máfikat érte a' viz-nek mindenik partyán. Egész télen vendégeskedtek, úgy hogy a' tengertől fogva egész a' folyó viznek eredete helyéig tel-járnának két holnapig a' ven-dégek; azután ismét le a' tengerig; 's az az érkezés arra az időre esett, melly-ben a' tengeri halászat kezdődni szo-kott. Már most a' falu helyek csak gö-dröket, és ember 's marha tsontokat

Temetés

mutogatnak; holott az halottat nem te-mették, hanem el-vetették, 's az el-fog-laláskor a' Kozák nép ezernyi ezeret ölt-meg közülök, úgy, hogy a' nép felötte meg-ritkült légyen, 's falukkal együtt.

Lát-

Láttuk az előtt-is Oroszokhoz hasonló embereket egyszer kétszer a' Kám-
tsatkabéliek, kik oda hajón vetemed-
tek. De a' kiktől elejintén szárazon ^{Kozákok}
meg-látogattattak; azok Jakutzki, és ^{Kámstak-}
Anadirki Kozákok vóltanak. Tsak ti- ^{kában.}
zen-heten vóltanak akkor a' Kozákok,
's a' *Koráki* Kámstakai népben nyelv-
váltót találván, meg-mondák, hogy ök
az Orosz Tsászárnak nevével érkeztek,
's adóba tőlök nem mást, hanem egy
szobol bört kérnek; holott minden
helység annak Uraságához tartozandó.
Meg nem akarák a' jövevényeket a' lako-
fok bántani; attól a' gyanutól vífeltetvén,
hogy hatalmas nép részének kell annak
a' csoport embernek lenni, melly ide-
gen földön adót illy bátran kér. Adá-
nak tehát bört a' jámborok böven, ama-
zok a' bört *Bolschája Reka* nevü hely-
ségbe hordák, a' hol egy kis Osztrog
várt építették magok számára, ajándék
helyébe vas bitsakkal kedveskedtek vi-
szontag a' Kozákok. Hamar azután on-
nét a' Kozákok a' nép faluira tüzzel
vaffal estek. Innét következett a' hu-
zás-vonyás, dulás, a' lakosok temérdék
fogyta. Ha Keresztyén móddal bántak
vólna vélek, meg-lehetett vólna ezt a'
félékeny szeléd népet holdíttani vér-on-
tás nélkül.

Mérge-
nyil.

A' föld lakosinak fegyvere a' többi közt nyilból állott. Azt meg-szokták mérgezni. Ha a' husból valaki a' mérget ki-nem szopta (a' szopónak a' szája meg-tagadott) halál következett.

Kámtsat-
kai ere-
der.

Az ide való népet némellyek Japóniából oda szakadottnak vélik, Steller a' Mungál Tatárságból eredett népnek itéli, 's holott annak a' költözésnek egynehány ezer esztendeje folyt el, nem tsuda, hogy elejéről (Írás, olvasás nélkül) el-felejtkezvén, vasat, aranyt, 's töb' a' felit, és azokból készülő eszközöket nem birtak. Sok szónak nálok Khinai az esete. *Szihfze* a' Jáponiabelieknél töt jelent: ezek hozták közikbe a' vasból tsinált töt. *Man*, és *men*, annyit tsizen nálok, mint valaki, vagy ember; 's szint annyit jelent azon *Men* szó a' Törököknél, és Tatáróknál, mint ez a' szózat *én*, vagy *valaki*: a' Perszaiáknál és Kámtsatkában különösen akár melly ember jelentetik azal; és így *Sziszeman* nem egyéb, hanem *tö-ember*, mintha mondanám: *Tzitron-men*, *Lemoni-mén*; az az: *tzitront*, *lemónit* áruló ember, avagy *Kránitz*.

Amerika
szomszéd-
sága.

p. 251. Kámtsatka a' szélefségnek 56. graditsa alatt fekvén nem igen messzeb fekszik Amerikától 50. mertföldnyinél: 's ez a' köz tele vagyon Szigetekkel. *Tsuktsits* nevü réfze Kám-

tsat-

tsatkának még közeleb' vagyon Amerikához, úgymint 25. mértföldnyire; 's nem igen meszeb'. A' *Tsuktsiszi* nép oda az ő apró hajóján fel, 's alá jár.

Hogy pedig a' szomszéd Amerikabéliek Kámtsatkának *Korák* nevű nagy népeből származtanak, azt így lehet meg-bizonyítani, úgy mond Steller, p. 251. 1. Hogy a' hajózásban egy a' módjok. 2. Magasságok, termetek, hajok 's teli torokból ejtett beszédjek, ruhájok olly hasonló a' *Korák* népnek az Amerikabéliekhez, mint a' tójas a' tojáshoz. 3. Nyilok, tűz-szerszámok, fűből készített ételek egy-féle. 4. Halból készített ingek egy módú. 5. Örtájakon lógó hal aprólék-tsontok, süvegek mint a' két népnél (a' *Tsuktsiaknál*, 's *Amerikabélieknél*) egyenlő. 6. Sas tóllal ajándékozzák-meg a' *Kámtsatkai Schuman* népek jó baráttyokat, mint Amerikában, az új Anglia lakosí.

253. A' Kámtsatkabéliek bizonyosan tartják, hogy az eget és a' földet Isten teremtette. Azt az Istent *Kutkának* nevezik, de az Isteni tulajdonságokról semmit se tudván, 's látván alkalmatlan teremtett állatokat, azt rettenetes káromkodással oktalannak, 's tudatlannak mondják, belőle tsufot üznek, minden tsátsogásokban szidalmazák,

zák, nevetik. A' Kámtságai nép született káromkodó nép.

p. 265. A' Kutkán kívül fok féle tengeri, erdei, hegyi lelkeket hirdetnek lenni, 's azoktól igen félnek. Ezeknek bizonyos mód szerént áldoznak valamit, de aprólékot, 's a' minek hasznát nem veszik; úgymint bűdös hal fejet; néha más a' félit, egy kis tisztelet jelentésre; noha semmit sem várnak az Istentől. Egynehány ördögöt-is emlegetnek, 's azt kánnának hijják; más a' félit Haetsnek. 's a' t.

A' mi az Istenről, lelkekről való vélekedéseket illeti, azoknak semmi rendi, módja nintsen. 'S minden a mit azokról beszellenek, merő ostobaság; úgy hogy a' kik velek fokáig nem tárfalkodnak, el-hihetnék, hogy valóban nem azt tartják azokról, a' miket beszellenek. De valóban közönséges nálok a' roz'z', rendetlen, okatlan vélekedés.

A' lelket halhatatlannak hiszik, és egyetemben a' testnek fel-támadását; de, hogy a' lelkével fel-támadó test az élébbenyi dolgaira 's állapotjára támad-fel, és tsak az a' változás lesz, hogy többé meg-nem hal. Sokakban még a' Keresztyén hitre való tanítás után-is olly nagy az ostobaság, hogy akár mint ditsérjék előttök mennyeknek

Or-

Országát, azt felelik: hogy azt ök örömeft az Oroszoknak engedik, és a' Kosákoknak, tsak ne kellyen velek élni; 's hogy ök a' föld alatt az ö rokon-ságokkal lenni inkább' kívánnak. A' föld alatt új eget 's földet gondolnák lenni e' felsőhez hafoulót. Minden oktalan állatnak fel-támadást ígérnek.

A' kik e' világon gazdagok voltak, ugymond, a' jövendő világon szegények lesznek, és ellenben. Valahány-szor valaki meg-hólt új házba mentek lakni, 's azért örökétig merő építés volt a' dolgok, 's hogy azt ne kellene tenni, az ebeknek vétették az haldak-lókat fokszor. Már ama' szokás meg-változott végtére.

p. 274. Noha nem félnek az Isten büntetésétől, babona módra félvén a' fzerentsétlenségtől, ezernyi ezert tartanak bűnnek lenni, a' mi nem bűn; úgymint: bűn nálok meleg forrásban fő-rödni; az havat kéffél metszeni; mezt-láb a' hóba járnai a' hajlékon kívül: húft és halat egy karlanban főzni, 's töb' a' féle. Tisztelik azt, a' miről nagy hafzon vagy kár eredhet; úgymint a' tü-zet, 's abba vetik áldozatul a' tzobol-nak, rokának, 's minden egyéb állatnak az orát.

Igen fokat hísznek az álomnak, minden álmat valamire magyaráznak,

fem napot, fem hórdot nem tisztelnek. A' tsillagok közül tsak a' göntzölt ismerik, mellynek ott a' neve Chana.

Vannak nálak kéz nézésből, 's töb' a' féliből varásólók.

Mindent a' mit látnak mástól, elkövetnek mind a' majmok; még a' meg-kereszteltetés után-is; azért igen árt nekik a' rosz példa.

Minden igyekezetek az, hogy örömmel vendégséggel éllyenek; ha egyszer bé-szerzették azt a' mi erre elegendő, többet nem gyűjtenek, még el-nem fogy.

Házafodnak ugyan, de a' mellett mind a' házafok, mind egyebek ugy élnek, mind az ebek, vagy a' disznók; soha, ki-kéven Sodomát, még otsmányab' vetemedést az illetlenségre nem olvastam, mint a' mi némü ezen nép közt forgott a' Keresztyén Vallás bevezetése előtt. Azon kívül félékenyek, reménység nélkül élők. A' tolvajt szerentsétlen embernek tartják, a' barátságát gyűlölik. A' vízbe esett embert onnét ki-fegítteni vétéknek tartják.

297. A' melly Amerikai népet látam (ugymond Steller) Schumachint Szigetiben, olly hasonló a' Kámtsatkai Itélmén néphez, mint egyik tójás a' másikhöz.

p. 301. A' jeget és havat mohón, Jég-evés.
és szüntelen eszik, éjjel, nappal, va-
lahányszor fel-ébrednek, minden árta-
lom nélkül.

A' futásban nints egyébütt-termett
olly ember, a' ki őket el-érheffe: akár
mennyit szaladjanak, akár melly domb-
ra, hegyre, soha se fulladoznak. Ta-
lán annak a' fok hal étel az oka, melly
könnyebbé teszi a' vért. Nálók az ál-
landó hal és fü étel örökétig egézsze-
ges. Igen fokban érik-el nálók az 70,
és 80. esztendőt. Meztelen mellyel
hálnak, akár mikép' fagyon. Az úton so-
ha tüzet nem raknak a' közép télen-is.

Gyors
futás.

A' ruhát, barkának hiják. Az jób-
bára öz, és tengeri kutya bőrből ké-
szítették. Azt ki-'s bé -forditva hor-
dozzák; arany színü sárgára festik. Fel-
ső mentéjeket *Kuklánkának* nevezik. Se
elejek, se hátullyok nintsen nyitva, búj-
ni kell alája.

A' férfiak főznek mind az ember-
nek, mind az ebnek, szánat faragnak,
hajót, halót készítenek; Az Aszszo-
nyok, kik ott a' férfiaknál okosabbak,
magot, füvet, gyökeret szednek, 's
takarítanak ételre orvosságra. A' tü-
zet fába reszelt fával gyullasztják.

Az ezüftöt, kanalat, talált, tziin-
nel bé-vonnyák.

Bizonyos innepet üllenek, akkor farkas képet készítenek füböl, gazból, **Bálvány.** miből annak neve *bálvány* ö nálok, tsak az, hogy a' külömbféle bálványnak külömbféle a' neve.

Az éneklés módja tsudálatos ékeségü, hangü, minden szép módü, úgy hogy lehetne tölök tanulni. Minden órán készízen vannak új még új ének tsinálásra. A' tántzat is kedvellik. Annak bizonyos módja vagyon.

A' született elevent fokszor az ebeknek, vagy az erdőben a' vadaknak hányák.

Ha nevelnek, nintsen böltsö, nappal a' kisedet az hátokhoz kötik az Anyák, 's a' farkokon ülve himbállják. Éjjel a' mellyeken tartják, hogy szopjanak; eddig egy Anya sem nyomta-el a' magzattyát. Nevet n kik egy két holnap múlva adnak. A' fel-nyölt fiak Attyokat Annyokat nem tisztelik, 's azért soha meg-nem veretnek. Az halott vagy az ebeknek, vagy a' vadaknak vettetik. Ruhája el-vettetik: magára azt fenki se veszi.

A' gyilköst agyon verik: a' tolvajt meg-égetik fához kötve az erdőben. A' határ miatt soha haború nem támadott. Kiki az üres helyre takarodhatik. A' ki mástól meg-bántatik, az emettől tsűf szóval ki-gunyoltatik;

de

de soha ebből veszekedés nem támad; mert szégyent nem érzenek.

Steller Könyve Toldalékja.

p. 1. Kámtságka csak egy víz neve; de már attól nevezzük azt a Tartományt, melly egész fel Szigetből áll, 's az 52. és 64. grádits közt fekszik.

Kámtságkai szózatok.

Kámtságkai Magyarúl. Korakiszók Kámtságk.

Ikra - - - Ikra.	Viálal - pokol - halál
Bálvány - - - Bálvány	Mimal - - - Viz
Ærem - - - Ur	Milgan - - - tűz
Anga - - - tenger	Allo - - - nap
Enpiz, es Apa - Apa	Aella - - - anya
Kamlagim - - - homlok	Lugulgin - - - ing - ruha
Völöng - - - fül	Rubacha - - - ing
Intiminit - - - váll	Kaiku - - - Kakuk
Ennen - - - egy	Oala - - - kés
	Külev - - - negyen
	Nyoltzmulloeng nyoltz v. nyotzinulen.

Egyebütt nem találék hasonlatofságot.

IX. K Ö N Y V.

Olvaſtam ama' könyvet, mellynek ez a' jeles
 Iráſa: *Neue Reiſen nach Gviana, Peru, etc.*
 aus dem Frantzeſiſchen der Herren Barrere,
 Bouguer, und de la Condamine überſetzt.
 Göttingen. 1751.

Barrere. *Guiannát, Amerika tartományát Barrere
 Péter írta-le Párizsi Tudós, Orvos.*

Pag. 1.

Francia
 hajózás a
 tengeren.

Mihelyest fel-találák Amerikát a' Spa-
 nyolok, gondot adott az Europa-
 bélieknek. Mert annak a' földnek ki-
 mondhatatlan nagy kintse fel-lobbantá
 minden ember kívánságát. Nevezet
 ſzerént az hajózásban ditső Francia
 nemzet ezen alkalmatofsággal meg-mu-
 tatá azonnal az ő mindenre valóságát;
 's bé-hajózott azonnal abba az új vi-
 lágba; 's már száz eſztendők előtt el-
 foglalá *Gviánát*, melly körül fekszik
 Brázília, Peru, új Granáda.

Gviána.

p. 4. Hofzſzában *Gviána* 300. mért-
 földből áll. Erdős Ország: alacsony
 helyét a' tenger könnyen fel-veszi,
 és meg-futtya. Tele vagyon *Savannával*,
 avagy motsáros helyekkel, mellyek
 tsak nyáron ſzárazok. Marhát böven
 nevelhet. Szarvasa, diſznaja, 's egyéb
 al-

állattya bőven vagyon; szintén úgy fátzánnya, gerlitzeje, vad rétzéje, egyebe. Hala temérdek. Folyó vízzel bővelkedik. Sok benne az-is, a' mi a' bányabélieket illeti.

Kuru vize mellett 1714-esztendőben a' Jesuiták Missiót állították; 's erdei fok Indus oda gyűjtének (Indusnak hivattatik az Amerikai vadab' nép.)

p. 16. Nem lehet elegendőképpen ditsérni azt a' buzgóságot, mellyel ezek a' jó Atyák igyekeznek az Anyaszentegyházat gyarapítani; ottan 500. Indusnál többet térítvén az Evangéliomnak édecséges igája alá. P. Kofsárt vólt a' kezdője ezen térítésnek; kinél nem kell buzgóbbat keresni. Nagyra ment már ott az igaz hitűek száma.

p. 21. Ezen Országi Indus Afzonyok az házi gondvifelésre igen alkalmatofok; a' férfiak vadászatra, 's halászátra termettek.

Minthogy fokot el-tsiptek a' Lusitanufok a' Frantziaktól azon földeken, mellyeket ezek eléb el-foglaltak, vagy azt, vagy mást helyibe visszsa várnak.

p. 24. *Kajenna* hat mértföldet foglaló Szigete *Gvidananak*. Onnét az Indusfokat 1664. esztendőtől fogva kiverték a' Frantziák. Bele várt építettek. Ez a' Sziget nádmézzel, káféval, kakaóval, pamukkal, 's több a' félivel

bévelkedik. Nagy ott a' juh, és ökör tsorda. Kajennának olly jó izü a' hالا, hogy jobbat már a' világon nem kívánhatni. Az oda vitt fák nem szaporodnak; de a' kerti vetemény, melly Frantzia Országból plántáltatott, 's vitetett oda, bö termékeny. Itt a' tzi-tron, és narants igen böven vagyon.

A' szölö, ha a' metszéssel arra alkalmaztatik, minden hónapban szüretet ad különös részeiben; de a' téli fok esö nem enged jó bort: egyébként jó a' bora.

p. 40. A' borsot böven keverik az hálnak a' levébe a' lakosok, 's ha eszi-is a' szájakat jónak tartják; az utra száritva vizik. Nem-is szoktak a' nélkül ele-delt készíteni. Annak a' neve nálak, *Bors.* *Pimento*; leg-jobb a' *Pimento Buc.* Ide tartozandó a' *Kreol* nevü nép: *Kreol nép* Kenyér helyett jobbára Koákkal élnek, az az, a' *Maniokának* avagy a' *Mondiokának* lisztével; azt meg-szokás pirítani. Azt a' pirított lisztet enni, 's reá vizet inni, így meg-elegedni gyakran, meg-szoktak Amerikában a' Lufzitanusok-is. A' ki ilyen ételhez italhoz szokik, nagy utakat el-járhat kevés utra-valóval. Egy marok elegendö egy ebédre. 18. hónap vagy 15. kívántatik arra, hogy meg-nevedgyék, és meg-érjen. Fátskáját a' földbe tüzik, abból olly
gyö-

gyökeret ver, mint leg-nagyobbik ke-
rék répa. Ennek a' béle adja az em-
létett lisztet. Ez a' gyökér méreg-is,
étel-is a' készítése szerént.

A' hol Kajenna Szigete fekszik,
igen egészséges helyekből áll; 's noha
4½ grádits alatt taláztatik éjszak felé,
még-is nyáron tűrhető ott a' meleg.
Mindennapi ott a' napkeleti szél. Min-
den esztendőben kilentz hónapig tart hosszas eső
az eső folyvást: azután merő száraz-
ság érkezik. Az eső ideje télnek ne-
veztetik. Az eső Oktoberben kezdő-
dik; 's holott az a' szüntelen való eső
nem gyenge, semmit se tarthatnak-el
az ő házaikban a' lakofok a' nagy ned-
veség miatt. Rettenetes nagy és fok Legyek.
féle a' legyek, és bogarak száma-is; a'
balhán, és tetün, szulyon kívül, e-
zeknek mind temérdek a' seregek. Leg-
terhefőbb a' hangya; ha el-szaporodik Hangya.
a' háznál; de leg-hafznosb - is minden
egyéb féreg ellen. Elé jö pedig az il-
lyen pufztító hangya bizonyos időben
minden házhoz, és minden legyet, fér-
get ki-tisztit; de két három nap alatt
ki-kell sepreni őket a' házból; e-
gyébként tűrhetetlenekké válnak; ha
el-szaporodnak. A' szú igen fok,
's még a' rezet-is meg-liggasztya. Bi-
zonyos porral (Rattenpulver) meg-
hintetik az ilyen szunak az útja,
's

's attól meg-gebed. Egyéb apró bogárral [néha úgy meg-telik a' levegő, hogy vágni lehetne őket. Bizonyos neme *tsiknak* hivattatik. Talán azért szokta fok Amerikai nép magát bizonyos mázzal bé-festeni, hogy könnyen ne érheffe a' bőrét az e' féle bogár.

A' szántott hely egésze.

Töb' eső és betegség járta Kajennát, még a' földet szántásra vetésre nem alkalmaztatták.

Bizonyos nyavalya bántya a' kisdedeket és korosokat. Leg-job' orvossága a' friss viz, mellyel napjában többször le-öntetnek.

Guineának tulajdon férge vagyon. Az olly vékony mint a' tzérna-szál: hofszja néha hat réfn. Az a' testbe bújni szeret. Mihent tsipését érzik, bé-hadják egy kevesé menni a' dagadás után. Azután vékony fát tekernek a' ki-álló részére, 's első nap egyszer kétszer meg-tekerik, 's úgy vonnyák killyeb', hogy el-ne szakadgyon; másod-napi új tekeréffel killyeb' rántják, 's vég-tére ki-vonnyák.

Tekenyös-Béka.

p. 58. Kajenna táján temérdek nagyságú fok tekenyös béka fogattatik az hállóval; valamint ama' tör avagy dárdá orru nagy hal-is, mellynek hofszja ha kitsiny, két lábnyi; ha nagy, legalább harmintz lábnyi. Mihelyest fogattik,

tik, el-vágatik az ora, hogy valakit meg-ne öljön.

63. Kajennának leg-nagyob' nyere- Nád-méz.
 sége a' nád-mézből áll. De annak ké-
 szítéséhez fok szerszám kívántatik.
 A' további nyereség *Ruku* nevü festő
 mag, melly a' fán teremtetik, 's az-
 ért vettetik a' magva. Nyernek a' káf-
 féből; és a' pamukból-is.

88. A' vadab' Guineabeliek mezí-
 telenen laknak az erdőben, széllyel,
 szana-szét; 's a' ruhát halál okának
 tartják. De fokban pamuk ruhával bé-
 fődözik elejeket. Guinea vad lakosi
 tisztátalan életűek, szeretik a' részegít-
 tő italt; gyűlölségek halálig tart. Ha
 mikor az ivástól meg-tartoztatják ma-
 gokat, szelidek, jámborok, 's bizonyos
 bötsület-tudók. Midőn beszél-
 getnek, valamit egyik mondott, azt
 a' másik szórúl szóra ismét el-mondgya,
 meg-adván az illendő titulust. Peldá-
 nak okáért, ha valaki mást Attyának
 hitt, amaz ezt fiának nevezi. *Baba*
 Amerikában tsak nem mindenütt annyit
 téfzen mint *Atya*, *Mama*, *Anyá* p. ok.
 Meny fiam az erdőre: amaz így felel:
 azt mondád *Baba*: meny fiam az erdő-
 re; el-megyek. A' *másik*: azt mondád
 fiam: el-megyek; meny, és fejszét-is
 végy. *Emez*: azt mondád *Bába*: fej-
 szét-is vigyek; és így továbbá (Home-

Befzéd
 módja

Gyülés

Köszöntés

rusban majd illy formán viszik a' vitézek az izenetet; szórúl szóra elmondván mindent a' mi mikép' reájok bizatott.) Solha egyik a' másikat nem szidalmazza vagy gyalázza. Szivek indulatját szüntelen, és mélyen titkollyák. Minden reggel öszve gyülekeznek a' falu házánál, melly nagy Karbetnek hívattatik. Ottan öszve gyülvén jó reggelt mondanak egy-másnak illy szóval *jó reg adó*, avagy *is ja rig adó*, a' másík azt feleli *jó*. Ha ezeren vannak is, mindenik el-mondja és fogadja azt különöffen.

Tsevegés

Ha vidéki ember van köztök, azt szokás köszönteni először. Egyéb-ként ezen Indufok keveset szóllanak; de a' köztök lévő rab szeretsenyek inkább nem alusznak a' fok dolog után is, hogy sem a' szüntelen való tsevegéstől el-állyanak.

p. 93. Szeretik a' talusi Indufok hajok, ortzajok, testek zifrázattyát. Minden órán kéfzek az új és új énekre; abba válogatott szókat füznek. Igen neheztelnek minden leg-kisseb' tsufságért. Sokszor olly heába valóságot nem türhetvén, fel-akasztják magokat.

Háló ágy. 95. Ott a' feleség merő rab: erdei, mezei, házi minden dolog jobbra az-é. A' férfiak nap estig hevernek a' hálóból tsinált ágyon. Azt két ágos-hoz

hoz vagy fához szokás ki-kötni, és kivonni. A' meleg és férges Országban, főképpen a' nagy hevülés ellen igen alkalmatos. Egyébként, nyilat, kofarat 's töb' a' félit készíttének, ha a' nagy reftség dologra ereszti őket. . Vadásznak, halásznak. A' hajót egy fából Hajó. készítettik, a' le-vágott fába tüzet rakván, hogy a' belsöje jól meg-táguljon. Az ha kész, néha vitorlyával-is segítettik. Az evezöjök lopja keskeny: hogy a' nagy habokat könnyebben melle.

p. 103. *Lianna* nevü, 's kötél formára fel-nőtt, 's fára mászó bizonyos Lianna
(Calamus
Rotang)
autori sp.
apocyni.
V. Lin. nyövötényből (Apocynumhoz tartozandó) ki-fatsarják a' levét, azt egy kevesé meg-fözik. Formába öntik, 's minden féle figurára, fötskendöre 's egyre másra készítettik; abból labdát-is tsinálnak, reá metfzenek fok féle formát; az a' füstön meg-tágul, 's a' rajzolásf szebbé, 's látzatosbbá teszi. Az osztán olly ugró és rugó, hogy mihent horpad, visszsa pötzkölödik. Gyürüt-is tsinálnak a' féliből. Az ha olly kitsinyis mint a' kis újju gyürü, úgy nyúlik, hogy a' karára söt a' derekára-is vonhattya az ember; 's ha le-vétetik, elébbenyi kis vólrát visszsa nyeri.

Két fele a' ház: az egyik alatson, Ház. úgy hogy a' födele a' földet közel érje, a' másfik magos, de az merő lábakon

kon áll, 's az allya üres, a' padlás a' lakó-hely. Az alatsón *Kubujának* hivattatik.

Fuvó nyil p. 114. Amazon vize mellett lévő némelly népek a' vadászatban bizonyos hofzszú fippal elnek. Annak a' hofzszatiz, vagy tizenkét lábnyi: közép ürege 9. lineáju szélefséget foglal magában. Abba nyilat tesznek, 's azt a' vadra tellyes erővel fujják, bizonyos nyereséggel. Kuttyákat-is tartanak a' vadászatra. Azok olly jók, hogy az ollyanokat a' Frantziák örömeft megveszik tőlök. A' vadak az Indufoktól nem igen félnek, a' ruházott embertől meg-ijednek.

Halászat. De az Indufok örömeftebb halásznak: mert vagy könnyeb' az halászat, vagy halat örömeftebb esznek. A' két

Tekenyős béka. lábnyi hofzszaságu tekenyős béka legjobb izü. Nyillal jól meg-tudják a' halat találni: fognak halat étető maszlag bizonyos nemével-is. Nevezetes

Ökör-hal nálak az ökör hal. Az olly nagy, hogy néha hat mázsás. A' feje igen hasonló az bornyú fejhez. A' teste szörös, vagy sörtvélyes tellyesféggel; 's leg-főképpen a' szája kerülete. A' farka gömbölyü, 's vége felé mind vékonyab. A' nőftényenek mellyén két emlő függ. Azzal szoptat. Mindenkor a' folyó vizben lakik. Először meg-

meg-lövetik, azután fa kötelet vetnek reá, annak a' végére lebegő pózna vagy on kötve: azt el-eresztik az hallal együtt. A' hol a' pózna tartózkodik, ott tartózkodik az fáradott hal-is. Azt ismét meg-nyilazzák, meg-ölik, 's úgy vonnyák-ki. A' bőre három újni vastagságu; 's olly izü, mint az ökor láb. Egyéb' teste főve, sütvé olyan izü, mint a' disznóhús. Minthogy só nintsen nálok, füstülve eszik az halat. Némellyek lugot tsinálnak hamuból, 's azzal elnek só helyett.

Vagy hevernek, vagy farkokon ülnek. Ritka a' ki sétállyon; söt a' Frantziák sétálását nevetik. Minden sétálás nálok szükséges utazás. Félekények a' Gviánabéliek. Vagyon mindazáltal nyilok, az néha a' végén öt hegyes törből áll: vagyon paizsok, tsákánnyok, 's töb' a' féle fegyverek; ha meg-kell ütközni. A' tüzet a' fába dörgölt fából gyúlasztják.

Veszteg
ülés

Tűz ki-
ütés.

p. 133. Az utazásban a' Napra és tsillagokra vigyáznak. Ésmérik a' göntzölt és a' fias tyukot. Egy esztendőnek tartják (jó itélettel) azt az idő folytat, melly addig tart, mig a' fias tyuk a' Nappal egy azon időben kél. Egy azon időbéli keléstől fogva a' máfikig egy esztendő múlik. Még se tudják meg-mondani, hány eszten-

Tsillag-
nézés.

Esztendő.

Mágnes-tő
helyeit va-
ló eszköz.

döfek. Az utazás közt déli résznek azt tartják, a' merre a' fa-ágok leg-függöfőbbek. Az isméretlen erdőben, hogy az úton, söt út nélkül a' sűrű közt, vízfsza jöheffenek, meg-jedzik az ágokat helyel közzel, 's reá talál-
nak az eléb' járt helyekre.

szóllító tsö

135. Vagyon bizonyos szóllító tsi-
véjek-is. Ha meszszire a' viz partyán
tsólnokot látnak, 's által akarnak hajó-
ni, bele szóllának az olyan szóllító
tsöbe, 's a' szózat meszszire meg-érte-
tik; két darabból, vagy ki-vájt hosz-
szú két hasáb fából áll, melly *Liánna*
nyövöténnyel öszve vagyon kötve.
Ezzel adnak jelt, ha faluhoz érkeznek
az ő jövedelekről-is. Vannak más jel-
adó sipjaik-is. Valahányszor ki-telhe-
tik tőlek, tüzet raknak az úton. Tüz
nélkül nem szeretnek lenni. Az a' fok
legy el-üzésére-is szolgál. Az utazás
közbe semmit se neveznek az ő tulaj-
don nevéen. Azt merő babona véleke-
désből tselekszik, félvén a' szeren-
tsétlenségtől.

Minek a'
tüz az u-
ton.

Követség.

p. 138. Ha egyik néptől a' másik-
hoz Követ jö, a' halóba fekszik mind
a' Követ, mind eme nép feje. 'S el-
beszéli folyvást a' Követ idegen nyel-
ven egy oráig-is; emez pedig, noha
egy szavát sem érté, vízfsza felel is-
mét egy oráig. Vannak ülésre való

pa-

padok-is nálok; de a' belső része a' padnak ki vagyon vájva; úgy hogy a' ki reá ül, bele süppedgyen.

p. 142. Vagyon tántz-is nálok; Tántz.
 arra fel-tzifrázzák magokat; és éppen nem látni benne femmi illetlenséget. Merő tisztefséges mulatságból áll az egész robaj. Noha fok féle rendetlen Mufika.
 mufika szerszámok vagyon, vadnak még-is nálok szép hangu, 's egyesülő hangzáfu a' féle szerszámok-is. Akkor fejekre, elejekre, nyakokra, tolból, 's gyöngyház féleből füzött gyönyörű fok szép ékesgetést raknak.

p. 155. Az ördögnek fok féle a' Ördög.
 neve nálok. Azt itélik, hogy attól ered minden nyavalya. Az Orvosok jobbára ördög üzésre hivattatnak. A' Orvos.
 ki Orvofsá válik fanyarú életen kell néki által esni.

p. 163. Éppen femmi illendő tudomány nem taláztatik nálok az Istenről. Bizonyos mód szerént házasodnak, de több a' feleségek. Jobbára atyai atyafiságba házasodik. A' halóttat no- Halottrás
 tara 's énekre sirattyák. A' falu házá- ének.
 ba temetik belől, 's reá tüzet raknak; Temető.
 hogy szagát ne érezzék. Gyászba öl- Gyász.
 tözik az atyafiság. Midön hóld fogyta vagyon kiáltanak, és a' hóld felé lövöldöznek; hogy el-ijeszszék a' meg-evőjét.

X. K Ö N Y V .

Olvaſtam ama könyvet, melly jele ez: *Kur-tze Beſchreibung einer Reiſe in das innerſte von Süd-America, welche an 1745. in öffentlicher Verſammlung der Academie der Wiſſenſchaften verleſen worden. Von dem Herrn de la Condamin gemeldeter Academie Mit-gliede.*

Orenok és
Amazon.

Orenok vize *Amazon* vizével egybe folyónak méltán mutattik ezen könyvben; mellyből temérdek Sziget kerekedik: Az Amerikai arany falu a' mesék közé igazittatik.

p. 199. Orellana Ferentz látta legelőször az Európabéliek közül *Amazon* vizét 1539. eſztendőben.

Hid.
Calamus
Rotang.

p. 206. El-mentem Ur. 1737-dik eſztendejében *Cuenca*, *Zaruma*, *Lima* nevü helységekbe. (Onnét *Máshová*) Az úton vizeket találván elő, látám az Amerikai hidakat. *Lianna* kötélből vaſtag és töb' rétü háló vagy on mind a' két partnak karójihoz, fájaihoz kötve, és vonva. Az akármint log, azon nyargalnak. Annak hoſzſza néha 300. ölnyi; de a' marhának úſzni kell. Terhét az utazó maga vallára veſzi.

Leg-job'
kina.

p. 211. *Loxaból* (a' hol leg-job' *Khina-khina terem*) *Lojóla*, és *Valladolid Városok* felé utaztam; mellyek már

már csak falukká változtak. Azon utazásom merő erdőben, és szüntelen való esőben méne véghez. Élik ott 11. hónapig, 's néha 12-ig-is minden nap. Azért akár mint fődözze jószágát az utazó, meg-romlik.

Szüntelen
való eső.

p. 225. *Borja* nevü helységbe érkezvén Marannon (avagy Amazon vize mellett) magamat új világban találtam. A' hol emberi minden tárfaságon kívül merő édes vizü tenger, tó, öfzve folyó vizek, véghetetlen erdők labirintus módjára találkoznak. A' hová léptem, a' földet a' sűrű nyövény miatt látni nem lehetett. Itt a' könek hire sem hallatik.

Édes vizü
tenger.

p. 227. Noha Amerika külfömbféle szokásu emberekből áll, bizonyos tulajdonságokban még-is, ha jól reájok vigyáz az utazó, meg-egyeznek. Mindnyájan mintegy érzékenység nélkül valók; a' mi vagy az belső indulatoknak némü némü állapotjától, vagy a' nagy ostobaságtól függ. (mindazáltal vettük észre benne a' gyűlölkedést, disznószerezelmét, tunyaságot, ez mind ros'z' indulat) Nagy ehetők, félekenyek; és gyávák, mig az ital őket fel-nem háborítja. Kerülik a' dolgot, betsültre, jó névre, és hirre éppen semmit se vigyáznak, arról nem gondolnak. Jövendőre számát nem tartanak. (A' Mek-

szikumiakról mind mást olva) örülnek néha, kajdasznak gyermeki módra. Baromhoz hasonló oktalansággal bírnak. A' déli Amerikának mindenik nyelve igen szegény, fogyatékos. Nintsen nála neve: az időnek, lételnek, erköltsnek, igazságnak, szabadságnak, hánladóságnak, 's a' t. Az *Atya* mindenütt Babának, vagy Papának hivatztatik; az *Anyá* Mamának. Soha a' Papa, Mamának nem mondatik vagy visszontag. Ha jól megfontolnók a' világ' régi nyelveit, minden nemzet meg egyezni talán valamiben.

Boria,
P. Magnin

p. 231. Boriában Frajburgi P. Magnin Jesuita Miszionárius reám várakozott. Kitől tellyes betsülettel, és szeretettel fogadtattam. Néki és az ő Atyafi szerzetes Tárfainak, azon szerzetbéliektől, Kvitóban lévén, Szives levelek által ajáltattam; de azokra, noha magammal hordozám, sohol sem szorúltam. El-késért P. Magnin Lágúnáig. Láttuk az úton Maróna vizét, melly a' tüzet okadó Sangai hegyből ered. *Para* nevü helységbe volt a' szándékom. Lágúna helységből tehát 42. lábnyi hosszúságú hajón eveztem sietve: hogy elérjem azt a' nagy hajót, mellyet a' Miszionáriusok minden esztendőben *Pára* Városába küldenek, hogy onnét élést hozzassanak. Fele a'

Lágúna,
Sangai
hegy Ma-
rona.
Para.

ha-

hajónak pálma ágokból tsinált gyekényel vala be-borítva az eső ellen. El-
 evezünk Tigris vizének torka előtt, Tigris
Vize.
 mely, úgy tetszik, nagyobb' az Asiabéli
 Tigris viznél. Közel találánk ott *Jameos* Jámeos
nép.
 népet, mellyet az erdőtől nem régen
 gyűtötték egybe a' Miszionáriusok. Az
 a' nép midőn beszéll, vissza szijja
 örökétig a' lélegzetet; azért nehéz ér-
 teni csak egy szót-is. Olly nehéz ki-
 irni egy szavokat-is, hogy oda 9, vagy
 tiz fogás kívántafsék. Példának oká-
 ért ez a' szó: *Poettarrarorvineurac* egy
 szó 's azt jelenti *három*. Nem-is tud-
 nak tovább számát vetni. Itt, az az:
 a' *Jaméos* népnél tsináltatnak azok a'
 nevezetes *Sabarcan* nevű fúvó tsivék, Fúvó tső.
 mellyekből a' ki-fújt nyíl 40. lépésnyi-
 re-is el-lövellik. A' nyíl kitsiny a' vé-
 gén toll helyibe pamuk tétetik, hogy
 a' tsőnek öblét jól bé-tapafszá. Vissza
 szíjják a' lélegzetet, 's úgy fújják bele
 tellyes erővel. A' nyíl hegyit méregbe
 mártják, melly ha a' vadnak vérét éri,
 egy orányi pertzenés alatt meg-öli. Az
 olyan ejtett vad nem árt; 's a' méreg
 ellenzöje a' só, és a' nád-méz leg-fő-
 képpen.

p. 240. Szent Joakim Missiójához Sz. Joa-
kim.
 érkezvén, láttuk az Omagvas nagy né-
 pet: *Omagvas, Cambevás*, annyit tészten, Omagvás
nép.
 mint lapos fejü; vagy: lapos fej: mert

az a' nép a' kisdedek fejét két fa köz meg-lapittya, hogy az hóld világhoz (úgymond) hasonló légyen. Igen könnyü ki-mondású szózatokkal él.

Külömbfő-
le fü,

Nintsen Európában az a' fü-esmé-rő Tudós, ki Amazon vize partyait egesz a' tengerig találkozó fákat, füveket rendbe, különös nevezet, és erőfzerént szedhesse. A' viz-melleyékiek azoknak fok hasznokat tudják.

Liána.

A' Liana nyövötény kötél módra fel-fut a' fára, onnét le a' földbe; 's ott új gyökeret vervén, ezernyi ezer féle képpen fel 's alá boltoffan, egyenes függöre, keresztül, 's egyébként szaporodik. Sokra hasznos kötél! ezen terem az *Ipekakuana*. Némelly Liana ember karu vastagsággal bir; foghagyma szagat ereszt: némelly, a' melly fához tekeredik, azt meg-öli.

Ipekakuana,

Ember-evő

Vannak néhütt ember-evő emberek-is. Némellyek a' fülök végét úgy meg-hozszabitják, hogy a' vállokat verje. A' kisded füle allyát által-fúrják; abba mindenkor nagyob' nagyob' fát eresztenek.

Hozszá-
lül,

Sz. Pálott
Várofi
mód,

p. 252. Nintsen Amazon vize mellett már ellensége az Europai népnek: mert a' lakofok vagy meg-adták magokat, vagy el-takarodtak. Szent Pál Miszionáriussa nagyobb egy hajón tovább' küldött bennünket. Szent Pálott

Vá-

Városi módra épittenek, laknak, ruházkodnak, rendes házi eszközöket tartanak. Vagyon ottan már Angliai pártéka-is, gyólt, láda, 's több a' féle.

p. 261. Hofszafan bizonyítja Condamin; hogy voltak Amazon vize mellett vitézkező Afzszonyok, 's egyedül magok táboroztak. Nyilván Urokat nem türhetvén, az erdökre szöktek. Azokról fok a' mese, melly ama' régi Amázonak történetekből füzetett; 's Maranon vizének az Amazon név az Europabéliektől adatott.

Viréz
Afzszonyok.

p. 272. Midön Rio negro vizén vólnánk, arról tudósítottunk, hogy ez a' viz, melly egybe foly Maranon vizével, egybe foly Orenok vizével-is; és így temérdek nagy Szigetet állít elé. Ebben keresték némelleyek azt a' költött arany Vároft, mellynek ház-füdelei, falai arany lánakkal valának befödözve. Maranon vize Rio negro befolyása után egy mértöldnyi szélességű; 's mennél közelebb esik a' tengerhez, 's töb' töb' vizet veszen magához, Maranon, avagy Amazon vize annál temérdekebb béválí. Ezen hajózáván fok féle halakról értekezünk (az ökor halat már említették) fok ott a' krokodil-is. Ha kiönt a' viz, a' szégenyek gunhójokba-is béüt, 's min-

Rio negro

Nagy Sziget.

Költött arany-város.

Krokodil.

denek láttára el-nyeli az embert. A' Tigris a' krokodilnak bátor ellensége.

Majom.

A' majom húft igen szeretik az Amazon partiak. Annak fok féle a' neme.

Tsergő
kigyó.

Sok a' kigyó, de fok nem ártalmas.

Nagy
kigyó.

Leg-szörnyebb a' tsergő kigyó. Né-melly kigyók 30. lábni hoszfzasággal, és egy lábni vastagsággal birnak. Igen fok féle az erdei szárnyas állat-is.

Kontur
madár.

Nagy marha a' *Kontur* nevü ma-dár, melly a' juhót, 's a' gyermeket-is fel-fogja. Nagy sereggel jár. Mondják, hogy a' tört így vetik nekik az Indufok. Gyermek formára enyvet tesz-nek-ki. Ahoz ragadván, meg-fogatik.

Pára
Városá.

p. 310. Pára Városában meg-szál-ván a' Jesuiták Kollegiumához tarto-zandó épületben, szép szeretettel fo-gadtattunk. A' Város fő Hadnagya-is minden ki-gondolható örömmel fogada bennünket. *Pára* Europai szép Város-hoz hasonló egy Város: egyenesek az útzai, köből vannak az házai: pom-páffak a' Templomi. Onnét Lisaboná-ba minden esztendőben jár a' kereske-dő hajó. Itt Kondamin az ő függő szerkszámával fok jeles probát tett. (v. p. 313.) Ott fok szegény ember, a' ki az erdöböl oda vezetett, az himlöböl meg-szokott halni; mig bizonyos Kar-mélita Missionárius az himlő bé-oltást közikbe szerentséfen nem vezette.

Himlő.

p. 326. Kajennába vizsza érkeztem 1744. esztendőben. 1745-dikben Párisba jutottam.

XI. K Ö N Y V.

Kondamin Könyve után illy jelü Könyvetske függ: *Anhang aus des Herrn Bouguers kurtzer Beschreibung nach Peru gethanen Reise. Bouguer Peru felől.*

Pag. 339. p. 341.

Perunak Qvajakvil nevü táján soha sem ^{szárazság.} eszik; noha sokszor felhös az ég.

p. 343. Ur. 1736-dikában meg-jár- ^{Kordilleras hegyei} tam Kordilleras rettenetes nagy hegyét.

Azon által menvén hét napot töltöttem: marhákat parantsolván alám. Holott vizeken, és a' nagy hegyek tetején úgy kell utazni, hogy alig ereszkedik-le az ember az egyikről, azonnal a' másikra kellyen igyekezni, az öszvérek, annyira el-fáradnak, hogy ^{Nagy eső.} minden nyoltzadik lépés után meg-kellessék őket állítani. Az eső olly nagy vólt, hogy lehetetlen vólt tüzet rakni; egyik a' másikunk után dölt-le szüntelen a' nyugovásra. Eleségünk fajtból és kukoritzta tzipokból, avagy kétszer sültből állott. Gvaranda nevü helységben ki-nyugodván magamat, Csim-

Cimboraf- Csimboraffo nevü bizonyos nagy hegy-
fo hegye. nek tövében találám magamat. Az ö-
Nagy hó. rökös hóval vagyon meg-tetézve, kö-
rül belől minden merő fagy, és jég.
Minthogy *Kordillerás* nem egyéb, hanem
rettentő magas hegyek lántza, mel-
lyeknek tetejik magokat az felhők kö-
zé rejtik, tsak szük völgyeken lehet
köztök által kelni. Én tsak a' tövén
lévén Csimboraffo hegyének vettem
észre, hogy már olly magas hegyen
vagyok, mellyen eső soha sem és, ha-
nem merő hó, vagy hó-harmat találko-
zik. Fel-kapaszkodván az hegyre, 's
le-nézvén, gyönyörű falukkal, 's me-
ző Városokkal, rétekkal, kertekkel meg-
rakott iszonyú, meleg, szép térséget
Kvitó. láttam. Az *Kvitónak* gyönyörű része.
Qvitó szép épületekkel meg-rakott he-
lyes Város. Még az ember az he-
gyek között mászkál, ilyeneket nem re-
mélhet. Ezek a' hegyek mint a' féle
nagy bástyák Amerikának déli részét az
éjszakitól el-választják.

Hegyi-ra- A' nagy hegyeken lévén, nagy
pafsztalás. melly szorúlást tapasztalánk, folyt az
orunk vére. Én ezen bajt nem igen
tapasztalám. 'S a' ki ló vagy öszvér
háton jár, az ilyeneket a' nagy he-
gyen sem érzi.

Picineha Qvitó, Picincha hegye mellett fek-
hegye. szik. Arra nehéz menni. A' tetején
há-

három hétig laktam. Gunyhót tsinalánk: 's mikor estve evénk, tüzet tartánk köztünk földből tsinalt edényben, ^{Nagy hi-}égett körös-körül a' viasz gyertya, ^{deg.}ket-tös bürrel vólt bé-tsinálva ablakunk, még-is meg-fagyott a' viz előttünk. Az eleven kénesö, melly a' tenger partyán 28° , és 1' magasságnyra vólt, itt 16° -1' vólt. A' felhöket mi alattunk örökétig köd gyanánt lát-tuk: mellyek néha fellyebb-is emel-kedtek. Fehér köd gyanánt láttat-tak. A' melly tseppekből állanak, apró üres golyóbifotskák; 's a' mint a' benne lévő levegötöl az ilyen boburék nagyobbá vagy kiffebbé té-tetik, annál vastagabb, vagy ritkább a' felhö-is.

p. 358. *Pambamarca* hegyén, mi-dön a' köd két felé ofzlana, 's a' Nap ^{Pamba-}kelését látnánk, a' mellettünk lévő fel-^{marka he-}höben meg-látta mindenikünk tulajdon ^{gye.}tellyes árnyékát, 's mindenikünk feje fugárral vala fel-ékesítve.

p. 361. Vettem észre, hogy *Pichin-*cha hegye magassága 2434. ölnyivel ^{Magas}egyez. Közel lévő némelly hegyek ^{hegy.}még magassabbak, 's örökös hóvai te-tézettek; és azért nem lehet azok-ra fel-mászni: mert a' hó jéggé válik rajtok.

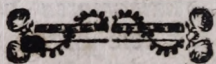
p. 361. Perunak fok hegye tüzet okád. 3600. ölni magasságnál fellyeb' nem igen mégyen a' gőz, és így illy magasságnál fellyebb való hó nem tapasztaltatik.

Karaib.

p. 370. Peruviának Karaib nevü lakosi, kik a' Syanyoltól meg-hódítottak, Tiszt, és Plebánus gondvifelése alatt a' ki-irtott erdőkben szép egyességgel, és ártatlansággal laknak. A' nagy hévség miatt majd ruházatlanak. A' legyek ellen bé-festik magokat *rukuval*.

Építés.

Ha házikót építenek, a' szomszédságot ebédre öszve híják, 's egy nap, sőt néha két óra alatt el-készül az ház.

XII. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy nevü Könyv. *Reisen nach Peru, Acadien, und Egypten — — Göttingen 1751. Reise nach Peru, aus dem Französischen des Herrn Bouguer.*

Pag. 7.

A' nádból Peruban deszka készítetik. A' nádnak egyik fele tudniillik végig hasítottatik, ki-nyittatik, 's lapra terítettik. Ezen deszákak néha olly hoszszak, mint a' mieink, 's néha 15. újni szélelséggel birnak.

Nádból
deszka.

p. 22. Rettenetes a' meleg, 's tetét lelkét el-lankasztja az embernek.

p. 25. Panamáig tartó három száz mértföldnyi helyeken, főkép' Chocóban nagyon és szüntelen esik. (némelly helyeken 9. egész holnapig) azért noha arannyal teli a' föld, azokat a' tájokat nem örömeft szállják-meg az emberek.

Rsö.

Ellenben pedig három négy száz mértföldnyire főképpen *Gvajakil* táján soha sem esik, noha sokszor fölhös az ég. Éjjeli harmat böven vagon. Azért Arikában, és Limában föld nélkül épittenek, 's föld helyett gyéként vagy pakrótzot vonnak, és arra hamut hintenek: hogy a' harmat ab-

száraság.

Épület föld nélkül

ban

- Eső-oka. ban tartózkodgyék. A' hol szüntelen esik, erdők a' helyek, 's a' fáknak örökös gőzölgése meg-tsipdezi, 's öfzve aprította a' felhő tsöppöket, 's a' le-esésre kényszeríti. p. 29.
- Arany. p. 81. Kordillerás hegyeinél a' föld alatt fok az alsó föld agyagába kevertett arany. A' földtől az aranyt így választják-el. A' mint az a' földdel keverve vagyon, azt arra készítettetett tágos verembe öntik. Arra vizet böven meritenek. Öfzve kevertetvén az arany az hig vízzel és földdel, le-ülledik. A' viz le-eresztetvén ott hagyja az aranyt. A' Mágnes könek-is hasznát veszük: mert az arannyal terhes fövetnyet magához szíjja.
- Áradás. p. 94. Midőn a' tüzet okadó hegyek a' körülöttök lévő havat meg-olvasztják, sebes lövelléffel le-omlanak a' magas tetökről a' vizek, és gyorsaságokat új még új ütközettel nevelvén, egész a' tengerig, szörnyü károkat tesznek. Így meg-gyulladván 1742-ben a' Koropári hegy, a' vizet olly böven ereszté, hogy némelly mezökön 120. lábnyi magafsagra dagadván, számtalan marhát, mint egy 600. házat, 's majd 900. embert emesztett légyen.
- Koropári hegy. Lima pusztulása p. 101. Lima Városá háromszor pusztult-el, először 1586-ban, 1687-ben, 1746-ban, a' föld-indulás által.

p 85. A' Peruviai kopasz hegyek mindenütt pompás épület formát, Vár, Kapolna, bátya módra mutogatnak; 's ha az hegyen, és alattabb lévő földet meg-tekéntjük, egy azon féle földre találunk. Ebből azt lehet ki-vezetni, hogy ott a' föld néha napján magasabb volt; 's hogy a' mit a' nagy Szigetnek vízzel lett bé-terítettéséről Plato beszéll, nem hihetetlen.

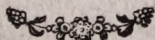
p. 145. Török buzából részegítő fert készíttének. Zseb nints a' rubájakon: mert a' pénzt nem betsülik, 's ha azt valakitől nyerik, nem tehetik máshová, hanem a' szájokba.

Kukoritz
ser.
Zseb.

p. 148. Most ügye-fogyott ostobaság láttatik e' népben. Ebből a' régi-re heába példázunk. Most-is álmélkodik azon minden ember, hogy hogy építhették a' Nap Templomát; mellynek dűledék maradéki a' Kuskó Várban most-is láttatnak. Az olly kövekből épült, mellyeknek vastagságok 15, vagy 16. lábnyival egyeznek; 's noha meg-nem vóltak simítva, olly erőssen üszve állanak, hogy lyukatskát köztök észre nem vehet az ember.

Ostoba
nép.

Kuskó.

XIII. K Ö N Y V .

Ezen könyvnek ez a' Toldalékja : *Des Herrn Diereville Reise nach Portroyal in Acadien , oder neu Frankreich. Portrójal ismertetése.*

Pag. 207.

Tiszta
élet.

Ditsértetik a' föld népének tiszta élete; az ott lakozó szegénység közt. A' tisztság, melly más helyeken jó formán ki-irtatott, úgy látszik, hogy közikbe bújdofott.

Tengeri
farkasok.

p. 216. Midön a' tengeri farkasok a' szárazra gyűlnek Januarius havában, hogy ottan kölkezzenek, a' Port Royaliak, tudván az időt, feregeffen ki-támadnak, 's közbe keríttik őket. Páltza vagyon minden ember kezében, 's a' kiáltás után midön a' tengeri vadak ide oda futkároznak, 's rövid lábbal bírván, hengerednek inkább, hogy sem fufanak, egy ütéssel meg-gyengíttetnek, 's kézbe keríttetnek; főkép' ha az órokat talályák meg-ütni. Az öregek majd akkorák, mint a' tehének, a' kisebbek, mint a' bornyúk.

Bornyú.

p. 225. Bornyú huffal nem igen élnek: mert a' tehén mihelyt el-állítyák a' bornyút alóta, el-veszti a' tejét.

p. 236.

p. 236. A' Sziget temérdek fok ma-
darakat nevel; úgy, hogy néha az eget
fe látni miatttok. Azoknak tojási sze-
désére ki-mégyen a' nép; 's ezereket
öszve hord; nem bántván a' madarakat.
Azzal jó izüen élnek.

Madar-
szat.

257. Hogy a' gyermek az hideg-
hez szokják, melly Acadiában igen sa-
nyarú, mihent születik, hideg vízbe
mártatik, mind télen, mind nyáron.

Hideg
vizbe va.
ló mártás.

276. Ha valamely erdei embernek
a' fiát az ellenség el-fogta, keferüsége-
re öszve gyüjti szomszédit, 's panasza
után ezek el-menvén az ellenség földé-
re, valamely legényt fognak, azt a'
kárvallott atyafiának fogadgya; eme pe-
dig néki hivséget ígér.

Fogadott
atyafi.

284. A' kik az erdökből öszve
szedettek, 's egy kis falusi Városi élet-
hez szoktak, a' muzikára, éneklésre igen
könnyen és szerentséfen tanítatnak.

Muzika.

287. Egyik nemzet a' másikat nyo-
máról meg-isméri.

Nyom.

289. Mikor a' nyavalyát izzadáf-
fal akarják el-vernü, vermet ásnak olly
hofsizan, hogy benne el-férjenek.
Azt bé-füttik úgy, hogy a' kövek, mel-
lyekkel ki-rakják, szinte égjenek. A-
zokra leveleket teríttének, bele-fekfze-
nek, levelekkel, 's egymással bé-terít-
tik magokat, és azonnal izzadnak mind
a' melegtől, mind a' göztől. Az izzad-

Izzafató.

ság után, a' mint még foly a' veriték, a' vízbe szaladnak; 's az a' mi másokat talán meg-ölné, ö rajtok segít.

Orvofság. 291. Quebekből Portroyálba utazván bizonyos Katona, ki a' zászló alól

Ebi segít. el-eresztetvén, rettentő nagy erdőben járván a' lábát el-töré. Nem volt vele más az ebénél. Fogá a' papiroft, és a' jedző ón-tollat, levelet ír, a' kutyának nyakára köti, 's meg-üti, hogy mennyen, meg-indult nagy nehezen, mintha féltené ott hagyni az Urát. Quebekbe érkezék az eb, 's mint-hogy ismértetett, 's a' tzedula megtatá mind a' kárt, mind az helyet, öszve álván a' betegnek jó baráti utnak indultak a' kutyával együtt; mindent vévén a' mi a' segítségére valónak itéltetett. Sok napig tartott az utazás, de fel-találtatván a' bádgyadt ember így nyere segítséget.

Dohány a' 293. A' vízbe esett embernek al vízbe holtak számá- ra. felibe dohány füsttel teli holyágot eresztének: az holyag lyukán lévő tsive az al-felébe eresztetik, a' füst bele nyomatik, az ember lábánál fogva fel-függesztetik, 's a' víz ki-mégyen; az erő vízfzsa tér.

Irokois 300. A' szomszéd Irokois nép kegyetlen; a' kinokat fohászkodás nélkül fzenvedik rettenetes bátorsággal: jó munkások, marha nevelők, 's a' t.

XIII. K Ö N Y V.

Olvasztatott eme' Könyv: *Des Herrn Grangers Beschreibung seiner in dem Jahre 1730. durch Egypten gethanen Reife.*

Pag. 326.

Egyptus bizonyos részeiben esik az ^{Egyptus.} Eső; némelyekben nem esik. A' Nilus vizének ki-öntödéle áztattya a' földeket.

(Azután jobbára merő düledék régi épületekről beszéll az Iró.)

p. 378. Nagy Kairusban a' Török ^{Kairus,} Templomban fejtetik Mahomet törvénye, ottan adatik-elé valami kevés a' tsillagi tudományokról, és a' történe- tekről. Ott a' Török vallásnak négy fő Papja vagyon. Az egyik Eschefai rész, 2-dik Maleki, 3-dik Abali, 4-dik Hanefi. Mind egy hatalommal 's be- tsültettel birnak. Az Iskolákat a' Tö- ^{Iskola.} rök Tsászárnak költsége tartja.

p. 382. Kairusban a' Zsidókon kívül a' Koptusok (ezek Keresztyenek) ^{Koptusok} száma 20. ezerre mégyen. Vannak ott Görögök, Örmények, Maroniták. A' Misszionárius négy féle, úgymint Barátok, Kaputzinusok, Jesuiták 's a' t. Vagyon ottan Görög és Koptus Pá-

triárka. Mindenik Alekszándriainak hijja magát.

p. 412. Alexandriában Szent Márk Templomában a' Görögök, Szent Katalinában a' Koptufok tartják az Isteni szolgálatot. A' Palesztinai Barátoknak itt-is, másutt-is Egyiptusban vannak házaik, és Templomik

XIV. K Ö N Y V.

Olvasztatott négy Szakaszból álló ama' könyv, melly Anson Györgynek Angliai Vitéznek a' világ meg-kerüléséről iratott. *Voyage autour du monde fait dans les années 1740. 1741. 42. 43. 44. Par George Anson, Commandant en Chef l'escadre De sa Majeste Britannique Traduit de l'Anglois. A Paris 1764.*

Anson
utazása.

El-indúlt Londonból ez a' hajós Vezér egynehány Gallyával, mellyek közül legnevezetesb a' Kapitány nevű Gallya.

Magellán
nyilása.
Patagon
Tűz földje

Az utazása ez vólt: London. Madéra. Kánáriai Szigetek. Szent Katalin Szigete Brasilia mellett, melly mint egy 25° alatt fekszik a' szélelségre, 's 45°-alatt a' hosszúságra nézve. Elhajóza Magellán nyilása mellett, Patagonnál; azután a' tűz földénel, mellyet meg-kerülvén által-ütött csak nem az 60° alatt a' szélelségre, és 70°, 's 80° alatt a' hosszúságra nézve a' Déli

ten-

tengeren. Amerikának ezen tsutsán által-
 útven amannak másik felére a' Sud
 avagy a' békefséges nevü tengerbe; itt
 Chili mellett hajózáván, be-jutott *Juan* Chili
Fernandez nevü Szigetbe; onnét *Pajtá-*
ba, azután *Qvibót*, *Acupolcót* meg-
 haladván be-méne Amerika partyáról a'
 közép tengerbe. El-érkezék a' *Mariána*
 nevü Szigetekhez; ott *Tenián* vagy *Ta-*
nián és *Guam* Szigete leg-nevezetesb a'
 10° és 20° szélefség, és 140° hossz-
 ság alatt. Onnét a' *Chinai* rév partra
 ütött *Kántonban*, *Java* közt, *India*, és
 a' jó reménység hegy-foka alatt haza
 hajózáván *Londonba* visszsa tért.

I. Szakasz. p. 38. *Máderanak* fi- Maderai
bor.
 nom borát emlegeti.

p. 124. *Szent Katalin Szigetét* le-
 rajzolván *Bráfilianak* aranyát, és a' gyé-
 mántnak ott lévő bőséget magasztalja.

II. Szakasz. p. 27. *Iuan Fernan-* Iuan Fer-
nandez
Szigete.
dez Szigetének erdőből, vizből, álla-
 tokból 's több a' féliből lévő gyönyö-
 rüséget szóval nem gyözi magasztalni.
 Bizonyos, úgymond, hogy itt a' ter-
 méfzet az ö ékes termékenységgel
 fellyül halad mindent, a' mit a' köl-
 mény elé-állíthat. Fél-kerek módra a'
 tenger partyán ki-tágult erdő a' közép
 gyöpön arra vonzá a' hajós *Vezért*,
 hogy ott sátozt verne. A' gyöpöt
Kristályhoz hasonló szép két folyó viz

Hasított
fülü szar-
vasok.
Selkirk.

Tengeri
orofzlány

ásztatá. Ottan hasított fülü szarvaso-
kat találtak. Mert Skotziából oda 32.
esztendő előtt vetemedvén *Selkirk* 's
ott négy vagy öt esztendeig élven
(egynehány szarvasnak fület meg-jelöl-
te. A' Spanyol, hogy az ellenség azt
az helyet meg-ne iszeresse, a' szar-
vasoknak ki-irtásokra, temérdek fok
kutyát hagyott a' szigeten. Egyéb
tengeri állatokon kívül lehet a' Sziget
pártyán fogni tengeri orofzlányokat;
mellyeknek ábrázattok orofzlány for-
ma, két lábok rövid, farkok majd
mint a' pontyé. Él mind vizen mind
szárazon: husz lábnyi némelleyek hosz-
zúsága: vastagságokban 15. láb talál-
tatik: szalonnájok egy lábni: szőrös-
sek. Nyerittenek mint a' lovak. Ele-
delre igen jók; főkeppen a' szivek,
és nyelvek.

A' *harmadik Szakaszban* a' mik ta-
lálkoznak, nem tel-tett tzelýunkhoz
valók.

A' *negyedik Szakaszban* *Tenián Szi-
getnek* gyönyörűséges vóltát rajzollya-
le. Oda érkezven az ő allyáival *An-
son*, életre 's gyönyörű lakásra valót
mindent talált. Ott a' betegek meg-
gyógyulására bőven szolgált minden.

p. 42. *Tinian*, vagy *Tenián Szi-
gete* a' 15°. 8'-alatt vagyon az éjszaki
szelelségre nézve; és 114°, 50' alatt

az hofzfaságra nézve. Hofzfa mintegy' 12. szélyefsége, mintegy' 6. mértföld. Homokos, de bő termő, erdős, kertes, virágos gyümöltsős, jó vízzel bővelkedő. A' fáji olly rendben 's természetben vannak, mintha merő mesterség munkálkodott volna benne. Az erdejít majd két ezer ökör szabadon járja.

Termő
homok,

Kertes
erdő.

Ökör
tsorda.

Azokat mint löni, mint fogui könnyü: husok jobb mint akár hol. Termédek a' szárnyas állat-is fok az erdei Difznó. Miuthogy pedig a' Spanyolok fok ebet hadtak a' Szigetben, 's azok minket, úgymond Anson örömeft követtek, ezeket vittük szerentséfen a' vadászatra. Böven vagyon ottan a' tzitron, a' narants; a' Rima, avagy a' kenyér gyümölts, mellyet kenyér helyett igen örömeft ettük. Fán terem a' gömbölyü gyümölts, és mind az izére, mind az állatjára nézve hasonló az ártitsokához. Anson idejében emberek nem lakták; mert, hogy a' pestis 50. esztendök előtt a' lakófokat, kik majd 30. emberből állottak, igen irtá, a' Spanyolok parantsolatjokból, *Rota* és *Guam* közel lévő Szigetekbe takarodtak. Találatnak most-is 13. lábnyi magasságú ofzlopok a' Szigetben: melyek felött fél golyóbis láttatik.

Kenyér
gyümölts.

(Az Iró nem baráttyok a' Spanyoloknak, a' Jesuitáknak.)

A' levegő egészséges, és az embert az eledelben majd telhetetlenné teszi. A' vizében nagyon fogyatkozás. Az áradás rettenetes: a' bogarak kegyetlen száma türhetetlen.

Vigyáztalan nép.

p. 136. Midőn innét Khina-felé utaznánk, noha elől talált minket Khinai egynehány gallya, fenki reánk, vagy gallyánkra szemet nem vetett: noha a' mi nagy gallyánkhoz hasonlót soha se láttak; a' mint utób' ki-tudódott. Olly vigyázatlan, szemfületlen az a' nép.

Kanton,

p. 148. Canton egyetlen egy révpartya a' Khinai Birodalomnak.

A' Khinaiak mesterségét alább-valónak itéli az Europabélinél. Erkölcsöket gyalázza. A' mi a' mesterségeket illeti, egyedül a' követő tehetséget ditséri benne; de hogy valamit fel-talállyanak, és ki-gondollyanak, nem itéli őket arra valóknak lenni. Nem türheti benne hogy mint egy érzékenytelenek, tettetők: nem türheti a' Jesuitákat, hogy benne fok tulajdonságot ditsérnek: (Elég az, hogy a' Jesuiták nem egy két hónapig, se nem egy tartomány partján forgottak ott, mint Anson.

XV. K Ö N Y V.

Olvaftatott eme' könyv: D. Philipp Fermíns
Befchreibung der Kolonie Surinam. Berlin. 1775.
Szurinám esmértetéfe.

Pag. 2.

Szurinám (Surinám vize mellett déli Szurinám
 Amerikát foglallya-el az 6° alatt.
 Az először a' Frantziák, azután az
 Anglusok lépték - bé; most az Hollán-
 dusok birják. Surinám vizének torka,
Kajenna, és *Berbice* közt fekszik.

p. 9. Ebben a' tartományban Tor-
 rarika nevü helységet merő Zsidók
 lakják.

p. 15. Parararimbo nevü fő Városfa- Parars-
 ba, 's annak vára alá Nap-nyugott után rimbo.
 különös szabadság nélkül nem szabad
 bé-hajózni. A' réve olly derék, hogy
 Amerikának a' Frantziákhoz és Hollan-
 dusokhoz tartozandó részeiben hozzá
 fogható egy fints. Az a' fogyatkozása,
 hogy ott sok a' hajó luggasztó féreg,
 (*Teredo naualis Linnei.* Hajó szú.)

p. 34. A' levegő ég Szurinámban A' nép
 fojtó, 's betegség okozó. Görbét, tulajdoni
 sántát, 's testi egyéb fogyatkozásban
 lévőt ottan nem látni; ha tsak vélet-
 lenül valami nem éri az embert.

- p. 40. A' nép tiszta, minden reggel mosódik. Szakált, szört magokon nem szenvednek. A' legyek tsipések ellen magokat Ruku olajjal meg-kenik.
- Ricinus. (Ricinus Linn.) Tsak elő ruhájok vagon az othon származott népnek) a' neveket. Karaib) Igen fejer a' fogok egész vénségig. Felékenyek.
- Karaib.
- Nyil. p. 49. Nyillal bizonyosan el-érik a' tzelyt. A' kisdetek sem hibáznak a' madár nyilazásban.
- Fúvó tső. Fúvó tsivéből ki-fujják a' nyilat sebeffen száz lépésnyire. Hol erdőben, hol a' vizek partyain laknak. Hamar kéz az házok egynehány ágosból, hasított vastag nádból, nád-tzimerből.
- Tserép edény. p. 55. Agyagból szép tserép edényeket, fázékakat, korsókat, tálokat mit készítenek, mellyek majd olly tartósfak, mint a' réz. Azokat meg-szárittyák kenőtsével bé-mázollyák, kiégetik.
- Bors. 58. Sóval nem élnek; de élnek mód nélkül Pimentel, vagy borssal. Kenyeret a' Maniok. Nintsen idejek órájok az eledelre. Esznek, mikor megéheznek.
- Gyermek ágy. p. 71. Mihelyest születik a' gyermek a' Mór aszszonytól, azt maga azontúl a' folyó vízbe viszi 's ott egészen meg-mossa; az Ura pedig le-fekszik, 's magát szolgáltatja hat hétig. Minregy nyóltz

nyóltz kilentz hónapig szopik a' gyermek; de bé-nem pólyáztatik, hanem hol ölben hordoztatik, hol mezítelen a' földre vettetik: hogy ott fenteregjen, 's tsúzfazon, mázfazon.

75. Az halott a' házban áfatik-le: Temető.
vele el-temettetnek minden fegyveri:
mert el-hitetik magokkal, hogy más világon szüksége vagyon azokra.

77. A' számvételt kötélre tsinált Számvetés
gombokkal vizsik végbe. Mikor a' sürrü erdőben utaznak a' fákra jeleket metszenek: hogy visszsa jövedelekkor meg-lellyék úttyokat. Olly fok, és olly különböző nálak a' nyelv, hogy Sok féle nyelv.
a' közel lévök sem értik egymást.

80. A' tekenyös békákat igy fogják. Tekenyös béka.
Midön a' tojásokat a' fővényen le-rakják, fel-forditják őket hátokra. A' teknyö lapos forma, 's igy visszsa nem fordulhatnak. Nagyságok néha két, néha öt lábnyi hoszszasággal birnak. A' tojás akkora, mint az öreg labda. Ha fel-fordúl ezen népnek a' hajója, uszni, 's bukni tudván mind örege, mind apraja, magát 's podgyá- Ufzás.
szát fenékröl-is visszsa szerzi.

88. A' jövevények örömeft ifzszak Punts.
a' Punts italt. Sangrisnak - is hivatik. Maderai jó veres borba harmad résznyire való vizet egyelíttének. Abba azután nádmézet avagy tzukrot egyelítte-

littenek; 's meg-melegittik. Egy kis szeretsen dió virágot, és reszelt tzi-tron héjkat kevernek továbbá belé; 's üveg pohárból ifszák.

Sok Or-
vos, pati-
karos

Mór szol-
ga.

Szikrázó
szem.

Kókus
dió.

Mézesnád

Káffe-fa.

92. Kevés a' mester-ember; de az Orvos, és a' patikáros böven vagon. Afrikából vett Mór, avagy szeretsen szolgálkakkal élnek az Hollándusok. Ezek igen alkalmatosok minden féle szolgálatra. Sokan ezek közül Urokat meg-ölek, 's erdökre bújdosnak; ottan ta-boroznak. Vólt egy ezek közül (fe-jér Mór) a' kinek a' szeme szikrát szórt, 's az a' szikra minden éjjel lát-tatott a' fetétben.

Le-iratik ezen könyvben a' föld-nek minden féle gyümöltse.

p. 176. A' kókus diónak a' héjja olly nagy mint az ember fej. Abból ifznak a' szolgálk.

Ezen könyvnek második részéből ezeket szedém-ki.

11. A' mézes nád, olly nád, melly-ből édes lév fatsartatik-ki. Ahoz temér-dek fok munka, és költség kívántatik, az épület, edény, és szolgálat miatt.

36. A' káffe-fa 15, és 20. lábnyi-is az ö magafságában; de hogy a' sze-dés könnyebben mennyen veghez, tsak hét lábnyi magafságra eresztetik: azért a' többi teteje el-vágatik. Az héjja szép fehér, egy tenyérnyinél nem va-

sta-

staggabb: a' levele mindenütt kettős, és kettő-kettő kereszt módra fekszik egyéb' két levélen. Hasonlók a' laurus (Lorber) levélhez. Zöldek szüntelen.

p. 39. Midön a' káffé-fa Szurinában neveltetni kezdett, meg-volt tiltva élet-vesztes alatt a' ki-vétele a' káffe magnak, míg a' forró keméntzében meg-nem szárítottott.

p. 48. A' Kákáo, mellyből a' Cholada készítettik, szintén úgy fán terem. Kakao.

p. 62. Terem ottan pamuk-is a' fákön. (Goffypium, Xylon arboreum. Goffypium arboreum.)

p. 215. A' Szurinamai kigyónak farkával tett tsattanása és pattanása hasonló az ostor pattanásához (Coluber achatula Lin. aliis serpens Americana Glyricapa.) Pattogó kigyó.

XVI. K Ö N Y V.

Olvasztatott eme' könyv: *Michael Adanfon's* (Mittglied der königl. Acad. der Wissenschaften zu Paris) Nachricht von seiner Reise nach Senegal; und in dem Innern des Landes. Leipzig 1773. Senegal ismertetéje Adunfon által.

Pag. 5.

Adanfon utazása. **U**runk 1749-dik esztendejében, Mártzius 3. napján, a' Frantzia gallyán a' szélyes tengernek eredtünk. **Tengeri dísznó.** Jádzani, ugrandozni kezdének előttünk a' tengeri dísznók. A' merre mennek, onnét szelet jövendölnek az hajófok; és noha ez a' jövendölés bé-nem tellyesedik mindenkor; a' mi hajózásunkban mindazáltal bé-tellyesedett.

Teneriffa p. 7. Aprilis hatodik napján látni kezdünk Teneriffa Szigetének rettentés nagy hegyét, mellynek *Pico* a' neve, 's láttuk azt 14. mértföldnyire. **Nagy hegy.** Oda érkezvén, új készületet tettünk az útra. *Pico* magassága két ezer ölnél (*Toisen*) magassab'. Néha meggyulad, de nem nagy robajj l. Ezen Szigetnek hegyein terem ama' nevezetes **Malvasiai bor.** A' bor azért olly ditséretes, mert mind a' hegyek fekvése helyes, mint pedig köfalak vannak négyöt

Malvasiai bor. szülő mivelés.

öt lábni távúl-lételre a' szölo-tök eleibe olly magaffan rakva, hogy reájok leheffen könyökölni. Azok a' falak nintsenek mézfzel öszve erőfitve: hogy ha dölnek, hamar fel-leheffen öket ismég állítani. Az hasznok két féle; az egyik az: hogy az esö vizet hamar el-nem eresztik az hegynek hasznos ásztatásától; a' második az: hogy a' Nap sugárát viszfza vervén a' töre a' meleget duplázzák, söt a' közönségesnél háromszor 's négyszer forróbbá teszik; noha azon kívül-is meleg magában az a' tartomány. p. 13.

p. 19. El-hagyánk Teneriffát 15. Aprilisben. A' tengeren hajózáván vetük észre nagy álmélkodással, és örömmel, hogy a' merre mentünk, utánunk a' tenger annyira fémllett, és világosodott, hogy éjjel út-mutató gyanánt szolgált. (Annak az oka talán a' hajóval fel-vert temérdek fok fémlö bogár.)

Fémö
tenger.

Fémlö
bogár.

p. 20. El-érkeztünk *Niger* vize Nigervize torkához Afrika partyán; 's hamar ott értük Senegállianak Szigetét.

p. 33. Senegállában rettenetes a' meleg, azt a' folyó homok, a' Nap sugárát viszfza rugván türhetetlenné teszi: a' nagy forróság miatt öszve reped, 's porrá omlik az ember láb-belie. Az ott lakó népnek a' talpa egy újni

Szenegallia.

Emberi
vástag
talp.

vastagságú: hogy könnyebben türhesék mezít láb az heves utazást.

Szór nevü helységbe utaztam (hol hajón, hol gyalog) hogy a' füveket, fákat, állatokat, 's a' földnek mindenémü tulajdonát ismerjem: holott az volt utazásomnak fel-tett tárgya. Szórban a' helység othon való Élöl-járója a' Nigerek' othon való nevezések szerént Borom-dek nevet visel. (Talán a' Bor Vár-nak a' neve nálak.) Fel-kelt, mihelyest látott, kezet fogott, 's kezemet háromszor a' fejéhez és melléhez érteté; kérdezvén, mint vagyok? követtem az ott lévő szokást én-is. A' falú alaton gunyhókból áll, mellyeknek a' födelek majd a' földet éri; a' falak tehén-gannajjal vannak helyel közzel bé-tapasztva. A' gyermekek már hatod holnapokor futkároznak önként. Hittak ebédre. Az étel fött tengeri kutya húsból állott. Mahomet módja szerént házasodnak; de annak törvényéből majd semmit se tudnak: az aszfizonyok számára nem tartanak lenni Paraditsomot.

Tudatlan
Mahome-
tánufok.

41. Utob' osztán meg-jártam ama' Torkod nevü helységet, melly Szenegalliától, avagy annak Szigetétől mintegy' fél mértföldnyire esik. Erdős az hely mindenütt, de süto homokos. A' legyek fokasága úgy tsip, hogy az ember

ber magát tűzben véli lenni. Torkodhoz nem meszszre ki-mentem az *Advár* nevű Vásár helyre, 's azt teli találám teheunekkel, magas nagy szarvu ökrökkel, kofokkal, ürükkel. Vaj, sajt, tej bőven vala. A' sátorok bé-lepék a' Vásár helyet, 's azok tevé, ökör és más a' féle bõrrel valának bé-terítve az esõ ellen. Sok kölesre akadtam. Annak a' szára leves és nád-mézü édesgü; úgy, hogy nem kételkedem, tzukrót lehetne belõle készíteni. Bizonyos nyövõtént, holott magát az emberhez hajtogattya (*Sesbám* a' neve) a' Nigerek, avagy Fekete szeretsenyek: mert ott mind feketék az emberek, jó-napnak gverakjao *jeragjao*-nak neveznek.

Vásár.

Niger, a-
vagy Fe-
kete sze-
retsen.

p. 57. Láttam oriás termetű 's még fiatal két Strutz madarat. Az egyikre fel-ült a' gyermek, 's olly gyorsan vitte a' madár a' terhét, hogy vele az egész falut meg-kerülné, 's nem-is lehetett máskép' meg-állítani, hanem eleibe vetett rakontzával.

Strutz
madár.

Ez a' két Strutz az õ gyorsaságával az Angliai lovat meg-halladgya. Ha meg-lehetne ezt az állatot szelidíteni, hasznos volna mind az ereje, mind a' gyorsasága. Járván, kelvén fel 's alá a' feketék közül vött uti tárfokkal, láttam a' partokon fok Krokodilt (merõ heverõ törsököknek tetszenek)

Krokodil

nek) Elefántot, tengeri lovat, ezernyi féle madarakat, külömbféle színű szép tollakkal. Utazásim után Szenegál Szigetébe mindéig viszsza mentem.

Tél. p. 61. Szenegáliában nintsen tél; a' tél ott nem egyéb, hanem egy kevesé erőtleneb' meleg ideje; noha az a' tél mindenkor melegeb', mint Frantzia Országban a' leg-hevesebb nyár.

Majom
kenyér.

64. Találék Majom kenyerü fát (*Babob* Alpini. al. Adanfonia.) ez rettenetes nagy vastagságú, a' kerülete hatván öt lábnyi, az által erője (diámeter) mintegy 22. lábnyi.

Eső
Kerülés.

p. 66. A' Nigerek avagy a' Mórok szokása az, hogy mikor nagyon esik, a' víz alá búnak: mert félvén az esőnek rosz' következésétől, inkább le-buknak, mintsem fellyül ázzanak.

Halott
Temetés.

p. 72. Ha a' Nigerek közt valaki meghal, először az házbéliek, azután rendre az egész falu feu-szóval kiált; úgy hogy az ordítás az egész falun el-hal-lafsek. Étellel itallal meg-rakják a' firt, és úgy temetik-el az halottat. A' temetés után *Folgár*, avagy három éjszákán tartó tántz következik az halottnak tífzteletére. Másutt az halottat egynehány holnapig firattyák; itt azt tántzal 's vigafsággal késérik-el.

87. A' tengeri lónak a' nagysága az Elefantét, és a' Rinotzerusét legközelebb éri. Tengeriló

97. A' méhe temérdek, alkalmatlan, erdön, othon, hajón: mindenütt épít.

99. Mindenek felött pedig leg-főképpen álmétkodtam bizonyos föld-rakásokon, mellyek magasságokra, 's regula szerént való építetésekre nézve merő falusi házoknak, és egész faluknak láttattak lenni; 's nem egyebek, hanem bizonyos bogaraknak fészkeik. Ezek hoszszas gömbölyü tornyok, 's tövöktől fogva tsuttsokig 8, vagy 10. lábni magassággal egyeznek, 's alatt majd szint' oly szélyesek. Külsőjek tserepes; belsőjek ezernyi ezer tekervényes utakból állanak: bizonyos helyen pedig mind egybe akadnak; úgy tetszik merő fejer hangya-fészkek. Fészkek.

103. Az Auftrigák Szenegallia táján a' tengerbe ki-álló fák gyökerin, és tövin szeretnek mulatni; azokhoz ragaszzkodnak. A' ki egy olyan gyökeret el-vág, fok száz Auftrigával mehet haza. Auftriga.

105. Azon Országokban, bizonyos, hogy fok nep eszi a' Sáskát, az éppen hasonló a' mieinkhez. Sáska étel.

- Bors.** A' bors három négy lábnyi magaf-
ságú kórón terem, apró szemekben. A'
levelei tojás formát vetnek.
- Benten-fa.** 110. A' Benten nevü fa fellyül hal-
lad magafságával Senegáliában minden
egyéb' fát, valamint a' majom kenyerü
fa vastagsággal meg-hallad egyebeket.
- Vilámló
tenger.** 114. Tapasztaltam ismét a' tenge-
ren való hajózásomon a' tengernek vil-
lámló fényességét, éjszakának idején.
A' hajónak eleje szinte tűzbe látzatott
lenni.
- Halászat.** 116. Bizonyos halászatkor a' temér-
dek fok hal helyén a' Nigerek olly fok
halat fogtak, hogy az én számlálásom
szerént az egykor tizenhat ezer darab-
ra menne.
- Fémlő
halak.** 118. A' gúnyhómban vettem ész-
re: hogy a' melly halakat, és tsigá-
kat, béka-teknyöket fazekakban tartot-
tam, mind fénylettek, és szikrát hany-
tak; úgy, hogy az egész szoba tűzben
láttatott lenni.
- Fa-leve.** 129. Bizonyos fának, a' mint meg-
vágják, a' levét böven veszik, és isz-
szak a' Nigerek. Annak az ö tsipös
édefsége kellemetes. Azt az hely-la-
kosi harmad napig tartják eléb, hogy
sem igyák. De akkor már az ember-
nek a' fejét bántya; 's a' töle eredett
részegség veszedelmes.

137. Az Oroszlány egy tárfaságban, Farkas az Oroszlány tárfá. pároffan jár a' farkassal a' zsákmányra. Nem egyszer vettem azt észre.

145. Senegal Szigete táján hajózá- Tengeri kürt. ván, olly féle felhönek láttatját tapasztaltam, a' minémüt más, nem tudom, vette-é észre, nem-é? Elönkbe kerekedik tengeri olly kürt, mellyet egyébként *trombénak* neveznek. Az úgy láttatott, mint füstből készítettett nagy ofzlop. Szélyefsége mint egy 10, 12. lábni vála: magafsága mintegy 250. A' talpa a' tengert érte, a' Napkeleti szél felénk hajtá. A' mint azt a' Nigerek észre vették, eveztek tellyes erővel, hogy el-kerüllyék. Tudták, hogy a' kiket az el-borit, azokban a' lélegzetet el-fojtya, az ö forró melegségével, mellyel néha a' szalma födeleket-is meg-gyújtja. Még száz lábnyira vala tölünk; 's a' forrósága miatt, olly távúl létében-is, nedves ruhám gözölgött.

165. Holott az ég éjszakának idején-is tizta ezen szeretsenyeknél, látják, visgállják, és ismérik jó formán a' tsillagokat: az Oroszlányt, Safat, Pegasut, Kafzást, a' nagyobbik, és kisebbik eb-tsillagot. Tsudálatos az a' szép itélet, mellyel a' tsillagokról okoskodnak; 's ha szerfszámjaik vólnának, nevezetes Tsillag-nézökké válnának. Tsillag-nézés.

Musika
a' dolog-
ban.

p. 170. Szór faluban tapasztalám, hogy a' mezei munkára musika szer- számmal mennek. Elöre a' falu fő em- bere; utánna az egész falu. Sipolnak, dobolnak, tántzolnak, 's ezzel a' mu- fikával kezdenek a' dologhoz. Az e- gész dolog alatt tart a' musika, úgy hogy notára kapálnak, gyomlálnak, ültetnek, 's két három nap alatt el- ültetik a' köles magot.

Mész a'
béka tek-
ny. hül.

p. 173. Bizonyos hely meg-vagyon terítve régi béka teknyökkel. Abból égetik a' meszet.

Krokodil.

p. 174. Szemem láttára egy Krokodilnak a' torkába ütötte a' Szeretsen a' kést; 's noha attól ütést viszontag szenvedvén, a' farkától a' földre üt- tett, meg-öletett az ember-evő vad mindazáltal, 's a' husát azonnal enni kezdék a' Nigerek.

Oriás kí-
gyó.

p. 181. Láttam azt az Oriás kí- gyót, melly ha éri, egész ökröt, és szarvast-is el-nyel. De ha igen nagy a' marha, felibe először öszve tördeli fo- gaival a' tsontjait, és úgy zuzza, fallya.

XVII. K Ö N Y V.

Olvaftatott ezen könyv: *Herrn Peter Osbek, Pastors zu Hafslöff - - Reise nach Ostindien, und China.* Rostock. 1765. Osbek utazása - Kináig.

Pag. 3.

Meg-indúltam Suetziának Gothenburg nevü helységéből; 1750-dikben November 18. napján.

Kadix Városába érkezvén, min- Kadiks, dent meg-látogattam. (utazása alatt ez az Iró a' füvek, fák nevezetét tellyes esmértetéssel, Linneus nyomdoka szerént elé-adja; a' természeti historiához tartozandó egyéb a' félivel együtt.)

p. 152. Kadixból öt holnap, és négy nap alatt Cantonba, Khinai Rév-partra érkeztünk.

p. 153. Abba a' Rév-partba nem Kánton. szabad az Holándusoknak egyfzerre fok hajóval bé-szállani; se jószágokat ki-rakni nekik meg - nem engedtetik: mert egykor rajta kapták őket a' tsalárd mesterségen. Midön a' partra hordanák holmieket, a' viz-tartó hordajok el-pattant; 's imé az hordókból a' viz helyet ágyuk hengeredtek-ki. Ágyu a' Hollandus hordóban.

p. 161. Nem mehettem Kántonnál meszfzab' Khinába; de hallám, 's olvasám: hogy az Birodalom Fejedelme Petcheliben, az az: Pekingben lakik. Ez a' Város az ö kerületiben két napi járó földet foglal. Párisnál négyszer nagyobb, 's harminzfzszor száz ezer embernél többen lakják.

Thée. 206. Az herba Ténak, avagy az *Thée levélnék* fok féle a' neme. 1. *Hanam-Thée*, máskép *Ruli-Thée* Kánton táján nevekedik, 's magoktól a' Khiniaktól költetik-el: az Europabélieknek nem tetszik: mert roszfzabb az ize, mint egyebeknek. 2. *Te Bo-be*, melly Thébunak nálunk, a' Khiniaknál Mo-jinak neveztetik. Ez vitetik leg-felettéb Suetziába. 3. *Padre Sutscháng* leg-jobb Thée. 's a' t. Sok nemü azon kívül. Ki-mondhatatlan, mennyi Thée vitetik minden esztendőben Khinából Europába. Szám-talan kéz munkálkodik azon.

Öltözet. 221. Khinában senki sem mer az ö forsán fellül öltözködni. Némelly fő rendüek azzal külömböztetik magokat egyebektől, hogy melyeken bizonyos rendbéli jelet viselnek.

Hajon-lakók. p. 222. Ezernyi ezeren lakják a' hajókat, 's azokon járván kelvén halászfattal, és a' tengerbe vetett déb-dáb tsunyáságnak, döglötnek ki-fogásával táp-

táplállyák magokat. Holott fokban az hajókan laknak, Kánton Városának némely házai pedig igen közel érik a' tengert, a' gyermekek határa tökök kötnek (Cucurbita lagenaria) mellynek a' formája fellül hoszszas, alól golyobis módra fejes (ez emelő, vagy fára futó töknek, és hébernek-is nevezte-tik) hogy, ha a' vízbe találnak esni, az üres tök azon őket fenn tartsa. Mondják, hogy a' Khinai Birodalmat 58. milliom ember lakja.

Kobak a'
gyermek
hátán.

58. mil-
liom.

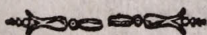
p. 324. Midön azt kérdezném a' Khinaiktól: *Hibiscus mutabilis*, minek hivattatik nálak, azt felelek: hogy az *Fa*. De nálok minden virág *fa* nevet vífel.

Fa,

Ezen könyvnek a' Toldaléka *Olof Torennnek* bizonyos hajos Prédikátornak Khinai utazásáról írt leveleit foglallya magában. Ott a' 509-dik levelen ol-
vasom: hogy a' Khinaiak puska-port tudnak tsinálni; de az a' mienknél gyengéb'; 's nem-is igen lehet arról kételkedni; ha a' puska-portsinálást, és a' könyv-nyomtatás módját nem a' Khinaiak találták-é fel előbb, hogy sem az Europabéliek.

Puska-por

Könyv-
nyomtatás

XVIII. K Ö N Y V.

Olvasám ama' könyvet, mellynek illetén az ismértetése: *Samuel Gottlieb Gmelins Dockters der Arzneygelahrbeit, der freyen oeconomischen Gesellschaft zu St. Petersburg Mitglied. Dritter Theil: Reise durch das Nordliche Persien in den Jahren 1770. 1771. 1772. St. Petersburg gedruckt 1774. Gmelinnek Persiai utazása.*

Az előljáró Beszédből.

A'ztrakán

A'ztrakánba érkeztem szerentsésen. Azonban Gróf Orlov ö Nagysága végbe vitte ö Felségenél a' Ruszsziai Tsászárnénál: hogy Persiai utazásomra engedelem adassék tellyes készülettel, és bátorsággal: hogy ö Felségének szándéka szerént, a' természeti tudományhoz való keresgélélimet folytat-hassam. Kezembe adatott tehát az a' kegyelem és bizonyság-levél, melly által a' Persiai Kán, avagy Fejedelem Urakhoz, és Sállianba lévő Ruszsziai Polgár-Mesterhez szólló ajáltatásom foglaltatott. Adatott mellém Persiai, és Tatár Tolmáts, tizenkét Katona, egy Tisztel; egy Sipos, egy Dobos. Hajóra ültünk, el-indulánk.

Tsétsinya.

A' Kaspium Tengernek Tsétsinya nevü Szigetébe érkeztünk. A' neve
a'

a' Tsétsény nevü hegytől származott, mellynek lakosi magokat halászáttal táplállyák (mint talán néha a' Tóközi Tsétsényiek.)

Tsétsény
Kaspiumi
Sziget.

p. 6. A' *Derbent* Városi rév partra érkezvén, a' Tatar Tolmátsomat egy Katonával, 's *Klutsarev* nevü deákommal a' Város Fejedelméhez küldém: hogy tudtára adják utazásom fel-tett zéllját, 's Afztrakánnak fő Tisztétől adatott szabad járásu, és ajánló levelemet értésére vigyék. A' Városnak egyéb falain kívül vagyon egy, mellyről azt hirdetik: hogy egész *Fekete Tengergig* tart az hofszfa. Némelly részét meg-látogattam: hol egész, hol romlott: hogy várakat visel a' hátán, hol négy szegü, és tsutsra végződö vártakat. A' Városnak *Perfiai*, és *Indus* lakosi közt, vagyon száz *Órmény* familia.

Derbent.

p. 31. *Derbent*ől nem meszsze *Számura* vizéhez érkezénk, 's a' többi közt annak táján *Kkina* gyökeret találánk. A' *Smiláks* neméhez tartozandó. A' fája mint a' szöllö-vefyszö fel-futó, 's más fához kapaszzkodó. A' gyökere fok, hofszú, gombos, kívül fetétes, belül verhenyeges, keferü. - - -

Órmény-
ség.

Khina
gyökér.

p. 33. A' *Persák* *Dedali*, és *Sesvár* nevü falujoknál vettük észre; hogy a' méhek neveléséhez hathatóffan látván a' falusiak, tellyeséggel gömbölyü méh-

Gömbö-
lyü.
Méh-kas.
Gabona-
kas.

méh-kaffal élnek, melly veszfzöböl fo-
nyattatott lévén sárral vagyon minden
felöl bé-tapasztva. Fellyül vagyon lyu-
katskája, 's azon egy kis fedeletske a'
méheknek ki 's bé-eresztésekre, 's bé-
zárásokra. A' gabona kas-is olyan for-
ma mázu, fonyású; tsak az, hogy az
nem gömbölyü, hanem görgö (Cylinder)
formájú.

Baku
Várofa.
Török vi-
zi olaj.

p. 43. *Baku* Várofa mellett a' Tö-
rök vize olaj (Naphta) meszfze el-fog-
lallya a' határnak szélet hoszfzát. Ott
mihelyest egy szikra szenet le-vét az
ember, vagy a' föld felé égö gyertyát
tart, azonnal lángat vet a' föld, 's ad-
dig ég, még fáradsággal el-nem oltatik.
Azt oda hintett földdel, vagy vízzel
szokás véghez vinni. A' lakofok azt
a' hasznát veszik, hogy a' meszes kö-
veket oda hordják, 's ott égetik mé-
fzé. Fözni-is szokás ennél a' tüznél,
melly örökös tüznek-is hivattatik: ho-
lott el-ég örökké, a' mint mondám,
mig el-nem oltatik emberi munka által.
Bizonyos szakadásu Török vagy Ma-
homet Metset áll ott. Abban Oltár-is
van. A' tűz - imádókat ugyan *Schakák*
Abás, Persiai Király ki-irtotta; de van-
nak ennél az örökös tüznél, kik te-
ftek sanyargatásával, halgatással, ki-
terjesztett kézzel, tsúdallyák az Isteni
hatalmat-é, vagy máskép (babona mód-
ra)

ra) szolgálnak? Az oltár mellett alatszon, de bő tsive, szajához ha egy kis láng értetik, gyenge tüzet ereszt, míg el-nem oltatik.

Az Indiai Szarándokok a' Bakui örökös tüzről azt mesézik, hogy sok ezernyi ezer esztendő előtt oda veté az Isten az ördögöt, hogy az embereknek ne ártson; 's hogy annak a' Zsirja ég ott örökösen; és hogy a' szarándok azért járnak oda, hogy az Istent kérik, hogy továbbá-is ott tartsa, 's kinozza az emberi nemzet el-lenségét.

ördög
Zsir.

A' Város Fejedelme bir ottan körül belől vizi olajjal tele kutakat; 's az fejer; abból szép jövedelme fordul.

Baku Városát, Persák, és Tatórok lakják, vannak benne Örmények-is.

p. 59. *Schamachie* Városát látogatván-meg, temérdek sok tekenyös békat láttam; mellyeket főképpen a' Kaspium tenger nevel. Az említett Városban főképpen a' selyem nevelés, fonnyás, szövés, nevezetes. A' szöllöt az örmények nevelik, és mivelik; a' körül belől böven termő vad szöllöt által-ültetvén. Az Örmények *Schamachianak* új és ó Várofa közt öt faluban laknak, és három Kalastrommal birnak. Templomokban csak a' boldogságos Szüz képét merik ki-tenni; egyéb Oltári kin-

Schamachie Várofa.
Tekenyös héka.
Selyem.
Szöllő.

Örmény Kalastrom

tsei-

tseiket el-rejtik: mert féltik az ellen-ségtől.

Sallián
Várofa

Tiflis

75. Sallián Városába érkeztem *Cur* avagy *Cyrus* vize mellé, melly *Kaukasus* hegyéből, a' *Georgiánusok*nak *Tiflis* nevü fő Várofa táján veszi eredetét. *Sallián*nál kevés az *Örmény*, és így a' fzlö mívelés-is gyarló.

Enrzelli

p. 112. *Enrzelli* nevü helységből két deákomat, *Klutsarevet*, és *Moskovot* küldém *Gilán Tartományának* (a' *Perfiái Király* után) fő Urához *Hedeat Kánhoz*, ki *Rescht* Városában lakik. Hozzá igazítottam igaz járásu levél-bizonyságomat. Holott pedig *Gilánban* örökké jelen vagyom az *Orosz Polgár-Mester* (Consul, békeiség, és kereskedés kedvéért) tellyes betsületet és segítséget tapasztaltam *Hedeat Kántól*; 's külömbet, mint egyebektől.

Gilán
Tartomá-
nya.

Hedeat
Kán

p. 116. Le-rajzoltatik *Perfiának* előbbi 's utóbbi Urasága, Fejedelmi, *Mahomet* fzerü és szakadásu vallása. (Majd tsak nem minden féle gonosz-ságoktól emlékezik ezen utazó.) A' *Lelki-Attyok*nak tsillag-nézö tudományok, azokból lévö varáslásból áll.

Álnok nép

p. 144. *Ki-mondhatatlan* szép nyájfajsággal és édesfégyes szóval fogadnak minden embert. De *ki-magyarázhatatlan* az *álnokság*-is benne; mintha *Mahomet*, ki az ö vallását tsupa tsalárd-ság-

sággal terjesztette-ki, színt ezt java-
folta volna főképpen nekik; 's mint-
ha ezt bizonyította volna az ő ha-
lálával.

p. 148. A' Persák Katonák, és Ke- Katona
kereskedő
reskedők egyetemben.

p. 160. Vannak, kik háromszor Ebéd.
esznek napjában, de jobbára (a' fő
rend kiváltképpen) tsak ebédet, és
vatsorát eszik: a' vatsora leg-tovább
tart. Az étel előtt vizet 's kendőt
nyújtanak az Inafok a' vendégeknek Evés mód-
ja.
a' mosodásra: Azután fel-téte-
nek az eledelek; 's a' fő rendü vendégeknek
különös tálokban. Egyebek ketten
vagy hárman esznek egy azon tából.

Leg-főképpen a' sűrűen főzött rézs-
kásával élnek; abba húst-is (ürü, tyúk
's több a' féli kontzokat) kevervén.
Törvényjek nem engedi: hogy kéffel
és villával ellyenek az eledelkor. Az
húst úgy főzetik, hogy újjokkal öszve
téphesiek: újjok, markok elegendő az
eledel vételére. Teli marokkal hán-
nyák szájokba az ételt, 's mintha he-
jában volna a' fogok, rágatlan nyelik
azt. A' kalán nintsen meg-tiltva: még-
is a' tából öntik egyenesen a' levet a'
gégejékbe. Nyáron igen kémelve eszik
az húst; még a' leg-főbb rendüek-is
meg-tartóztatják attól magokat. Min-
dentéle kerti veteménnyel szokás ak-

kor-is, egyébkor-is élniek. Vizből, áll jobbára az italok; mert vagyon a' bor nélkül-is más féle léből álló italok. Jobbára Portzellán az eledelek számára rendeltetett tál, és tséfze. A' vendégség felett a' Persák vagy keveset, vagy semmit se beszéllenek. Igen hamar vége vagyon a' nagy ebédnek-is: ritka, hogy egy óráig tartson. Estve a' Vatsorakor musika tartatik; 's böven iszszak akkor a' bort-is; és holott fetét vagyon, a' bor ivást nem tartják törvény ellen valónak.

Tifzta ház.

p. 163. A' Persáknak házi és egyéb tífztaságával, 's tsinofságával, nints az az Európabéli tsinos díszesség, melly fel-tehessen. Inkább élteket vesztik, hogy sem valami leg-kifőbb főkélyt az ellen meg-szenvedgyenek. Drága szönyeggel bé-vagyon vonva szobájok pádimentoma, (a' szegényebbek alább-valókkal, de tífztákkal meg-elégednek) A' falak mellett vánkofok vannak kiteve bizonyos rendel: hogy arra guggorodgyanak. Ki-ki midön valakinek, vagy maga tulajdon szobájába bé-lép, le-veti tzipellőjét (mellynek olly magas és kartsu a' fark-allya, mint mi nálunk az Afzszonyok-é) és tsak harisnyában lép-bé.

Tzipellő.

Dohány-
zás.

Soha le-nem köpnek; noha olly erőssen dohányoznak, hogy a' fűftöt-
is

is le-nyellyék; 's azt még-ís azután az örökon eregellyék-ki. A' ruhájokon csak egy leg-kissebb motskot sem szenvednek-meg. Mosódnak a' szükség után, ^{Mosódás.} az étel előtt, egyébkor-is számtalanszor; főképpen, ha az ő vélekedések szerént valami tisztátalanságot illettek. Tsak nem mindennap fürdenek a' fürdő-házban-is.

p. 164. A' toronyból mindennap háromszor intetik a' nép az imádságra. A' Török szokásu környül-metélkedés a' Persáknál hét, 8, 10. nap múlva; némellyeknél tiz esztendő múlva mégyen végbe.

p. 188. Mahomet törvényjét *Alinak*, Mahomet testvére öttsének rendelési szerént tartják-meg. Annak Inneplést-is szentelnek. Több a' Mahometánusoknál a' szakadás.

Adámot első embernek, az ördögöt az ember ellenségének vallyák. ^{Mahomet. szerü szokás.} Dávidnak innepet szentelnek; fokot emlegetnek a' Sz. Irásnak ó Testamentomi részéből; de fogyatkozásokkal keverve. Így ditsérik fokszor az Istent: o Isten! csak egy az Isten. Mahomet annak Profetája, 's Ali a' baráttya. Jესus lehellete az Istennek: Mojses az ő ismerőffe: Dávid a' töle tétetett Király: Salamon, avagy Solimán hiv embere: Noe, kit tulajdon irgalmasága meg-szabadított: Adám a' ki tiszta: áldás lé-

gyen rajtok. Hiszik, hogy a' jók örök boldogságba, a' gonofzok örök kárhozatba jutnak.

A' Disznó hústól, 's egyébtől, a' mit tisztátalannak itélnek, irtóznak. A' vakmerő játékot kerülik. A' Mahomet korányának törvénye szerént, legalább egyszer éltekben, meg-látogatják a' Mekikai Templomot. Vannak *Der-visch* nevü szerzetes forma emberek-is köztök, 's közülök.

Rescht
Várofa.

Vatsora.

Mufikus.

p. 268. *Rescht* nevü Városban a' *Kántól* tellyes betsülettel fogadtattam Hertzegi módra. Meg-látogattam: egy-néhány nap múlva, ebédre, (melly 3. negyed óráig tartott) 's vatsorára hivattattam. Az egész palota rendre függesztett viafz égő gyertyákkal villogott, virágos és gyümölcös fákkal ki vala ékesítve: a' palota közepén a' gyönyörü mesterségü ugró-kút lövelle a' vizet. Pengének a' külömbféle mufika szerfzámok. De ott a' Mufikusok alávaló hitván embereknek tartatnak. Meg-mondám, mi nálunk minémü betsületben vannak, 's hogy a' mufika tiszteletére társaságok (Akademiák-is) vannak nálunk fel-állítva. Valamint az ebéd tsendefen, úgy a' vatsora nagy lármával méne végbe. De jobbára ki ki tsak azt kajdázta: hogy együnk, igyunk,

igyük, vigan, jó izüen. (*Persicos odi puer adparatus*) Tudván, hogy értünk a' hegedühöz, meg-vonatták azt velünk, és azon közben tanzalásunk példáját-is adánk. Ugy tetszik, jobban is tetszett a' mi muzikánk nekik, mint az othon-való. A' Persiai vendégek előtt a' földön, 's mi előttünk az asztalon már a' Vatsorakor böven vólt a' Dántiskumi éget-bor, 's az othon termett válogatott jó bor.

p. 276. A' Kávét a' Persák tzukor, és téj nélkül seprüstöl együtt iszszák. Malmotskával azt porrá nem törik, hanem mozsárban aprítják, fel-forallyák, 's mint a' Konyhában; mind az előtt, hogy sem a' tsészébe töltik, fel-rázzák: hogy az allyával öszve keveredjék, 's az erejéből semmi el-ne veszszen.

p. 288. Arullyák a' *Thereniábint*, avagy a' Persiai *Mannát*. Peria tartományjában terem, nem meszsze Ispahántól. Tüskés bizonyos fának a' levelein találkozik. Fejér mint a' hó: akkora mint a' Koriandrom' magva. Hajnalban Nap-kelet előtt ki-mennek a' parasztok, 's fával veregetvén az ágotkat, le-pergetik a' levelekről a' szitába a' mannát. Nap-kelet után nem talál-tatik; a' meleg miatt el-enyészik: börzátskókba el-tartatik tsemegére. Használ a' melynek, és a' has gyenge tisz-

Persiai
káfé.

Persiai
manna,
Peria.

titására. Más fáról más féle, 's *Serchichste* nevü manna-is szedetik *Chorasán* tartományjokban. Nem olly fejer, 's nem olly jó illatú, mint a' *Thereniabin*: tzigátska módra tekertses: erőfebben hajtya a' hast, mint ama' manna.

Bal-fél.

p. 301. A' bal-fél a' Persáknál tisztefégesb hely. Egymást elé-találván így közönnök: *Salamalik*: (mindenjót!)

Afzfzony
nem látta-
tik az ú-
tzaam,

's azt így fogadják: *Alig Salam*: kezet fognak: néha még-is ölelik egymást. Afzfzont nálók nem lát az ember az útzán.

Szántó ve-
tő Zsidó.

p. 313. Sok Perfiában a' Zsidó: ki szánt-vét, ki kereskedik. Tárfalkodnak, éfznek, ifznak mind a' Keresztyenekkel, mind a' Mahometánufokkal.

Gilán tar-
tománnya

Viza.

p. 142. *Gilánba* tovább utázván (Rescht-is annak Várofa) láttam: a' vizához hasonló halnak temérdek sokaságát: a' Kaspus Tenger partján fejfzét vágnak a' fejekbe. A' Persák azt csak a' viza hólyagért bontogattyák: husától irtóznak: mert azt vélek: hogy emberekből lettek halakká. Az illy el-hánt döglött viza maradék a' parton meszsze otsmányúl büzül.

Labidschán Városába érkeztem. Itt is egyéb *Gilányi* helységben-is temérdek a' réz'-káfa vetés.

Pag. 352.

A' Török, Persiai, és Gilányi
szókból ezeket válogattam-ki.

Egy	- - Bier	- - Jaek	- - Ita.
Kettő	- lki	- - do (talán) dő	- - Duta.
Őt	- Besch	- - Pantſch	- - Painſchta.
Ezer	- Mien	- - Hafar	- - Hafarta.
Száz	- Jus	- - Szad	- - Szadta.
Százezer	- Jusmien	- - Szádhar	- - Szádhararta.
Isten	- Tari	- - Chuda	- - -
Ég	- Gog	- - Affaman	- - -
Jégeső	- Tolger	- - -	- - Tenger.
Víz	- Su	- - Ap	- - Aph.
Fa	- Agars	- - Daraght	- - Dar
Alma	- Alma	- - Sib	- - Sib.
Kenyér	- Tsurek	- - Non	- - Non.
Gyökér	- Kok	- - Ríſcha	- - Ríſcha.
Atya	- Ara	- - Pedaer	- - Pier.
Testvér	- Karrafch	- - Baradaar	- - Braar.
Anya	- Ana	- - Madar	- - Maar.
Leányom	- Gos	- - Dochter	- - Dochter.
Ur	- Aga.	- - -	- - -
Szakall	- Szakall	- - Ríſch	- - Ríſch.
Gége	- Bohas	- - Halch	- - Gula.
Gomor	- Vutſchurt	- - Haſſama	- - Haſſama.
Nadrág	- Tuman	- - -	- - -
Saru	- Tsekina	- - -	- - -
Város	- Gala	- - Gala	- - Gala.

p. 374. A' selyem mivelésnek Gilánban nagy a' futamattya.

p. 386. A' Persák gyűlölik a' Keresztyéneket; úgy, hogy még attól az edénytől-is irtóznak, mellyel Keresztyén élt. Máfok közülök vélek barátságoson társalkodnak.

p. 426. *Gilán* egésztelen Tartomány. Gözzel, meleggel, egésztelen gyümöltsel, a' bágygyasztó széllel, elnyomorította az embert. A' kik Bag-

Gilán.

Bágyasztó
szél.

dádba, Babilonba utaznak, annak a' szélnek idejét kerülik. Ha úton találja az őket, 's lyúkakba nem rejtik előre magokat, meg-öli őket bizonyofon: meleg az a' szél, 's az ember nedveségét úgy ízija, hogy a' kendőt örök-ké az orrán kell az embernek tartani. *Gilán* az előtt Hirkánia néven ismertetett.

Ló-tartás.

p. 444. Inkább házokat, 's jószágokat vesztek, mintsem lovok veszfzen, vagy romollyon. Mert el-hitetik magokkal a' Persák, hogy csak jó lovok legyen, élteket azzal meg-menthetik. A' lovakat nem heréltetik, hogy megne gyengüllyenek. Minek előtte az a' nap el-érkezek, melly 13-ben különös gyorsasággal meg-akarják lovokat futtatni, mindennap el-tsipnek valamit fzikott eledelekből; 's tellyeséggel megfovanyitják; úgy hogy csak tsontból, és börből láttallának állani. A' nyargalás napján pedig sem ételt, sem italt nem adnak néki. Így másfél óra, sőt 5. negyed óra alatt 100, v. 200. verftet-is által futnak velek. (Verft Rufzsziai mértföld.) A' melly helyre így futtattyák a' lovat (próba kedvéért) musikufokat helyheztenek: hogy a' pengéft halván a' ló, 's tudván, hogy az leszen a' vége fanyaruságának, minden erejét, majd csak nem szakadtáig ki-

ki-adja a' futásra. Azon mértékkal
 osztán, a' melly fzerént a' szokott ele-
 delt el-vonták előle, ismét visszfa ve-
 zetik a' lovat a' jó lakásra, erőre, eléb-
 benyi színre.

p. 445. Reschtbe vannak az Ör-
 ményeknél Romai Katholikus Miszszio-
 náriusok.

Maffanderán Tartománnya rajzol-
 tatik-le ezek után. p. 460. Maffanderán Maffzande-
 rán. mintegy zárja a' belső Perfiának. Ruf-
 fia még nem tudhattya Perfiának belső
 rend-tartáfit; egyébként hanem Maffzán-
 derából. Ott a' vége a' kereskedésé-
 nek. Tovább nem bátorságos menni.
 De Maffanderában belső Indiai, és Per-
 fiai minden partékát, olly áron találni
 majd, mint a' minémü ára ott vagyon,
 a' hol terem.

Innet *Astrabád* felé utaztam. *Afch-
 váf* Városához érkeztem. p. 462. Mi-
 dőn Perfiában valaki a' természetnek,
 és mesterségnek valami ditső remek
 munkáját akarja nevezni, az *Afchbráfhoz*
 hasonlítja. *Schach Abas* ki Perfiában Roppant
 épületek. meg-hagyta fok féle épületeinek,
 találmányinak nyomdokit, azt Olasz
 módu palotakkal, kertekkel, 's gyö-
 nyörőséghez alkalmaztatott minden fé-
 le tzifrázattal fel-ékesítette ott a' már-
 vány 's alabastrom oszlopok, tündöklő
 3. négy szegésü szobák, úgró kutak.

De minden dísznőségnek a' képeivel kivagyon ott minden fekélyezve egyetemben. Nem esküsznek, nem szitkozodnak a' Persák, de másoknak álmokba sem tűnhetik az, a' mi az ő otsmány dísznóságokat illeti. Hasoulók hozzájok ebben a' Nap-keletiek egyebek-is fokban. Már most ez az egész pompa merő düledékből áll.

Schiráfi
bor.
Ispáhányi
bor.

p. 478. A' Persák Bori közül a' *Schiráfi* bor tüzes, jó illatú, de nem tartós. Az *Ispáhányi* igen hasouló a' Kámpaniai borhoz.

p. 507. Ur. 1722-dikében, Aprilis 5-dik napján vizsza érkeztem (a' fok fü-szedés, és egyéb dolog után) Astrakánba.

GMELIN ezen könyvének előbbi, avagy második szakaszában le-rajzolja Astrakánba való utazását, és ott lételet, minek előtte a' Derbenti, és egyéb Kaspium táji útra vetemedett volna.

(*Gmelins zweyter Theil. Sz. Petersburg an. 1774. pag. 39.*)

Astrakán

Astrakánban (kerített nagy Rusz-szus Városban) vannak az Oroszoknak roppant Templomi, Püspökjök, Oskolájok, Kalastromok. Vannak ott Tatárok, 's szántanak, vetnek. Vannak Örmények, mind Armeniai szakadás szerént, mint a' kik a' Romai A-
uya-

nyaszentegyházzal egyeznek. p. 117. A' Lutránufok-is fok mellekeredés után 1760-dikban ott magoknak Templomot építettek. p. 120.

p. 129. Az Aftrakanumi Tatárok Mahometánufok.

p. 147. Az Örmények, kik eretnekül Örmény vallás. Kríftusban tsak egy természetet vallanak, tudniillik az Istenit, hét Szentséget ismérnek: a' Keresztséget, Bér-málást, Oltári szentséget, Penitentzia-tartást, etc. A' kereszteleškor háromszor merítetik a' fej a' vízbe, utánna a' bér-málás következik. Az Oltári Szent-ségben vallyák valóban a' kenyérnek és bornak tellyes által-változását (transsubstantiationem.)

XIX. K Ö N Y V .

Olvaftatott illy nevü, két szakaszfa könyv:
Voyages de Monsr Száv, M. D. Dans plusieurs Provinces de la Barbarie et du Levant.
 Traduits de l'Anglois. *A la Haye, 1743.*
Szav utazása.

Az elől-járó Beszédből.

Bárbariában minden helység tart arra Barbária. való házat, mellyben akár mi utazó egy éjszakát el-tölthesse, (hálással, és jó lakással együtt, ingyen, a' költségnek költségére) Azonban, fok helyen nem bátorságos az utazás.

Sinai hegy
tája.

utazás
tulajdoni.

Nagy Káirusból Sinai hegy felé utazván jobbára a' puszta ég alatt fe-
kürtünk. Körülünk Tevéink állának :
mert ott a' viznek szüksége miatt a'
lónak, és öszvérnek lehetetlen hasz-
nokot venni. Minthogy pedig illy va-
dony Országban eleséget nem lehet ta-
lálni : magunkkal hordozánk arra valót.
A' vizet bőr ifzakokban vitettük a' te-
vék által : annak leg-aláb három négy
napiglan kell vala tartani ; mig tudniil-
lik szerentsénkre valahol forrásra nem
akadánk. A' tevék ganaja szolgált a'
tüzellésre ; noha egynehány márok for-
gáts-is volt velünk a' tűz gyújtás
kedvéért.

Valahányszor ételhez akaránk te-
lepedni, a' Szeretsen, a' ki velünk volt,
attyafiait enni hívá nagyot rikoltván
valamelly magassabb dombrol, az ná-
lok a' szokás törvények szerént : hogy
vallások társait ételre hívják, akár va-
gyon, a' ki jöjjön, akár nints ; vala-
mint ama' mi emberünknek egy a' féle
attyafia-is alig volt száz mértföldnyiig.

A' hol valamelly sátorhoz érkezénk,
téjjel, 's bárány huffal jól tartottak
bennünket. De holott az iftállójok a'
sátort érte, alkalmatlan volt a' nyu-
godalom. Az utazást igen bajosá te-
fzi az éjjeli hideg, harmat, kigyó,
skorpio, mérges pók, balha ; 's több a'
féle.

féle. Néha találkoznak, kik szállást sem adnak; azokat ajándékkal (puska porral, kéffel, mivel) kelleltem. A' Haramiák (ez szeretsen szó, és latrot jelent) tsoportoffan járnak, 's fosztogattyák az utazokat. Azokat éjszakai utazással meszszire kell vala kerülgetni.

p. 1. Afrikának *Algeria*, 's Török Algeria. birodalom alatt lévő része *Barbaria* nevet visel. Ez hivattatott a' régiéknél nevezet szerént *Afrikának*. Afrika. *Zaharának*, avagy a' pusztának jó nagy részét az Vándorló Móhr. *Arabefek*, *Nomades*, avagy a' vándorló Atlás. *Mórok* lakják. Itt fekszik *Atlás* hegye, 's az *Apeninusi* hegyeknél nem magassabb; *Tell* és *Sahara* közt.

p. 2. *Algeria*' része *Mauritania Ce-* Mauritánia. *sariensis*; most *Tlem-sán*; itt-is *Atlás* hegyének része fekszik. Itt láttatnak *Sigának* a' *Numidiai* *Fejedelmek Királyi* Siga. *Városoknak* *düledéki*; *Warran* erős Madaurum. *Város*, avagy *Orán*, régenten *Madaurum*. *Váhár* szeretsenyül olly hely, mellyhez nehéz férni. Azt a' *Spanyolok* birják; meg-erősítették, és szép *Templomokkal* meg-ékesítették. Templomok. Ott következik *Tefefsád*, a' régi *Tipasa*. Tipasa.

p. 89. *Alger* erős *Város* a' régiéktől *Ikosiumnak* hivattatott. Alger Ikosium.

p. 120. *Hippo Regius* most *Bona* nevet visel az ö *düledékin*. Régenten a' *Nu-* Hippo.

Numidiai Királyok' Udvarhelyek vala.
Ott vala Püspök Szent Agoston D.
Cirra, Tibilis, avagy Aquae calidae on-
nét nem meszsze esének, Kalama, Gel-
ma helyén fekütt.

Cirra.
Kalama.

Tunis
Kártágo.

p. 172. Tunis, és Kartago az hoz-
szafságnak majd 11° , és a' szélelség-
nek mintegy 37° alatt fekszenek.

p. 189. Ama' régi nevezetes Kar-
tágo Várofsának leg-nagyobb része há-
rom dombra építettett, mellyek a' Ro-
maiaknál alacsonyabbak valának.

Viz-fogók

A' viz fogók (Cisternae) még most-
is meg-vannak. Más maradéka, leg-
alább oszlop-rongy, vagy más a' fele
nem látszik.

p. 196. Tunis a' Tunesi Országának
fő Városa, a' Tunetánusok szelédőbbek
az Algeritáknál, és emberségeffebbek.

Adrume-
tum.

p. 238. Itt vagyon Adrumetum,
nem meszsze Leptitől.

Suffetula.

p. 259. Spaitla, régenten Suffetula,
most - is mutogattya régi szépségét.
Meg-vagyon gyönyörű egy épület Ko-
rintusi rendű méltóságos oszlopival e-
gyütt: Augusztus TS. emlékezetére.

p. 282. Alger és Tunis Országok-
nak éjszak felé való szélyefségek, 34,
és 37. grádits közt fekszik. Jó, és
egészes ott a' levegő ég. Földi, ker-
ti, 's pusztai veteménnye mind neve-
ze-

zetes. A' bora Algerinek most jobb Algeri bor a' Spanyolokénál.

p. 309. Egyéb állati közt majd leg-nagyobb betsületü a' Teve. Négy, Teve. öt nap-is el-járhat utazván, ital nélkül (oka az, a' mire zoologicon nevű könyvemben mutattam) A' Dromedár névü teve egy nap meszszebb futhat, Futó.
Teve. mint 8. vagy 10. nap a' jó paripa.

Noha az előtt a' Tudományokban forgott emberek voltak a' Mahumetánusok, már mostanság az ki-fogyott. Tudo-
mány. A' Török kegyetlen móddal bánik az Arabefekkel, 's ezek azon fellől fok-zor változtatják lakó-helyeiket; azért módgyok nintsen a' tanulásban. A' Török a' tanulást nem szereti, sőt azt tsudállya-is a' Keresztényben, mondván; jobb volna azonban kereskedéssel, és más dologgal pénzt szerzeni. Mi-Tanulás. Mí-dön a' Mór, vagy Török gyermek már hat esztendő táju, iskolába küldetik; és olvasni, 's írni tanul. Ott nem papirosra, hanem táblára irnak, hogy a' mit irnak, el-törülhetvén, mást irhassanak helyibe. A' mesternek mindenik tanítvány, minden hetén egy kis fizetést nyújt. Minekutánna a' gyermek jó elemegetelt tett, az Attya szép ruhát küld néki: lóra ültetik, körül hordozzák az útszákön örvendetes kiáltások között; öfzve gyülekeznek

rokonyi, 's jó baráti; ajándékokat nyújtanak a' gyermeknek; szüleinek örvendenek. Az Oskolában töltött három, vagy négy esztendő múlva, mestersegre, vagy más a' félire taníttatnak. A' mit az előtt tanúltak, jobbára el-felejtik; ha tsak valami olly tisztségre nem készülgetnek, úgymint harminthead, vagy adó-szedés tisztre, a' mellyhez irás kell. A' Korán nevű könyvön, 's ahoz tartozandó meséken kívül, mást semmit sem olvasnak. A' tartományoknak, és a' mostani történeteknek egy kis esmérte meg-vagyon köztök. Ez minden tudományok. A' leg-főbb Tsillág-nézök-is keveset tudnak ehez a' dologhoz. A' Kimiá az előtt a' Móroknál kedves tudomány volt; most tsak rozsa vizet tudnak azzal készíteni. Kevés Orvos vagyon, a' ki Averroéft, vagy mást, a' ki nálak híres volt az előtt, ismérné. Nevezetes Orvos volt, a' ki azt akará velem el-hitetni: hogy *Bokrat*, avagy Hipokratés szeretsen volt, 's hogy tsak egy kevesé élt elébb Avicennánál.

A' mi az orvofságot illeti, vagy a' Praedesztinatzióra vigyázván, azzal nem elnek, vagy a' természetre ereszkednek, vagy babonához folyamodnak; kevés, a' ki orvofságot vegyen.

Tsillág
nézők.

Kimia.

Orvos
tudomány

A' musikájok szép. p. 351. Az építés mesterségéről fokat tudnak. Két három szegésű vagy rétű fel-házok tzipra, 's néha dupla folyosóú oszlopokon függ. Az Oszlopok allya néha közönséges Korintusi, vagy más rendű; ugyan azon oszlopnak föle pedig, melly a' terhet viseli, négy szegű más oszlopot tart, 's a' mellette valóval fellyül bolthajtással vagy on öszve eresztve. Így rendre következnek az alsó, és felső ház rétinek egymás mellett való oszlopi, hajlási, fellyül való tartaléki, rostélyai. Belől a' szönyegek, Kárpitok, 's több a' féliek, szépek, drágák. A' házok teteje, vagy födele lapos, séthalhatni rajta.

p. 369. Az épületre a' meszet így készítettik. Két részt vesznek elé a' fának hamvából, három részt a' mézből, és egy részt a' vékony tiszta fővenyből. Ezeket fitán által eresztik, öszve kéverik, és bizonyos idő közben egyszer vizet, azután olajt töltvén közibe, három nap, és három éjszaka szünet nélkül verik, vagy dagasztják sulyokkal; míg tudniillik a' tészta kivánt sűrűségét el-nem éri. Illy mézszel építettik az ő viz-tartó, vagy vezető tsatornajikat. Azoknak tsivéjeket pedig meg-gerebenyezett szöszből úgy tsinállyák, hogy abba tsak meszet, és

L

olajt

Musika.

Építő-
mesterség.Mész kü-
lönös ké-
szítése.

olajt keverjenek, minden víz nélkül. Ez a két mesterséges tészta, vagy méz köve keményedik, 's a' víz nem árt neki.

Különös
enyvezés.

Enyv helyett az asztalosok néha fajtál (vagy-is inkább túróval) élnek: azt ök mozsárba egy kis vízzel öszve egyelítve, öszve zuzzák, hogy ki- verjék belőle a maradék kis tejet. Az- után egy kis mézszel öszve keverik, 's egyelítik. Végtére nagy szorgalom- mal egybe enyvezik azzal, a' mit ra- gasztanak. Ha meg-szárad, a' víz sem árt neki. (Ezt én minek előtte olva- stam volna, hallván Kereskenyitől, né- hai Rátzkevei Prefektus Urtól, az illy enyvezésnek módját, együgyü módra próbálván az el-törött közönséges por- tzellánban, hasznos enyvezésnek ta- pasztalám.)

Az evés
módja.

p. 386. A' földre telepedve ész- nek kis, villa nélkül újjal, és tenyer- rel, a' ki jól lakott, tel-kél, 's egyet fe szolván az ott hagyott tárfaihoz, valamint az evés előtt, szintén úgy azután-is meg-mosdik, 's el-takarodik. Más ember oltán helyére ül, és eszik; néha az Ura után egy végbe azon he- lyen a' szo ga következik.

Akár mi dolgot (evést, ivást, mun- kát) kezdenek, ájtatosan illy szót mon- danak. *Bismillab*: Isten nevében: au-
nak

nak végén pedig *Albamtdillab*: Az Ur ditsértésél.

A' Törökök és Mórok korán kelnek; 's mind idején korán öszve gyülekeznek a' Metsetbe. Délig dolgoznak, azután esznek; dellest ismét imádkoznak. Azután vége vagyon a' munkának. A' dologtalanok kávéval, beszelgetéssel, 's tsúnyasággal-is mulatják magokat.

p. 396. Kevés nép vagyon olyan a' világon, melly olly bábonáskodó 's varázsoló légyen, mint a' Mahumetánus nép. Ki-terjesztett tenyeret öt újjal függesztenek a' kisdedek nyakára, mind a' Törökök, mind a' Mórok, ennek képét írják edényeikre a' meg-igézés ellen. A' boszorkányoknak tellyeséggel hisznek.

p. 398. A' betegség okának *Fenunét* tartják, kit Angyal es ördög közt lévő közép állatnak tartanak: el-hitetvén magokkal, hogy azokban a' férgekben tartózkodnak, mellyek a' kutaknál, vagy erdőkben a' láb alatt találkoznak, annak engesztelésére tyukot, bárányt mit áldoznak.

p. 399. Vannak szemfényvesztő tsuda-tévői. Ollyat szemlélvén, ki tüzet okádott, eleinten meg-döbbentem; végtére kénkö szagat érezvén, láttam

Urálatos
babonw..Bálványo-
zás.szemfény
vesztés.

mi mesterség, láttam a' szakállán a' tsöppü maradékot.

Aleksan-
dria.

II. Szakasz. p. 27. A' régi Aleksándria Városának régi falai jobbra meg-vannak most-is. Valamint a' viz fogóji (mellyek Nilus' áradásakor megtelnek) és némelly szép oszlopu folyosóji.

Káir
Várofa.

p. 23. Cair, vagy Alkahir, máskép' Almeffer igen népes Város. A' Vára Babilonnak neveztetett. Ettől a' Város-is azon nevet nyere. Némelly jövevény Babilonbéliektől építetett az a' Vár; Kik ott az Egyiptusi Királytól szabad lakást nyertenek; úgymond *Strábo* L. 17. (pag. 1160. Shaw.) Az a' Vár Babilon neven építetett Kambises idejében úgymond Zsidó Józef (*Antiq.* L. 2. c. 5.) Nilus túlsó részén Babilon

Memfis.

ellenében Memfis Várofa fekszik. Oda közel láttatnak az Egyiptomi fugaras kövek, hegy-tornyok (Pyramides) Tetsék a' régi épül. tekénteni. p. 38.

Sin, és
Sinai pusz-
ta.

Jártam Sin, és Sinai puszta. Az hegyek része nevezet szerént Sinai hegyének neveztetik. Vagyon ott a' Basziliánus Barátoknak Conventjek, és Sz. Katalin tiszteletére, vagyon ott, a' hol az Isten meg-jelent, Ur színe változásának Temploma, melly több Szenteknek tiszteletére szenteltetett Kápolnákat foglal magában. Az ónnal födetett

Báfilinak.

nagy

nagy Templom; márványból készítette két rendű oszlopokkal tartatik: Mosaik nevű szép jelekkel bévelkedik. A' Szentséges hely Jusztiniánus Császár képét, és az Ur színe változásának historiáját mutogattya. Ott tartatik Szent Katalin keze, és Kaponyája-is. A' Kalastromba az ajtón csak az Érfek, a' ki Kairusban lakik, eresztetik-bé; egyebek az ablakon. A' Kalastrom Szerzetesei tojáról, vajtól, tej-től meg-tartóztatják magokat, fanyarú az életek.

p. 40. Sinai hegyére, mellynek a' Szeretsenyeknél *Ibel Moufa* a' neve, avagy Mójfes hegyére, Szent Illonától készítettett, de már romlott gráditsonkón vagyon a' fel-mászás inkább, hogy sem járás. Az merő puszta kösziklából, 's annak hegyeiből áll. Annak szük tetején bizonyos Kápolnában bizonyos mód szerént az Isteni szolgálatnak módját végbe viszik nem csak a' Keresztények, hanem a' Mahometánufok-is. Ott mutogattatnak Mojszesnek emlékeztető helyei. Nap-nyugotti részére le-ereszkedvén nagy bajjal, Raphidim völgyére jutánk. Ott láttatik a' késértet kösziklája. (Exod. 17. a v. 1.) Az a' köszikla a' világ régi nevezetes maradéka; levegőnek, esőnek minden változtató erejét meg-győzé; úgy vagyon

Sz. Katalin

Sinai hegye.

Köszikla, mellyből vizet ereszte a' tsuda.

a' mint régenten. Az *Granit* köből áll a' völgy közepén. A' melly vizet onnét ki-vezete, *Moyfes* tsuda-tétele, bizonyos tsatornát vájt magának a' köszikla hofzszán le-felé. Az a' tsatorna két hüvelykni mélységü, húsz hüvelykni szélelségü, tele vagy on a' tsatorna lyukakkal, mellyek egy vagy két hüvelykni szélelségüek, négy vagy öt hüvelykni mélységüek: mellyek valóságos bizonyossággal szemlátomást mutatják, hogy viz források voltak. Az is való, hogy ezt a' tsatornát se mesterség, se történetes változás nem tsinálhatta. Minden környül-álló dolog ellenben el-hiteti velünk, hogy ez merő tsuda. És valamint a' Jerusalemi meg-repedett kösziklák, szintén úgy ez a' köszikla-is, a' ki azt nézi, ájtatos rémuléssel meg-tölti önként az ember szivét.

p. 85. A' kösziklát addig trágyázták Sinai hegyén a' Kalastromiak, hogy keretet állították, veteménynek és fáknak számára.

(Ezek után az Egyiptusi régiségeket fejtegeti az Iró 170-dik leveléig. Kirkert mindenik levelén úgy emlelti mint érdemes mestert ezen állapotban.)

XX. K Ö N Y V.

Olvasztatott eme' könyv. *Augerii Busbequii omnia, quae extant.*

Busbek Flandriai Nemes, Ferdinand Busbek.
Tsászártól a' Törökökhez követ-
ségbe küldetett, 's arról leveleket ha-
gyott.

Az első levélnek 6. lapján így ír.
Esztergomba érkeztem (melly akkor Utazása
Budáig.
Budával együtt a' Török kézben vala)
Ott a' Törököktől Katona módra fo-
gadtattam. Az ágy helyett, padokra Ágy.
vastag, szőrös, darótzos szőnyegek
terítették: ott se párna, se lepedő.
Itt kezdett a' tselédem a' Török mód-
hoz szokni: mert az én számomra ágy-
béli eszköz vitetett az útra. Ki-
kért onnét Buda felé a' Török Tiszt
egynehány Lovas-Katonával. Azok a'
Kapun ki-eresztetvén fok féle nyarga- Vitéz já-
ték.
lákkal, és jádzadozákkal mulattak. Elő-
re hányák (a' többi közt) süvegjeket,
és a' sebes futás közben azokat a' dár-
da hegyével a' földről fel-kapkodák.

p. 7. Buda táján előmbe jöve egy- Tsauz.
nehány Tsauz: (ezek a' Törököknél a'
Darabantok, és poroszlók; 's mint-
hogy a' Török Tsászárnak, és Basák-
nak izenetiket hordozgattyák, ez ná-

Budán
Magyarok
a' Török-
idétt.

lok méltóságos Tifztség.) Budán Magyar Városi emberhez vezettem szólásra. Ott a' podjászomnak jobb helye, 's alkalmatofsága vala, mint magának. Mert Török szokás-ként a' lónak és szekérnek jó a' szállások, az embereknek azzal meg-kell elégedni, ha a' puszta ég alatt meg-nem kell szorúlni. Láttam Budán a' Jantsárokat. Azok test-örző, vagy udvari gyalog Katonák: a' számok midön leg-telleyefebb, tizenkét ezerre mégyen. Azok a' Várokat őrizik, 's a' falukban, és Városokban a' Keresztyéneket és Zsidókat védelmezik a' roszszak ellenkezéfitől. A' Budai Várt azok őrzik szüntelen. Ruhájok bokájokat éri: süvegek a' köpönyeg' újjából áll. Ezek a' Jantsárok engem meg-szoktak párossau látogatni: fej-hajtással köszöntvén, sebesen hozzám futottak, hogy kezemet vagy ruhámat illefsék; mintha azt tsókolni akarnák: virágotskákkal kedveskedtek; 's azt a' tiszteletet végezvén, visszsa léptek hasonló fietséggel, de úgy, hogy hátot nem fordítanának. Meg-álván osztán, szemeket le-függesztették, öszve tett kézzel a' melyjek előtt tsendesen áldagáltak: úgy hogy barátoknak lehetett volna őket inkább vélni, hogy sem Katonáknak. Pénzt, és bort vártak. Ittak-is erőffen, vala-

Török
bor-ivás.

men-

mennyit adtam, és a' mennyit ihattak. Adtam böven. Minthogy pedig a' bor italt bűnnek tartják, ha egyszer azt inni kezdék, az italtól nem könnyen állanak - el: holott hóltok után színt olly büntetést várnak, ha fokot, mint-ha keveset isznak. Láttam Konstantinápolyban bizonyos öreget, ki az ivás előtt nagyot rikóltott. Kérdém, - miért? azt felelék: hogy arra a' kiáltásra ijedgyen-meg a' lélek, 's vagy takarodjék a' testnek valamelly szurdékába, vagy mennyen-ki: hogy a' bünt észre ne vegye.

p. 10. Budát az Uraknak roppánt épületi ékesítették, de már mostanság azok jobbára vagy le-düledeztek, vagy támaszokkal segítettnek. Detzember hetedik napján bé-eresztettem a' Basához nagy nehezen. Ajándékot mutatam-bé. Panaszolkodtam: hogy a' békeféség törvényje-ellen az Uramtól ezt és amazt el-ragadák. Az, hogy bizonyos helyeket visszsa ne kellyen néki engedni, így okoskodott: vagy meg-nem ígertem a' visszsa adást (és így nem tartozom) vagy meg-ígertem; de visszsa nem adhatom: mert az Uram nem azt bizta reám, hogy fogyaszszam a' jószágát, hanem hogy gyarapítsam. Elég az, hogy most gyógyulok-fel a' nyavalyámból, nem kell alkalmatlankodnod.

Régi Buda

A' Buda
Basával
való be-
fészéd.Török
okoskodás

nod. Ha az Uramhoz érkezel, attól vízfza kérheted, a' mit Uradénak tartasz. A' bal-fél a' Törököknél job-
 Bal-fél. bára méltóságosb. Annak azt az okát adják: hogy bal-felől szokás a' kardot kötni.

Belgrádi
 utazás.

p. 12. Belgrádba Budáról öt nap alatt hajóztunk. A' melly hajón én valék, az a' huszon négy evezős hajónak hátullyához volt foglalva, és úgy vonattatott. (Remuleo actuariae trahebatur) a' lapátos hajónak vontató köletétől huzattaték. Hajóztunk éjjel nappal.

Belgrád.

Belgrádba régi pénzel kedveskedtek a' jó akarók. Azokon mind én igen kapok, mind az Orvosom, és kedves tárfom Kakelben Guilielmus. Sok olly pénzt találánk azok közt, mellyeknek egyik lapján a' Romai Katorna a' bika és ló között állva irattott; a' másik lapon ez a' szó olvastatott: *Taurunum*. Belgrádot Szuleimán Török Tsászár 1520 dikban vette meg, második Lajos Királyunk idejében. Onnét rohant Magyar Országra. Mert a' Török illy rakontzán általésven, tellyes igyekezettel szokott a' többi maradékra rohanni. Szerviában el-hagyván Szimendriát, a' régi Despoták Várát, (ki gyalog, ki kotsin) folytattuk az utat. Láttam Trájánus
 hid-

Szervia.

Trájánus
 hidja.

hidjának maradékit. Altal-kelvén *Morava* vizén a' Szerviabeliek Jagodna nevü helységekbe érkezünk; onnet pedig Niszfza Városába. Ott minthogy a' vendég-fogadó alkalmatlan volt, 's a' Keresztény házok igen szükek, a' Török jövevény fogadóba tértem (*Xenodochium Turcicum*) ott gyönyörű alkalmatosságok vannak. Onnet ki-nem rekesztetik se Keresztyén, se Zsidó, se Köldus, se Gazdag. Étel-t is tettek előmbé (árpa káfa-kását húffal) 's kértek, hogy meg-ne vessen: (mert a' szegényekhez igazítottam) mondván: jut marad a' szegényeknek-is. Harmad napig el-tartanak ott minden embert; az-után változtatni kell a' szállást.

Morva
vize.

Jagodna.

Niszfza.

Az hódra vigyáztván ébreszte-fel bennünket a' Török az út folytatására. A' pergő óráról még akkor semmit se tudtak, azt tsudálták nálam. Az uton a' falusiak forró hamu alatt sült pogátsákkal szolgáltak pénzért. A' lisztbe kovász nélkül csak vizet kevertek. Azt fugatsiáknak (talán pogátsáknak) nevezék.

óra.

Pogátsa.

p. 21. Láttam a' paraszt emberek feleségeiket, mellyek a' fő udvari emberek és Basák véréből eredtek. Mert a' Töröknél, ki-vévén az Ottomán vért, más nemes vérnek nintsen betsülete. Ki ki tulajdon erköltsi által mé-

Török
nemesség.

gyen

gyen tisztre. Láttam ott olyanokat is, kik a' régi Kántakuzen, és Paleologus vérből eredtek, 's már parasztságra szorútlak. Ott a' hol járánk, Hemus h. Hemus hegye alatt Szofia, és Filipopolis Várofa közt volt a' Bulgária; a- Bolgár Ország. vagy Bolgár Ország, mellynek népe Volga vizétől vetemedvén oda, nyére ezt a' nevezetet. Illiriai, avagy ékesb' Horváth nyelven beszéllenek. Filipopolis Hebrus vize mellett hegyen fekszik. A' taján lévő mező és Rizs-kása. ványság teli terem rizs-kásával. Sok azon a' térségen a' föld-hányásából álló jókora domb. Azokról azt beszél- lik a' Törökök: hogy az ott véghez vitt ütközeteknek emlékeztető jelek gyanánt hányattak, 's mesterséggel készítették a' végre-is: hogy az ott el- esettek az alá temetteffenek. (a' Fejér- vár táji pusztaikon és Szent Agota, és Dég körül fokát láték ollyat.)

Hadriáno- polis. Hadriánópolis (Endrene a' Törö- köktől, a' régieknél Oresta nevü Vá- ros) Mariza vagy Hebrus, és Tunfa 's Harda vizeinek öszve folytoknál fekszik: onnét Konstantzinápoly felé uta- zánk. Ezen helyeken szinte a' tél kö- zepin Hiatzint, és olly virágokkal ked- veskedtek a' lakosok, mellyeket a' Tö- rökök *tulipánnak* neveznek. Ezekért egynehány pénzt kellett nyújtani. 'S a' ki

a' ki Török Országban utaz, örökké nyitva tartsa az erfzenyét: mert nints más mód abban, hogy azokat szelédeknek 's kegyeseknek tapaszttallya az ember. Chiurli, és Szelimbria volt Konstantzinápolyig a' két útolsó szálásunk. 20. Jánuaribusba érkeztem Konstantzinápolyba) Detzember 7-dik napján még Budán volt Busbek: 5. napig tartott útja Belgrádig, 20-dik Jánuaribusban Konstantzinápolyba érkezett, és így ha 10-dik Detzemberben indult, Belgrádból mintegy 37. nap alatt Konstantzinápolyba érkezett ezen az úton. (Jagodna: Niszfa: Filip vára: Adorján vára (Endrene) Chiurli: Szelimbria: Konstantzinápolis.)

Itt találám Wrántzius Antalt, és Zay Ferentzet; de a' Török TS. akkor Afliába volt.

Vrantsits
Antal.
Zay
Ferentz,

p. 26. A' Törököknél szint annyi betsülete, 's jussa az vagyon az ágyafokból született magzatnak az örökséghez, mint a' Feleségből eredetnek. A' melly Görög tudománnyal bévelkedő helyeket Konstantzinápolis táján a' Török bir, a' régi ditsőségnek tsak nyomdokit mutogattya. (*Artium Inuentrix, humanitatem, quam nobis tradidit, repossere videtur, et opem implorare.*)

Azt véle Polibius, hogy az Euxinus nevü tenger, mellyet jó formán meg-

meg-visgáltam, a' fok fővény, és tsu-nyaság miatt, mellyet a' Duna és Bo-riszfenes vize bele fodor, idő-jártával hajozást nem fog szenvedni; de még eddig változást nem tapasztalunk; azon a' tengeren olly könnyü, és alkal-matos az hajózás, mint Polibius ide-jében.

Nátoliai
utazás.

p. 40. Hallván Szolimán Török Tsá-szár érkezésem hírét, magához hiva-tott Amaziába Nátoliának, avagy a' kissebb Afianak Városába. Martzius 9. napján által-költöztem Nátoliába, *Scu-tari* (régii Káltzédon táji) helységbe. Teli annak a' tája temérdek fok teke-nyös békával: azok öreg-szerűeg va-lának, 's a' gyöpön minden tarts nél-kül legelének. Jó izü falatinkra szól-gáltak volna; de a' Törökök miatt bé-két hagyánk: mert, ha azok azokat vagy illették volna, vagy asztalunkon látták volna, magokat olly fertőzettek-nek itélték volna, hogy annak a' te-kélynek le-mosására nem vélnének a-kár mi fok vizet elegendőnek lenni. Hasonlóképpen irtóznak azoktól a' Gö-rögök-is. Egyet, melly két fejü te-kenyös béka volt, fokáig tartottam. Negyed napra, hogy Konstantzinápoly-ból ki-indultam, Nikomedia Városába érkeztem. Egy kis idővel elébb, hogy sem oda érkeztünk volna, az áfok a' föld

Tekenyös
béka.

Kétfejü
tekenyös
béka.

Nikome-
dia.

föld alatt fejez márványból álló hosszú falat találtak-fel; az, az én vélekedésem szerént a' Bithiniai Királyoknak régi palotájokból maradott rész vala. Olympus hegyén-túl Nitzéa Városába jutánk. Ott, úgy tetszik, abban a' palotában nyugodtam, mellyben a' Nitzéai Gyűlés tartatott. Ez a' Város mostanság-is ép elegendőképpen. A' jövevények fogadására készített háztáján laték egy magas kösziklát: az négy szegű formára mélyen és szélelfen ki vagon vájva, az allyáról tsatorna vezetetik az Ország útjára. Az a' köszikla-gödör télen hóval tellenteli tömöttetik, 's nyári időben a' tsatornán az utazóknak az ő friss olvadékját kellemetesen ereszti. Illy alamisnának módját nagyra betsülli a' Török. Láttam ott azokat a' ketskéket, mellyeknek szörökből készítettetik a' kamelot (panus quem cymatitem, seu undulatum vocant) Azt nem nyirni, hanem füsüvel szokás ki-venni. Szépsége a' felyemnél nem sokkal alább való. Azokat a' ketskéket sokszor szokás fürösztetni a' folyó vizben. A' fű, a' mellyel tartatnak, tsekély, és száraz. Melly eledel a' gyapju vékonyságára bizonyosan nagyon használ. Vanak ott juhok, mellyek farkok alá deszkát, és két kereket kell vetni; hogy az

Nitzéa.

Hó olvadék nyáron.

Kamelot,

A' gyapju vékonyságának oka

az kövér, és vastag farkokat könnyebben huzhassák. A' pásztorok feleségestől, 's gyermekestől együtt a' puszta-
 tákön laknak éjjel nappal, de amazokat szekerén hordozgatván, a' legelőt fokszor változtatják. Antzirába Galatzia Városába érkezénk. A' Töröknél a' fekete színű ruha gyűlölséges: neheztelnek-is arra, a' ki abban jelenik-meg az Urak előtt (Zay Ferentz Urral jártam mindenütt) Annak hálója volt, 's fogott-is az úton elé találandó folyókban elég hartsát. Nevették Török társaink, midőn az apró kövi halakon láták, hogy kapunk. Né-
 kik az úton nem kell a' főtt étel. Elegendő a' kenyér mellett a' só, veres, avagy fog hagyma, szérdék (oxygala, savanyú tej, avagy a' szérdékkal egyelített friss viz) Abba aprittyák a' kenyeret. Mondhatom, hogy a' miénk közül egy ember többet költ egy nap az eledelre, mint a' Török 12.
 nap. Az Arab sorbet, avagy Arabiai ital így készítettik. Öszve törik a' töpött szöllöt; azt fa kánnába, vagy edénybe öntik, reá meleg vizet öntenek: öszve keverik: az edényt jól beföldik, 's fűlni, kelni, savanyodni hagyják egy két nap. Ha laisan kél, bor seprűt kevernek közibe. Így ha kóstolod, igen édes kelletlenül: azután kel-

Antzira.

Török ele-
ség az
úton.

Sorbet.

kellemetes a' savanyúsága. De édes-
séggel szokás öszve keverni az ivás
előtt. Jó izü de fő fájó, részegítő:
tilalmas a' Töröknél: hamar el-romlik.

A' szöllöt a' nyári időre így tartják-
meg. Öreg szemü érett szőlő gerez-
deket választanak. A' hordó fenekét
böven meg-terítettik puha mustár maggal.
Reá tömik a' szöllöt: de azt helyyel
közzel meg-hintik a' mustár lisztivel.
Az hordóra, ha meg-telik tetézet
szőlővel, friss mustot öntenek, úgy
hogy több bele ne férjen. Jól be-tsi-
nallyák az hordót. Nyáron kelleme-
tes a' levével együtt. De én a' mu-
stár izétől ki-öblítetttem.

Amasiába egy hónap múlva érke-
zünk. Az Kapadotziának majd leg-főbb
Várofa. A' Török Tsászárhoz a' Ko-
mornyékoktól vezettetünk. Kik ka-
runkat fogák akkor. Az a' szokás,
a' mióta bizonyos Horváth ember A-
murátest meg-ölé. Alatson trónuson,
szép vánkofokon üle a' Tsászár, mel-
lette ijat, és nyilakat látánk. Tekén-
tete kedvetlen vólt, de tellyes méltó-
sággal. A' mi Tsászárunktól általunk
eleibe tett tudósításra tsak az felelé:
giusel, giusel, az az: szépen, szépen.
Láttam ott a' fok féle Török tisztet,
arra senkit sem emel vére, hanem tsak
az érdeme. Azért ditsekednek-is azon,
M hogy

Szöllő-
tartás.

Amasia.

Szolimán
tekéntete.

Török
tiszttség.

- hogy pásztorok, és ökrészek magzati lévén (fokan vannak az ilyenek) illy méltóságra verdődtek.

p. 57. Láttam midön a' Vezér után való fő Tiszt, Hali a' Perfiái Követet vendégelte. Rendre a' konyhától fogva egész az asztalig száz ifjú álla, egy módú öltözetben. Ezek tzombokra eresztvén mind a' két kezeket, minnekutánna a' vendégek előtt meghajtották volna magokat, az utolsó fogván a' konyhából az étket, a' mellette állónak nyújtá, emez a' harmadiknak, a' századiktól, az Asztalnak-Mester vévé azt el, 's a' táblára helyezetté. Így nyújtaték néki száz étel; vagy több-is. Ezt végezvén az ifjak rendre el-menének. Az el-takarodásban utolsó volt rend szerént, a' ki leg-közelebb állott az asztalhoz. Így a' Török még az aprólék dologban-is rendet tart. Fél esztendeig tartandó békeféséget nyerheték: hogy azon közben vizfsza meheffek Uramhoz, és töle feleletet hozhassak. Bé-eresztettem Szulimanhoz, hoszszú ruhával megajándékoztattam én-is, egyéb társaim-is. Levelet adtak Ferdinánd Tsászárhoz. Konstantzinápolyba Juniusnak 24. napján érkeztem vizfsza. Szüntelen való hideglelésemet a' nyugalom után a' hé vizben való fürdéssem (Quequelben

Vendégség

Rend-tartás a' Töröknél.

Busbek' gyógyulása.

ben Orvosom tanátsa szerént) meggyógyította. Valahányszor a' fürdőből kiléptem, az engem hideg vízzel öntögetett. Az alkalmatlan volt; de igen használt. (A' mostanyi Orvosok ezt ki tudja, ha javasolnák-é? 's talán más segítség-is kellett oda.)

p. 60. Midön Konstantzinápolyból kiléptem, egynehány szekeret láttam, mellyek tele voltak gyermekekkel, és leányokkal. Azok Magyar Országból vitettek Konstantzinápolyba, hogy ott el-adattassanak. Illy el-adandó partéknál semmi egyéb partéka sem bévebb abban a' Városban. Elé-találánk azon úton vásárra vitt több embert-is. Az öregek és ifjak tsorda számra hajtattak; vagy pedig békóba szorítottak, mint az el-adandó lovak. Ezeket midön szemlélém, alig állíthattam-meg könyhullatásimat, szánakodván a' keresztyénségnek szerentsétlen forsán. A' pestises ruháról a' velem utazó Magyarokra terjedett pestis kezdetét az Orvosom Scordium nevü fött fünek italylával, 's azzal kényszerített veritekkel gyógyította-meg (fors Teuerium Scordium.)

p. 63. Magyar Országba visszsa érkezvén olly nagy füvet tapasztalánk: hogy az első kotsikat az utóbbiak miatta nem láthatnák. Mohatsról, Tol-

NB
Török
rabság.

Magyar
Ország
keferves
állapottya

Pestis el-
len scor-
dium.

nára, innét Földvárra érkeztem: onnét a' Nagy-Szigetbe, mellyet a' Rátzok Copbi-nak (Tsepelnek) hínak. Végtere Budára, Esztergomba, Komáromba, Bétsbe. Íram Bétsben Szeptemb. 1. napján 1554. esztendőben.

Vizsza küldetett ismét Busbek Konstantzinápolyba Követül Ferdinánd Tsáfszártól, onnét irá 1555. második levelét. Harmadikat-is onnét 1560-ban. Az felette hoszszú.

Rablásért
hartzol a'
Török.

p. 80. 92. Azért telhetetlen a' kívánsága a' Töröknek a' háborúban: mert rabot szerezni, 's azzal gazdagulni kíván. Ha a' Török Katona egy vagy két rabot vihet haza, gazdaggá válik. Az ha szép, és egészséges, száz forintra-is betsültetik. A' foglyokat (akarom mondani, a' fogoly maradarat így szoktattyák a' házhoz) midön ki-kelnek, egy két nap kebeleken hordozzák: szájokból nyújtanak nekik meg-nyálazott étket. Azután eleresztik, 's egy fütyre-is vizsza édesíttik; tsak éjszakán a' mezön ne felejtsek: mert így el-szoknak az háztól.

Fogoly.

Török ló
nevelés-

p. 96. A' lovat a' Törökök kényesen nevelik, simogattyák, ritka, hogy üfsék. Illy móddal arra szoktattyák őket, hogy egy szóra le-térdepeljenek, a' bótot, buzogányt, kardot a' földről fel-harapják, az Uroknak nyúj-

nyújtsák. A' ló-patkó a' körömnek nem tsak a' széleit, mint mi nálunk; hanem majd tsak nem az egész talpát el-fog-lallya. Tovább élnek mintsem minálunk. Az hufzadfüek, vagy 20. esztendősek vetekednek erővel a' mi nyóltzafü lovainkkal. A' nyári nagy melegben éjzakan ki-kötik öket az iftál-lóból; de rajtok a' Pokrotz. Alajok foha se terittenek mást, hanem tsak régen száritott 's apróra törött ló ganajt. A' szalmának semmi kelete ott nints. Kevés szénával, 's árpával tartatnak; de nem hizlaltatnak. Jobbau szeretik az ösztövéreket mind a' futásra, mind a' dologra.

p. 99. Midön a' Török háborúba mégyen, fok ezer tevét és öszvért vezet a' terh hordozásra: fő-képpen hogy eledelre rizs-kását vigyenek, sátort-is, több a' féle táborig eszközzel. Arra számat tartanak, hogy midön az ellenség előttök mindent meg-gyújt, és meg-eméft, légyen mihez nyúlni. De mig mennek, szüken élnek; a' vizfsza jövetelre tartanak fő-képpen számat. Ha meg-fzorúlnak, a' Tsászfár tár szekeiröl (vagy márhairöl) ösztatik a' Jantsárok-nak, és a' rabok-nak annyi, a' mennyire igen nagy szükségek vagyon; egyebek magokra a' magokéböl vifeltek gondot. A' lovas Katonák vezeték lo-

Török
táborozás

Katona
étel.

vat-is tartanak. Azon hordják a' sá-
 tort, az takaródzót, a' lisztet, vaját,
 fü sferszámát. Egy két kalán lisztet
 a' vízbe vetnek: abba egy kevés va-
 jat, sót, és fü-szert. A' tűznél az
 annyira fel-puffad, hogy jókora tálat
 el-fogjon. Azt eszik kenyér nélkül
 egyszer kétszer napjában; noha valami
 kevés kétszer-sült kenyeret-is hordoz-
 nak néha magokkal. Némellyek meg-
 szárított és porrá törött tehén húst-is
 visznek zatskóba, 's azzal úgy bánnak,
 a' mint elébb mondam a' lisztről. A'
 ló hústól sem irtóznak; ha azon dög-
 is: mert illy fereges táborban elég vész-
 el. A' ki lovát így el-veszti, a' nyer-
 get a' fejére teszi; 's oda áll, a' hol
 a' Tsászar a' tábor indulása után lát-
 hattya. Nyer-is valami kis segítséget.
 Így a' Török a' fok nyomorúság kö-
 zött, éhen szomjan hadakozik, 's ma-
 gát jobb időre tartja. Igen nagy gond-
 ja vagyon a' Töröknek a' Katona e-
 gézségére; 's nevezet sferént arra,
 hogy az időnek alkalmatlansága néki
 ne ártson. Az hideg ellen nyáron-is,
 hármas ruhát viselnek: egy sátorba 30.
 Jantsár-is öszve tolakodik. A' ruhát fe-
 tétben osztják: hogy a' ki minémüt kap
 válogatás nélkül, azzal meg-elégedgyék,
 's egyik posztót a' másiknál jobbnak ne
 mondhasák: mintha a' Tiszt kedvezni
 akárt

Katona
 ruha.

akart volna. A' pénzt mérve szokás a' Katonára ofztani: hogy azt ne mond-hassa: nyérett, fogyatékos. A' Zsoldot egy nappal elébb szokás ki-ofztani, mintsem az igaz ideje elé-fordúl. Zsold.

p. 111. A' Török a' Perfiái vallá-sa embert nagyobbban gyűlöli, mint a' Keresztyén hitűt.

p. 117. Fő rendü két Basa Arslambeg, és Velibeg Konstantinápolyban az ítélő Basák eleibe hivattattak. Arslambég meg-vallá, hogy Velibéget magányos diadalomra ki-hivá, de hogy amaz azt ellenzé. Erre a' Birák: Te merted-é a' te Vitéz társodat magányos diadalomra idézni? nem voltak-é Keresztyének, a' kik ellen hartzolnál? Mindkettőtök a' Tsászáruk kenyeret eszi; 's még-is egyitek a' másitokat életéből ki-akarát forgatni. Mi jussal? mi példa szerént? nem tudátok-é, hogy akár mellyitek veszett volna, a' Tsászár kárával veszett volna. Ezek után a' tömlőtzebe ragadtatott: 's nehezen tartá-meg életét. Magányos viadal.

p. 118. Most a' Kolkufok Mingreliufoknak neveztetnek. A' Georgiánufokhoz tartózkodók, a' mellyek közt vannak mind az Albánufok, mind az Iberufok. Ezek keresztyének. De az Kolkufiak szüntelen gyűlölködnek az Iberufiakkal. A' Kolkufiak minden e- Kolkufok
Mingrelek
Georgiánufok.

zűftöt, a' melly a' kül-földiektől a' kereskedés által hozzájuk vetődik, a' Templomokra, Kelyhekre, 's Keresztekre fordittyák. De a' szükségben azokat a' Királyok elé-veszi. Othon csak tserélve vesznek és árúlnak mindent, pénz nélkül.

Bushek
mulársági

p. 122. Konstantzinápolyban, ha sétálni akarnék menni az örizömmel, talán meg-engedtetnék; de azt a' Kegyelmet nem kívánom. A' szálláson del előtt lapdázok, dellest a' Török nyíllal gyakorlom magamat. Egyébkor régi jó barátimmal, a' könyvekkel társalkodom. A' Törökök jó nyilafok.

Jó nyilas
a' Török

A' kisdedek a' nyíl vonáshoz, és röppítéshez 7, 8. esztendő koroktól fogva alkalmaztatják magokat, 's a' gyakorlástól el-sem állanak 10, 12. esztendeig. A' nyílat ök fülig-is megfeszítettik; más, a' ki hozzá nem szokott, fél újnyira sem feszítheti-meg. A' fel-tett tzelet bizonyoson el-szoktak érni.

Török
tanulás

p. 125. Egyéb nemzeteknek hasznos találmányokat, és szokásokat, a' Törökök gyorsan követik. Bé-vették a' puskázást, ágyuzást; de könyvet nyomtatni még nem akarnak (mert az ö írásokat, már Szent Irásnak nem tarthatnák az ö vélekedések szerént, ha nyomtatás volna, és nem írás.)

Orát

Orát sem akarnak ki-tenni, hogy az régi szokást, és az ö Egyházfiaiknak betsületét ne tsorbítsák. A' Keresztyén szokásoktól irtóznak; még sem indulnak hajózásra addig, még szokás szerént a' Görög Pap a' Tavaszelejen a' vizekre áldást nem ad. Az-is Görög szokás: hogy Lemnus Szigetében a' barlangból Lemnusi föld ne áfatassék, mig Augusztus 6-dik napján Sz. Misa ott nem mondatik. Azt akarja a' Török, hogy az mondassék most-is. Arra meg-jelennek, de távúlról nézik. Ha kérdik miért? azt felelik: hogy fok az, a' mit a' régiek hasznosnak tapasztaltak, ha okát nem tudjuk-is. Tudom, hogy némellyek titkon magzattyokat meg-kereszteltetik; mondván, hogy ök azt jónak tartják, 's hogy az nem heába rendeltetett.

p. 147. Láttam a' Török táborozást (campament) Mindennek szabott rendi vala; mindenütt nagy halgatás, nyugalom, tisztaság. Tréfából sem esett vagy birkozás, vagy ros' szó. Minden tsunyaságot vagy le-ásnak, vagy meszszire el-takarítanak a' Törökök. Ha szükségre mennek, gödröt ásnak arra vitt fátskával, 's azt azután be-takarják. Kotzka, kártya nintsen a' Töröknél. Néha a' lantot pengetvén énekelnek a' hadi ditsőséges ha-

lál ditséretére. A' háborúban meg-hóltak lelkeiket leg-egyeneffebebb úton vélik mennybe menni. Azok életéért a' Szüzek mindennap imádkoznak. Látni kívánám a' táborig mézfárszéket. Láttam négy vagy öt ürüt le-vágva, négy száz Jantsár számára. Kevés tudniilik, a' ki huft evett vólna. Öfzve nézém eledeleket, 's látám, hogy itt, amott le-gugyorodva a' Jantsár ki ré-pát, ki veres, vagy fog-hagymát, ki ugrokát aprított a' tálába; azt sózta, etzetezte; avval jól lakván vizet ivott. Azt az eledelt sem árúlták a' táborban, hanem ki ki magának hozá magával Konftántzinápolyból. Olly idő vólt akkor, mellyre éppen a' böjtök következett; még fe tett változáft a' böjtre való kézfület.

Katona-
étel.

A' böjtben nap eftig fe nem efsnek, fe nem ifznak. Hanem a' tsillag fel-tetfzése után szabad reggelig enni, innya; 's akár mi ételt szabad akkor-is enni, mint egyébkor. Ha vagy a' betegség, vagy az háború miatt nem böjtölhetnek, azt más időre hallafztják. Minden vétet meg-büntetnek: a' páltzától a' Jantsárok fintsenek ki-véve; noha az haláltól ki vannak véve. Néha még-is ki-vettetnek a' Katona rendből; azután betstelenségben élnek, 's ama' nagy vétékért (más okra mutat-

Páltzázás

tatván meg-öletnek. A' kitől meg-ve-
retnek, annak kezét meg-tsókollyák.
Iráam Konstantzinápolyban Junius 1. nap-
ján 1560-dikban.

IV. Levél. p. 165. Konstantzinápoly Busbek
mulatságá
táján Principo nevü Szigetben három
hónapig eltem örömeft. Ottan semmi
verzödségem nem völt; némelly Görö-
göket találék, a' kikhez be-be mentem.
Sok féle füre, nyövötényre találék.
(Stoechas, myrtus aculeatus, stoebe)
halásztam horoggal, 's hálóval. Jártam
keltem, Frantziskánus társomat ki-fá-
rasztottam. Akkor a' Vároft a' pestis Pestis.
fogyasztá; 's mikor leg-többen ezer
két százon; végtére mikor kevesebben
haltak, öt százan haltak mindennap.
A' Törökök el-kerülhetetlenek velik,
a' fatum kényszerítése szerént a' mi az
Istentől ki-végeztetett. Azért semmi-
től sem ójják magokat; sem a' pestis-
től, sem a' félitől.

p. 191. Taurica nevü Chersonesus-Prokopia,
ból Prokopiából két embere jöve Kon-Taurika.
stantzinápolyba; 's az embereim azo-
kat hozzám vezetéek ebédre. Egyik
Vároftokat Mankupnak, a' másikat Sci-
várinnak nevezék; 's hogy a' Tatár
Fejedelemnek engedelmeskednek. A'
Tatárok közt több fok böltis embert
bizonyittának lenni; 's hogy azokról
a' Török azt mondja: egyéb emberek

az ö böltsefségeket a' könyvekben tartják, a' Tatórok meg-ették az ö könyveiket; azért azok böltsefségek a' szivökben vagyon; 's onnét azt elé-vezzik, mikor akarják. Sok német szót találtam ennek a' Kerfonesufi embernek nyelvében, úgymint:

Német
szó a' Tató-
tároknál.

Broe, Kenyér.

Plut, Vér.

Stul, Sedes.

Hus, Ház.

Regben, Eső.

Alt, Öreg. etc.

Knauen tag: jó nap.

Ÿel, Élet.

Stap, Capra.

Ezek úgy tetszik vagy Gotthufok, vagy nagy Károlytól szerte-szített ki-vert Szászok. De Keresztyének.

p. 213. Azonban a' békeféség dolgát ki- végzém. Ebraim Bafa velem Követül küldetett a' Tsászáromhoz Budára, azután Bétsbe érkeztem; onnét a' Tsászárhoz Frankofordba. Adám Frankofordban. 16. Detzemberben 1562-ben.

XXI. K Ö N Y V.

Olvasztatott eme Könyv: Bé-vezetés a' számvetésre, a' Nemzeti Iskolák számára. Budán 1780-dikban.

Ennel némelly reguláit egyeztetvén a' Deák Iskolák' számára iratott könyvnek végezésével, melly illy titulusú viselő *Institutiones Arithmeticae in usum Gymnasiorum etc.* Budae 1778. ezen oktatásokra találék.

A' Nemzeti Iskolák' könyve a' 4. részben 36. levélen. A' rendes hármás regulának munkálkodása.

Tört számmal. 1. Ha az első szakaszban van a' tört szám, fokásítatik vagy az második, vagy az 3-dik szakasz a' tört szám nevezőjével (denominatore) a' nevező el-hagyatik; a' többi (szokás szerént) mégyen végbe. p. ok.

$\frac{1}{2}$ réf posztó ér 3 forint. mennyit ér 40 réf? $\frac{1}{2} : 3 = 40$. tehát holt $2 \cdot 3 = 6$, leszén

$1 : 6 = 40 : x$ az $x = 240$. És így 1 réf 6 forintot; negyven réf 240 forintot ér.

Az az $\frac{1}{2}$ réf 3; negyven pedig 240 forintot ér.

Vagy

Vagy $2. 40 = 80$ és azért leszén.

$1: 3 = 80: X$ és holott $3. 80 = 240$. leszén $1: 3 = 80: 240$.

2. Ha a' második szakaszban van a' törtt szám; az első szakasz száma fokszoroztatik a' nevezövel; a' nevezö el-hagyatik; (a' többi, mint eléb.) p. ok.

³⁰² réf matéria ér 7 forintot, abból 168 forinton hány réf esik? leszén. $56: 3 = 168$. X tehát $X = \underline{168.3. = 9 \text{ fl.}}$

56

Igy folytatja a' regulákat az harmadik szakaszbeli, és egyéb törött számokról-is.

Rövidebben el - végez egy regulával mindent a' második könyv mondván a' 175-dik levélen. Ha az adott szakaszok (termini) merő tört számból állanak; *először*, fordittasék visszsa az első tört szám, úgy hogy a' nevezö helyébe állittasék a' számláló, és viszonttag. (Numeratori substituatur Denominator, et vicissim) *Másodszor*. A' számlálok magok közt, és a' nevezök-is magok-is fokszoroztatlanak-meg. A' találandó törött szám, leszén a' keresett szám. *Mert* az így lévő munkázkodás, holott véghez viszi az harmas regulában szükséges *fokszorozást*, és *fel-osztást* (a' mint a' tört számak

re-

regulájiból tudva vagyon) elé- adja a' talált számban a' keresett negyedik számát.

Itt azt kell észre venni: hogy akár mi számát-is tört számmá lehet változtatni, a' szám alá irván. p. ok.

$$6 = \frac{6}{1} \quad 12 = \frac{12}{1}$$

Az I. példa ezen regula szerént így mégyen véghez: $\frac{1}{2} : 3 = 40 : X$ tehát

$$\text{Először } \frac{2}{1} : \frac{3}{1} = \frac{40}{1} : X$$

Másodszor 2. 3. 40 = 240. és így a' keresett szám 240. a' mint az első könyv regulája szerént.

A' II-dik példa ezen regula szerént.

7 forint az $\frac{3}{8}$ réfhez, mint 168 for. a' x xhez. $\frac{7}{1} : \frac{3}{8} = \frac{168}{1} : X$.

$$\text{Először } \frac{7}{1} : \frac{3}{8} = \frac{168}{1} : X$$

$$\text{Másodszor. } 168. 3 = \frac{504}{76} \text{ az az: } \frac{56 \overline{) 504} | 9}{000}$$

Adjunk még egy példát.

Egy réf posztónak $\frac{3}{4}$ de 2 forintot ér; mennyit ér $\frac{1}{4}$ de?

$$\text{Léfzen } \frac{3}{4} : \frac{2}{1} = \frac{1}{4} : X$$

$$\text{Először } \frac{4}{1} : \frac{2}{1} = \frac{1}{4} : X$$

Másodszor $\frac{8}{12}$ az az rövidebben felosztván azon 4ffel mint a' kettőt = $\frac{2}{3}$ egy forintnak $\frac{2}{3}$ 40 xfr.

Több a' féle regulákat ad elé az említett deák könyv; 's a' ki azoknál is többet kíván, többet, 's gyönyörű világos szókkal, és értelmes móddal elé-

elé-adatva talál Hell Miksának illy nevű könyvében: *Elementa Arithmeticae* Vien. 1761. pag. 16. Appendicis.

Intés: A' Nemzeti Iskolák könyvében fel-nem találom a' vizfzias hármas regulának a' rendesre vagy egyenesre való *váltóztatását*, melly *váltóztatás* a' munkálkodást meg-könnyebbiti.

Az a' deák könyvben így adatik elé; akár rendes, akár vizfzias egyenlőségű számok adaffanak-fel a' hármas regula szerént.

I. Rendes egyenlőség (*directa proportio*) áll-elé, ha az elé-adott három szakaszú számok között az *első*, és *második* helyet azok a' számok foglalják-el, mellyek egy nevűek. Illyen a' forint, nap, munkás; és több a' fele: az *harmadik* helyre az a' szám tétésék, mellyhez egy azon *nemű* (*homogeneus*) szám kerestetik, és a' *negyedik* helyhez tartozandó léfzen.

II. Meg-kell fontolni az elé-adott kérdésre nézve, ha a' ki-találándó *4-dik* szakasz nagyobb léfzen-é az *harmadiknál?* vagy kisebb: mert, ha a' *4-dik* kisebb lezend az *3-diknél*, a' *2-dik* szakaszban leendő vagy lévő-is, kisebb legyen szükség szerént az *elsőnél*; és vizzontag.

Példa

hordó bor forintot ér hordó

Példa. 2 : 30 = 12 : X
 mennyit ér?

Látszik, hogy ez a' kérdés rendes egyenlőségü, vagy egyenes szabású: mert az hordók száma szerént nevedik a' forintok száma-is. És így

2 : 30 = 12 : X. azért 12. 30 = 180. mert 30 : 2 = 15, és 180 : 12 = 15.

Mindazáltal az itt adatott I Regula szerént illy változtatást tehetünk vigyázzván a' 2-dik regulára-is.

hordó h. for.

2 : 12 = 30 : X Már 20. 30 = 360, és 360 : 2 = 180. Mind a' két munkálkodás 180 forintot kíván a' negyedik helyre.

II. Példa. Bizonyos mértékü zab

lónak elegendő napra. lónak mennyi ideig elegendő

6 : 18 = 10 : X

szint annyi zab?

Látszik, hogy kevesebb lónak elégére azon zab mérték tovább tart, mint többnek; és így valamint kevesebb 6 lónak a' száma, mint 10-nek; szintén úgy viszontag több nap jut 6 lónak zabjára, mint 10-nek, azért viszfázalos a' regula. Mindazáltal vigyázzván az I. és II-dik regulára 10 : 6 = 18 : X. 18. 6 = 108 : 10 = 10 $\frac{8}{10}$ v. 10 $\frac{4}{5}$

III. Példa. A' kapallást el-végzi
 munkás nap munkás hány napig végzi ?

$$100 : 8 = 50 : x ?$$

$\begin{matrix} m & & m & & n \end{matrix}$

50 : 100 = 8 : x már 100. 8 = 800:
 50 = 16 tehát x = 16. 16 nap végzi

A' tetézett hármás regulát *Regulam auream compositam*, illy hofzszas titulus alatt adja - elé a' Nemzeti Könyv: A' külömbféle számokból álló hármás regulának egy félére való változtatásáról. 'S az adott kérdést több egyenlőségre rendelvén ki-keresteti a' kívánt számát. Annak minden féle módjait szépen elé-adja a' deák könyv-is; de, úgy tetszik leg-rövidebb *Hell* eme' kettős tanítása.

I. A' tetézett egyenes hármás regulának tulajdona. 1.) Ha elé - adatik 5 szakaszból álló egyenlőség (*proportio*) az hatodik szakasz kerestetik: ha 7-ből álló, a' 8-dik kerestetik; és így tovább. 2.) Ezek közt vagyon mindenkor némelly magányos szám (*terminus solitarius*) 3.) A' magányos számhoz tartozandó szakaszok fokszoroztassanak-meg egymás közt; (de nem a' magányossal) a' költött szám tétessék első helyre: a' második helyre tétessék a' magányos szám: az *harmadikra* pedig az a' melly fokszorozásból költött szám, melly a' kérdéshez tartozandó. 4.) Azután a' két középső fokszoroztassék egymással; az elsővel pedig osztassék-fel.

Pél.

Példa. 1000 forint tőke pénz 4 esztendőre interesül bé-hoz 200 forintot: tehát 3500 6 esztendőre hányat hoz-bé interesül.

1.) Itt öt a' szakasz, az 6-dik kerestetik.

2.) A' magányos szám itt 200: mert ennek az ö intereses tárfa kerestetik.

$$3.) 1000 \cdot 4 = 4000.$$

$3500 \cdot 6 = 21000.$ (Már az egy nevéket együtt tartván az elébbi regulák szerént, lészén

$$4000 : 21000 = 200 : X.$$

$4000 \cdot \frac{200}{420000} = 1050.$ és így $X = 1050.$ interes.) szint ez jön-ki a' 3-dik tzikely szerént-is $4000 : 200 = 21000 : X.$

$$\cdot 200$$

$$: 4000.$$

$$= 1050.$$

II. A' tetézett vizsfályos hármás regulának tulajdona.

1. Meg-kell fontolni, melly számok légyenek 's melly számakkal vizsfáláfok. 2.) a' magányoshoz tartozandó szakasz tétessék által a' kérdésekhez tartozandó szakaszokhoz; és vizzontag a' kérdéshez tartozandó szakasz tétessék által a' magányosnak szakaszihoz. 3.) Légyen fokszorozás mint a' tetézett egyenes hármás regulában; 's szintén úgy egyéb munka-is a' szerént follvon.

Arató dülöt le arat arató

Példa. 8 , 50 , 10 nap: 16 , 150
dülöt hány nap arat-le?

1) Itt a' magányos szakasz 10 nap.

2.) A' kerestett napok száma visszafolyos az aratók számával: holott annál *kevesebb* nap kívántatik, mennél több az arató.

$$\begin{array}{r}
 \text{3) } | \overset{\text{arató}}{16} \cdot 50 | : 10 = (8 \cdot 150) : \times \\
 \text{már } 50 \qquad \qquad \qquad 150 \\
 \quad \cdot 16 \qquad \qquad \qquad \quad 8 \\
 \hline
 \quad 300 \qquad \qquad \qquad 1200. \\
 \quad 50 \\
 \hline
 \quad 800.
 \end{array}$$

És így $800 : 10 = 1200 : \times$. az \times
tehát $\frac{1200 - 10}{800} = 15$ nap.

Tudniillik holott visszafolyoság találtatott, nem fokszorozom (az egyenes tetézett hármasság regala ként) a' 8 aratót az hozzá tartozandó 50 dülövel, hanem a' 16-hoz tartozandó 150 dülövel, és visszontag a' 16 aratót nem a' 150-nel, hanem az 50-nel. Ez meg-lévén megtartom az első regulát.

Az egyenlőséget azonban így is lehet rendelni egy más mellett tartván az egy nevéket.

Mennél kevesebb 800 , 1200-nál = annál kevesebb 10 az \times nél. az az $800 : 1200 = 10 : \times$. $1200 \cdot 10 = 15$.

800

A' Nemzeti Könyv az ö tanítáfit a' Tárfaság regulájín végzi. A' deák könyv az öfzve kötésnek, avagy keverésnek (Alligationis, feu mixtionis) és a' tsernek (Permutationis) regulájit-is elé-adja; és a' t.

A' Tárfaság regulájit, ha a' kérdés együgyü illy versbe lehet szorittani :

A' gyülemény az egész nyereséghez, mint gyüleményi

Egyik rész, egyik keresett, és X helyü részhez.

Collatum totum ad lucrum totale, velut pars

Collati ad quartum quaesitum particulare.

PÉLDA. Három kereskedő társ Péter, Pál, János egybe teve 1000 forintot. Péter : 240.

Pál : 300. nyérének 2000. forint.

János : 460.

1000.

Hány forint jut kinek-kinek különöffen?

Péter részére, $1000 : 2000 = 240 : X = 480.$

Pál részére, $1000 : 2000 = 300 : X = 600.$

János rész. $1000 : 2000 = 460 : X = 920.$

2000.

Ha a' kérdés több ügyü (regula societ. composita) az az ha az idő-is bele keveredik,

A' gyüleményes rész, idejével sokszorozódjék :

Es azután az elébbenyi mód eleget téfszen itt-is.

Per tempus proprium collatum multiplicato

Vnumquodque prius, tum ad normam operare priorem.

N 3

Példa.

for.

PÉLD. Péter öszve tett 100.. 19 hónapra.

Pál - - - 130.. 10 hónapra.

János - - 300.. 6 hónapra.

Az idő végét el-érvén, nyertek
10000. forint. mennyit kiki?Légyen $100 \cdot 19 = 1900$. $130 \cdot 10 = 1300$. $300 \cdot 6 = 1800$.

 5000 :

Az egész gyülemény tehát 5000.

És így az egész gyülem. az egész nyereség-
hez, mint Péter adáta. $5000 : 10000 = 1900 : x = 3800$. $5000 : 10000 = Pálé 1300 : x = 2600$. $5000 : 10000 = Ján 1800 : x = 3600$.

 10000 .

XXII. K Ö N Y V.

Olvasztatott eme' kézi Irás: Tzitzerónak Magyarra fordított válogatott részei, és ismét: *selectae Ciceronis partes in versum redactae seruatís Ciceronis verbis.* Az-az: TZITZERÓ-nak, TZITZERÓ szavaival versbe fordítottatott válogatot részei.

Arra hasznos ez az igyekezet először: hogy Tzitzerónak válogatott hasznú mondái bizonyosabban hozzá ragaszkodgyanak az emlékezethez; másodsor: hogy a' toll a' TZITZERÓ irásának jeles módjához hozzá szokjék. Elis éri az illy igyekezetben forgott ember mind a' két tárgyat.

„ Vagyon mindeneket fellyül haladó, és öröktől fogva való némelly természet, és hogy azt mindeneknél nagyobbra betsüllendőnek, és tsudálandónak vallya az emberi nemzet, azt arra kényszeritti a' világnak szépsége, és az égi testeknek rendi. „

Ezt írja TZITZERO a' Jövendölésről irt 2-dik könyvének végén. * Ezt mi

N 4

hosz-

* DIVINAT. L. 2. n. 72. p. 372. *Esse praestantem aliquam, aeternamque naturam, et eam suspiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum coelestium cogit confiteri.*

hofszafean meg-fejték *Phytologicon*, és *Oryctologicon* nevü könyveinknek végén.

Isteni
gondvise-
lés.

„Isteni értelem, és tanáts által,
e' világon mindenek, mindeneknek e-
gészsegekre, 's fen tartásokra tsudála-
toffan vezéreltetnek. *

Ember

Ez az előre gondolkodó, mindent észre vevő, fok féle találmányú, és akaratú, éles eszü, emlékező, értelemmel, és tanátsal tellyes állat, kit embernek hivunk, fő rendü bizonyos állapotban alkottatott a' felséges Isten-től, mert olly fok állatoknak nemei, és természeti közt ő az egyedül, mellynek értelmes esze, és gondolatja vagyon, mellyek nélkül egyebek mind fzükölködnek. * * Mi az pedig, nem mondom az emberben, hanem az egész égen, és földön, a' mi az értelmes észnél fellebb való (diuinius) Istenhez hasonlóbb! az midön érett, és tellyesedett, böltseségnek nevezetik. Holott tehát sem az emberben, sem az Istenben jobb semmi fiintsen az értelmes észnél, értelmes ész-béli az embernek az Istennel való leg-első tárfa-

* CICERO. De Nat. Deor. L. 2. n. 53.
p. 287.

* * CICERO De Legib. L. I. n. 5. a p. 387. Solum est ex tot animantium generibus, atque naturis particeps rationis, et cogitationis, cum cetera sint omnia expertia.

fasága. A' kik közt pedig az értelmese ész közös, közös ugyan azok között az helyes (jó, egyenes) értelmü ^{Törvény.} ész - is. Az holott törvény (a) azt kell állítanuk, hogy a' törvény által-is egybe társáfittattunk mi emberek az Istennel.

(n. 8.) Mindenek közt, a' mik a' ^{Igazság.} tanult embereknek vetekedéseikben forganak, femmi felségeffebb nintsen mint az, hogy nyilvánóságoson értjük: hogy mi az igazságra születtetünk; és, hogy ^{Törvény.} nem a' vélekedés, hanem a' természet által tétetett a' törvény. (n. 11.) A' gonofzok büntetést szenvednek nem annyira az ítélő biráktól (kik hajdan sohol se vóltak, mostanság sok helyen nintsenek, mindazáltal a' hol vannak, gyakorta hamiffak) mint azzal, hogy őket üzik, kergetik, és üldözik a' Furiák, nem égő fáklyákkal, a' mint a' mesékben olvassuk, hanem a' lelki isméret szorongatásival, és az el-követett törvénytelenységnek kinnyai-
 N 5 reket

Lelki
isméret.

(a) L. 1. de Leg. n. 4. dicebat: Lex est ratio summa, insita in natura, quae iubet ea, quae facienda sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio cum est in hominis mente confirmata, et confecta, Lex est.

reket az ártalomtól el-tiltani, mi szorgalom bofzontaná a' gonofzokat; a' kik (egyéb) büntetéstől nem tartanak? a' kik közt mindazáltal soha senki fe vólt olly vakmerő, hogy (maga magának) vagy el-tagadná az el-követett vétket, vagy méltó gyötrelmének (más) valamelly okát költené, és gonofzságának védelmezését a' természetből törvényeffen keresné. (n. 13.) Ha a' népek parantsolati, ha a' Fejedelmek végezései, ha a' birák itéleti által tétetének a' törvények, szabad vólna a' látorság, házafság törés, az hamis testamentomok bé-iktatása, ha ezek a' nemzetségeknek végezéseivel (*jussis, decretis, sententiis, suffragiis, scitis*) helyén hagyattatnának. 'S ha olly nagy a' bolondok' parantsolatinak az hatalma, hogy azoknak végezéseivel a' természet fel-fordittasék, miért nem parantsollyák, 's miért nem végelik ki azt-is, hogy a' mik gonofzszak, és ártalmaffak, jóknak, 's idveséséges hasznuaknak tartassanak lenni? (n. 10. 14.) olly nagy a' rosz szokásnak ártalma, *corruptela*, hogy ama', mint a' féle tüzetskéek, mellyek a' természetből adattak, az által el-oltassanak, 's fel-tenyészízenek, 's meg-erősödgyenek az ellenkező gonofzságok. A' mi érzékenységeinket se szülő, sem dajka, se mester

Rosz'
szokás.

meſter, ſe költeményes (poëta) ſe já-Rofz példa
 tékos hely, meg-nem rontja, és nem
 nemzetségek egyet értéfe el-nem von-
 ſza az valótól, minden tör a' lélek
 eleibe hányatik (*animis omnes tenduntur
 infidiae*) vagy azoktól, a' kiket moſt
 elé ſzámláltam, a' kik a' melly gyen-
 ge, 's bárdolatlan ſzivekre találtak,
 azokat meg-motskollyák, 's arra hajt-
 ják, a' merre akarják; vagy (a' tör há-
 nyatik) attól gyönyörüſégtől, melly
 mindenik érzékenységbe öſzve kötelöd-
 zött, és ott mélyeül, a' gyönyörüſég
 minden jónak majma, minden gonoz-
 ságnak annya; mellynek kedveskedé-
 ſeitől meg-rontatván nem láttyuk ele-
 gendö képpen azokat, a' mik termé-
 ſzet ſzerént jók: mert nintsen benne
 (rajtok) a' gyönyörüſégnek édeſſége,
 's rühe.

Gonofz
 gyönyö-
 röség.

Hivatal-béli minden kérdéshez tar-
 tozandó köteleſség az, hogy előttünk
 tartsuk midenkoron, mennyire külö-
 bözzék az ember' terméſzete a' bar-
 moktól, 's egyéb oktalan állatoktól:
 azok a' gyönyörüſégen kívül egyebet
 ſemmit ſem érzenek; 's ahoz ragadtat-
 nak tellyes rohanással: az embernek
 lelke ellenben tanulással tápláltatik, és
 gondolkodással: midenkor valamit vagy
 keres, vagy teſzen; és a' látásnak, 's
 hallásnak gyönyörködtetésétől vezette-
 tik

Emberi
 terméſzet.

tik. (szeret mindaha látni, 's hallani : *videndique, et audiendi delectatione ducitur.*) sőt a' gyönyörüségre egykevesé hajlandóbb ember-is; ha tsak a' bar-mok' neméhez nem tartozandó (mert vannak, kik nem valóságoffan, hanem tsak nevek szerént emberek) a' ki egy-kevesé betsületeffebb természetü, no-ha kedvelli a' gyönyörüséget, el-rejti, 's tickollya a' gyönyörüség kívánságát, a' szeméremtől vifeltetvén. A' miből látni való dolog, hogy a' testi gyö-nyörüség nem illendő elegendő képpen az ember fő-rendü állapottyához, 's hogy azt útálni kell, és meg-vetni.

* Es holott a' különböző Korbélieket nem egy azon féle hivatal illeti, 's más az ifjak, más az öregek kötelef-sége: valamit kell erről a' különböz-tetésről-is mondanunk. Az tehát az ifjúnak hivatallyá, * * hogy az öregeket tisztellye, és azok közül a' leg-jobbakat, 's próbáltabbakat válaszfza-ki, hogy azoknak tanatsaikhoz, és hi-teles méltóságokhoz támaszkodják : mert szükséges az, hogy a' kezdődő korofságnak tudatlanságát az öregek okofsága állítsa - meg, 's vezérellye.

Leg-

Az ifjak
hivatallyá.

* CICERO de officiis L. I. n. 30. p. 438.

* * IBID. n. 34.

Leg-főképpen pedig a' bujaságtól kell ezt az időtséget meg-tartóztatni, 's dologban, és mind lelki, mind testi békefészes türesben gyakorolni: hogy ferénységek mind a' tábori, mind a' városi tiztségekben jeleskedjék: akkor-is midön sziveiket tágítani, 's magokat örömekek engedni akarják, kerüllyék a' telhetetlenséget, meg-émlekezzenek a' szemérmeféségről. A' mi könnyebben véghez menend, ha az olyan állapotban az öregek jelen akarnak lenni. Ugy tetszik pedig, hogy az öregeknek testi munkájikat fogyasztani, lelki gyakorlásokat pedig szaporítani kell. Semmire se kell pedig az öregségnek annyira vigyázni, mint arra, hogy magát a' lankadságnak, és túnyaságnak által ne adja. A' bújaság, melly mindenkorbeliben otsmány, az öregségben leg-rútabb, 's utalatosbb.

Az öregek hivatalya.

(35.) Kövefsük a' természetet, úgy, hogy mindent, a' minek helyén hagyásától irtóznak a' szemek, és fülek, kerüllyünk. * Allásunk, járásunk, ülésünk, asztali telepedésünk, artzánk, szemeink, kezeink mozdúlása, tartásuk meg az (émletett) rendeséget. A' melly

Szép magunk vifelese.

* CICERO 35. p. 442. Naturam sequamur, et ab omni quod abhorret ab oculorum, auriumque approbatione fugiamus.

melly állapotokban kettő az, a' mit fő-képpen kell kerülnünk; hogy semmi abba ne keveredjék, a' mi afzszonyi, vagy puha módú, 's a' mi töretlen, vagy parasztos volna. Meg sem kell a' játékos bolondoknak, 's az ékeffen szólóknak engednünk, hogy azokban mind ezek alkalmaztatott rendüek, mibennünk szona-szért állók, 's rendetlenek legyenek (n. 36.) Mindenekben azok ditsértetnek, a' mik egyenesek, és egy azon ügyüek. Az ábrázatnak méltóságot a' színnek jóságával kell védelmezni; a' szint pedig a' testnek mozgatásával. Azon fellyül szert kell

Tisztaság.

tenni a' tisztaságra-is; melly se boszúságos ne légyen, se igen válogatott; 's tsak a' paraszt, és embertelen gondatlanságtól essek távúl. Hasonló gondot kell az öltözetre viselni; a' miben

Öltözet.

(valamint jobbára egyebekben-is) a' közép-szer leg-jobb. Vigyázunk arrais, hogy a' lépesben se puha lafsúsággal ne éllyünk... Sem a' sietséghez felettébb való gyorsasággal ne lássunk: a' mik midön történnek, fulladozik a' lélegzet, változik az artza, ki-fitzomodik az ábrázat: a' mellyek által nagyon jelentetik az, hogy helyén nintsen az állandóságunk. (37.) Mint-

Beszéd.

hogy értelmes beszédünknek mutatója a' szavunk, a' szollásoan pedig kettő-

re

re tartunk számat: hogy az tudnillik hangos legyen, és kellemetes, mind kettőt a' természettől kell vennünk. Azonban az egyiket a' gyakorlás fogja öregbíteni, a' másikat azoknak követeése, kik nyomoffan, és halkal (tsendesen) beszéllenek. „

Ezek példa gyanánt elegendők legyenek TZITZERÓnak, VIRGILIUSnak NEPOS nevü KORNELIUSnak, KURTZIUSnak és egyebeknek könyveiket már válogatott tudományú tanult személlyek nyelvünkre fordították. De a' kik a' Magyar, vagy Deák nyelvben különös elé-menetelt kívánnak tenni, azok az ilyen fő rendü könyveket, magok magyarázzák, 's a' fordítást magok te- gyék.

TZITZERÓnak, ugyan TZITZERÓ igéjével versbe rendelt válogatott részei im' a' következendők:

XXIII. K Ö N Y V.

De vita beata. Tusc. qu. L. 5. n. 5. etc.

Beatus ille, quem metus nullus potest
Terrere: quem nec aegritudines
queunt

Exedere: nec languida voluptas lique-
facit.

Attingere illum nullus angor *sustinet*:
Vel turbulentus motus, aut iactatio —
Animi incitata: concupiscit is nihil:
Laetitia inani nunquam is exultat: neque
Gestire temere hunc, *impotenterque* vi-
deas:

Rabide appetentem nil eum *deprenderis*:
Libidine inflammatus, ac fruens manet
Miserrimus, quando affluenter vndique
Quae cupiit, hauriendo, non explet
sitim;

Imo sitire gravius, ac ardentius
Cupidine ipsa cogitur: Tranquillitas
Vitae beatae, nempe placato statu
Animi tenetur; vt maris tranquillitas,
Nec minima dum eius aura fluctus com-
mouet.

Id sustinere non, Theophrastus potest
Dici beatum, qui vrgeatur *tot* malis,
Quot orbitates, verbera aliaque inferunt
Incommoda; et non ausus elate est loqui,
Am-

Ampleque; demisse, humiliterque sentiens.

Vexatur ergo ab omnibus primum in libro,

Quem de beata scripserat vita; in rotam Vitae beatæ gaudia ascendere negans: Cui si in malis naufragia fortunæ, in malis

Esse et dolores corporis concefferis, Potes ne succensere, dicenti: bonos Omnes beatos non videri, cum in bonos Cadere queat, quod in malis ille numerat?

Constanter ille; quam bene, id non quaero nunc.

Cui soleat id placere: consequentia Negare, prima cum concefferis *antea*

Qui sint beati mire dicendi, docet Verbo beatus notio subiecta. Is est Ergo beatus, cui nihil desit boni.

Beatitudo vera, secretis malis Cumulata complexio bonorum est illicit. Id quod Philosophis placuit olim, hic non iuvat:

Res nominari ex parte maiori solent; Pars alia quamvis clauderet: nempe omnium

Cumulum bonorum poscit hic status. Affequi

Virtus eum non poterit, est si quid boni Praeter eam: aderit enim malorum, si mala

O

Haec

Haec ducimus, turba: humilitas amissio,
 Graues dolores corporis, vel caecitas:
 Haec, pluraque alia cum accidant; et
 cum fere

Importet ista casus, in sapientiae
 Incurrere etiam pertinax adita, fore
 Semper beatam quis potest sapientiam
 Praestare, si ducantur haec esse in malis?

Mens humana.

Humanus animus, mente diuina editus,
 Nequit alteri vlli nisi Deo summo bono
 Vel comparari, si tamen fas dictu id est.
 Quodli igitur hic sit animus excultus; acies
 Vero eius ita curata: vt errore penitus
 Caecata non sit, absoluta est ratio: seu
 Perfecta mens; virtusque, quod nimirum
 idem est. (a)

De Deo prouido autore. 2. Nat. Deor. n. 47.

Fabrica naturae artificem demonstret,
 oportet.

Principio stirpes, succum e tellure tra-
 hentes

Libro obducuntur, vel trunci cortice;
 quare

Se se a frigoribus nimiis tueantur, et
 aestu.

(a) *Id Cicero L. 1. De Legib. his verb. explicat:*
 Est autem virtus nihil aliud, quam perfecta, et
 ad summum perducta natura. (o! si vis gratiae
 perspecta huic eloquentiae, Urbisque Principi
 fuisset!)

Cirrhis , Capreolis sic vites vt ma-
 nuum vi
 Complexae , attollunt se se pro more
 animantum.
 Harum quam variae/ species ! et quanta
 ad eam rem
 Vis , vt quaeque suo in genere vna
 permaneant. Has
 Aut corium tegere , aut villos vestire
 videmus :
 Hirsutae spinis aliae , plumisue decorae :
 Obductas squama quasdam , vel corni-
 bus esse
 Cernimus armatas , pennarumue effugio.
 Iisdem
 Qui cuique aptus erat ; partum natura
 parauit.
 Porro ad eum partum capiendum , et
 concipiendum
 Quam solers , et subtilis descriptio tota
 Partium inest , et membrorum quam
 mira figura ,
 Fabricaque ! Haec intus conclusa ita na-
 ta , locata
 Sunt , vt vita illis nequeat retinenda
 carere.
 Nulla superuacue concessa , insertaque
 pars est.
 Vtque capeffendos naturales animati
 Ad partus etiam quidam conatus adesset,
 Pestiferumque salutari fecernere possent ,

Cuique animanti eadem sensum dedit,
atque petiturum

Natura. Accedunt ad partem denique
multis

Quaeque modis: aut serpendo, gradien-
do, volando,

Aut nando: capiuntque cibum partim
oris hiatu, et

Dentibus: unguiculis partim, rostris-
que recuruis;

Atque illum fugunt, carpunt, mandunt-
ve, vorantue.

Terrestremque cibum facile ut contin-
gere possint,

Prouida vis! humiles illas natura crea-
uit;

Has vero celsas (Cygnum cerne, at-
que Camelum)

Collo tenso ut in imum, vel sublime,
iueatur.

Aspicias illa etiam, ut se contra vim-
que, metumque

Quaeque suis armis defendant: denti-
bus apri,

Cornu autem fortes tauri, morsuque
leones.

Has fuga tutatur, contra occultatio
quasdam,

Atramento defendit se saepia fuso;

Torpore iniecto torpedo. Sunt et odore

Quae vim insectantum foedo, horren-
doque repellant.

XXIV. K Ö N Y V.

Olvasztatott SZALÁGYI ISTVÁNNAK a' Pánnóniai Egyházoknak állapottyokról irt 1. Könyve, *De statu Ecclesiae Pannonicae Libri VII. L. 1. De statu Ciuili Pannoniae. Quinque Ecclesiis an. 1777.*

EZ a' mindenütt érdeme szerént nagy nevü Könyv, az ö első részében, avagy szakaszszában Pánnóniának világi állapottyát foglallya magában, 's utóllýára bizonyos toldalékkal kedveskedik. Leg-először annak summáját adom-elé.

Appendix de Populis, ante Romanos Pannoniam incolentibus. Pánnóniának a' Romaiak előtt való Lakosiról, *Toldalék.*

185 lev. Azok közül tsak azokat említtem, kik előtt Romai hatalmat Pánnónia nem érzett, 's kiket Oktaviánus Tsászar háborúja a' Romai birodalom alá vetett, 's azután Tiberius TS. a' párt ütés után tellyeséggel meg-hóldította: mert az elebbenyeiek isméretlenek. A' *Pánnon* név ezekre a' posztóról ragadott; holott az ö módjok szerént abból készítették újjas mentéjeket, úgymond Dió Kászius a 49. k. ki felső Pánnóniának fő Tízste

Romái
Pánnónia.

Pánnon,
név.

lévén, azokat írja, a' miket bizonyosan tud, a' mint maga magáról valya. A' Görög tudatlanul adtak nekik a' *Péon* nevet; mert ez a' Rodope hegy mellyéki, 's a' tenger parti Macedónia tájiakat illeti, Dió bizonyoságaként. Horvátságnak, Tótságnak nem lehet mondani az akkori Pannon népet: mert kültött nagy Sándornak ama' levele (Ratkainál Zabrági Kánonoknál *memor. Reg. et Ban. Daln. Croat.*) mellyel éjszaktól fogva délig minden a' Tóth, Horváth népek ajándékozott volna.

Pánnónia.

Lakofi,
Gállufok.

187. Pánnóniának akkori lakofi Gállufok voltak a' *Tektosagus* nevűek Tólosa tájáról, a' *Skordiskus* nevűek egyéb tartományiból. Othon tudniillik el-nem férévén, a' Duna, Száva, és egyéb táji tartományokat el-foglalák. Bizonyosság itten Justinus az 24, 25, és 32-dik könyvben Strábo 4. k. Plutárk Émilius Pál életében, Pausániás a' régi Görög Tartományokról irt 1. k. Diodorus Szikul. 5. k. 9. részében. Dio Káfsz. 54. k. Ezen nevű Gállufokkal együtt éltek ott a Bójus nevű Gállufok-is; úgymond Strábo az 5. k. mind a' Duna felé, mind Norikum felé; Szombat-hely, és Skarabantzia, az az Tsepreg táján; a' mint Pliniusból érthetni. A' Bojufokat Gálliai nemzetnek valya Tá-

tízitus

tzitus a' Németek erköltsiröl irt k. 22. száma alatt. Ezekhez tartozandók azon-
 fellül a' Belgius, Brensus, avagy Bren-
 nus nevü Gállufok-is. Szint e' féle la-
 kofi vóltanak a' szomszéd Norikumi és
 Jápodi Tartománynak.

208. Ezek mind Gállus nyelvel Pánnóniai nyelv.
 éltek nem a' mostani Frantziával: mert
 ez a' deákból támadott jobbára (ha-
 nem azzal, melly a' régi Német nyel-
 vel egyez. A' Gállufok hajdan, 's a'
 Németek egy azon nemzetü népek va-
 lának, 's mind a' két nép a' *Tzelták*
 nevét viselé. Lásd a' 210. levelet.

Pánnóniának világi állapottyáról 1. Könyv.

8. Lev. A' Püspöki főbb rendü
 székeket, a' Romai Birodalomnak főbb
 rendü várasiba állították az Apostolok;
 nem vigyázzván azoknak világi méltó-
 ságaikra, hanem arra a' reménységre,
 hogy olly várasfokból gyorsabban ki-
 terjed az Evangeliom, és könnyebb
 az Eklefiák vezérlése. Tsak azért te-
 hát, hogy a' világi mód szerént vala-
 melly Város Anya Város vala, Egyhá-
 zi Anya Várofsá (metropolisá) nem
 vált; arra azon fellül Egyházi hata-
 lom 's engedelem kellett. Afrikában
 noha világi mód szerént több vólt az
 Anya Város, még-is (Kártágot ki-vé-
 vén, a' hol a' Püspök Metropolita vólt
 szüntelen és Primás) még-is Egyházi

A' Pü-
 spöki szé-
 kek a' fő
 varásfok-
 ban.

mód fzerént, nem az vólt Afrikai akár melly Tartománynak a' Primáfia, a' ki a' világi módú Anya Városnak Püspöke vólt; hanem az, a' ki azon Tartománybéli egyéb Püspököket fel-szentelésének idejével meg-halladá.

Pánnónia
Illirikum
része.

I. Rész. 14 lev. A' Tiberius Tsáfszártól meg-hóldittatott Pánnónia az Illirikumi Tartományok közé számláltatott. Mert Adria tengernek öblétől fogva Nap-kelet, dél, és éjszak felé nyert akármelly Tartományt Roma Illirikum testéhez, és nevéhez egyeztetete. (*Sueton. Tiber. 16. rész.*) Az vólt pedig Illirikumnak Vezérlő fő Tiszte, a' ki az hegyeken innen való Galliat vezérlé (*Gallia Cisalp.*)

A' Tartományok
Vezéri.

16. Auguszus Tsáfszár a' Romához tartozandó Tartományokat kétféle hatalom által vezéreltette. Némelyeket tudniillik a' Romai Tanáts hatalma alá eresztett; (ezeknek fő Tisztei illy nevűek vóltak: Proconsules, vel Viri Confulares) egyéb Tartományokra maga viselt gondot, 's azokba tulajdon fegyveres népét állitá. (Ezeknek fő Tisztei illy neveket viseltek: Praetor, Propraetor, Praefes, Legatus) A' Tsáfszári Tartományokból mindenféle nagyobb állapotot ahoz kell vala mozdítani, ki illy nevet viselt:

Prae-

Praefectus Praetorio: amazokból ahhoz, ki így neveztetett: *Praefectus Urbi*.

p. 21. Pánnóniát Auguszttus Tsászar a' Tsászari avagy a' Pretoriánusok fő Tisztéhez tartozandó Tartományokhoz számlálá.

25. *Lev.* Diokletzián Tsászarig Pánnóniát a' Tzetziusi hegyek végzek Nap-nyugot felől; (ott kezdődik Norikum) Ejszak felől a' Duna vólt az határa, 's a' Pánnóniabélieket a' Markomanusoktól 's Kvádus néptől rekeszté-el. Nap-kelet felől-is a' Duna határoza Pánnóniát, azt a' Szármata, Jász, és Dákus nemzettől el-szakasztván. Dél felől Száva vizéig, 's a' Bebius hegyekig ért; amaz által a' felső Méfiától; emezek által Dálmáziától el-szakasztatván.

Pánnónia
részei ha-
tári.

25. Egész Pánnónia két részre osztott a' Romaiaktól; tudniillik a' felsőre, avagy elsőre, és alsóra, avagy másodikra. A' felső a' Tzetziusi hegyektől fogva a' Rába és Duna öszve folyásáig, ('s az öreg Dunanak bizonyos partyáig) tartott; alsónak mondatott egyéb része. Diokletziánus TS. idejében Gálerius Tsászar mind a' két Pánnónia közt (el-tsipvén valamit mindenikből) azt a' Pánnóniát állítá, mellyet házastársa nevérol Valeriának nevezett. Valeria Diokletziánus leánya vala.

Alsó felső
Pánnónia.

Pánnónia
Valeria,

nos földet készített Galerius (úgymond Viktor a' Tsászárokról irván) ki-vágtván a' sűrű erdőket, és Pelső tavát a' Dunába le-tsapoltatván.

Pelső nem
Fertő.

33. Pelső a' Fertőre, annak Dunába ható árkát a' Rábtzára magyarázzák némellyek; de (27.33.) érdemesb okok bizonyittyák: hogy a' Pelsőn Balatont; annak Dunába vezető árkát Sióra kell magyarázni: Balaton az ő vizét Sióba, Siv Simontornyánál magát a' Sárvizbe, a' Sárviz amazzal egyetemben az ő folyamattyát Báthnál a' Dunába önti. Volcées tavát mellyel Balatont illetik némellyek nagy heába Siscia táján (nem Magyar-Országban kell keresni.)

Volcées.

Valéria
Tolnában
'sa' t.

33. A' Valeria nevű Pánnónia ott fekött, a' hol most Tolna, Baronya, Simegh, Weszprém, Fejér, Pilis, Esztergam, Komárom, és rész szerént Győr-Vármegye feközik.

Szávai
Pánnónia.

35. Diokletziánus ideje után négy részüvé lett Pánnónia: három részének a' nevét elé-adánk; a' negyedik Szávia nevet nyere; melly *Ripariensisnek* Partinak-is neveztetett, Száva, Dráva, 's Duna közt fekövén. Ennek várafi voltak a' többi között Acimincum, Bononia, Taurunum a' Duna mellett: Murfa a' Drávánál,
Sir-

Sirmium, Siscia, Bassiana Száva vizénél. *

37. Mind a' négy említett résznek valának tulajdon Vármegyei, mellyek A' Pánnóniában Vármegyei Conventusoknak nevezettek; 's olly Tifzektől vezéreltetek, mellyek a' Tartományok fő Tifztétől függének. Ezt fő Ispányhoz; amazokat a' Vice-Ispányokhoz hasonló hatalmuaknak mondhatták a' gyűlés, ítélés, adó-fzedés, 's több a' féle foglalatofság módjára nézve.

38. Dió Kászszius Severus Sándornak Tsáfzárságakor Vezére lévén Pánnóniának, a' 49. könyvben e' nemzetnek vérengzéssel járó bátorságát emlegeti. Probus TS. idejekor kezdének szőlőket öltetni, és mivelní; az előtt a' *Sabai*, avagy az árpából főzött főzött *Ser* volt bódognak és szegénynek az itala. Ezt Dióknak, és Sz. JERONIMUSNAK Isaiáshoz függesztett fejtő 7-dik könyvéből értyük. Ezek, 's egyeb népek-is az emberségre változott erköltsöket a' Romaiaknak köszönik. Igen alkalmas volt mindenütt erre a' változás tevésre a' Romai bevezetett törvény. (*Gravina Oration. de Jurisprudencia.*)

Dió Kászszius,

Szöllő mivelés.

Ser.

* Ez a' tudositás meg-jobbittatik a' Szeremi Érlekségről való tudositásban a' 80-dik levélen.

Pánnóniai
nyelv.

A' deák
nyelv
híszna.

42. A' Romaiak Pánnónia lakosinak nyelveket deákra változtatták: mert arra hajtották őket a' deákos Romai helyekről közikbe ültetett új lakosok (Coloniae) Minden meg-győzött Tartományokba Koloniákat vezettek a' Romaiak Olasz Országból. (v. l. Pat. L. 1.) Továbbá a' deák nyelvre ösztönözte őket a' Romai Törvénynek szokás szerént deák folytatása; és az, hogy tisztségre a' Romaiak fenkit sem emeltek, ha a' deák nyelvhez nem tudott. (Sueton. in Claudio.) Petábion Városi Püspök Pánnóniában Viktorinus az ő könyveit Deákul írta (Hieron Vir Illustr.) Sz. Jeronimus Pánnóniával 's Dalmatziával határos helyben születvén, hazája nyelvét nem egyszer mondja deáknak. És így a' Tót, vagy Dalmata nyelvhez semmit se tudott, mellynek jelére se mutat az ő könyveiben: következő képpen, helytelenül hirdetik azt felöle némellyek, hogy a' Sz. Irást az említett Dalmata Tóth nyelvre fordította. A' tenger melléki Dalmaták-is sokáig Deákul beszéllének; úgy mond Bondurius tudos Dalmata, Porfirogenitusnak, és Villelmus Tiriუსnak írásból.

Sz. Jero-
nimus.

Pánnóniai
Deák
ny. lv.

84. Az a' Deák nyelv, melly Pánnóniába be-hatott, a' féli vólt, vagy idővel a' félivé vált, mellyet Sz. Jeronimus paraszt, és Katona nyelvnek
ne-

nevez. (De Viris ill. et 2. contra Ruf.) hasonlónak látszik az Oláh nyelvhez, kik magokat Rumenieknek, Olasz Országot nagy Rumeniának nevezik. Valiának Británia tartományának helységeiben most-is Olához hasonló nyelvnek kelete vagyon.

54. 60. Diokletziánusnak Tárfa lévén a' Tsászári méltóságban Gálerius Illirikumot, és így Pannoniát-is Vezérlé. Akkor tsapolá Pelsót a' Dunába. (63.) Utóbb az a' tisztt Litzinius Tsászáré lett; azután Konstantínusé a' Nap-nyugoti részekkel együtt. Végére magára országlott mindenütt nagy Konstantínus.

64. Az új osztályokat tett a' Birodalomban. Prétoriumi négy Prefektust állított. Az első Nap-keletre, a' második Illirikumra, harmadik Olasz Országra, negyedik Gália Országra vigyázott. Illirikumhoz ezek a' megyék (Dioeceses) valának tartozandók: Matzedóniai, Dáciai, Nap-nyugotra érő Illirikumi. - - - Ez az Illirikum ezen Tartományokat foglalá magában: száraz Norikumot (mediterraneum) parti Norikumot, első, második, Valeria, és Szávia nevű Pannoniát, Dalmáziát. Az egész Illirikumi Prétoriumnak Prefektus, 's annak hely-tartója (Vicarius) Szeremben lakott, mellynek régi neve

Konstantínus TS.
Tisztei.

Szerem.

neve *Firmum*, *Sirmum*, *Sirmium*: azt Ammiánus népes, nevezetes Anya Városnak hívja. (L. 21.) Konstantinus holtá után Konstánz nevü fiajé lett Illirikum-is. Teodósius TS. ideje előtt ugyan, úgy tetszik, az osztály után se vólt-meg ez a' nevezet: Nap keleti, 's Nap-nyugoti birodalom; de megvólt emez: *Nap-keleti 's Nap-nyugoti Eklésiák*.

Pánnónia
a' Nap-
nyugoti
Egyhá-
zokhoz
tartozan-
dó.

67. Lev. Pánnónia (a' mit méltó észre venni) a' Nap-nyugoti Eklésiákhoz vala tartozandó. Világi mód szerint-is Pánnónia a' Nap-nyugoti táján bíró Tsászárokhoz vala tartozandó. A' mint Zozimus 4. k. Teoderet Historiájának 4. k. és Sosomusnak 6. k. Filostorkius 8. k. Prosper Aquinat. Kronikája jelenti (73.) Az idővel Olasz Országának, és Illirikumnak egy azon Pretoriumi Prefektuffa került. (78.) Arkádus és Honorius idejekor-is Nap-nyugoti részekhez tartozott Pánnónia. Ezt Teodósius törvényes könyve jelenti (L. vnic. Cod. Teod. L. 11. Tit. 13.) 80. De Illirikumnak Matzedoniai és Dátziai Megyei nagy Teodósius idejekor a' Nap-keleti részekhez állittattak; 's már Arkádus és Honorius idejében az Illirikumi Pretorium Teszsalonikába helyezettetett.

85. Arkádus helyébe második Teodósius, Honorius székébe Valentinianus következett. Ez vévén házas-társul Litzinia nevü Eudokfiát, Teodósius leányát Illirikumnak Nap-nyugoti részeit Teodósiusnak, és így a' Nap-keleti tartományoknak részeihez általadta. (*Cassiodor. L. II. var. ep. I. Fernandes. n. 97.*) együtt költözött arra a' jusra Norikum, 's Dalmátzia. Három esztendő, mulva az Hunnufok Illirikumot, 's abban Nais, Szingidunum, és egyéb Városokat meg-tapodának: egy esztendő múlva pedig Attila, és Bleda Attila testvére, a' Gepidákkal, Vándalokkal, és egyebekkel Trátziát, Dátziát, Illirikumot el-rablá, Romának Duna mellyéki várát fel-forgatá; Pannoniát elfoglalá. Akkor tapodá-meg Attila Szeremet. Urunk 437-dik esztendejében (*Marcell. Cassiodor. Priscus in exc. Proc. de aedificiis Justin. L. 4.*) Meg-romlott a' Romai Birodalom Nap-nyugoti része *Augusztulus* idejében tellyeséggel.

Attila
ideje.

92. Eddig Pannonia állapotjáról Diokletziánus idejétől fogva Augusztulufig: ezután annak hólta után, melly Ur. 476-dikával egyez, nagy Károly Tsász. idejéig. A' Nap-nyugoti romlás után új Országok állottak elé: Gáliában a' Frantziáké, Spanyol Országban a' Gottufoké, Pannoniában az Hu-

nu-

Pánnóniában Hunnufok.

Gepidák.

Gottufok.

Teodori-
kus K.

Szerem
újjulása.

Romaiak
Pánnóniában.

nufoké... Attila hólta után a' Gepidák' Királya Ardarikus az Hunnufokból 30. ezeret, 's velek Attila fiát Ellákat meg-öle. Egyéb Hunnufok a' Pontusi tengerhez szórútlak: a' Gepidák Dátziát el-foglalák; a' Gottufok kik az előtt az Hunnufoknak szolgáltak, Martziánus TS. engedelmevel Pánnoniát tulajdon hatalmok alá hajták; és ott állitták-fel a' *Gothbus* Országot. A' Gothufok Királya, ottan Valamirus volt, és az ő két testvérevel Teodemirrel és Videmirrel békével országlott Teodori-
kus Teodemir fia, Konftántzinápolyban neveltetett; Gotthus Királya vált, Zeno TS. idejében az említett Városban mindenféle méltóságokat nyert; és hatalmat-is arra: hogy Olasz Országból az Herulus népet ki-verheffe. Meg-lett: magáévá tette az egész Olasz Országot; Zenó engedelmevel a' Gottufok, és Romaiak Királynának neveztetett. Pánnoniát Norikummal Olasz Ország-hoz kaptsola: a' Gepidáktól, kik Dátziából ki-mertenek ütni, Szeremet vissza vévé; 's holott mindenütt jeles épületeket állított, ezt a' Váraft is új színre emelé. (*Jorn. de reb. Getic. a. n. 50. Cassiodor. in Chron.*) A' Romai Törvénynek folytatását sem az Olaszoknál, sem Pánnóniában meg-nem válttoztatá. Sok Romai vér laktá Pán-

no-

noniát akkor-is. (*Cassiodor. L. 3. ep. 23. 24.*) Utánna Athalárikus országlott: azután Theódatus. Ezt Beliszárius Jusztinián TS. Vezére fok helyen megalázta. Vitiges utánna következék, és ez-is rontá a' Gottufokat.

105. Az Irók vetekednek arról, ha el-foglalá-é már Jusztiniánus TS. Ur. 535-dik esztendejében Szávia nevü Pannoniát a' Gottufoktól? mert magáénak mondja az ő 11-dik Novella nevü Törvényében Báts Városát. (sub *jurisdictione Episcopi Justinianae secunda Macedonia, et pars secundae etiam Pannoniae, quae in Bacensi est Ciuitate*) De Báts Pannonián kívül esett; 's a' *Báci* helyibe nyilván *Basit* kell vala írni 's a' *Ciuitas* helyett nyilván *C.* vólt az az, *Caput.* (*quae est in Capite Basensi*) *Bassiana* a' Száviai Pannoniának Városa *Bassianae* vala. Száviát akkor noha a' Gotthufok birák; azt az egy Vároft abból Jusztiniánus valamelly történet szerént el-foglalható.

112. Ur. 536-dikban ki-veré a' Szerem a' *Gepidáké.* Konstantinápolyi Tsáfzár Szeremből a' Gotthufokat; de Szerem a' Dátziai *Gepidák* kezibe került, midön a' Görög TS. Totilával, a' Gotthufoknak Vitiges, és Ildebald után következő Királyokkal Olafz Országban vesződött. (*Procop. de bello Gotth. L. 3. c. 34.*) a'

Longobárdok Pannoniában. felső Pannoniát pedig a' Longobárdusok rablották-el. A' Gepida nép a' Longobardusokkal háborúba keveredett még Jusztiniánus TS. idejében.

115. Akkor amazok Királlya Torifin, emezeké Auduin vala. Ezek ismét öszve békültek a' Tsászar ellen.

Dunán-túl való nemzet. 116. Beszéd indittatik a' Dunán 's a' Romai határon túl való nemzetek-

Markomán. ről. Ott lakott hajdan a' Markomán, Kvád, Jász, és Szarmata nép. Azt

Kvád. írja Prokópius (De Bell. Vandal. L. 1.) hogy a' Vándal, Visigoth, és Gepida

Jász. nép, mind Gotthus nemzet, a' Szarmatákkal és Getákkal egyetemben: 's mind Gotthusi az az, régi Német nyel-

A' Gottus nemzet fok féle. Tótok. vedtek a' Slavenusok, avagy Tót nemzetek Éjzokról tolaodván. (Procop. de Bell. Goth. L. 3. c. 14.) Pogányok voltak. Rólok Prokópius előtt senki sem emlékezik: Szvatopluk idejében nagy nevek kerekedett.

119. Jusztinus TS. idejében Ur. 565-esztendeje után Alboin a' Longobárdok Királlya Kunimundust a' Gepidák Királyát vivá. Bájánust az Avarerek (igy hivattatának akkor az Hunusok) Bájánust az Avarerek Királyát hívá segítségül. Kunimundus az üt-
kö-

közetben meg-öletett, a' Gepidák megromlottak, az alkú szerént Szerem a' mit a' Gepidák a' Drávaig birrak, az Avareseké lett. És így Jusztinus TS. idejében az Avar, és Longobard nép birá Pannoniát. (*Menander in excerpt. Legat. Paul. Diacon. de gest. Longob. etc.*) A' Longobárdok Olasz Országba takorodtak országlani; az Avareseké lett Pannonia. Nárves a' Gotufok romlása után Olasz Országot vezérlé. A' Konstantzinápolyi udvarnál Jusztinus előtt bé-vádoltatván boszúságból Olasz Orzágra ingerlé a' Longobárdokat. Ur. 568-dik után (*Paul. Diac. de gest. Longob.*) Ur. 590-dikében. A' Tsászároknak pénzen kellett az Avarektől meg-venni a' békefséget; de ezek mindazáltal Dalmatziát - is elrablották. Rabontzát vetett végtére nekik Chrobát, avagy Horváth nemzet. Porfirogenitus (*De administrando Imp. c. 31.*) az Horvátokat a' Frantziáságnak, avagy Német Orzágnak tulsó részeiről, a' Slávufok szomszédságából, Dalmatziába vezetett népnek bizonyittya lenni.

126. Az Horvátok Pánnoniában is nagy helyet vertek magoknak, 's vólt különös Fejedelme mind a' Dalmatziai mind a' Pánnonai Horvátságnak. (*Porfirog.*) A' Kárnufok határára is (a' hol a' Stá-

Avarok
Pánnóniá-
ban.

Nárzes.

Horvátság

Dálmá-
tziai 's
Pánnon-
iai Hor-
vátság.

Kárnok.

jer, Krántzi és Karinti nép ismérte-
 tik) bé-verdöttek az Horvátok. Azo-
 kat a' Frantzia Irók Vindus nevü Tó-
 toknak nevezik. Ezeket az Avaresek
 le-tapodák (Aimoin. de gest Franc.) A'
 Bolgár néppel vesződtek osztán az
 Hunnufok; de azt meg-gyözők. És
 így Ur. 650-dik esztendő táján nem a'
 Nap-keleti Tsászárok, hanem az Hun-
 nufok avagy Avaresek birták Pánno-
 niát. Vólt ott 659-dik táján-is Kágán
 nevü Fejedelmek: ahoz szaladt Pertar-
 rit a' Longobárdok Fejedelme segítség-
 gért. Emlegeti Diakonus Pál Ur. 744-
 dik esztendeje táján-is a' Pannoniai A-
 vareseket; azután nagy Károly TS.
 idejéig ritka felölök az emlékezet:
 mert talán békével éltek.

Nagy Ká-
 roly az
 Hunnufok
 ellen.

p. 132. Nagy Károly TS. fegyvert
 emelt az Avaresek avagy Hunnufok el-
 len, Ur. 791-dikében: az a' nagy tá-
 borával Károly TS. Rába vizén által-
 kelvén egész addig utazott, a' hol
 azon viz a' Dunába szakad. * Így el-
 vesztvén az Avaresek a' Rábaig miu-
 dent, minekutánna a' Tsászár Bajoá-
 riába visszsa költözött; követül kül-
 dek

* Akkor áfatott-le talán a' Tsétsenyi Rá-
 ba partyán ki-áfatott bögre teli kis ezüst pén-
 zel Zsibrik Antal Ur embereitől. Ur. 1775.
 esztendejében (circ.)

dék hozzá az ö fő rendü Személyeket Tudunust, ki mind fel-ajánlá Pannoniát Károlynak, mind a' Keresztény hitnek fel-válalását meg-igéré. (Eginard in gestis Caroli. Annal. Pithaeon. ad an. 795.) Tudúnus az ö Társaival Akvisgranumban meg-is kereszteltetett. Egyéb Avaresek magok közt öfzve vesztek; reájok rohánván a' Frantziák, őket meg-gyözik, kintseiket el-foglalák; talpig rontá őket utóbb Pipibus nagy Károly fia, és Tifzán túlig verte; egyebek Pipinusnak magokat fel-adák. (Eginárd.) Akkor gazdagottak meg leg-felettebb a' Frantziák; sem ekkor, sem ezután hírek hamvok nem vólt a' Görögöknek Pannoniában. Az el-pufztúlt Pannoniát Norikumból, és Bajoariából oda küldött Tót nemzettel meg-népesítette. Hertzégeket, 's Királykakat á litott közikbe olly okkal, és moddal, hogy a' Tsászári fő Tiszteknek engedelmeskedjenek. (Anonymus de Conuersione Carentanor.) Illy Királykává tétetett ama' Keresztényenne lett Tudinus. Ez holott mind Istentől mind Tsászárrától el-állott *) meg-büntettetett, 's helyébe Hunnus

Tudun,
meg-tér.

P 3

vérü

(*) Ugy tetszik csak a' Tsászártól állott-el, a' mint Szalágyi maga írja. 2. k. 46. levelén.

Tódor. vérü Tódor állittatott, ki Keresztyén volt, 's hiv a' Frantziákhoz. Hogy békével élhetne ki-nyeré Károlytól a' Kárnutum, és Szombathely közt fekvő Tartományokat. Tódor hólta után azon az helyen a' méltóságra Abrahám következett. Keresztyén vala ez-is, és Kágán nevet viselt: Fische-mentben vette-fel a' kerefsztséget.

139. Meg-hólt Károly TS. Ur. 714-dikeben: utánna a' fia Ludovicus Pius országlott. Károly hatalma alá **Horvátok,** estek az Horvátok-is. Azokkal háborúja kerekedett Lajos Tsászárnak. **Bolgárok** Akkor ellenben erőt vettek a' Bolgárok. Azonban az Avaresek és az ő Keresztyén Kágányok Tutundus Ur. 322. esztendeje táján-is engedelmestek a' Frantziáknak. **Morva** **Mojmár.** Mojvár vala azon időben a' Morvaiak Fejedelmek. Megvagyon II. Eugenius Páának a' levele, melly e' két Fejedelemhez szól illy titulussal: Tutundo, nec non Mojmaro, Ducibus, et Optimatibus exercitibusque plebis Hunniae (quae et Auarria dicitur,) et Moraviae. Tutundus Karnutum és Szabária közt a' mostani Soprony, Vas, Moson, és egyéb Vármegyék helyén országlott. Felső Pannoniának már részeinek fő Tiszteivé tevé Lajos Vilelmet, és Engiskalkat. Ezeket a' Morvaiak Ur. 871-dikeben

kében háborúba keverék; de meg-álaztatták. Mojmár Morva Fejedelme *Prinnina* nevű bizonyos nagy embert Morvából számkivetésbe hajtott. Azt, minekutánna Keresztyénné lett, Lajos, Pius Lajosnak, hólta után, országló fia alsó Pannoniának bizonyos részével meg-ajándékozá Száva vize mellett. Prinnina Palafellede vize mellett bizonyos nagy erdőben Kastélyt, 's Templomot építetett, mellyet Luitpránus Saltzburgumi Érfek a' Szüz Máriának tiszteletére fel-szentelt Ur. 850-dikében. Allítá ott Templomot Kereszteleő Sz. János tiszteletire-is. Prinnina, vagy Privinna a' Morvaiaktól meg-öletett, helyibe a' fia Hebrilo, vagy Heciló következett: anuak Moseburg nevű Kastélya-is vala. (*Anonym. de Convers. Carent. et Bojoar.*) Mojmár helyébe Lajos Ráaszticest tevé Morvai Fejedelemmé, az Szvatoplukkal avagy Zvendibáldal együtt birá Morvát. Annak erős Vára Dovina, úgy tetszik Pofon táji Divén volt. (*Annal. Fuld. an. 864.*) Szvatopluk végtére maga uralkodott.

Prinnina
v. Privinna.

Ráasztices.

Dévén.

Svatopluk

Ezen idők után a' Magyarok foglalák-el Pannoniát. Arról 's oda tartozandó egyéb állapotról beszéll ezek után az Iró an. 184-dik levélig.

Magyarok
Pánnóniában

XXV. K Ö N Y V.

Szalágyi Istvánnak második szakaszza a' Kereszttyénségnek Pánnóniában való elejéről beizéll; 's előre-is azokat veri vizfza, kik azt az eredetet a' Napkeletiek Prédikálására hárintyák. Ott a' Görög munkának, és Apostoli igyekezetnek semmi jele fintsen, úgy-mond az 3-dik levéltől fogva az 6-dikig.

Első Rész.

A' Kereszttyénség eleje Pánnóniában **A'** Pánon nép közt lévő Kereszttyénség eredetiről. 6. 7. és a' t. lev. Fárlát Daniel okoskodásával, és bizonyságival élven ez az elmés tanult Író meg-mutattya Sz. Péter és Szent Pálról irt ama' régi könyvből, melly Metofráztes gyüleményei közt olvastatik, hogy Sz. Péter Apostol Szeremben plántálá az hitet, és hogy ott Püspöknek hagyta Epenetüst. Az itt az hiba, hogy Szeremet Hispánia Városának hija az a' régi Könyv. De Porfirogenitusból értjük, hogy Spanyol Ország *Pánia*, Orteliusból pedig, hogy *Pánnonia*, *Spannonia* nevet-is viselt, és így könnyü vigyáztalanság vólt Pánnonia helyébe Hispániát vagy elébb vagy utóbb tsúsztatni. Hesikius Szálóni Püspök Sz. Jerónimus jó barátja, a' Szeremi Könyv-házat meg-vizsgálta

gálta (a' mint maga bizonyította (Abban találá azt a' bizonyítást : hogy Sz. Péter, Sz. Kelemennel, ki őszán Pápává lett egyéb Országok közt prédikálva meg-jára Illirikumot, 's nevezet szerént Pannoniát. Korneliust, kit Kornelius az Apostolok Tselek. emleget, azon Hefikius, a' Pannoniabeliek othon való hagyományokból Szisztziai Pánnonnak bizonyította lenni. Ki az előtt Boris nevet viselt : Az Augusztus TS. idejében Kornéliust az ütközetkor megmentvén az haláltól Városi Koronát (Coronam Ciuicam) és Kornelius nevet nyert : A' vasas fereggel (cum legione ferrata) Judéába költözött, ott felvette a' keresztséget, és a' mint a' Görög Szentek lajstroma mondja Sz. Péterrel fok helyet (és így nyilván Pannoniát-is) meg-látogatá : végtére Tzefzareái Püspökké tétetett (FARLAT. Illyr. Sacr. Tom. I. MENAEA Graecor. Ibid. Septembr.)

Prédikált Pannoniában Sz. Pál Sz. Pál Pánnóniában. Apostol-is. Ezt Sz. Jerónimusnak, Niszfai Sz. Gergelynek, és egyebeknek Irásaikból mutattya-meg a' 17. lev. tsak azért-is mert Illirikumot meg-jára ; mellyhez Pannonia vólt tartozandó ; 's akkor Illirikumon nem Matzedonia és a' t. hanem Dalmátzia, Mézvia, Norikum, Pannonia értetődött.

Sz. Kelemen a' Murfai Eklefiát állítá fel Pánneniában, úgymond az emléttet Hefzikius a' Szárdikai, a' Szalóni Könyv-házok bizonyosságából (*Farlat*) Predikállott Ravennai Sz. Apollinaris a' Duna partyán, és Mesziában, midön Ravennából három esztendeig számkivetésre hajtatott (*Acta* vet. apud *Bollandist.* 23. Jul. et *Murat. Script. Ital.* T. 2.) Epenetus után, ki Szeremben nem szorúlt, hanem Tartományos (*Regionarius*) Püfpök volt, Adronikus volt Pánnonia Püspöke. Ezt köszönteté Romában Sz. Pál. (Rom. 16.) Titus Dálmátziában (és így nyilván a' szomszéd Pánnoniában-is) prédikáll vala. (V. 2. *Tim.* 4.) Azon Dalmátzia tanítójának mondja Sz. Epifánus Sz. Lukáts Evangelistát; 's talán ezt Hefzikiusból vévé, kinek Irása akkor megvölt. Sz. Márk Akvileját tanítá. Abban a' Városban forgának kereskedés végett az Illirikumiak. Könnyü volt a' Tanítóknak esmérkedni, velek költözni prédikállásra. Sz. Márk után Akviléja Tanítója Hermagorás volt. (*Hánsitz Germ. Sacr. Tom. 1. Martyroll.* apud Bernard. *Rubeis.*)

Keresz-
ryén Hun-
nufok.

Második Rész. az 33. lev. a' Kereszténységnek az Pánnonai Hunnufok közt való Hirdetőjéről.

Az Hunnufok vagy Attila Hunnufi, vagy utóbbi 's Avar nevü Hunnufok voltak: mind Szittyaiaknak lehet őket mondani bizonyos okra nézve. De holott a' Szittyai nevezet még a' Szármatákra, és a' Germán népre-is ragadt (*Plin. Hist. 4. 12.*) 's végtére csak azokon marada-meg a' kik éjfszakfelé leg-isméretlenebb, a' mik a' Szittyaiaktól iratnak, nem férnek mind az Hunnufokra. Vólt a' Romai Birodalomhoz tartozandó Scythia-is melly Duna jobb partyán második Mészziát egész Eukszini Pontufig foglalá-el, Tomos vólt a' fő helye. Midön a' régiek a' Szittyai Püspököket emlegetik, ezen Romai Szittyai Püspökiket jelentik; 's talán ezeknek predikállott Sz. András Ap.-is; ki Eusebius szerént (*Hist. Eccl. 3. 1.*) a' Szittyaiaknál hirdeté Krisztust.

Romai
Scyták.

p. 35. (A' mit Stakisról, mintha azt Bizantziumi Püspökké Sz. András tette vólna, olvasunk, arról mi az Egyházi Történetekben láthatni, mit beszéllünk.)

36. 37. Kherfonától Meótis tava nem mészze esik. Ott, és a' Dunán-túl való helyeken laktanak azok a' Scithák, kik Hunnus nevet viseltek, és azok a' Chazarufok, kik Hunnus vérüek vóltak (*Porphyrus, de administ. Imp.*)

Hunnufok

Imp. c. 53.) Midőn Tertullianus a' Szittyaiakat a' Keresztyénekhez szám-
lálá, a' Hunnus és Kazár rész jó nagy
népet érthetni azon; szint ezek közt
Nitzétás. tette a' térítést Nitzétás Akvilejai Pap,
's Datzianak osztán Ur. 370-dik esz-
tendeje táján, Romatziánai Püspöke,
kihez így szól Paulinus verse: *Te Pa-
trem dicit tota plaga Boreae: Ad tuos
fatus Scythia mitigatur. etc.*) Ezen nép-
ről mondá Jerónimus; (ep. 107.) *Hun-
ni discunt Psalterium.* Nitzétás után,
Szittyai Theotimus, ki a' Romai Sci-
thiából vévé eredetét Tomusi Püspök
teritgété az Hunnufokat. (*Sozomen.*
L. 7.)

40. Ezeknek az Hunnufoknak
Actila. keresztyéntelen részei Attilával Ur.
400-dik esztendeje után Pannoniára,
és a' Keresztyénség pusztítására be-
rohantak.

41. Sok féle vólt az Hunnus
nemzet. Bosforus Városánál tarkózkó-
dék bizonyos részek. Azoknak Feje-
delmek Gorda Jusztiniánus Tsászárhoz
utazott, és Konstantzinápolyban fel-
vette a' Keresztséget. (*Theophan. Chro-
nogr.*) Ur. 520-dikában. Ez othon
megöletett, 's helyébe *Muager* nevü
ötse állittatott. Ha ezek Avar nevü
Hunnufok vóltak, nálók a' Keresztyén-
ség elejére a' Görögök mint tulajdon

múnkájokra mutathatnak; de midőn Pannoniába visszafutottak, az nem emléttetik, hogy csak egy Keresztyén lett volna - is köztök. Nagy Károly ideje előtt IV. Bonifátzius Pápa az Avaresekhez Filót (talán Laureakumi Püspököt) igazítá a' predikállásra: mi haszonnal? nem olvassuk. (*Timon Imag. antiqu. H. L. 2. 11.*) Ur. 607-dik esztendeje után. Predikállot azoknál Ur. 700-dik esztendeje táján Sz. Rudbert Vormátziai Püfyök (*Anonym. de Conuers. Carent. et Bajoar*) de hasznáról nintsen bizonyosság. Nagy Károly ideje előtt egy Avar embernek neve sem olvastatik a' Keresztyének közt.

Nagy Károly TS. idejét emléttém. *Luidevit*,
 Azután nem fogyott a' Keresztyénség: nem adták magokat a' párt ütő, s *Urolf*
 Szávia Pánnóniai Sklavus Fejedele- *Püsp.*
 hez *Luidevithez*: békével éltek, Pius Ludovikust követséggel tisztelték (*Eginard ad an. 822.*) sőt Urolf Laureakumi Püspök annyira szaporittá köztök az hitet, hogy Püspökségeket kellett az Avaresek földén *Faviána*, és *Vetvár* Városiban állítani, a' mint Eugenius levele mutattya. És így nem jól mondja Schwartz: hogy az Avaresek-nél a' Keresztyénség meg-szünt; Bon-
 tin,

fin, és Inkoffer könyveiből heába kér bizonytságot.

Slavus
Keresz-
tyénség.

Harmadik Rész. A' Pannoniai Slá-
vus nép közt való Keresztyénség ere-
detéről. 26. lev.

Meg-mondám az első szakaszban az Horvátságnak Dálmátiába való ér-
kezését: bellebb tólták ezek az Avar,
avagy Abar Hunnufokat: ezektől sza-
porodott, vagy termett a' Kránitzi és
Vindi nép, melly Kárentaniai népnek-
is hivattatik. Száva, Dráva táján fo-
kat birtak. *Luidevit* az ő Fejedelmek
partot ütvén, Nagy Károly fiától meg-
aláztatott. Sok Bolgár keverede kö-
zikbe. Bojárból nagy népet vezete
közikbe Nagy Károly. Ezek már Ke-
resztyenek voltak. Kárentániában Szal-
isburgumi Virgilius Püspököknek Pap-
jai fokakat terítettek. Püspökjök *Mo-*
desztus nevet visele: jutott a' prédikál-
lásból a' Szomszéd Totságnak-is (*Ano-*
nym. de Conuers. Bajoar. et Carent.
Autor seculi 9.) Ezek Nagy Károly
TS. előtt Ur. 767-dikében történtek.

Trno
Szaltzb.
Püsp.

70. Arrónak Szaltzburgumban Vi-
gilius után következő Püspökök aján-
lá nagy Károly osztán a' terítés foly-
tatását. Teodorikust állítá Arno a'
Slavufok - közé Püspökök. Utánna
Ottho, Osváld valának Püspökök. A'
Szaltzburgi Érsekeknek és az említett
Pü-

Püspököknek fáradsági által annyira ment az igaz hit nevedése, hogy **Templomok** szenteltetnének *ad Salapurgin* (ez nyilván Szalavár) *ad Lindovelskirchen*, talán Lendván: *ad Palprumeskirchen*, talán Wefzprémben: *ad Quinque Basilicas*, Pétsett. Privina Templomit említették. **Annak** Pallafelledi Vára, más neven Moseburg, és Urbs Paludarum, vala. (De erről másutt) És így a' Szaltzburgumi Érsekek, Papok a' Slavufok nagy részét az Anyaszentegyháznak deákos részéhez kaptsolák.

Salavár

(*Anonym. de Conuers. Adde Regionem ad an. 884. 885.*)

77. Schwartz ellen meg-mutattatik, hogy nem a' Morvaiak, hanem az Horvátok birták az említett helyeket (Privinát ki-vévén) A' Morvaiak dél felől estek a' Magyarokra nézve: (igy kell Porffrogenituft érteni) míg a' Magyarok bé-nem költöztek, 's őket el-nem tapodták. Azon koronás Iró a' Magyarokról, (kiket örökké Turkáknak nevez) szolván midön már Pannoniát birák, azt írja, hogy a' Morvaikat tellyességgel meg-ronták, 's hogy Nap-keletről a' Bolgár népek: délről az Horvátság, Nap-nyugotról a' Frantziák: Éjszakról a' Patzinátzíták érek. A' Morvaiak szomszedságáról halgat: mert már akkor nem vóltanak.

Morva határ,

A' negyedik R. Az Maharani (Morva nép) meg-térését rajzollya-le. 88. lev.

A' Morvaiak a' Magyaroktól nem irtattak-ki egészlen: most-is fok a' maradványok Nyitra, Turotz, és egyéb Vármegyékben. Ezeket nem lehet a' Markoman, és Quád nemzettől eredett népnek mondani: mert azok Német népek; a' Morvaiak Slávufok, Tótok: magokat-is Slovák népnek nevezik. Isméretlenek voltak Ur. 500 esztendejéig: Szvatopluk idejében nagy ditsőségre emelkedtek.

Morva
meg-téré-
se.

98. Második Eugenius P. leveléből ki-tetstik, hogy a' Morvaiakat Urolfus Laureakumi Ersek térítette Kristushoz; és így nem a' Görög részhez, a' mint Schwartz állítá, hanem a' Deákhoz állottak.

Tzirill.
Metód.

104. Ezek után következett Tzirillusnak, és Methodiusnak a' Morvaiaknál fáradságos prédikállása; de a' mint II. Eugenius P. levele mutattya, meg-volt már akkor a' Morvaiaknál a' Speculo Juliai, és Nitravi Püspökség. Azokat Urolf állítá-fel. Rasztices Tanítókat a' Görögöktől kért: mert a' Napkeletiek az hittel az ö Birodalmokat-is reá akarák vinni. Attól irtózott. (Lásd *Bolland.* 9. Martii) Váltak Szvatoplukusig Morvában keverve Pogányok-is. Tzirillus és Metódus a' Morvaiak-

vaiaknál 1. A' gonofzságokat irták; 2. a' Sz. Mife szolgálattját Tót nyelvre fordították. (Erről lásd a' miket irtunk az Egyházi Történetekben) 3. a' maradék Pogányokat meg-térítették.

A' 5-dik Rész. Az Horvátok meg-téréséről beszéll. 116. lev.

Az harmadik Részben azokról az ^{Horvátság} Horvátokról volt a' beszéd, kik az Avárusok földire verdöttek, 's ott meg-tértek: most azokról szölylünk, kik Dálmátziában maradtak, 's Dalmátziát Heráklus TS. idejében, és annak engedelmeből szállották-meg Ur. 600-dik esztendeje után. Meg-vallya az Iró, hogy ezeket Lutzius, és Farlátus Irásiból vezeté a' magáé közé (hogy Tseh, és Lech Horváth atyafiak Krápinából eredvén a' Tseh, és Lengyel népet nemzék, mese)

121. Az Horvátok a' Dálmátziá-^{Az Horvátok meg-térése.}ban talált régi othon való keresztyének példájára, és ösztönözésere meghajóltak. Meg-látogatván Megyeit János a' Spalatumi Érsek fokakat meg-térített. (*Archadiac. Hist. Salon.*) Erről tudósíttatván Heráklus TS. Romából kért nekik Papokat, 's állított-is illy formán közikbe Érseket, 's Püspököket. (*Porphyrogen. de adminiftr. Imp. c. 31.*) Akkor a' Fejedelmek Porga volt; idővel *Termepere* (*Porphyr. ibid.*)

Azonban Heraklius ki Papokat Rómából kért nekik nem az a' TS. volt a' kinek idejében az Horvátok Dalmáziát meg-szállák, hanem Heraklius véréből eredendő Fl. Heracl. Constantinus Pogonátus. a' 668-diktól fogva 685-dikig orfzágltott. Mások azt II-dik Jusztinianus idejére hallasztyák. Az Érfek a' ki közikbe állott nem új volt, hanem Spalatumi János. A' Püspökjök helye Nona, 's azután a' Tinninumi Vár volt.

Tirpimir.

136. Tirpimir az Horvátok Fejedelme Klastromot épített. Az Egyházokat meg-ajándékozta az előtte uralkodó Mislav-is. És így Tzirillus nem volt az Horvátságnak első Apostola. Tzirillus nálok nem prédikáltott 863-dik esztendő előtt. Az Horvátság pedig a' Keresztséget 680-dikban, és egyéb része 835-dikben vette - fel a' Romai Papoktól. (Lucius e Diplomát.) Lásd az 138-dik levelét e' könyvnek, a' hol Afemán vélekedése adatik elé, ki a' másodszer kereszttelt Horvátokat nem Dalmátziai, hanem Szávai Pannoniabélieknek tartja.

154. Az nem igaz, a' mit Porfirogenitus ír (valamikép' meg-tsalatkozván) hogy az Horvátok, Dalmátzia és Pannónia lakói Heraklius' idejétől fogva, Ur. 826-dik esztendejéig a' Bizán-

zántziomi hatalomtól függöttek, 's hogy azután Ur. 867. esztendejéig minden külső hatalomtól ki-szabadultak: mert mást bizonyít minden Frantzia tudósítás. A' sem igaz, a' mit ír, hogy a' Pánnóniai Horvátság részét a' Baziliosztól küldetett Papok keresztelék-meg: mert vagy már akkor nem volt kit keresztelni az öregek közül, vagy találkoztak Keresztelő deák Papok Moszeburgban. Es így harmadszori Keresztelés ott nem volt.

162. Mindazáltal Fótzius mester-^{Fótzius,} sége az Horvátok közé furta magát Bazilios idejekor, és Sedesklavust ki a' népével a' Görög hatalom alá erőszakodott, a' Görög Egyház részére vonfzá. Akkor a' kik még keresztelenek voltak, Fótzius Papjaitól felvettél a' keresztiséget. Akkorra már Illirikumot és Bolgár Országot a' Romai hatalomtól a' Görögök elszakaszták. Így igaz lehet a' mit Porphyrogenitus ír: tsak az időt kell változtatni: ő a' Keresztelést Ur. 867-dikére határozza, mi Ur. 878-dikára. (Tetsék az Egyh. Történetekbe-is tekinteni) Ezeket tsak a' Dalmátziai Horvátságról, de nem a' Szávaiakról kell érteni: mert ezek a' Magyarok érkezéseig a' Frantzia hatalom alatt maradtak.

171. Amazoknak-is az ő szakadáfok tsak egy esztendeig tartott, vizsfa tértek a' Római egyefségre Ur. 879-dikében. (Tres Epistolae Joannis VIII.) És így a' Romai *Ritus*, szokás, Egyházi rend-tartás elébb való, 's örökös vólt az Horvátoknál. A' Dalmátziai Horvátok a' Görög Uraságtól-is el-állottak, magok közül állitván Fejedelmeket. Mucimir ott 890-dik esztendőben magánál fellyebb valót nem ismért (Lucius e Diplomat.)

Szerviai
nép.

6. Réfz. 173. lev. A' Szerviai népről. A' Szerviai nép Német Ország-
nak Bojikumi tájáról méne Illirikumba 's Herakliustól helyet nyert. (Porphyrog.) (32.) Felső Mészziában Duna és Száva öfzve folyásától fogva, Duna mellett a' Bolgárok határáig; Száva mellett pedig Drin vizig. Ez most-is Szervia. Jutott nekik Dalmátzia földéből-is; és Diokleából, a' régi Dalmatziának Tartományából. És így három helyüek a' Szerviusok. (Porphyrog.) A' régi Illirikum 's Dalmátziabeliek Romai költözésből (Colonia) eredtek. Sz. Hieronimus, Sklavus nem vólt. (Aseman Calendar. Tom. 1. Papebroch. Propyl. Maii. Farlat. Illyr. Sacr. Tom. 3.) A' Szerviusokat Romából hivatott Papok keresztelék-meg. *Baptizati fuere per Presbyteros Roma acer-*

erfítos, et pietatis opera, edocli antiqua fide accepta. (Porphyrög. de administ. Imp.) c. 32. Mi időben? Lásd a' 181-dik lev. Fárlátus azt az Horvátság Kereszteleésének idejében, Heráklius Konstant. Pogonátus országlásákor, Spalátumi János Erfek munkájának mondja.

XXVI. K Ö N X V.

Szalágyi Urnak 3-dik szakaszfa 1778-dikban adatott-ki, 's a' Pánnóniai régi Püspökségekről beszéll.

1. *Rész a' Szeremi Püspökségről.*

27. **A'** régi Szirmium, Szerem ott fe- Szeremi
kütt a' hol most Mitrovitz áll. Püspökök
Ez a' régiek Írásból bizonyittatik.

Detzius TS. Probus TS. Szerem- Szeremi
ben születettek; Makzimiánus Herku- Tsászárok
lius vagy ott, vagy oda közel. Szint
az oda eredetet Grátziánusnak Valen-
tian TS. fiának. Sok egyéb Tsászár
forgott azon Városban. Ott a' Kirá-
lyi palota, teátrumok, tornyok, egyéb
épületek minémüek vóltak láthatfa
Ammian. Mártzellinusnál (L. 17. 21.
30. 29.)

37. Első Keresztyén tanítójit 's Pü-
spökit már emléttém. Andronikus után

Urunk 300-dik esztendeje tájáig Püspököt nem tudjuk.

39. A' Szeremi Mártirok adatnak - elé.

Irenéus.

44. A' ki a' 4-dik században a' Szeremi Egyháznak első Püspöke volt Irenéus vala. Szenvedett Ur. 304-dikében, a' mint az Egyházi Történetekben-is meg-íram (Tom. I. p. 252.)

Domnus.

48. A' Nitzeai nagy Gyüléshez irá nevét Domnus vagy Domnion Szeremi Püspök, kit a' Gyülésnek némelly példa Iráli hejjányoson irnak Stridoninak, Stridon helyébe Szeremet kell tenni, más érdemes bizonyságokból. Fotinusról, 's ide tartozandó egyéb dologról tefsek az Egyházi Történetkebe-is tekinteni.

Stridon.

95. Szeremnek Attila előtt utolsó Püspöke Lörintz. Ur. 404. esztendejétől fogva (úgy tetszik) 441-dikig. Attillakor meg-romlott a' Szeremi Püspöks g. Azután a' Gottufokkal ott Romaiak -is laktak Teodorikus idejében: ezek a' Püspökséget talpra állították, 's nyilván Szeremi volt a' ki Szimmakus Pápanak Ur. 503 -dikában 218. Püspökből álló Gyülésében feliratott illy formán: Justus *Firmanus* al. *Simiensis*, al. *Syrmentis*. Tefsek a' 100-dik levélbe tekinteni, a' hol Signiai Jusztus-is emléttetik. Az Avaresek

felek idejében, úgy tetszik Sebestyén és János Szeremi Püspökök voltak (S. Gregor. M. ep. 42. al. 35. L. 5. S. M. et Leg. 9. ep. 10.)

108. Az Avaresek garázdálkodása után Ur. 1229-dik esztendejéig a' Szeremi Püspökség porban hevert. Akkor Ugrin Kalotsai Érfek azt talpra állítá (Pray Differt. de S. Ladisl.) Szerem Szent István Királyé nem volt; és így oda Püspökséget nem állított. Sz. István idejében Szeremnek Szermo nevü magányos Ura volt. Ennek holtá után Szerem a' Bizantziumbéliek-é lett. Sz. László K. idejében jutott a' Magyarok kezébe. (Scriptor. Byzant. Pray Diatriba.)

Ugrin
Kalots.
Érfek.

Második Rész. A' Murfai Püspökségről 109. L. Murfzát Augusztus TS. építette: Romai költözésnek (Coloniának) jufsára emelkedett.

Murfai
Püsp.

113. Murfza ott fekütt a' hol most *Eszék* áll. Heszikius irásiból Fárlátus Murfza Kereszténységének, és Püspökségre való emeltetésének elejét Sz. Kelemenre, Sz. Péter tanítványára vezet. A' 4-dik századnak elejéig Püspököt nem ismérjük.

Eszék.

114. Ismértetik Válenz az Ariánufoknak nyughatatlan Elöl-járójok (tesék az Egyházi Történeteket-is olvasni.)

151. Valens után kik voltak Murfzai Püspökök, nem tudhatni Attila idejéig talán meg-maradt a' Püspökség.

Tzibali
Püsp.

3 - dik Rész 152. lev. A' Tzibali Püspökségről. A' Brodiumiaknál, a' Pétsi Megyében Vinkovits, és Ivankova közt fekütt Tzibalis; 's ott Romai régiségek, kövek, pénzek, 's t. a' f. most-is áfatnak-ki. (Ézt tanullyuk Zozimus 2. k. Antonin. Itinerar. Ptolem.) Vinkovitsot Bakuntz vize mossa. Mitrovitztól egy nyári nap járásnyira, Efzszektől mintegy hatorásnyira fekszik; 's Vinkovits ugyan végső része volt Tzibali Városának. Ott verte - meg nagy Konstantinus Litziniust. A' régi Magyarok idejében Tzibalis helyén Palina állott onnét erede Palinai György Bosnai Püspök, ki Mohátsnál elveszett. Most Vinkovitsott a' Brodiabelieknek fő hadi Tiszteik (Istab, Prætorium) vagynak.

Tzibalis
Palina.

159. Az 3-dik századnak közép táján Valerian, és Gallien, nagy Aurelian TS. idét szenvedett Martiromságot Eusebius Tzibali Püspök. (Acta Sync. MM. Acta Pullionis) Talán az a' Püspökség illy szomszédságban, Szeremi Cpenetustól, Andronikustól állítottatott-fel.

4-dik Rész. 161. lev. *Bassianai Püspökség.*

Bassian

Püsp.

Báts.

Bassiana, Báts nem volt: mert az a' Szavai Pannoniában, Báts a' Barbarufok földén Dunán túl, lévő. Mitrovitz, és Semlén közt Kralyevcze helység táján vala nyilván Bassiana. (Itinerar. Antonin.)

163. Holott fő rendü Városok közé volt Bassiana számlálendő, volt nyilván leg-aláb a' 4-dik százban Püspöke. Azon Város Püspökire szorgosan keres osztán az Iró.

5-dik Rész a' *Szisztziai Püspökségről* 173. l.

Szegesztta és Szisztzia egy azon Város volt. Száva és Kolapis mellet (Appian. de Illyric. Dio Cass. Strabo Plin.) Szisztek áll most nyilván az helyén. A' Somogysági Segesdet hejába költi Bonfinius Segestának Szerem után leg-nevezetesb Várofa volt Szavai Pannoniának. A' pénz-verök és Tárház fő Tisztei ott laktak (notitia Imperii Panciroll.) Szisztziában vert fok pénz vagyon most-is a' Pétsi Püspök Könyvházában.

Szisztziai

Püsp.

177. Szisztziai Cornelius százasdosnak hazáját az Sz. Péter meglátogató Kelemennel, 's nyilván Püspökségre emelé az illy fő rendü Vároft (Fárlát Sz. Quirinus előtt való Püspökire nem mutathatunk. Ez a' Szisztziai Sz. Püspök Mártiromságot szenvedett Ur.

Sz. Kvirin

309 - dik esztendejében. (Euseb. Acta Sync. Tefzék az Egyházi Történ. I. szakasz. 260. lev. tekénteni) Tetemi Romába, onnét a' Fuldai Klastromba vitettek Szombathelyről, a' hol szentved vala; 's ugyan Szombathelyen temettett-el leg-először a' Tsepregi utra nyiló Kapúnál lévő Sz. Egyházban.

Azután Szisztziai egyéb Püspökökről tartatik beszéd. A' Szeremi Püspökséggel temettett-el ez-is: nem is álla-fel foja. A' Horvátok Ur. 600. esztendeje után nem meszse az 700-diktól meg-térítettvén a' Romai Papoktól az ö Püspokjüket nem Szisztziainak, hanem (Croatensem) Horváth Országának hívák, 's holott idővel Tinniniumban lakott, Tinniniumi Püspöknek-is hivattatott. Ahoz volt tartozandó Szisztzia. Sz. László Király pedig azt a' Zabrági Püspökséghez adá, mihelyt azt fel-állitá.

Tinnini-
um.

Zabrági
Püsp-

Petov. P.

6. *Rész a' Petoviói Püspökségről.* 190. l.

Annak a' neve Petavio, Petabio, Piktavio, némellyek Norikumhoz számlállyák; de Tátzituffal, és Ptolomeuffal helyesb felső Pannoniához számlálni.

Viktorin.

Viktorinus előtt való Püspöki ismeretlenek. Élt és irt Ur. 270-dik esztendeje táján. (Hieronym. Tefzék az Egyh. tört. I. szak. 252. l. nézni) Egyéb Püspökiről az 209-dik levelig vagyon a' beszéd.

7. *Rész*

7. Rész a' Szabáriai Püspökségről.

Szombath.
Püsp.

213. Szabariát Klaudius a' Romai Tsászárok közt negyedik Fejedelem állítá-fel. (Plin. L. 4. *Colonia divi Claudii Sabaria*) Pannonia egyéb Városinál különbb volt Kolónia lévén, és nem *municipium*. A' *municipiumi jus*, abban állott, hogy az ilyen nevü Városok tulajdon törvényekkel élvén, Romai tisztségeket viselhettek: a' Kolonia érdemük 's nevezetük Romának mint egy véreből eredvén Romának minden jussával 's törvényjével birtak. (Gellius noct. L. 16.)

municipi-
um.

Colonia.

216. Felső Pannoniának fő Tisztei (Præfides) jobbára Szabáriában laktak: a' mint a' Régiségek mutatták. Szeptimius Szeverus, a' ki Polgár mesteri hely tartóságot viselt az előtt Pannoniában (Proconsulare imperium) Szabáriában tétetett Tsászárrá. (Spartian. Aurelius Victor.) Ott lakott a' Szabáriai kints fő gondviselője-is. 's a' t.

218. Nem találunk bizonyosan Szombathely Püspökségére; hanem arra így nyomozunk: az Apostoloktól hagyatott szokás az, hogy a' fő rendü Városoknak Püspökök legyen. Ott Sz. Qvirinus szenvedésekor fok volt a' Keresztyén (Prudentzius in hymno de S. Quirin.) Basilica, roppant Templom állott Szombathelynek Tsepregi Kapujánál.

nál, a' hová Sz. Kvirin temettetett. Nyilván tehát illy Szentegyháznak, sok kifibb rendü Papja-is vólt, és Püspök nélkül nem szükölködött.

222. Egy Püspökére sem mutatunk.

Sz. Márton

222. Szabáriában született Turo-
ni Sz. Márton. Ott lett a' világra Bra-
karai, avagy Dumiai Sz. Marton-is (Ba-
ron Venantius Fortunat. Ballerin etc.)

Szombathelyi új
Püspökség.

226. Mária Theresia idejékor Pius
VI. P. Szombathelynek első Püspöki-
nek Ur. 1777-ben Szili Jánost erősíté-
té-meg.

Tsepregi
Püsp

8. *Rész a' Tsepregi Püspökségről.* 229. l.

Skarabantziát Peiso, vagy Pelso
tava táján Plinius emlétti (L. 4. *Nori-
cis iunguntur lacus Peiso, deserta Bojo-
rum: iam tamen Colonia diui Claudii Sa-
baria, et oppido Scarabantia Julia habi-
tantur*) A' Norikumi pusztát a' Skara-
bantia Julia-béli nagy kerített Városiak
lakják. (Oppidum nagy kerített Város
Pompon. Digest. L. 50. Tit. 16. L.
239. §. 7. *Oppidum ab ope dicitur:
quod eius rei causa moenia sint constitu-
ta.*) Peiso, kettő vólt ugy tetszik fel-
ső (mellyet Fertőnek mondhatsz: alsó
melly a' Balaton. Ezt vezette Gale-
rius a' Dunába.)

230. Ezt a' Skarabantzia nevü Várost, mellyet a' Németek Skabringnak neveznek, Tsepregnek mutattya lenni mind ez a' név, mind egyéb okok; noha azt mások Sopronra hárintyák. A' Julia név derék Városnak bizonyitja. Illy titulust nem vólt szokás vesztegetni. Sz. Kvirinus, a' ki a' Tsepregi Kapunál temettetett, Szisztiziai vólt, 's az a' Kapu Szabariai. Nagy Város vólt, 's nyilván, az nem egyfzer említett Apostoli szokásra nézve, Püspöki vólt. Ur. 579-dik esztendőjéig Püspököt nem tudjuk. Akkor Vigilius *Skaravi* Püspök az ő nevét a' Grádusi Gyűléshez írta; de költemény az a' Gyűlés (Bernardin. Rubeis monument. Aquilej.) Más Püspököt-is heába keressük.

9. Rész. *A Bregetzion-béli, 's Kárpi, és Kurti Püsp.* 235. lev.

Bregetzio Györynek, vagy közel Bregetzio lévő helységnek helyén fekütt. (Arról mi máskor) Kornelius Pápanak 254. esztendő-béli némelly végezése (Decretuma) emléttetik, mellyhez a' Bregetzioi Püspök-is nevét írta. De holott azt a' végezést nem láthattuk, fügöbe marad vélekedésünk; noha Bregetzio nagy nevü Város vólt: de jobbara tsak Valentiniánus Tsászárnak ott esett haláláról, és az ott lévő Romai

fe-

segítő első seregről (Legio 1. Adiutrix. (Ex Itinerario Antonini.)

241. A' Kárpi és Kurti Püspökségről nints bizonyosság. Ezek-is fel-írák Korneliusnak emlégett végezésére neveket; de az a' végezés költemény. Kurta, talán Komáromon túl Kurtakefzi. (Ezekről mászor)

10-dik Rész Favian, Karnunt. Speculojuli, Nyitrai, és egyéb Püspökségekről

242. lev.

Faviána.

Faviána, Auszriai Béts. Annak elébbi Püspöksége kétséges. Urolf Laureakumi Érsek állitá oda Püspököt legelőször Ur. 820-dik esztendeje táján. Azt Rátfredusnak ismerjük (Eugen. II. ep. Rathfredo 5. Favian Ecclae Episcopo.)

Vetvári P.

Szoll Eugenius levele a' Vetvári Püspökhez. Vetvárt nem a' mostani Morvaiaknál, hanem, holott oda szól a' levél Pannoniának 's akkori Morvának azon helyein kell keresni, a' melyeket Tutund és Moymár birt. Egyik fe birta Bohemiát (Tseh Országot,) mellynek akkor része volt a' mostani Morva. Vedvárt Aventinus (seculi 16. Scriptor apud Afeman. Tomo 3.) Veszprémnek állittya lenni. Timon Magyar Ovárnak, vagy Auszriai Altenburgnak véli. Altenburg vala talán Vetvár, holott Altenburg ama hires Kár-

Kárnutum Városának dűledékin áll. Kárnutumot Plinius egyebekkel emlétti. A' Bétsi úton Német Altenburgnál lévő maradéki roppant Városnak mutatják. Oda állitá nyilván Uroľf a' Vetvári Püspökséget.

252. A' *Speculojuli* Püspökség, mellyet Eugenius emlét: nem vólt Olmitzben, holott a' mostani Morvánál fekszik. Talán Dévényben állittatott Uroľftól, Pofon felett, a' hol Rafztices Királyi udvara vólt; 's azt talán akkor, holott meszszire tekéntő hely vólt, a' Deákok *Specula Julii*, Julius várájának hívák. Így gondolkodtam; de magamnak eleget nem tettem.

253. *Nyitra*. A' Nyitrai Püspök-Nyitrai P. séget Uroľf állitá a' mostani Nyitra nevű Városunkban: mert azt Eugenius levele *ujnak* mondja. (Eugen. II. epist. anni 824.) Sunia, és Fretella kikhez Sz. Jeronimus levele szól, Olmitzi 's Nyitrai Püspökök nem vóltak A' Nyitrai Püspökségnek elébbi eredetére senki se mutathat. Uroľfusnak hóltá után 20. egynehány esztendővel (Ur. 863, v. 866, v. 856. dik esztendeje táján) érkezék a' Morvaiakhoz Tzirill. és Method. Ur. 880 dikában Vikinus vólt a' Nyitrai Püspök, ki 898-dikban Pátáviumi Püspökké lett. Vikinus után Nyitra Püspökeiről nints emlékezet.

Szingidun
Püsp.

11-dik Rész. Szingiduni Püspökség. 711. l.

273. Taurunum Szemlénnek Szingidunum Belgrádnak helyén állott az ítéletem szerént.

277. Ur. harmadik századgya előtt Püspöki Szingidunumnak isméretlenek. Szent Montánus Szingiduni Pap. Ur. 303-dik esztendeje táján szenvedett. (Ruinart.) Ursátzius Ariánus Püspök volt Szingidunumban nagy Konstantinus TS. idejében.

12. Rész. A' Pannoniai Eklefiák a' Nap-nyugotitól vették eredeteket. Ez nyilván való azokból, a' mig eddiglen mondattak. 299. lev. fogva végig.

XXVII. K Ö N Y V.

SZALÁGYI ISTVÁN Ur munkájának 4-dik szakaszza, melly Ur. 1780-dikban nyomtatott Pétsett, Pannoniának régi Érseki felől beszéll.

Érseki
Ereder.

A' régi Érsekséghez (Metropoleon Ecclesiasticorum) eredetéről.

Valesius Henriknek bölts tanítása szerént Érseki nevet viseltek a' Nitzzeai Gyüles idejekor azok az Atyák, kik az alsó rendü Püspököknél fellyebb voltak. Ezek közül osztán ki

Pá-

Pátriárka, ki Exarchus, ki Primás nevet nyere; és így az Érfeki név tsak azoké volt végtére, kik egy Tartomány Püspökinek parantsoltak. Ezeknek Görög nevek Metropolitánus: **A-Anyanya Várofi.** **Anya Városok** azok valának, mellyek lakofokat máshová küldének. Colonias. (Suidas in Lexic.) **Tirus** az Afrikai Kartagónak **Anya Várofa**; **Roma** fok **Városnak Anya Várofa** vala.

4. Ezen példa szerént az hitre nézve **Anya Városok** azok, a' mellyekből annak hirdetőji eredtek. **Roma** minden Eklefiának **Anyya**, **Sz. Péter Széke**. És **Sz. Péter** fundálá azokat-is, mellyekből az hit máshová hatott, 's azért méltó, hogy **Anya Városoknak** ismértettek az ilyenek. Az **Anya Városoknak** eredeti az **Apostoloktól** valók: mert ezek vezették az hitet az főbb rendü **Városokba**; ezekből futa az másfelé. (A' többit magánál az **Irónál** tessék olvasni.)

1. *Rész.* **A' Szeremi Érfekségről.** Szeremi
Érfek-
35. l. **Érfeki** hely volt **Szerem** U. 4-dik Századjában. Erről nintsen kétség. Eredete az **Apostoloktól** vagyon; 's első azok közt, mellyek **Pannoniában** állittattak.

41. **Domnus**, a' ki a' **Nitzeai** nagy **Gyüléshez** írta nevét, **Szeremi Érfek**
R volt.

vólt. (Var. editiones: Domnus Pannoniae. Domnus Metropolitanus. etc.) a' Gyüléseknek Labbénal lévő rendiben olvaftatik: Domnus Stridonensis. De ez héjjányos irás.

Sz. Jeróni-
mus nem
Mura
közi.

43. Sz. Hieronimus a' mostani Stridóban nem született; hanem abban, melly Dalmatzia és Pannonia közt fekvék Istriában. Istria Liburniának Dalmatzia részének, és Pannoniának szomszédgya. (S. Hieron. de Vir. ill. *Hieronymus Presbyter ex Oppido Stridonis, quod a' Gottbis euersum, Dalmatiae quondam, Pannoniaeque Confinium fuit. Cetera e Ptolom. L. 3. c. 1. L. 2. c. 15. 16. 17.*

51. A' mostani Strido Dráva és Mura közt, Mura-közben fekszik. Mura Pannoniának vége nem vólt. Drávaig Dalmatzia nem tartott soha-is. (Tefsék az 52. levelet el-olvasni) Szávai Pannonia közép tartomány vólt Dálmátzia, és Valéria nevü Pannonia közt; de azért nem szabad mindenik Városát, Confiniumnak, Dalmatzia határos helyének mondani. Helye nem vólt a' mostani Stridon Szávai Pannoniának: mert Valeriához vala tartozandó; és így határos helye annál inkább se vólt. Istriában Stridónak bizonyos helyére nem mutathatunk: mert Sz. Hierónimus bizonyosága szerént az ellenségtől úgy ki-

ki-vágatott, hogy az égen földön, és sűrű erdőkön kívül ott semmi se marad. (In Sophoniam)

56. A' ki hibáffan Stridonbéli Dominusnak iratik, Sz. Atanáliusnál Szeremi Püspöknek jelentetik lenni.

57. Soha sem-is vólt Stridonbéli Püspökség.

77. A' Szeremi Érfekség határi mutattatnak-meg.

80. Meg-vallya az Iró tulajdon gántsát, 's hogy nem jól mondá az I. könyvben, mintha a' Szávai Pánnóniának Tartománya az ő eredetét Valentinianustól vötte vólna, 's hogy az a' második Pánnóniával hamar öfzve egyesült. De vettem észre jobban megfontolván a' dolgot, hogy a' II-dik Pánnónia a' Szávaitól mindenkor különbözött. Más mind a' Szávai, mind a' Valeriai, mind az első, és második Pánnónia. (notitia Imperii) Második Pánnónia Szereminek-is hivattatott. A' többit tetsék a' 89-dik levélen meg-nézegetni. A' Szávaihoz vólt tartozandó Körös, Varasdin, Zabrág, Stajér és Kranitz rész, a' hol Lábák Várofa vagon, *Emóna* helyett. 's a' t.

Szávai
Pánnónia.

92. Szingidunum felöl ki-adatott itéletit védelmezi Katona Ur Iráfa ellen.

144. A' Szeremi Érsek hatalma el-hatott második Pánnoniában, a' Szávaiban, első Mészaiában, és a' parti Dátziában. A' második Pánnoniában hozzá vala tartozandó Murfza, Tzibali, Bassiána: a' Szávaiban Szisztia, Emóna. (Ezt Pánnoniának tulajdonitja egyebek ellen.)

159. Szeremhez tartozandó (Szeremen kívül) 13. Püspök volt.

Lauriak,
Érsek.

2-dik R. *A' Lauriakumi Érsekségről.* 169. lev. Azt velik némellyek, hogy a' Szeremi Püspökségnek düledékiből állott-fel a' Lauriakumi, Szalónai, első Jusztiniánai, 's rész szerént az Akviléai Püspökség; minekutánna Szeremet Attila le-tapodta; de Szerem ismét fel-állott. Elég az, hogy Laureákum Szeremnek nem közhönheti az ő Püspöki eredetét. Laureákum Szerem veszte előtt Érseki juffal birt. Azt bizonyitja Szimmakus Pápanak ki az ötödik Századnak végén, 's az hatodiknak elején élt, a' Laureákumi Érsekhez adatott levele. *Theodoro S. Lauriacensis Ecclesiae Archi-Episcopo.* Ez a' levél a' nevezetes Tudosók nyomdoki szerént valóságosnak mutattatik lenni. Mert az Érseki név (*Archiepiscopus*) mellyből itten kétség vettetik-élé, a' Görögöknél meg-volt már az 5-dik, és 6-dik Százban; és adatott a'
Pá-

Pátriárkáknak, Exarkusoknak; sőt a' Káltzédoni Gyűlésben a' Romai Pápa követinek, noha tsak Püspökök voltak. Afrikában pedig a' hol az *illy* név meg-tiltatott; tsak azért-is meg-volt; mert máskép tilalom nem kellett volna, máfutt pedig el-hatalmazott. A' Matiskói Gyűlés az Érseket Archiepiscopus névvel illeti etc. Ezzel a' levéllel Érseki palást küldetik a' Lauriákuminak *a' régi szokás szerént.* És így tsak azért sem első volt Tódor, a' ki azt nyéré. Az a' szokás leg-alább az 5-dik Századra mutat.

179. Ezek után egyéb bizonyságokra lép az író. II-dik Eugenius P. leveléből az-is meg-mutattatik, hogy Érseki jussal birt Lauriákum a' Romaiaknak Pannoniában való országlásakor.

205. Ur. 737-dikében el-pufztult Lauriákum, Vivilo az ő Érsekségével által-ment Pataviában, avagy Passavi-
A'Lauriákumi Pataviumra.

212. Urolfusnak idejekor a' Laureákumi Érsekség fel-támadott. Urunk 806-dik esztendeje táján. Nem volt egyetemben Urolf Pataviai Püspök: mert a' régi lajstromokban mások számlátatnak akkorra a' Passaviumi Püspökök között. Urolf után Laureákum tsak Püspöki jusra szállott (Azokat Pataviumbélieknek-is mondhatod) Má-

fodik Agapitus Ur. 946. esztendeje táján vízfőza adá a' Lauriakuminak vagy Paszaviuminak az Érfekei júst; de véle nem élhettek. A' Száalisburgumi Érfekeg el-hatalmazott. VII-dik Benedek P. Piligrinust ismét Érfekei méltóságra emelé; de annak se vólt ereje. Hamar azután Sz. István K. az Esztergami Érfekeget bé-állitván végét szakasztá a' Lauriakumiok Pannoniai Érfekegének.

226. Az előtt Valeriát és első Pannoniát Érfekei juffal bírák a' Lauriakumiak.

227. Morva Ország a' Duna északi része felől Morva vízetől kezdődött, 's Pannoniának ellenében Garan vizeig tartott, Dévént, Nyitrát, Galgóczot 's több a' félit foglalván magában. Garan vize után Tiszaig a' Bolgár Tótok birtak, 's ez a' Bolgárság vólt a' Lauriakumihoz tartozandó a' Morvasággal együtt. Ez a' Bolgárság-is *Mészianak* hivattatott akkoriban.

Mészia.

Azt hija Eugenius Mészianak, a' mit a' Bolgárok birtak, mind a' valóságos Mészianban, mind az említett földön. Bonfinius se hibazott, midőn a' Bolgárok Misiáját Euxinufig Dunán innen 's túl valónak mondja. (Dec. 2. L. 1.) Baudránd-is a' régi Mészianban lévő Bolgárián kívül Bolgáriának ismé-

ri azt a földet, melly Dunán túl Moldváig hatott. Azt a Mefziában bíró Urától a Bolgárságtól Mefziának lehetett nevezni.

249. Eugenius Pápa Irásként *hét* Hét Püspökség Pánnóniában. Püspökség volt régenten Pánnóniában, és Mefziában a Laureákumi Érsekséghez tartozandó. A' Speculojuli, és Nyitrai a' Tsehek Morvajában volt, nem ide tartozandók. A' Vetvárit Urolf állítá-fel. Ez sem ide való. A' Faviánaira úgy mint régire és újra lehet tekénten. A' régi hét közül tehát 1. Faviána, Ausztriai Béts. 2. Karnuntum. 3. Skarabantzia. 4. Szombathely Sabaria. 5. Petovio.

253. Az 6-dik Quinque-Ecclesienfis, a' Pétsi Püspökség volt: melly Város hogy akkor *Szopiána* nevet velt, hofzszafan és böltsen védelmezi az Iró. Az Valeriai Pánnóniához tartozandó. (Ennek a' résznek készítésében Koller Kanonok Urtól segítettett Pétsi P. Szopiána Péts. Koller K. U. Szalágyi Ur) Sopia falu Dráván túl egy napi járó föld a' Dunántúl. Sopianna Dráván innét volt a' mint Antoninus utazása jelenti, és így Sopia falu Sopianna nem volt.

Pétset Romai kézre, és munkára mutatnak a' régi erős bátyák, a' kik mész kövel ki-rakott útszák: az öreg Templom-is Romai Vár vagy Kastély A' Pétsi Templom Romai Vár volt. **R 4** vala,

vala, 's azután fordítottatott Templomra. Azért vólt négy szegü kövekből tsinált négy Tornya. A' Templom alatt viz-vezető tsatornák. Romai Iráfok-is áfattak-ki.

293. Peuce, ötöt jelent, öt Egyházát: Pétsét. Az 7-dik Püspökség talán Eger? illik Bátsra, Kalotsára, talán az? talán Vátz? vagy ha nem szinte Mesziában kell azt keresni, hanem Valeriában közel a' Mesziái párt-hoz? talán az Akvinkum, avagy ó Buda?

Szalóni
Érs.

3-dik Rész. A' Szalóni Érsekségről. 296. l.

Az 5-dik és 6-dik Százban Érseki méltósággal birtak a' Szalóniak. Szeremnek Attilakor esett veszte után, Szisztziában, és így a' Szávai Pánnoniában parantsoltak; de az nem fokáig tartott; Szerem fel-épült. A' Szalóni Gyűlés Barcát a' Szalonihoz tartozónak jelenti; de az Kalotsai Báts nem vólt; Barcát, az Adriai tenger Szigetében jelenti lenni Porfirogenitus (de adm. Imp. c. 30.)

Kalotsai
Báts.

A' Szalóni
Spalatum-
ban.

305. Ur. 650-dikében Spalatumba tétetett által a' Szalóni Érsekség Ravennai János idejében; ült 680-dikig. Ő térrité-meg az Horvátokat a' mint mondám a' 2-dik k. 5. r.

313. Meg-fontoltatik, meddig ért a' Magyarok idejében Sz. László idejéig

jéig a' Magyar Országai Slavonia. Sz. A' Magya-
László előtt Dráván túl tsak a' Sze- rok ha-
remi, Valkói, és Posgai határt birták. tára Sz.
a' Magyarok (Szeremről fontold-meg) Lászlóig.
Köröft, Varasdót, Zabrágot Sz. László
adá Magyar Országhoz. (Lásd a' bölts
és hofzfzas vetekedést Katona Urral)

4-Rész. Az első Jusztinianai Érsekségről. Első Jusztin. Érse.

Jusztinián TS. Dardaniában avagy Bulgáriában Tauresium, vagy Bederián, v. Akridum nevü helységben születvén a' Silány helyet bástyával, fő Tifztségekkal, Érsekséggel (Erat is Exarchus, seu Primas Illyrici) fel-ékesítte, 's első Jusztiniána nevet adott neki.

340. Nem mutathatunk olly időre, mellyben ez az Érsek a' 2-dik Pannoniát vezérlette volna. És így ezt az Érseket egész Pannoniából ki-rekesztyük.

Patachich Adányhoz Kalotsai Érsekhez szolván az Író a' könyvnek bémutató levelében, azt írja: hogy a' Kalotsai mostani Megye majd az egész régi Szeremi Érsekségnek Megyét, és a' Lauriakuminak jó nagy részét a' régi Dátziával együtt foglallya magában.

5. Rész. Az Akvilejai Érsekségről.

346. Az Emonai Püspökségnek egy kis része oda volt tartozandó. Egy Pannoniai Püspöknek sem parantsolt.

Akvilej.
Érse.

355. Ki volt a' Szávai Pánnoniában lakozó Horvátok Érseke?

361. Holott őket Ur. 767-dikében Szalisburgi Virgilius teritté-meg magához tartozandóknak isméré őket. De akkor Szalisburg Érsekség nem volt; noha Érsekségtől nem függött. Arnó Virgilius után következék, Érseki jussal birt; 's hatalma el-terjedett a' Rábáig (Anon. de Conuers. Bojoar. et Carant. Arrhabonem vocat *Rupam.*)

368. A' Szalisburgiak a' Szávai Pánnoniából Sz. Metódus által állítottak-el; azután a' Magyarok által Ur. 955-dik esztendejeig, mellyben az Augusztai veszedelem esett: Továbbá az Horvátok a' Spálutumi Érseknek adák által magokat, végtére Szent László a' Szávaiakat a' Bátsi Érsekséghez kaptsolá.

Bátsi Érs.

A' Szalisburgumiak Érsekségkorok Templom állittatott-fel fő-képpen Privina Hertzegségében. Moseburgumra, avagy Paludarum nevü Városra, mellyet Privina épített, új gondal keres az Iró. Azt, ugymond Száva mellé helyheztettem a' 2-dik könyvben.

Privinna Szalavárett.

374. Moseburg neve máskép Szalapiugi. (Anon.) és Szalapiugiti Szalaburgi (Diplom. Ludov.) Szala vize mellett Szalavermegyében. Ott a' hol Szalavár áll. Dráván innen - is birt Pri-

Privina (itt Quinque Basilicae nevü helység-is neveztetik) A' bizonyságokban Sava, és Szana vize olvaftatik; de Szalát kell ezek helyet olvasni.

395. (Quinque Basilicae in Arnulphi et Othonis Diplomatus Quinque Ecclesiae vocantur.) 396. Nem egyéb ez hanem Péts, máskép Peth, v. Peuthe, Peuche, a' Tótoknál ez mind ötöt jelent. Penthe-is azt jelenti, 's néha Péts annak-is mondatik, de a' Görög eredet és így a' Görög szó-is itt heába való, 's meg-vettetik. Nem kell Bonfinnal, 's Ránzánnal tartani, kik itt Peuci népet költenek.

Péts.

7. Rész. A' Morvai Érfekségről. 400. l.

Morvai
Érs.

Morva Ország Dévéntől Garamig hatott. Ez a' velekedés Schwartz, és Szeverin ellen.

405. Ki-rekesztetik Morvából a' mostani Morvaság, és Tseh Ország részének mondatik.

412. A' Vinidufok Vifztula, Danasztri, 's Danapri vizeknél laktak elejinten. Leg-nevezetesbek köztök az Sklávinufok, és Anták. (Jornand de reb. Get.) Midön Jornandes ira Ur. 500-dik esztendeje táján, a' Karpatusi hegyeken túl laktak. Nem fok idő múlva Duna-felé tolakodtak.

Régi Vin-
dok.

416. Midön a' Magyarok Pánnoniában ütöttek Bolgár Fejedelmek, Szalánus

lánus, és Gladus országlottak Garam, és Tisza közt.

416. A' Morvaiakat Urolf Lauriákumi Érsek Ur. 820-dik táján térített-meg, fel-állitá a' Speculojuli és Nyitrai Püspökséget: rajtok az Érseki justmek-tartá. 837. esztendő táján vége lett az említett két Püspökségnek, a' Pataviai, avagy Lauriákumi Érsekék úgy vezérlék Morvát, mint Püspökök. Tzirillus és Methódus lettek Apostoli. Tventár. Svetopelk *Tventár* nevet-is viselt. Methódus holott Tótúl szolgáltató az Egyházi Isteni tiszteletet: meg-tetfzett a' Szávai Horvátoknak-is. Methódus VIII. János Pápától egyszer Morvai, mászszor Pannoniai Érseknek hivattatik, de bizonyos helyre nem állitá Érsekséget, és így attól bizonyos helybéli neve se került Érsekségének. Talán Moszaburgban, az az Szalvárott-is lakott. Minekutánna onnét Methódus jövetele után Szaltzburgba költözött az a' nagy Pap (Archi-Presbyter) a' ki onnét viselt a' Szaltzburgi Megyére gondot.

Morvai
négy Pü-
spökség.

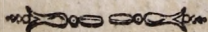
457. Morvában négy Püspökség volt (nem ide való Velehrád, és Olmitz) az egyik Nyitra (melly az Érsek lakására rendeltetett) 2-dik Dévén, 3-dik Galgótz) mert ezeknek a' régi Iróknál nagyobb a' nevek: a' 4-dik

va-

valahol Kárpatus hegyen. Akár hol vól-
tak, hamar el-tapodták a' Magyarok.

459. VIII. János Pápa a' Tót ri-
tuft eleinten ellenzé, azután meg-
engedé. Ez a' ritus tsak a' nyelvben ál-
lot; az az : tsak Tót nyelven tar-
tatott az Iiteni Szolgálat és Zsoltárlás
Morvában, és osztán a' Szávai Tótok-
nál, 's egyebeknél, kik Metódus mel-
lé állának; egyéb' Sz. Rend-tartás Deák
szokásu vólt. (Schwartz ellen) mert
eleinten a' Templomokban deák Köny-
veket, kelyheket, ruhákat, böjti és
egyéb szokást találtak. Deákúl tudott
Tzirill. és Metód. (a' mint életek ren-
di mutattya. Ki hidgye, hogy érkez-
vén, mindent meg-változtattak: azután
Methodius Romában VIII. Jánosnak
meg-igérté a' Deák Szymbolumnak és
Zsoltárlásnak meg-tartását: deák módra
szenteltetett-fel Püspöknek. Tsak a'
deák nyelvet változtatták Tótra. 's a't.

A' szakasz végéhez adatik egész-
len illy könyv. Anonymus de Conver-
sione Bojoariorum, et Carantanorum.

XXIX. K Ö N Y V.

Olvaftatott SCHENVISNER ISTVÁNNAK ama könyve: *In Romanorum iter per Pannoniae ripam a Turano in Gallias ad Leg. XXX. usque, ut illud in Antonini itinerario postremis Wefselingii Curis edito describitur Commentarius.* Budae 1780.

A' Romaiak Pánnonia parti útok Tau-runumtól Gálliaáig a' XXX. sereghez.

9. lev.

Romai
méröld.

A' Római mértöld 8. stadiumot, az az, ezer lépést, avagy 500. geometriai avagy földmérő láb-nyomot foglalt magában. Igy iratik M. P. Nálunk a' Német mértöld egy orányi út; melly posta mértöldnek-is mutatik. Nem egyez szinte Romai 4. mértöldel.

Kapitoliumi
Láb.

12. A' Kapitolumi lábnyom a' Párisihoz úgy vagyon mint 653. a' 720-hoz (leg-közelebb) következés képpen mint 653. az 700.

Mert a' Párisi lábnyom a' Bétsihez mint 1440: 1400-hoz következés képpen fel osztván 2 - vel mindkettöt, mint 720: 700-hoz. Azért ha a' Kapitolumi lábnyom a' Párisihoz, mint 653: 720-hoz, léfzen azon Kapitolumi a' Bétsihez, mint 653: 700-hoz.

Ha

Ha a' Bétsi lábnyom (ezután tsak lábnek hivom) (700. egyenlő részets-kekből áll, ezekből 653. a' régi Kapitoliumi lábbal egyez. És így a' Bétsi $700 - 47 = 653$. Ez a' Kapitoliu-
mi láb.

Ezer lépésben (in M. P. vno) 5000. láb vagyon; ezt fokszorozván a' Kápitoliumi lábbal, és így 5000. 653. lépésen a' költött szám $= 3265000$. Ez az igaz régi Romai mérföld: melly ezer lépésből, az az, öt ezer régi lábból áll.

A' költött számot a' Bétsivel felosztván az az 700-al, ad az hányadra $4664 \frac{1}{2}$ Ennyi Bétsi láb találatik 5000-ben, avagy (in M. P. vno)

Ha ($4664 \frac{2}{3}$ fel-osztom 6-tal, avagy hatlábu öllel, egy ezer lépesni mértföldben (in M. P. i.) lépésen hat lábu öl (Hexapedae Vienensis) $777 \times 2 \frac{1}{21}$ ped.

És így M. P. I $= 777$ hexap. Vien. $2 \frac{1}{21}$ ped.

M. P. II $= 1554$. - - - $4 \frac{2}{21}$ ped.

M. P. III. 2332. - - - $\frac{3}{21} = \frac{1}{7}$ pe.

Tudniillik az adatott M. P. számat, a' melly mellette vagyon, fokszorozd az 777. (és $2 \frac{1}{2}$ lábbal) fel-találd hány Bétsi hatos öl találkozik az elé-adott M. P-ben. Peldának ok. M. P. II. az az, ezer lépes kétszer, vagy két Romai mérföld adatik - elé. M. P. mellett II. vagyon, tehát az

777.

777. ölet és $2 \frac{1}{21}$ lábot foszorozd 2-vel, leszzen 1554. öl, és $4 \frac{2}{21}$ láb.

Tudván az ölek számát, tudom a' talált öl hány mostani mértföldel egyez. Ez a' mostani fok felé. Ki 3500, ki 3666, ki 4000. ölni. Én közép úton járván egy orányi mértföldre 3666. ölet számlálok. Ezzel fel-osztván az elébb említett móddal talált ölek számát, fel-találom benne a' mostani (közép rendü) mértföldnek számát.

15. lev. Az utazásnak ezek a' főtzikkelyi.

Taurunumtól, Mursáig.

Mursától, Akvinkumig.

Akvinkumtól, Vindobonáig.

Vindobonától Lauriákumig.

Lauriákumtól, Auguszta Vindelicumig.

Augusta Vindtól, Argentoratumig.

Argentoratumtól, ez XXX. Legioig,

Seregig.

17. lev. Taurunumtól Mursáig helyek, és mértföldek.

Ad Laurinum M. P. XXV. *Ritti*,
M. P. XXXII.

In medio Aciminci M. P. CXII. *Cusi*
M. P. XXXIII.

Bononia - - M. P. XVI.

Cucci - - M. P. XVI.=XVI.

Cornaco - - M. P. XVI.=XVI.

Teutiburgo - M. P. XVI.

Murfa - - M. P. XVI.

A'

A' fok féle vesződséges olvasás
 így egyeztetik és értetik, tudniillik:

*Taurunum*tól ki-térvén *Laurinum*-fe-
 lé, a' hol változtatás, mutatio vagyon
 Rittiumtól az 25-dik könek helyén,
 Rittiumig vagyon XXXII. M. P. Rit-
 tiumnál a' parttól ki-térvén középre,
 Atziminkum szárazára (mediterraneum)
 a' hol változtatás vagyon a' Mursától
 való 112-dik könél, Kufumba érkezik
 az utazó M. P. XXX. Kufumtól Bo-
 noniába M. P. XVI. és így végig.

Taurunum fok féle képpen iratik:
 Dauron, Daurun, Tarin. 's a' t. A'
 Szeremiek, 's Amantinusok Városától
 XLV. M. P. *Taurunum*hoz: a' hol a'
 Dunába keveredik Száva. (*Plinius* Hist. ^{Tauru-}
 Nat. L. 3. c. 25.) *Taurunum* ott a' ^{num.}
Belgrádi jobb torkot, vagy a' szomszéd
Szemlén helyet foglalta-é-el? kétséges.

22. Lev. Az Iró közép úton jár- ^{Zemlén,}
 ván *Taurunum*ot mind *Szemlénre*, mind ^{és Belgr.}
Belgrádra határozza. A' Várofa a'
*Szemlén*i partot; az hajokból álló tá-
 bora a' *Belgrádi* partot lepte-el. Mert
Drin vize Szávába omlik *Taurunum* Vá-
 rosának Nap-nyugoti részénél; ime Bel-
 grád (*Ptolem.* Geogr. L. 2. c. 17.)
 Szeremtől *Taurunum* 45. M. P. Romai
 mérföld *Plinius* szerént; 48. mérföld
 pedig *Antoninus* nevü utazó tábla sze-
 rént Szeremtől a' *Taurunumi* hajós tá-
 bor:

bor : *Szingidunum* felé; imé a' Taurunumi tábor, és határ Száva másik partján. És így

26. Taurunum *Várofa* a' Szemléni parton 's határon fekütt; Hajos tábora, és vára (*Classis, Castrumque*) Belgráddal egyezett. (*Arrian. de reb. gest. Alexandr. L. 8. c. 4. Danubio Sauvus apud Paeonas miscetur; locusque, ubi haec duo flumina confunduntur, Taurunum vocatur.*) A' mi itt hajós Tábor, 's Vár nevet visel, Peutinger tablájában *confluentes* öszve-folyás nevet hordoz. Ezen hajós Tábornak táborozó helye után következett azon nyomban *Szingidunum*; és így ezt 8. mértföldnyire nem kell onnét Szemendre, Szenderöre vinni. *Szingidunum*, az említett mód szerént, határos volt Belgráddal.

Szingidunum.

33. Az utazásnak rendiben (*mutationes*) szeker, marha 's több a' féle változtatásokat veszünk észre. A' változtatás helyén lévő Oszlopok megmutaták a' rajtok lévő mértföld számával, hány mértföld oda, nem a' leg-közelebb el-hagyott, vagy a' leg-közelebb jöendő helység, hanem néha *más nevezetes Város*. Azért az első rend illy értelmű (*Per Laurinum, seu per mutationem ad lapidem 25-tum a Rittio.*) Laurinumon vagy Laurinumnál a' hol változtatás vagon a' Könél, melly

Mutatio.

Ut mutató Oszlop.

25-dik Rittiumtól; melly következendő helység.

36. Laurinum neve másutt nem taláztatik. Silány helység. Nem méltó töprenkedni azon, melly mostani helységgel egyezzen.

38. A' mostani Posták rendi Szemléntől Eszékig így vagyon:

Bánovtze . . .	4 mérf.
Pöska . . .	4.
Carlovitz . . .	2 = 2.
Péter-Várad . . .	2.
Cserevics . . .	4.
Szufzek . . .	4.
Illok . . .	2.
Opatovacz . . .	3.
Vukovár . . .	2.
Vera . . .	2.
Eszék . . .	2.

31 mérf.

Rittium Banotzve, és Pöska közt Salankeménnek helyén fekütt. Mert 32. Rittium
Salanke-
mén.
777, $2 \frac{1}{2}$ l. = 24874 öl. $\times 5 \frac{11}{21}$ Ez fel-oloztatván 3666 = 6 mérf. 2878 öl. az az tsak nem 7 mérf. mellynek héjja 788 öl. Annyira vagyon Salankemén. *Titelhez* nem illik: mert ez az út nem ahoz a' parthoz tartozandó. Emlékezik Rittiumról *Ptolem.* az hosszúságra nézve a 45°, 30'-alatt: a' szélységre nézve 45°-alatt. (*Sub Du-ce Pannoniae secundae Ripariensis seu Sa-*

Bádi
Hertzeg.

viae Equites Dalmatae RICT. L. NOTIT.) Salankeménnél a' Bádi Hertzeg Lajos (Marchio) a' Törököt tábori eszközökkel meg-fofztá, 25000. Törököt levágott 158. ágyut el-fogott. Aug. 19. napján. 1691-dikében Leopoldus TS. idejében. (Numisma in Numophyl. Bud. Vniu.) Salankemén Péter-Váradjától 5. mérföldnyire esik. E' két helység vidék közepén esett az ütközet.

Akuminkum Péterváradja

45. Akuminkum Péterváradjára illik. Más Akuminkum, más Akvinkum (és talán más Akunum-is) Akuminkum, és Aciminkum mind egy.

49. Péterváradja 's Cservits közt Kamentz nevű falu találkozik. Ez hivatott *Cusumnak*. Elé ad Marfill. (in Danub. Pann. Tab. 47.) Péterváradján találtatott illy írású követ *A Malata Cusum. M. P. XVI*. Óda nyilván Kamentzről vitetett. Cusumban Dalmata lovasok valának. (L. notitiae sub Theodos. iuniore) Az a' szó: *In medio Aciminci*, változtatást jelent.

Bononia
Bakmonoftra.

53. *Bononia M. P. XVI*. Czervitsen innen majd egy órányira. Az a' hely Banoftr, Bakmonoftra, Bánoftra negyed fél mértföldnyire Cusumtól avagy Kamentztől. (M. P. XVI = $3\frac{1}{2}$ mill. quamproxime) *Bononia* tehát Bakmonoftra, melly hely fok régiséget mutat. Elleniben a' tulsó Duna parton,

ton, Futak helyén Romai *Onagrin* nevű Vár állott a' Barbarufok földén. *Idatius in Fastis*: Constantio et Maximiano Coff. Castra facta in Sarmatia contra Acinco et Bononia, az az ó Buda és Bakmonoftra ellenében. Tifzátúl Váztzig terjede akkor a' Barbarus, kit Idátzius Szarmatának nevez. Midön Martzellinus ezen Limigant nevű Szarmatákat említetté, Acinkumot irt, 's Acinkum helyébe Aciminkumot vezetett a' gondatlanság. Malta és Bononia szomszéd hely, mint mostanság Buda, és Pest.

57. l. *Cucci M. P. XVI.* Szuszok, és Illok közt: mert M. P. XVI = $3\frac{1}{2}$ mérföld ide ér Bononiától. Azon az köz-helyen Dianna Templomának dűledéki meg-vannak. Látá azokat Taube Ur. (Topogr. Comit. Sirmienf.)

Cornacum egy mérföldnyire Opatovátz után. Opatovátz Illokhoz vagy Vilákhöz 3. mérföld; Diannának említett dűledikitől pedig 4. mérföld.

Teutiburgum, Vukováruak Napnyugoti részén, Véra-felé.

Murfza, Eszék; 's nem más a' mint a' mérföldek egyeztetése, és a' régiségek mutattyák. Ptolemus mértékire a' mint ő a' Sark magasságára (elevationem poli) mutat, nem mindenkor vigyázhatunk; Ptolemusnál Mur-

Murfza
Eszék.

sza hosszúsága $43^{\circ}, 30'$, szélessége $45^{\circ}, 45'$. Taube szerént pedig $45^{\circ}, 30', 6''$. és így majd $15'$ a' különbözés. Jobb itt-is, másutt-is az Antoninus nevü utazásra, 's a' mérföldek egyeztetésére számat tartani. Szozomen, és Szokrat nagyot botlának Murfsát Galliában állitván; Joniában se vólt Murfa soha egy-is. *Spartianus*nak ezen igéjit tehát (in *Adrian. C. 20.*) *Μέρσα πόλις Ἰωνίας, κτίσμα Ἀδριάνου*, így kell írni, a' mint már a' Tudófok észre vévék: *πόλις παννονίας*; az az: Murfa Várofa Pannoniának, építménye Adorjannak. Azt *Colonia* névvel illeti Ptolemeus. A' régi Iróknál fokszor emléttetik Murfsa, a' Britániai Kövön pedig így: P. ÆL. P. F. SERGIA MAGNUS D. MURSA EX PANNONIA INFERIORE. In *Thesaur. Brit. et L. 2. Britanniae Romanae*, az az: *Publius Ælius Publii Filius, Sergia (de tribu) Domo Murfa, ex Pannonia inferiore.*

Ama hires Valens, Arius paizsa, Murfai, az az: Eszéki Püspök vólt.

65. lev. Az utazás folytatása adatik-elé Akvinkumig.

Manstones, et numeri milliar.

Ad nouas, et aureo Monte

Antianis . . . M.P.XXIII.

Altino in medio Lugione M. P. XXV.

Ad Statuas in medio Alisca adlatus	
Ripa alta	M. P. XXVIII.
Luffunio	M. P. XVIII.
Annamatia in medio In-	
tercifa	M. P. XXIII.
Vetustalina in medio Ma-	
trica	M. P. XXVI.
Campona in medio Aquin-	
co Legio II. Adiutrix	M. P. XXIII.
<hr/>	
Summa M. P. CLXVIII.	

Posta mérföldek Budáig, Eszékről.

Laskaföld	2. mérf.
B ranyavár	2.
Moháts	4.
Szetső	2.
Batafzek	2.
Szekszárd	3.
Tolna	2.
Paks	4.
Földvár	4.
Pentele	3.
Adony	2.
Ertsén	2.
Tetény	3.
Buda	2.

Mérföldek Sum. 37.

Ha 169. 777-öl, $2\frac{1}{2}$ láb sokszorozod, léfzen 131370 öl. Ez fel-osztván 3666-al, ad 35. a' kerefett hányadra; az az: 35. mérföldet, és 3060 ölet. És így a' különbség tsak 1.

S 4 mér-

mérföldben, 's 606 ölben áll: mert Antoninus uta a' mostanyitól egykevesé ki-tért rövidebre.

66. lev. *Ad Novas* . . az az: Mursától utazván azokon az helyeken, mellyek neve *Ad Novas*, és *Aureo monte*, *Antiánaig* *M. P. XXIII = 5. mérf.* 's majd 267 öl. Találtatott 1744. Dráva mellett Eszékről Baranyavárra vezető uton mérföldet jedző *Ofzlop* (*Columna miliaria*) illy jedzéffel. *AB. AQ. M . . CLX. = Ab Aquinco M. P. CLX.* Tudosittá erről az Irót, 's el-küldé tellyes betü rendit néki *N. T. P. Jakosits József*, az *Observáns Báratok* mostani érdemes, és nagy tudományú *Provinciálisok*. Holott ez a' Kö 9. mérfölddel hibáz, igaz helyéről által tétett, 's *Ur. 1744-dikében* a' tóból fel-vetetvén *Eszékre* vitetett. Ki tudja helyét hányszor változtatá? *Novis et Aureus mons*, *Eszék* és *Baranyavár* közt való változó helyek voltak. Talán *Novis = Uj szállás Novae Tabernae.*

Antiana Baranya felett 1. mérföldnyire. Mohátsra nem illik; a' mérföldek miatt. *In medio*, annyit tészen: hogy az út a' *Dunától* a' *száraz* felé hajlik. *Altino in medio Lugione*, eunyt jelent: *Antzianaról* *Altin* mellett, melly a' *Dunától* el-tér, az *Antzianai* táborhoz érkezik az utazó 25. mérföld el-já-

járásával, melly a' mostanihoz képest
= $5 \frac{1}{2}$ circ.

Lugio Szetső táján. Altinum Siklós. Altinum
Siklós.

74. l. *Ad Statuas* (Mutatio, változtatás) Batafzék, és Szekszárd közt; de emehez közelebb. *Aliskát Tólnára* magyarázzuk: *Ripa-alta* Paks mellett. *Ad Statuas* heába magyarázzák némellyek illy formán: *Ad Statuas Coloffeas* Kalotsa. Kalotsát Dunán túl a' Barbarufok földén kell keresni.

77. l. *Luffinium*. Könnyebb erre találni Akvinkumtól számlálván a' mérföldeket vissza; mint sem Murfzától egyenesen. Viszfzára találsz M. P. LXXIII = $15 \frac{1}{2}$ circ. mostani mérföldre. Akvinkumot ó Budának lenni megmutattuk. *Luszszunium* Földváron túl 3. mérföldnyire esik. (Itt kell a' régi, s mostani mérföld különbségére mutatni.)

79. *Luszuniumtól* 3. mérföld vagy Földvárig, Földvarról 3. Penteleig. M. P. XXIII = 5. mostani mérf. és 225-öl. És így nem egész 1. mérföldnyire esik *Intercisa* Penteletől Földvár-felé. Anamatziánál volt az út Intercisára. És így Anamátzia Rátzkeven. *Intercisa* Mohátson heába keresztetett.

80. *Vetuffalina* Adony: *Matrica* Vetuffalina
na Adony
Matrica
Ertsin.
Ertsin. Arra mutatnak a' mérföldek,
S 5 és Ertsin.

és a' régi találmányok. Adonyon találtatott B. Sándor Antal Ur kintsében lévő illy Irásu pénz aranyból: *Imp. Caes. Trajan Aug. Germ. Dac. PP. Laurus keritti Trajánus fejét.*)(*S. P. Q. R. Optimo Principi Basilica Vlpia.* Ott láthatja a' Basilikának (roppant) épületnek képét-is. Ritka pénz, melly a' Tsászári Tárházban meg nintsen. A' Tárúoki úton lévő út-mutató Ofzlop, melly oda Adonyról-é vagy Ertsinből szakadt, illy irást tart a' többi közt *Imp. C. . . Seuerus. . . AB. AQ.* Ezt az Iró a' II-dik szakaszban meg-fejti. (a 139-dik levélen.)

83. *Mátrikától* vette a' nevét 's eredetét a' Mediomatrikumi Nemzetség úgymond Chiflet; de másoknak ez nem tetszik.

84. I. *Mátrikától* az ó Budai első házig M. P. XXIII = 5. mérf. *Campona* csak nem a' Promontorium helyén. *In medio* annyit téfzen, a' mint mondánk, hogy a' Dunától el-tér. Térhet ugyan az út ó Buda felé a' Dunától Promontoriumnál; de ki tudja, ha a' 3-dik 's 4-dik százban folyt a' Duna Promontoriumnál? A' Duna elébb-is utobb-is új Szigeteket rak.

Aquincum
ó Buda.

86. Akvinkum, Acinkum, leg-jobb formán *Aquincum*, a' hol nem az I, hanem II. segítő sereg. Hogy Akvinkum

kum ó Budával egyez, bizonyitya Ptolemeus farki száma, Antoninus utazásának mérföldi egyeztetése; az út-mutató Ofzlopok-is azt tanítják.

Ptolemus az hofzszaságra nézve Akvinkumot az 43° alá teszi; a' szélyeségre nézve (melly a' Sark magasságával egyez) $47^\circ 30'$. Hell Miksa Tsászfári Királyi Tsillag-néző (kire Dánia Szilme méltán úgy nézett mint a' Sunnyára mikor kél. in Poëmat. Lapon. Vngarico) a' Budavári Sarki magasságot $47^\circ 27'$, és $16''$ bizonyityta (in Ephemerid. anni 1777.) és így $2'$, 's $44''$ ütt-el Ptolemeusétól. Illy különbség vagyon ó Buda és a' Vár közt. Ó Buda elején találatnak Romai izü régiségek a' Téglavető táján.

Az út-mutató kövön, melly Promontoriumnál találatott, 's már a' Budai Iskolák udvarán áll, illy irás vagyon *AB. AQ. Mil. P. VIII.* Megmerte az Iró a' talált Ofzloptól való hofzszat ó Budáig, 's talált 6210. ölre a' *M. P VIII = 6218.* öl. imé az 8. ölni különbözés; az az majd semmi. És így Akvinkum nem egyéb, hanem ó Buda.

Ez több a' féle út-mutató kövek bizonyitytyák. Akvinkum azon fellől Coloniának-is mutattatik lenni a' Vá-tzon lévő, 's Budáról oda vitt kötblák-

blákból (mellynek egyikét a' 2-dik szakaszból-is 195. levélről ide irom (I. O. M. M. AVREL. POMPEJUS DEC. COL. AQ. V. S. L. M.) az az: *Foui optimo maximo Marcus Aurelius Pompejus Decurio Coloniae Aquinci votum soluit libens merito.*

95. Szalágyi Urral tartatik az hofz-fzas vetekedés.

99. *Az utazás folytatása Vindobonáig.*
Ad lacum Felicis in medio M. P. XXXIII.
Crumero.

Azao in medio Bregetione.

Legio I. Adiutrix M. P. XVIII.

Ad mures et ad Statuas in medio Arabona M. P. XXX,

Quadratis in medio Flexo M. P. XXII.

Gerulata in medio Carnunto.

Legio XIII. Genuina M. P. XXX.

Æquinoctio et Ala noua in medio Vindobona.

Legio X. Gem. M. P. XXVIII.

Summa M. P. CLXI.

Posta mérföldek Budáról Austria Bétsig.

Vörös Vár 3. mérf.

Dorog 3.

Nyerges ujfalu Neudorf 2.

Nefzmély 2.

Comarom 2.

Gönyö 4.

Győr 2.

Latus 18. mérf.

Latus 18. mérf.

Ötevény	.	.	.	2. mérf.
Mofon	.	.	.	3.
Jährendorf	.	.	.	3.
Német Ovár Altenb.	.	.	.	3.
Fifchament	.	.	.	3.
Béts	.	.	.	3.

Mérf. Summa 35.

M. P. CLXI = 34. mérf. és 508 öl.

És így holott a' különbözés majd 1. mérföld, a' Romai út a' mostanítól elkanyarodott.

100. l. *Ad Lacum*. . . Akkor Budáról Szántónak, Csivnek, és Nyerges újfalunak vitt az út, 's Vindobonát egy mérföldel megközelítet-Lacus Felicis Csiv.
te. Találtatott Csiven út-mutató Ofz-
lop illy irással: *Imp. Caes. M. Jul. Philippo :: A BRG. M. P. XXXIII. = a Bregetione millia passuum 33.* És így *Lacus felicis* avagy *mutatio ad tricesimum tertium*, nem egyéb hanem Csiv. Oda Bregetziótól M. P. 33. Csiv régiség maradékát most is ad-elé. *Lacus* régen-
ten víz fogó, víz-tartó mondva tsinált helyeket is jelentett. Agrippa e' félit hét százat tsinált Romában. (*Plin. H. N. 36. c. 15.*)

Crumerum a' Nyerges újfalu dűlé-Crumerum Nyerges újfalu
dékek helyén. Ezt egynehány Kö-
irással bizonyította az író 106. lev.

Nyerges

Nyerges-újfalunál Nefzmély felé Romai modú házak, téglák, 's t. a' f. áfatnak-ki.

110. lev. Crumerum Curta nevet is visel Ptolemusnál; nem-is más ez, úgy tetszik. Antoninus utazása Akvinkum és Crumerum közt Tábor helyeket emlelt: a' többi között *Vlcisia Castra* M. P. VIII. *Cirpi mansio* M. P. XII. *Ad Herculem Castra* M. P. XII. *Salua mansio*. M. P. IX. És így *Vlcisia Castra* száz halomnál nem kell keresni. *Carpi* Ptolemeusnál, a' mi itten *Cirpi*. Marót, és Vifegrád közé illik. *Salua* Esztergam volt talán. Bonfinius Esztergam (vagy talán) Nyerges újfalu táján találtatott követ emlelt, melyre Burgus, és *Commercium* volt írva. *A' Commercium helyett talán Crumererumot* kell vala olvasni. *Burg*, és *Castra*, egyet tészen; 's Kvadufok ellen áll vala. Mártzellinus jelenti, hogy a' Kvádok ellen több olly Burgok, Várak voltak. Nyerges-újfalunál most-is látatik (áfatik) olly Burg helye. Az Alemannok, kik Romai just nyertek, a' Curtát, Krumra, Crumerumra változtatták talán. *Sed conjecturarum plus quam fatis*; úgymond az Iró.

Bregetzio
Szöny.

110. *Azao*. . . Bregetzio Szönyel egyez. Sok-is ott a' Romai régiség (*Azaum* nem derék hely *Almás* táján)

Pto-

Ptolemeus Bregetziónak tulajdonittya a' segítő első sereget (L. 2. c. 15.) De itt mindenben Ptolemeusra nem kell vigyázni, főképp a' Bregetzio helyheztesére nézve. Jobb a' mér-földek egyeztetése. Roszszúl számlála Bregetziót a' felső Pánnoniához, ho-lott az alsóhoz tartozandó. Szönytől *Arrabonáig* M. P. XXX. (Itinerar. An-ton. et Peut. Tab.) az az (a' 117. lev. szerént) 6. mérf. és mintegy $\frac{1}{3}$ A' Posta út-is 6. mérföldre mutat; Koma-romtól Györig, 's ha Szönyből a' Ko-marómi Posta-házhoz utazol $\frac{1}{3}$ mérföld-re találsz, és így Szönytől avagy Bre-getziótól Györig avagy Arabonáig $6\frac{1}{3}$ mérföld.

114. Bregetzióhoz Marcellin. (L. 17.) a' Kvadufokat közel teszi a' Du-nán túl. Vág vize, melly a' régiéknél Cufumnak mondatott a' Kvádok tarto-mányában foly vala. I. Valentian. TS. Bregetzióban holt-meg. (Marcellin. L. 30.) Akkor Martzellinus bizonyosága ként Valentinián fia, ifju Valentinián, az ö Jusztina nevü Annyával Brege-tzióhoz száz könyire *Murocinában* (az az Szombathely v. Szabária leg-közelebb falujában, vagy talán külső Városában) lakott. Antonin. utazása Bregetziót Szombathelyhez (M. P. CII.) száz két Romai mérföldnyire teszi =

Murocine-
ta Szom-
bathely
külső
Városa,

21. mostani mérföld Györnek (Én ezt fokallom.)

116. *Ad mures, et ad statuas, in medio Arrabona. M. P. XXX.* Nem kell olvasni ad Muros, vel ad Mauros. Arrabona Györ. Tudniillik azon helynek vagy szállásnak, fogadónak a' jelei Egerek, és Ofzlopok valának. A' Sminteus nevű Apollo Ofzlopínál egerek irattak. Ez a' hely változtató hely, és vendég fogadó volt *in medio*, az az, a' száraz felé bellyebb lépven a' Dnnától, akár hová illik, Szöny és Györ között volt. Erre volt szokás menni Arrabonára, avagy Györré.

117. *Arrabona M. P. XXX.* Megmutatánk, hogy Arrabona Györrel egyez; annak a' bástyai alatt szakad Arrabo vize, mellyet Ptolemeus Narabonak nevez, avagy a' Rába a' Dunába. A' *Notitia* nevű könyv illy Vitézeket, és Tiszteket helyhezített Györré: *Arrabonae, equites Promoti, sub Duce Pannoniae primae, et Norici Ripensis.*

Quadrata Item: *Praefectus Legionis X, et XIII.*
Ötevény. *Geminae militum Liburnariorum.*

Flexum 118. lev. *Quadratis in medio =*
Mofon. ötevény tája, *Flexum =* Mofon tája.

Carnuntum, Petronella. 120. l. *Carnuntum* kétség kívül
Petronella, a' hol fok a' Romai maradék. 125. ott állott, a' hol Német
Ovárt érte. Ide a' Jährendorfi Posta,
és

és a' Német Ovári vezet Flexumtól Carnuntumig M. P. XXX = 6 $\frac{1}{3}$. A' Posta-is annyira mutat Német Ovárig. *Gerulata Jährendorf.* p. 122. Carnuntum Pannoniának régi Városa. Paterculus, M. Antoninus, Ptolemeus és a' t emlegetik. Ott Romai bolthajtást Kollár Ur Lambeciuffa. L. notitiae; *sub Duce Pannoniae primae et Norici Ripensis* LEGIONIS XIII. GEMINAE MILITES LIBURNARIORUM COHORTIS PARTIS SUPERIORIS CARNUNTO.

125. *Æquinoctio, et Ala noua, in medio Vindobona, Leg. X. Gem. M. P. XXVIII.*

Német Ovártól Bétsig hat mérföld Carnuntumtól Vindobonáig M. P. XXVIII. = 5. mérf. és 3436. öl, az az majd 6. mérföld. Vindobona tehát Béts. *Æquinoctium* Fischement. *Ala* Æquinoctium Fischement. *noua* Schwechat. *In medio*; mert mindenik bé-esik a' szárazra a' Dunától. *Æquinoctium* talán azért, mert Carnuntum 's Vindobona közt éppen köz-hely vólt. Ala noua Schwechat

Vindobonától ezek után bölts tudósítások adatnak-elé. Béts (Vindobona municipium.)

132. l. *Vindobonáról Lauriakumig.* Comagenis . M. P. XX. Tulna tája. Itt a' Komágeni tábor.

- Cetio . . M. P. XXX. Sanct. Pölten. A'
Letiek régi Várofa*
- Arlape . M. P. XX. Erlafa; illy nevü
viznél.
- Loco Felicis M. P. XXII. Nieder Walsée tá-
ján.
- Lauriaco . M. P. XX. Leg III. Anis torká-
nál. Lorch fa-
lu helyén. **

XXX. K Ö N Y V.

Schenvisner Ur munkájának 2-dik szakaszza.
Bud. 1781. Lauriaco ad Legion. XXX. Ac-
cedunt selecti Lapidés literati.

5. Lev.

Lauriaco Augustam Vindelicum per
Norici ripam.
Ouilabis M. P. XVI. Wels Traun táján.
Jo-

* 142. Cetium municipium; Æel. Ador-
jántól építettett, vagy ékesedett. A' régi
Köveken *Aelium Cetium*. Itt lakott Sz. Flo-
ridn a' Tisztek bizonyos Fejedelme. *Qui cum
habitaret apud Cetiam Cuitatem, audiens famam
Sanctorum, qui agonizabant pro Christo, dixit
ad suos, oportet me Lauriacum ambulare ad
Præsidem* (Acta SS. 4. Maii Bolland.)

** Lauriákumban szenvedett Diokletzi-
án, és Makszimian idétt Sz. Florián 40. tár-
fal. Egyéb hire neve fen vagy on az Egyhá-
zi Történetekben.

Nota ep. 150. Tauruno Lauriacum M. P.
DLXXXVII. = 124 $\frac{1}{2}$ mill. proxime Semlino
Anisam seu Ens mill. 124.

- Jouiaco M. P. XXVII. Aschau.
 Stanaco M. P. XVIII. Wefenurfar v. a' szom-
 fzed Spatenbrun.
 Bojodoro M. P. XX. Innstadt. Olnana Vrbs. *
 Passau.
 Quintianis M. P. XXIII. Kinzen
 Augustis M. P. XX. Atzelburg Straubing táján.
 Regino M. P. XXIII. Ratisbona. Regensburg.
 Albusina M. P. XX. Abensberg (Latinis A-
 ventina.)
 Vallato M. P. XVIII. Geiffenfeld.
 Summuntorio M. P. XVI. Schrobenhausen.
 Augusta Vind. M. P. XX. Vindis Lic. torkánál
 Augsburg.

Summa = M. P. CCXXIII. = $47\frac{1}{7}$ mérf.

A' Posta ut Augsburgig = 50. mérf.
 és így a' Romai út rövidebb volt $2\frac{3}{7}$
 mérföldel.

T 2

XXXI.

* Enus vizén túl Bojodurum ellenében állott *Castrum Batavum*. Mind ez osztán mind Bojodurum Bataviumnak, Patauiumnak, 's vég-tére Pafzáuiumnak neveztetett. Legio XXX. Kliyiában. Addig ér az utazó.

Ezek elegendők ezen érdemes munka isméretére, 's fel-tett szándékomra. A' szakasz vége Kövi Irásokkal kedveskedik, illy titulus alatt: *Appendix completens selectos Lapides literatos Pannonise Romanae*,

XXXI. K Ö N Y V.

Olvasztatott illy nevü könyvnek: *Introduction aux Observations sur la Physique, sur l'histoire naturelle, et sur les arts. Par M. l'Abbé Rozier. A Paris 1777.* Első szakaszza. Bé-vezetés a' Természeti, és mesterségi észre vételekre. Ezt a' fok szakaszra terjedő nagy árrú Könyvet MAKÓ Director's K. Tanács Ur szerzi a' Budai Tanítók számára Ur. 1781-dikében.

A' 43. Levelén.

Kortonai
papiros.

A' Kortonai papirosról, melyet Toskanának avagy Hetruriának Kortoná nevü helységénél önként készítetté a' természet a' mesterség segítségével.

Ur. 1763-dik esztendejében Augusztus havában, minekutánna a' kiáradott viz el-takarodott volna, a' föld szine bé-volt buritva bizonyos hártyával, melly igen hasonló volt a' szép barna, vagy barát színü papiroshoz. A' természet-visgáló Olaszok azt a' viz munkájának tulajdoniták, melly fok féle növénynek szálkáit történetből öszve sodrá, 's apadása után a' föld színén hagyá. De a' külömbféle növény külömbféle idejig tartó áztatást 's aszást kíván, és így egy

egy azon időben nem arra való, hogy illy szép gyenge, 's egyenlő jószágot állítson - elé.

Aprót-néző üveggel meg-tekéntvén a' papiroft, vettem észre, hogy annak mindenik szálkája bizonyos moh, 's nevezet szerént a' közönséges vizi fonál (*Conferua qualis?*) 's ahoz más növötény nem kaptsolódott.

Rozier ehhez a' tudosításhoz azt adja: hogy az *Conferua bullosa*, la queue de renard; 's hogy ez a' találmány, vagy-is a' szerént való mesterkedés nem újság. Sokan kívántak ebből-is, másból-is papiroft tsinálni; de haszontalan, töredékeny, és olzlandó az illy papiros.

131. Levél. *Rostannak a' Gazdasági Tárfaság tagjának Bernán, kérdése*; Káfé pörköletlenül
 ha jobb-é a' Káfé leve, ha a' pörkölés nélkül főzetik?

Hasznosb a' pörkölés nélkül fött Káfé leve, thé módra, mint a' pörkölt 's törött főzeléké: mert a' pörkölés kiröpitti fok vékonyát 's a' párájának jávát (*Spiritus rector*) ellenben ama' főzés meg-tartja a' könnyebb szerü, 's lúdulóbb téfzetskéjit. A' tiszta Kávé babnak egynehány szeme (1. gros.) fél negyed óraig forroltatik, két pint vizben; 's midön tzitron szine kerül (elvéttvén a' tüztöl, 's bé-borittatván jó

formán) nád mézzel hörpögettetik. Könnyü a' készítése: az ize kellemetes: a' gyomrot erősíti: az emésztetlenséget helyre hozza: a' fejet érezhető keppen könnyebbíti, 's a' meg-általkodott Kehet. A' mi több, szapora így a' Káfé: mert a' mit egyszer főztünk, azt másodszor, harmadszor-is kifőzhettyük; de nagy tüzön nem kell fokáig forralni: mert unalmasá válik az ital; 's zöldecsé.

A' pörkölt Káfé erősíti a' gyomrot; de az új mód egészségesb. A' szájának a' régi módú Káfé kellemetesb; de az okok az új módot javasollyák. Az új mód kevesebbet árt az egészségnek. A' lassu vérűek, nyálas gyomruak, hasznát veszik a' régi módnak; az új, az álamtalanságot nem szerzi.

A' Káfénak mind régi mind új készítésére fok pártos ki-támad. (Mi azt ki-nem végezzük itt mellyik kinek hasznosb.) A' Perfa és a' Török régen követi az új módot, 's ezt Szultán Szerü Káfénak hijja *Cáfé a la Sultane*.

143. lev. *Memoire sur des vers rendus par les narines. Par M. Wohlfahrt.*
Az orron eresztett férgekről.

Itt egynehány példával meg-mutatatik, hogy a' nagy fő-fájás abból támad: hogy némelly férgetske vette

ma-

magát a' főnek valamely részébe. Példa adatik-elé 67. esztendő emberről, ki addig segített (mivel? nem mondatik; hanem Celfus emlegettetik a' fő-fájásnak különös okairól) hogy az óra harmad napig vérzett, negyed napra egy férgetskét eresztett a' bal órralyukán. Hamar ofztán 18-at a' jobb orrán. El-tartám a' férgeket, 's legyekké (bizonyos nemüekké) váltak. Az öreg meg-gyógyúlt.

Több illy példák-is számláltatnak ott-elé. Méltó el-olvasni az egész tudósítást.

165. L. Az beszéltetik-el, mikép A' vállon ki-adatott tö, esett az, hogy bizonyos leányzó három töt talált a' szájából a' torkába eresztetni, 's végtére azokat a' *vállán* ada, és ereszté-ki.

181. L. Arról való tudósítás Az hús-nak frissen tartásá, adatik-elé: mikép leheffen az húst szétisztta olajba meg-tartani negyven, ötven napig, 's továbbá, a' szörnyü meleg időkör-is, üveg, föld, 's több a' féle edényben, bé-dúgva, 's jó helyre téve; úgy, hogy az hús frissen maradjon, 's azután az olajnak-is hasznát leheffen venni. Ez példákkal meg-bizonyittatik a' meszfze-hajózók egészségére.

284. L. Múd adatik - elé: mikép Virág nyomtatás leheffen a' papiroson lévő virágokat

más papirosra által nyomtatni. Vékony papiros mártásék len, vagy fa olajba, 's maradjon abban 4. vagy öt nap: azután a' tűz fűtén feketetésék-meg tellyeséggel. Tedd reá a' virágos papiroft, erőfien nyomj erre fejer papiroft, 's a' kúlts karikával fimitsd reá; mig jól meg-nem feketül. Ezt osztán két fejer papiros közé szorítsad; ('s a' hasznát továbbá észre veszed, próbálgatva, vigyázva.)

375. L. A' fok hóra való nézés árt a' szemnek: azt gyullasztja 's a' t. Orvofság adatik-elé.

527. L. Hiotzebergnek Upsali Professornak vetélkedése a' vonó erőnek okáról. Arra fakad: hasonló hasonlóhoz egyesül. Nem nagyra betsültetik.

658. l. Bertiernek Oratoriumi Papanak észre vételi a' vonó erőnek eléadott reguláji ellen.

Bank
utazása.

664. *Banck* utazása. Ur 1769-dik esztendejében, Januar. 16. napján a' *Tűz földéhez* érkezénk. Ott a' viz és a' fa bőven vagyon. Számlálhatatlan pedig azoknak a' füveknek, fáknak, 's minden féle növénynek száma, melyek még a' füvek ismérjötöl (a' Fűszérektől) nem ismértetnek. A' föld lakói közép-szerü magasságuak: minket barátságosön fogadtak.

Ota Heiti Szigetbe érkezénk. Vet-
tük észre, 's jól meg-nézőnk Venus-
nak a' nap előtt való által-költözését,
melly Ur. 1769-dikének Juniussában
esett. Az idő erre az észre-vételre
igen alkalmas volt. Három hónapot
töltünk e' Szigetben, meg-tanultuk a'
lakofok nyelvét. *Bougainville* Ur az ó
szózatot könyvében el-hagyá minde-
denütt a' *b* betűt, ki-irván a' lakofok
szózatit. El-menénk egyéb Szigetek
keresetére, velünk jött *Ota-Heiti* em-
ber-is; fel-találánk ezen Szigeteket:
*Huacine, Wieta, Otaba, Belábola, Maur-
na, Fupi*. Mindenben hasonlók az
Otaheitiékhez. Itt-is kegyesen fogad-
tatánk, mint Otaheitben (melly be-
tsület a' félékenységből eredett, úgy
tetszik.)

Oktober 30. napján új Zelándiá-
ba jutánk (annak Nap-keleti partjára
tudniillik. Ez a' helység a' szélesség-
nek 34°-tól, 47-ig terjed. Meg-kerültük
egészlen, két Szigetből áll; és így ed-
dig nem jól ismértetett. A' nép erős,
elmés. Nem engedének ki-szállást.
Meg-győzetvén jó barátinká váltak.
Különbözik a' nyelvek az Otaheiti-
től; de jó formán értetett Otaheiti
társunktól.

Új Hollán-
dia. Ur. 1770-dikben, Aprilis 1. nap-
ján el-menének új Zelandiából, 's 19.
nap múlva a' szélefség 38° alá érven,
új Hollandiának Nap-keleti partyához
érkezénk. Azt eddig hajózó nem is-
mérte. 10. Juniusban 15° lévő szé-
lefségre ütöttünk.

Új Guinéa 10° Szélefség után által uténk új
Hollandia és új Guinéa között. Meg-lá-
togattuk új Guinéát, oda szálván 3-dik
Szeptemberben. A' lakosok bizonyos
tsivével élven tüzeltek ellenünk, 's az
a' tűz hasonlító volt a' puska tüzellésé-
hez. El-hagyánk őket, 's bellebb ha-
józván, látánk már *Timort*. Bataviába
érkeztünk 9-dik Oktoberben. Egész-
ségtelen föld. A' jó reménység foka
felé vettük útunkat. - - Utazásunkban
1000. a' féle füvekre, 's növényre
találánk, mellynek egyike sem ismérte-
tik a' fűzérektől. etc.

Ezeket Bancks leveléből, melly
Angliai nyelven iratott, 's Frantziáúl
illy titulus alatt adatott-ki: *Extrait,*
que M. Bancks a fait de ses Voyages.

XXXII. K Ö N Y V.

Olvastatott eme Könyv. *Photii Myriobiblion*,
sive Bibliotheca. Latine reddidit, et Scho-
liis auxit Andreas Schottus Antverpiensis e
S. I. Budae 1778. Fótziusnak Könyv-báza.

Fótzius az ö Konstantzinápolyi Pá-
triárkasága előtt készítte ezt a'
munkát; a' mint a' Magyarázójának
Schotus Andrásnak elől-járó beszédéből
értjük; és abból a' mit a' munka vé-
gén maga mond Fótzius. *Ha a' követ-
ségből, a' mellyre készülok, viszsza nem
jövök; hanem ott hallok, 's a' t.* Fót-
zius ezen könyvét tulajdon költségé-
vel ki-adata Budán 1778-ban Méltóság-
os Báro SÁNDOR Ur. a' K. T. B.

Fótzius
ismérte-
téfe.

280. Könyvet foglal ezen munká-
ban Fótzius. Azokat summáffan ki-
teszi; de néha majd tsak a' titulussal
is meg-elegszik. Elé-adja az irás mi-
némüségét. A' leveles Könyv 478.
levél-lapra terjed. Hogy három száz
Írót öszve nem füzött maga mondja a'
478. levélen. *Producitur autem hoc O-
pus, ugymond, ad trecentos quindecim
Autores: prohibiti tamen sumus ad tre-
centos peruenire.* Ez a' munka 315.
Íróra terjed, de akadék esett, hogy
három százig nem erhettem.

Mi

Mi hasonlatossága légyen az én munkámnak Fótziusnak ezen Könyvéhez, ki-fog tetszeni a' ki-fzedett részekből.

Tódor P. 2. *Lev. 1. Codex. Lectus est.* Olvasztatott Tódor Papnak Könyve, mellyel meg-mutattya: hogy az Areopágu-gúfi Sz. Diénes neve alatt ki-adatott Könyvek valóban azon Sz. Diénesé. Elé-tészen négy ellen-vetést; de a' feleleteket ki-marasztya. Kár! és így erről az egész munkáról Tódor 15. v. 16. rendet ír; 's tovább lép.

Adorján. 2. *L. Olvasztatott Adorjánnak a' Sz. Iráshoz való bé-vezetése.* Hasznos Könyv azok számára, kik ahoz elejintén látnak. Ez arról Fótziusnak minden tudósíttáfa. Fel-találtatott, úgymond Schottus: ez a' Könyv, Auguszta Vindel. Városában, és ki-nyom-tattatott.

Nonnófus 2. *L. Nonnófus követségének Historiája.* Abból értjük, hogy Jusztiniánus Tsászar idejében Kaifzus nevű Szeretsen Fejedelemhez küldetett az a' követség.

Tódor. 3. *L. 4. K. Antiokiai Tódornak Sz. Baziliustól Eunomius ellen írt Könyveknek védelmezése.* 25. Könyvből áll. Setétes, de hathatós. Eunomiuft erőffen vizsgálja veri, 's tudatlannak mutattya.

3. L. 5. K. Szofróninsnak szint arról irt Könyve. Ez Tódornál okofabb, 's rövédebb. Szofron.

Ezek után azt teszi, hogy olvassa Niszfzeai Sz. Gergelyt, Origenes Principiumos Könyveit, Eusebiusnak Tzeszáreai Püspöknek irását. Ariánusnak mutattya lenni. Ezek után pedig rövédeden hat, hét Irónak, és a' nagy Gyüléseknek Könyvein ugrik által az 5-dik lap végéig. Máfoik.

6. L. 27. 28. K. 29. 30. 's a' többi Eusebius, Szókrates, Evágrius, Szómenus, Teódorétus historiáját igen rövédeden emlelti; szintén úgy Sz. Atanászius leveleit, Tiberiai Jusztusnak Zsidó Királyit, Julius Afrikanus historiáját, Szideta Filep 24. Könyveit. 's a' t. Egyebek.

8. L. 40-dik Filostorgius Ariánus, Arius kezdetitől fogva Teodosiusnak, és ifjú Valentiniánusnak idejéig vezeti a' Történeteket. Hazug Iró; de Nazianzumi Sz. Gergelyt nem bántya. Kéntelen-is ditséri nagy tudományát. Im 8. levél lapon 24. Irónál többet ád-elé Fótzius; 's tsak ebből-is ki-tet-szik, mi rövédeden. Filostorg.

9. L. 44. K. Tirufi Filostratusnak Tiani Apollonius életéről 8. Könyve. Olvastam Tirufi Filosztratusnak .: 8. Könyveit. Az Indusokról a' miket ir, mind Filosztra-
tus

mind ostobaságok, és hihetetlen dolgok. Azt írja: hogy ott fzelekkel és esövel teli hordók vannak: azokkal az Országot vagy meg-áztatyák a' szárazságban, vagy az esös időben megszárittyák. Illy rút kábaságokat ken a' Könyveibe, 's ezekhez hasonlókát bőven költ, és így rettenetes heába valóság az ö 8. Könyve.

Eranifztes; és egyebek.

10. *Levél.* 45. 46. 's a' t. K. *Andronitzianus*, *Teodorétus* az eretnekek ellen 27. K. Eranifstes nevü 3. Könyve. 47. *Zsidó Jófesf*, a' Zsidó háború felöl 7. Könyv. *Kájus* Romai Pap a' Kristus valóságos Iftenségeröl. *Aleksandriai Sz. Tzirihusnak* 5. Könyve *Nesztorius* ellen. 54. K. Azokról, a' mik a' *Nesztorianusok*, és *Pelágiánusok* ellen *Nap-nyugotton* véghez vitettek. Itt ditsérettel emlékezik *Aurelius-ról*, *Agostonról*, *Prosperről*, és *Leo Páparól*.

Fótzius ditsérettel emlétti a' Deák Sz. Atyákat.

Appiánus.

14. L. 57. K. Olvaftatott *Appiánus* Romai *Hiftoriája*. 24. Könyv *Romulus* idejétől fogva; noha a' régiebket-is; *Eneást*, *Faunust*-is és a' többet emlegeti. A' Romai *Történeteknek* és *háborúknak* különös Könyveket szab-ki. A' 23-dik K. a' *Dátziai*, az 24-dik az *Arabiai* háborúkat foglallya magában. Élt *Appiánus Trájánusnak*, és *Adorjának* idejében.

16. L. 58. K. *Arriánus*nak Párthiai, és Bithiniai Historiája. Ö irt leg-jobban nagy Sándorról. A' Pártufokról azt írja, hogy a' Szittyaiaktól vöttek eredeteket. 60. K. *Herodotus*nak 9. Könyve. 61. *Éschines* folyó beszédi.

Arriánus.

Szittyaiak

19. L. 62. K. Atenai *Prakszágóras* nagy Konstantinus Tsászárnak életéről.

63. K. Olvasztott *Prokópius* Rhetornak Történetes 8. Könyve. Kettejét summába szorittya. Az elsőben így ír: Perófes a' Persák Királya hadot támasztott az *Ephtalita*, és *Candidus* nevű Hunnufok ellen. Szép természetűek, és egyéb Hunnufokról különbözök, Városi módra élnek Király alatt. Éjszak felől határoffak a' Persákkal. Perófes Perfa Király ezek ellen hadakozván, les-helyre vezetett, és nagy gyalázatot vallván, az Hunnufok Királyát imádá, esküvéffel örökös békeséget ígért.

Prokópius
Rhet.

Hunnufok

23. L. 64. K. Bizantziumi *Teófanés* Historiájának 10. K. (olvasztott.) Chosroesnek Persák Királyának, és Jusztinusnak Romai Tsászárnak háborúji. Irt Jusztiniánus idejéről-is. (Jusztiniánus előtt első Jusztinus; utánna második Jusztinus uralkodott) A' többi között így ír. Tánais mellett laknak a' *Turkok*, kik régenten *Mafságeta* nevet vifeltek. A' Persáknál

Teófa nes

Turk.

Mafságeta.

Abarok, nál a' nevek *Kermichion*, (talán *Tseremiszfi*) Ezek *Jusztinus Tsászár*hoz követeket küldének: hogy az *Abarokat* (*Abaros*) bé-ne fogadná. Ő az ajándékokat örömeft el-vette. Jövének az *Abarok*-is; és kérék: hogy *Pánnóniát* szabadon lakhassák; 's hogy abban a' *Romaiak* ne tegyenek ellenzö akadékok; de holott a' *Tsászár* hitét le-kötelezé a' *Turkoknak* (*ob datam Turcis fidem, pactasque Conditiones*) meg-nem halgattatak.

23. L. *Jusztiniánus TS.* uralkodásakor *Perfiái bizonyos ember Konstantzinápolyban* forogván, meg-mutatá a' *Selyem bogaraknak* eredetét (*bombicum originem*) mellyről az előtt a' *Romaiak* semmit se tudtak. Ez a' *Perfiái ember* a' *Szerefek* (talán *Khinaiai*) Országából jöven *e serum regione profectus*, a' bogarak magvát, (talán tojasát, sőt talán gombolyagjait-is) *vermium semen* *Konstantzinápolyba* épségefen által-hozá: kikeletkor a' tojásokat szeder levelekre raká. Azok a' levelekkel tápláltatván, szárnyakra keltek, és tsudálatoson kezdenek munkálkodni. *Jusztinus TS.* tehát midön a' *Selyem-bogarak* eredetét és munkájok szövesre, varrásra való mesterségét a' *Törököknek* meg-mutatta volna, nagyon tsudáltkotak: mert akkor a' *Szeres Országi* vá-sár

Selyem-bogarak először láttatnak.

Szeres.

Törökök.

sár helyeket, és ki-kötő partokat a' Törökök birták, mellyek az előtt a' Persáké vóltanak. Holott *Ephthalánus* Király, a' kitől az egész nemzet *Ephthalita* nevet nyere, minekutánna Perozelt, és a' Persákat meg-győzte volna, az említett helyekről el-hajtottak a' Persák, 's ott az Ephthaliták uralkodtak osztán. Ezeket a' Turkufok győzték-meg; 's azon birtokból ki-kergeték.

24. L. Jusztinus *Zemárchus* nevű Tisztét a' Törökökhöz küldé követül. Azok azt nyilván-való vendégséggel, 's minden egyéb tisztelet-tevéssel meg-betsülvén, haza küldék. Kosroes-is Homeriták. tehát háborút támasztott az Homeriták ellen, kik a' Romaiaknak jó baráti vóltak. Ezek az Homeriták *Ethiopák* valóának, kik (úgymond Teófanés Fótziusnál) az előtt *Makróbius* és *Homerita* nevet viseltek. Sanaturcest az *Ethiopák* Királyát meg-fogá Chosroes, Városát, népét el-foglalá. (Tessék *Nieburbnál Sána* Városát meg-tekénteni ezen Könyv-Háznak második szakaszában.) Ott *Nieubr.* LXXV. Könyv.

Midön az *Abarok Szeremet* vinák, Az Abarok Szeremnél. idejig tartó békeiséget pénzen vett tölök Moritz TS. nekik minden eszteudöre ruhát, és nyoltzvan font aranyat igervén; de két esztendő múlva még

U

húsz

húsz fontot kértek: hogy az egész adó száz font = egy mázsa arany legyen. És így a békeség fel-bontatott. Megvették, el-rablák az Abarok Szingedont, Augusztát, Viminatziumot. 's a't.

Turk.

27. Mórítz idejében a' *Turkok* Kagánnya az Ephtháliták Fejedelmét megölé: azt az egész nemzetet maga hatalma alá veté: az Agarénus, és Kolkus nemzetből három száz ezeret vágott-le. Az Abarokat-is maga hatalma alá keritté. A' meg-futamodott Abarok a' *Taugas* és *Nukri*-béli nép közé szaladának. Beszéd indittatik osztán a' *Vár*, és *Chuni* nevü népről: annak nagy része már Jusztinián TS. idejétől fogva Európában lakik, és magokat Abaroknak hívja. A' Turkusok Országa föld-indulást, és pestist nem szenved (úgymond) Chágánus ellen, és a'

Vár.

Chun.

Slávusok ellen Mórítz idétt Priskus, és Kommentziólus vitézkedett. Chágánus közel Konstantzinápolyhoz az hofszú bátyáknál (ad muros longos) rettenté a' Vároft; a' TS. húsz ezer font arannyal váltá-fel a' békeséget. *Viginti millium pondo auri.*

slávok.

Gepidák.

Ungarok.

Itt olvasom Schottus jelölési közt: hogy a' Gepidák *Gepedes*, γεταῦν παίδες, geták fiai; és hogy azok az Ungarok, a' kik az előtt Gepidák voltak. De ezek újságok.

29. L. 66. K. Olvaftatott *Nitze-* ^{Nitzeforus}
*forus*nak Konftántzinápolyi Pátriárkának
 Historiás summája. Mauritzius TS. ha-
 lálától fogva Leo, és Irene házafságó-
 kig terjed. Az Iráfa módjában femmi
 heába valóság, femmi fetétség nintsen.
 És igy továbbá tellyes ditsérettel.
 (Mert a' Fotziusnak szokása, hogy az
 Irás módjáról szót szaporitson. Igeji-
 ből femmit fem hoz-elé.)

67. K. Olvaftatott *Szergius* Kon- ^{Szergius.}
 fefzor Historiája. Ki, úgymond Fótzi-
 us, sök kinokat szenvedett a' Sz. Ké-
 pek védelmezéséért. Koprónimustól
 fogva Mihály TS. idejének 8-dik esz-
 tendejéig vezetí befzédét. Nem ád be-
 löle valamelly töredéket elé. Világos,
 és minden kénfzerittés nélkül való az
 Irásnak módja. A' minémü tudniillik
 az Egyházi Történet - Iróhoz illik.

30. L. 68. K. Olvaftatott *Tze-* ^{Tzefaléon}
faléon nevü Musának 9. Musa nevét
 viselő 9. Könyve. Ninustól Nagy Sán-
 dorig. Pufztán befzell minden példa
 javallás nélkül. Tulajdon hazáját Ho-
 mérus ként halgatáffal nyomja-el; azt
 emlétti: hogy Szitziliai számkivetése-
 kor ír vala. A' mi tehát szükséges
 vólt, hogy hazája, és nemzete felöl
 szóllyon, azt el-halगतá; a' mi pedig
 el-vetett léleknek a' jele, számkive-
 tését elé-adja. Az-is nagy jele az hiv-

ságos, és gyermeki ditsőségtől meg-
nem vált lelkének, hogy azt hánya-
veti, hány Történet-Íróból füzte ösz-
ve Historiáját. Az első Könyv, úgy-
mond, öt száz hetven Írásból szede-
tett öszve; azoknak harmintz egy ké-
szittöjire mutat. 's a' t.

Hefikius.

69. K. *Milétusi Hefikius* Historiája
Belustól fogva Anasztálius Tsászárig.
Más Könyve Jusztinusról; 's Jusztin-

Diodorus.

niánusról. 70. K. *Diodorus Szikulus* Hi-
storiájának 40. K. A' mesés időktől
fogva Gyula Tsászárig, 30. esztendeig
irá: azért fok helyet látogatott-meg.
Argirusi volt Szitziliában.

Dió.

31. L. Olvastuk *Dio Kasztus*nak Hi-
storiás 80. Könyvit (most 25. vagyon-
meg; 's a' 45. utolsónak summája Xifili-
nusnál. (Eneásnak Olasz érkezésétől An-
toninus Elagábalus idejéig viszi Írása ren-
dit. Romai Polgár-Mesterséget viselt
Sándor Tsászárrel Makrinus Tsászártól
Pergamusnak és Smirnának fő Tisztivé-
tettetett. Azután Vezér volt Afriká-
ban. Pannoniát-is vezérlé azon idő
után. *Pannoniam hinc administravit.* Is-
mét Polgár-Mesterré lett. Bitiniában
Nitzeai vala. A' beszéde méltóságos;
nem minden ember értheti hamar, 's
könnyen. Tutzidides nyomdokin jár
az írása módja.

31. L. 72-dik K. Olvaftatott Knidusi *Ktesias*nak Perfiáról irt 23. Könyve. Az eleje Affiriáról, az 7-dik Könyvtől fogva Perfiáról beszéll. El-lene mond Herodotusnak, utóbbi lé-vén. A' mesezést hánya Herodotus-nak szemére; 's magát a' meséktől nem ójja. Gondatlan, 's parasztos az Irá-sa módja.

(A' mint Tzirus idejétől fogva számlállya a' Persák Királyit, illy lai-stromban szedé Schotus:)

1. Király Tzirus. 2. a' fia Kámbi-*Perfiat*
ses. 3. Sfindádates: másoknál Smerdes. *Királya.*
4. Dárius Histaſp. 5. Xerxes. Ennek
gyilkosa Artafernes. 6. Artaxerxes Lou-
gim. 7. 2-dik Xerxes. 8. Secindianus,
máskép Sogdianus. 9. Ocbus: máskép
Dariéus: másoknál Dárius nothus. En-
nek fiai Arſatzes, Tzirus, Artostes, Ok-
ſendás - - 10. Arſatzes, máskép Artak-
ſerkſes: máskép Mnemon. Ez alatt éle
Ktesias.

44. Olvaftatott Knidusi *Ktesias*nak *Ktesias*
Indiáról irt Könyve. (Látszik mit tud,
midön azt petyegi: hogy Indián túl
nem laknak emberek: hogy Indiában
laknak Pégméus rendü, két könyök-
nyi, 's $1\frac{1}{2}$ könyöknyi hoszszú emberek.
Hogy az Indusi hegyeken az aranyt
nehéz szedni a' 4. lábú, 's Grif nevü
madarak miatt. (A' ki a' mi Könyv-

Házunkat olvaſſa, ez illyeneken nem kaphat.

49. L. 73. K. Olvaſánk *Heliodórus-*
Helindor nak Ethiopiáról irt 10. K. Mondják,
 hogy végteré Püſpöкке lett. Költe-
 ményes (könnyen ártható) játék-írás.
 Opus dramaticum. * 36. K. *Temifztius-*
 nak 36. folyó beſzédi, Válenſ Tſ. idett.
Filopónus Azután 35. K. *Filopónus* Jánosnak Kon-
 ſtantzinápolyi Janos ellen irt K. Ká-
 romkodik igen hitvány, és erőtlen okos-
 kodáſokkal a' Sz. Háromság ellen.
 51. L. 76. K. Olvaſtuk *Flávius Jó-*
Zsidó ſefnek a' Zsidó Régiségekről 20. Köny-
Jóſef veit. 77. *Eunápius* Kronikája 14. K.
Kunſz. us. *Kláudius* Tſ. idejetől Honoriusnak, és
 Ark diusnak idejeig. Konſtántinusra
 ratúl morog. Juliánuſt magafſztallya;
 's úgy tetſzik tsak ennek ditséréſe
 kedvéert irá Történetit. A' roſzſzak
 ditsérője; a' jók gyalázója. A' Ke-
 reſztyéenség ellensége. 78. 79. 80. *Mál-*
kus, *Kándidus*, *Olimpiodorus* Hiftoriája.
 Ez Thébai pogány Egyiptusból. 81.
 Mopſueſtiai *Tódor*. 82. *Dexippus*. Nagy
 Sándor után való Történetek, Kláu-
 dius Tſáſzárig.

* Azt irja Nitzeſorus; 12. K. hogy in-
 kább el-ereſzté Püſpökségét; hogy ezen ero-
 tikon munkáját el-izakaſztaná.

61. 83. K. *Halikarnássusi Dienes* Hi-
 storiájának 20. Könyvei. Énéás idejé-
 től fogva a' Romaiaknak Pirhuffal való
 háborújokig. Irt Augusztnak idejében.
 85. *Herakliánus* Püspök a' Manikéusok
 ellen. 86. Arany-száju Sz. János le-
 velei a' számkivetésből. Innotzentius
 Papjához, és Olympiáshoz.

Haliár-
náz D.Arany Sz.
I. Inocent
P.

87. K. *Akhilles Tátzius* 8. Könyv-
 ből álló rút otsmány költeményes be-
 szédi, meséje.

63. L. 88. K. *Gelázius Tzizitzé-
 nus* Tzefzáreai Püspök Zeno után Ba-
 filiskus idejében. 3. Könyvet ír a'
 Egyházi Történetekről, 's nevezet sze-
 rént a' régi Könyvek szerént a' Nitzéai
 első nagy Gyületről.

Gelázi,
Tziz,

90. K. *Libánus* Sofista Beszédi,
 és Levelei. Setétes.

Libánus-

97. K. *Arriánus* Nagy Sándorról.
 7. K. Azonnak a' Nagy Sándor után
 történet dolgokról 10. Könyve. Egy
 régi Irónál sem alább való; sőt ennél
 alább valónak találhatók sok régi Iró.
 Irt Arriánus Indiai, és Bithiniai Törté-
 neteket is. 94. K. *Jámblikus* rút mese-
 zése Rodanes, és Sinónides felől. Ez
 Trájanuskor élén, különbözik Juliá-
 nus TS. kedvesétől, ki Pitágoras éle-
 tét ír. 95. *Sztzitopolita* Jánosnak az
 Eutikiánusok ellen 12. K.

Arriánus

Flegon.

81. L. 97. K. Olvaftatott Flegon nevü Tralliánusnak K. *Phlegontis Tralliani Olympicorum, et Chronicorum Collectio*. Rendre elé-számlállya az Olympiai nyereségeket. Unalmas. Fótzius mind el-nem olvafta. Suidas 16. Könyveit emlétti. Eusébius Krónikája a'

Nap fogy-
ra Urunk
halálakór.

14. Könyvből ezt vévé-ki. Az Olympiai szám szerént való 202-dik-két száz második esztendőnek negyedikében nagy, és olly fogyta esett a' napnak, melly elebbenyieket mind meghalladá. A' nap hat órakor olly fetetes éjszákába merült, hogy a' tsillagok is láttattak az égen; es a' föld-indulás Bithiniában Nitzéa Városának fok épületét el-dönté. Ezek egyeznek Urunk halálának történetével. Flégon Adorján TS. szabadossa vólt.

Zózimus.

83. L. 98. K. Zózimus Gróf Historiája 6. K. Ugat ez a' pogány a' Keresztyének ellen. *Aduersus pios saepius latrat*. Augusztus idejétől Diokletziánulig terjed. 100-dik K. Adorján TS. folyó Belzédi. *Declamationes*. 102. Társuli Diodórus. 103. Zsidó Filó Iráfi. 109. Aleksándriai Kelemennek Iráfi. 113. Romai Kelemennek neve alatt ki-adott Könyvek. A' Korintusiakhoz irt első levelet igen ditséri.

Romai.
Kelemen.

Irenéus.

92. L. Olvaftuk Lugdunumi Irenéusnak az eretnekek ellen öt Könyveit.
Akkor

Akkor a' Romai Pápa Viktor vólt: *quem crebris literis hortatus est Irenaeus,* Husvét.

ne ob Paschatis diffensionem ab Ecclesia aliquos abdicaret. Azt, ugymond Fótzi-

us, gyakran irt levelekkel ösztönözé Irenéus: hogy az husvét miatt lévő vizszáلكodásokért az Anyaszentegyházból némellyeket ki-ne vetne. 121.

Hipólitus (Irenéus tanítványa) az eret-

nekek ellen. 122. Sz. *Epifánius* 7. K. Epifánius

80. eretnekség ellen; az az: *Pánárium*.

A' Pánárium summája az *Ankorátus* ne-
vü Könyve. Olvasztatott a' mértékek-

ről irt Könyve-is. 125. *Jusztinus* Már- Jusztinus.
tir Iráfi.

97. L. 145. K. *Helládus Szóza-* Szótárak,
tos, avagy Szótár Könyvei. *Lexicon* avagy
Helladii. *Lexicon purae Ideae.* *Lexicon* Szózat
gravis Styli. *Lexicon Sermonis politici.* Könyvek.

Mindenik nagy nyaláb, betü rend sze-
rént. Ditsértetik. De semmi példát
sem ád azokból elé Fótzius. Hasonló

a' 149-dik K. *Pollionis Lexicon.* Ha-

sonló a' 150. K. *Juliani Philostrati et*

Diodari Lexicon e decem Oratoribus. Tiz

ékeffen szóllónak szavaikat rendre be-

tü szerént elé-adja. Nagy Könyv,

melly az Aténabélieknél bé-vett szókat

mind elé-rakja, 's meg-fejti. Hasonló

a' 151. K. *Timaei Lexicon vocum plan-*

tonicarum. Hasonló a' 152. 153. 154.

155. 156. 157. K. és a' 158. 159. *Isó-*

krates folyó Beszédi, és Levelei. 160. *Khoritzius* és *Gazéus* (Eius Declamationes: huius Homericorum versuum Metaphrases.) Jusztiniánus idétt.

103. L. 161. K. Olvastattak *Sópaternek* válogatva tett gyüleményei 12. K. *Eclogae variae doctrinae.*

Vindánus 163. *Vindánus* a' szántó-vető tudományról. 12. K. Sok hihetetlen dolog vagyon benne. Semmit se tézzen elé belőle Fótzius.

Galénus. 106. 164. K. Olvastuk *Galénusnak* Orvos Könyvet. *De sectis Medicorum* (Az rendes Fótziusban, hogy mindenütt a' beszéd és irás módján motoz)

165. *Himérius* folyó beszédi. 166. *Antonius Diogenes*nek 24. K. Azokról a' mik *Tbule* Szigetéről hihetetlenek.

Thule. 110. 167. K. Olvastuk *Stobéus* *Jánosnak* életre vezérlő válogatott közmondásit, (Cesslogas, apophtegmata)

Stobéus. Temérdek sok tudománybéli dolgot ádelé fok féle Iróból. 168. Szeleutziái Sz. *Básilius* 15. folyó beszédi. 169.

Sz. *Tzirill.* Nefztor ellen. 175. *Pánfila* *Aszfzonymnak* külömbféle Történetekről 8. Könyve. Egyiptusi volt Né-

Theopompus. ro idétt. 176. *Theopompus* Historiájának 53. Könyve. Khiusban, Nagy Sándor idejében, virágzott. 178. *Dioskórides* Orvos K. *De materia medica.* Ga-

Dioskórides. lénus előtt.

161. L. Meg-felejtkezvén magá-
ról Fótzius egy azon Könyvet kétszer
emlétt.

Egynehány Könyvnek summáját
hofszan-is adja-elé Fótzius. Nékünk
elegendő, hogy meg-mutattuk, kinek
minémü gyüleményéhez hafouló ezen
Könyvünk. A' 239-dik Könyvet így
emlétti.

Olvaftatott Proklusnak válogatott
ditséretü töredéki a' költeményes me-
sterségről. Procli *Chrestomathia*, seu
laudabilia de re poetica. * Holott én-is
irtam illy nevü Könyvet, 's már a' Ki-
rályi Iskolák számára négyszer nyom-
tattatott-bé, méltó emlegetni. ** Négy
része

Chresto-
mathia.

* *Scholion* ex Andrea Scotto *χρησματομαθίας
ἐκλογαί* *Electa*, verti ∴ *Et laudabilia potius
reddidi, quam epitomen vel vtilem doctrinam;*
ne erres. *χρησά* enim et *χρήσιμα* erant in Scri-
ptoribus loca non oscitanter legenda, quod v-
tilia essent: quae et X figura decussatim scri-
pta notabantur. Latini *laudabilia* vocabant,
et bis singulis LL, hoc est: *locus laudabilis*,
vt Val. Probus ait, designabant; contra, quae
culpanda, damnandaue videbantur, Graeci
litera feriali θ, et vtrique obelo fodiebant;
quod et *οβελίσκειν* erat.

** *Opus nostrum, quod indicamus, in-
scribitur: Chrestomathia ex optimis Linguae
Latinae Autoribus concinnata, in vsum Gym-
nasiorum et Schol. Grammaticarum per Reg.
Hung. Editio quarta, nouis accessionibus lo-
cupletata. Budae Typis Reg. Vniu. 1782.*

része vagyon a' Könyvnek ; jobbára regulákból áll, nem úgy mint az enyim példákból. A' költeményesség, úgy mond, két féle. Az egyik beszéllő, a' másik követő. A' beszéllőnek a' neme az *Epos*, *Elegia*, *Jámbus*, *Melos*. A' követőnek a' neme *Tragédia*, *Sátira*, *Komédia*. A' *Melos*hoz tartozandó az *Himnus*, *Prosódion*, *Peán* 's a' t.

395. L. *Agatárchides* a' veres tengerről. 's t. a' f.

418. L. Olvastam az *bét aluvó Mártir* történetit.

253-dik K. Azok Détzius TS. idejében Efesus mellett lévő barlangba futamodtak. A' barlang szája, az üldözöktől bé-tapasztatott. 372. esztendő múlva Márusnak Efesusi Püspöknek, és Teodósius Tsászárnak idejében visszátértek az életre. Hozzájok járulá a' TS. a' Püspök, és a' nép ; 's magokat imádságokba ajánlák. A' Tsászárnak, és egyebeknek láttam ismét Istenben nyugodtak azon barlangban. 's a' t. ottan. Így ír Fótzius

472. 280. K. *Eulogiusnak* Alekszandriai Erseknek a' Novatziánusok ellen irt munkája, és ez Fótziusnál az utolsó Könyv.

XXXIII. K Ö N Y V.

Benkő József Urnak Fűszéres bővebb neve-
zeti.

Tudositás.

Benkő
József,

Közép-Ajtáji Benkő József Ur, ki-
nek Erdélyről, és a' Milkói Pü-
spökségről irt könyvei érdemek sze-
rént nevezetessék ('s kinek Erdélyi
Floráját alig várjuk) kérésfemre fűszé-
res egy munkát készített; mellynek jó
darabját a' *Phytologicon* nevü könyvem-
ben ki-is adám, az Iskola-béli könyv-
nek rendi szerént; rövideden: hogy
édesítsem az ifjakat, 's ne terhellyem.
Vagyon-is nagy haszna.

Ö azt így nevezé: *Nomenclatura
Botanica.* Fűszéres nevezetek. Lin-
neus rendi szerént. Esméretlen Sze-
mélyemnek ajánlván az emlétett köny-
vet, nagyon magasztallya mind ki adott
munkáimat, mind igyekezetemet. Ar-
ra nézve-is el-hagyván ajánló levelét,
csak azt emléttem mind abból, mind
hosszám, botsátott bölts leveliből i.
hogy a' Német, és Frantzia szókat vá-
logatott rendü jó könyvekből szede;
főképpen emezeket illy titulust viselő-
ből: *Histoire Naturelle des végétaux.*
Paris

Páris 1772. A' Magyar Szókban hasznát vette Lippainak, Csapónak, Páriz Papainak, de főképpen tulajdon utazáfinak. *Adiui ad vsum plebis quo haec plantas sibi notiores adpellare consuevit.*
 2. Arra kéri a' betü-rakókat: hogy a' jelet, ezt tudniillik (—) el-ne hadják. *Hungarica nomina, quae aut in vfu amplius non sunt, aut male a Cl. Csapó Med. Doctore, veteribusque nostris Herbaristis adposita sunt, parenthesis nota conclusi; quam Typotheta diligenter obseruabit, non cum punctis (:—:), sed solum sic (—) Ex lit. Közép-Ajtae. An. 1780. 12. Octob.*

NOMENCLATURA

BOTANICA.

CL. D. IOSEPHI BENKÖ.

CLASSIS I.

MONANDRIA.

CANNA indica. *Hungaris*: Ró'sa-nád; Indiai-nád. *Germanis*: Indianisches Blumenrohr; Fructil. *Gallis*: Roseau d' Inde; Balifier; Canne d' Inde.

AMOMUM: Zingiber. *Hung.* Gyömbér. *Germ.* Imber; Ingwer. *Gal.* Gingembre.

AMOMUM: Cardamomum. *Hung.* Apró Paraditsom-mag. *Germ.* Gemeiner Cardamom; kleine Cardamömlein. *Gal.* Cardamom.

AMOMUM: Grana Paradisi. *Hung.* Öreg Paraditsom-mag. *Germ.* Paradis-Körner; grosse Cardamömlein. *Gal.* Grand Cardamom.

COSTUS arabicus; (*Costus dulcis*, item *Cinnamomum album* *Officinarum* pharmaceuticalarum) *Hung.* Fejér-fa-héj; édes Kostus. *Germ.* Arabische Kostwurz; Kostenwurz; weisser Zimmet. *Gal.* Costus.

MARANTA: Galanga. *Hung.* Galánga gyökér. *Germ.* Galgant. *Gal.* Galanga.

CURCUMA longa. *Hung.* Sárga Gyömbér; Festő Gyömbér. *Germ.* Gelbwurzel; Gelbsuchtwurzel Curcumey. *Gal.* Souchet des Indes; Saffran des Indes. **KÆMP-**

- KÆMPFERIA** (*Zedoaria*) rotunda. *Hung.* Czitvor. *Germ.* Zittwer. *Gal.* Zedoaire ronde.
- HIPPURIS** vulgaris. *Hung.* Vizi Lófark. *Germ.* Schafthalm; Thannwedel. *Gal.* Queuë de Cheual femelle.
- CALLITRICHE** verna. *Hung.* Motsári Lentsefü. *Germ.* Frühlings Wasserstern. *Gal.* Herbe etoile de marais.
- BLITUM** capitatum. *Hung.* Eperj-paréj. (Ízetlen parej; Ester paréj) *Germ.* Köpfige Beermelde; Erdbeerspinat; Erdbeermeyer. *Gal.* Porce rouge.
- BLITUM** virgatum. *Hung.* Tatár Eperj. *Germ.* Ruthenförmige Beermelde. *Gal.* Blete d'Espagne.

CLASSIS II.

DIANDRIA.

- IASMINUM** officinale. *Hung.* Jázmin. *Germ.* Jasmin. *Gal.* Jasmin.
- LIGUSTRUM** vulgare. *Hung.* Fagyal-fa. (Mádár-húr) *Germ.* Rheinweiden; Wundholz; Beinholz; Klingertenholz. *Gal.* Troesne; Frefillon.
- OLEA** EUROPAEA. *Hung.* Olaj-fa. *Germ.* Oelbaum. *Gal.* Olivier.
- SYRINGA** vulgaris. *Hung.* Borostyán-fa; Boroszlán. *Germ.* Gemeiner Flieder, Zyrinken; Lilas. *Gal.* Lila.

SYRINGA persica. *Hung.* Török Borostyánfa. *Germ.* Persischer Flieder. *Gal.* Syringue de Perse.

CIRCÆA lutetiana. *Hung.* Vará'sló-fü. *Germ.* Hexenkraut, gros Hexenkraut; parisisches Hexenkraut. *Gal.* Herbe de Saint Etienne; Herbe des Magiciennes, Circée.

VERONICA spicata. *Hung.* Kék Mátska-fark. *Germ.* ährenförmiger Ehrenpreis. *Gal.* Queuë de Chat.

VERONICA officinalis. *Hung.* Véronika; Ditsöséges-fü. (Erdei 'Sálya; Sarló-fü) *Germ.* Ehrenpreis; gebräuchlicher Ehrenpreis. *Gal.* Veronique.

VERONICA: Beccabunga. *Hung.* Derétze; Vizi Pólé, Vizi Saláta; Téli Saláta. *Germ.* Bachbungen. *Gal.* Beccabongue; Cresson aquatique.

VERONICA: Teucrium. *Hung.* Nagyobb Cser levelü fü; Nagy Sarlós fü, (Bibinella). *Germ.* Wiesenehrenpreis; grosser Erdbathengel; grosser Gamander; falscher Gunderman. *Gal.* Grande Germandrée.

VERONICA: Chamaedrys. *Hung.* Fattyu Véronika. *Germ.* Gamanderartigen Ehrenpreis. *Gal.* Germandrée fausse.

GRATIOLA officinalis. *Hung.* Isten kegyelme-fü; Csikorgó-fü; In-nyújtó-fü. *Germ.* Gewöhnliches Gnadenkraut, Gottesgnadenkraut; Wild-Aurin; Niesekraut; Erdgalle. *Gal.* Gratiolle; Herbe à pauvre homme.

- VERBENA officinalis.** *Hung.* Szapora-fü; Galambotz-fü; Galamb-fü. (Hím Szapora-fü; Szent-fü; Kakas-tzimer; Keferü-fü) *Germ.* Eisenkraut, Taubenkraut. *Gal.* Verveine.
- LYCOPUS europæus.** *Hung.* Vizi Pefzertze. *Germ.* Wolfsfuß; Wasserandorn. *Gal.* Marrube aquatique; Lycopé.
- ROSMARINUS officinalis.** *Hung.* Ro'smarin. *Germ.* Rosmarin. *Gal.* Romarin.
- SALVIA officinalis.** *Hung.* 'Sályá; Kerti 'Sályá. *Germ.* Salbey; Salvey; gewöhnliche Salbey. *Gal.* Sauge.
- SALVIA fylvestris.** *Hung.* Mezei Skárlát-'Sályá; Szent Ilona füve; Kakas-taréj-fü. (Mezei zöld színü 'Sályá; Vad zöld 'Sályá) *Germ.* Wilde Scharlach. *Gal.* Orvale sauvage.
- SALVIA pratensis.** *Hung.* Vad 'Sályá. *Germ.* Wiesen Salbey. *Gal.* Sauge des prés.
- SALVIA verticillata.** *Hung.* Ló 'Sályá. *Germ.* Quirlförmiges Scharlachkraut. *Gal.* Orvale des prés.
- SALVIA: Sclarea.** *Hung.* Skárlát (Iskárlát) fü; Skárlát-'Sályá; Sebes 'Sályá (Szent János füve) *Germ.* Scharley; Scharlachkraut; Römische Salbey. *Gal.* Orvale; Toute bonne.
- ANTHOXANTHUM odoratum.** *Hung.* Borju páfit (páfit) *Germ.* Ruchgras, Flavie. *Gal.* Anthoxanthe.
- PIPER nigrum. (rotundum)** *Hung.* Bors; közönséges fekete Bors. *Germ.* Pfeffer; Schwar-

Schwarzer Pfeffer. *Gal.* Poivre; Poivre noir.

PIPER longum. *Hung.* Hofszzuka Bors. *Germ.*

Langer Pfeffer. *Gal.* Poivre long.

CLASSIS III.

TRIANDRIA.

VALERIANA officinalis. *Hung.* Matska-gyökér; Therjék-fü; Báldián-fü; Mezei Nárdus. (Szent Magdólna füve; Forduló-fü) *Germ.* Baldrian; gewöhnlicher Baldrian; Katzenwurzel; Augenwurzel; Theriackskraut. *Gal.* Valeriane.

VALERIANA Phu. *Hung.* Nárdus fü. *Germ.* Groffer Baldrian. *Gal.* Valerienne des Jardins.

VALERIANA celtica (*Nardus celtica altera*;) *Spica celtica Officinarum*). *Hung.* Bétsi-fü; Római Nárdus; Szent Mária Magdólna füve. *Germ.* Celtischer Nard; welsche Spic; Magdalenenkraut. *Gal.* Nard celtique; Nard Gaulois. Cl. CSAPO tribus sub numeris, videlicet, 27, 265. et 356. hanc descripsit.

VALERIANA: *Locusta olitoria*. *Hung.* Téli Czikória; Galamb-begy; Bárány-nyelvü Saláta; Kikeleti Saláta; Apró mezei Saláta. *Germ.* Lämmerlattich; Lämmerfalat; Feldlattich; Ackersalat; Rapünzchen; Feldkrap; Sonnenwürbel; Nüsleinsalat; Cicho-

- rie; Rebkresse. *Gal.* Blanchette; Doucette; Mache; Poule grasse; Salade de chanoine; Salade champestre.
- TAMARINDUS** indica. *Hung.* Tamarind; Savanyó Pálma. *Germ.* Tamarinden. *Gal.* Tamarin.
- CROCUS** sativus. *Hung.* Sáfrány; Bétsi Sáfrány. *Germ.* Safran. *Gal.* Safran.
- GLADIOLUS** communis. *Hung.* Madár Liliom; Mezei Dárdáska. (Apró Liliom) *Germ.* Kleinschwertel; Ackerschwertel; Kornflag. *Gal.* Glayeul; Glais.
- IRIS** florentina. *Hung.* Olasz Liliom; Viola-gyökér. *Germ.* Florentinische Veilwurz, Veilwurz, weisse florentinische Iris. *Gal.* Iris de Florence.
- IRIS** germanica. *Hung.* A'kék Liliom. *Germ.* Beilwurz; Veilwurz; blauer Schwertel; blaue Lilgen; Schwerdlilie; Lilienwurzel. *Gal.* Flambe; Glayeul.
- IRIS** variegata. *Hung.* Tarka Liliom. *Germ.* Bunte Schwerdlilie. *Gal.* Glayeul bigarré.
- IRIS** pumila. *Hung.* Leányka Liliom; Apró Liliom. *Germ.* Niedrige Schwerdlilie. *Gal.* Petite Flambe.
- IRIS**: Pseudacorus. *Hung.* Sárga Liliom; Vizi Liliom. *Germ.* Gelbe Schwertel; Wasserf Schwerdlilie; gelbe Wasserlilgen; Wasserf schwertel.
- IRIS** foetidissima. *Hung.* Büdös Liliom; Czimáz-fü; Palatzk féreg-fü. *Germ.* Stinkende

de Schwerdlilie; stinkende Veilwurz;
Wandlauskraut. *Gal.* Espatule; Glayeul
puant.

CYPERUS longus. *Hung.* Olasz Káka. *Germ.*
Lange Cyperwurz. *Gal.* Souchet long.

CYPERUS rotundus. *Hung.* Siriai Káka gyö-
kér. *Germ.* Runde Cyperwurz. *Gal.*
Souchet rond.

SCIRPUS palustris. *Hung.* Árva Káka. *Germ.*
Sumpf-semsen; Binsengras. *Gal.* Scerpe
de marais.

ERIOPHORUM polystachyon. *Hung.* Gyapjas
Sás; Gyapju-fü. *Germ.* Wolgras; Flachs-
gras; Quispelbinse, Seidenbinse; Feder-
binse; Flockenbinse; Wiesenflachs; Wie-
senwolle; Morfeide; Judenfeder. *Gal.*
Herbe de Cotton.

SACCHARUM officinarum. *Hung.* Mézes-Nád;
Nád - méz. *Germ.* Zucker - Rohr. *Gal.*
Canne a' sucre; Roseau sucré; Cannamelle.

PHALARIS canariensis. *Hung.* Kánári mag;
Kánári köles. *Germ.* Canarienfutter; Canarifat. *Gal.* Graine à Canarie; Semence de Canaris.

PANICUM italicum. *Hung.* Róka farku köles;
Olasz köles. *Germ.* Bitzweitze.
Gal. Panis d' Italie.

PANICUM germanicum. *Hung.* Bor - köles.
Germ. Fench. *Gal.* Panis d' Alemagne.

PANICUM miliaceum. (Miliun) *Hung.* Köles.
Germ. Hirs. *Gal.* Millet.

- PHLEUM pratense.** *Hung.* Ló-perje; Matskafarku perje. *Germ.* Kolbengras; Wiesenlischgras, Wiesenfönnich. *Gal.* Phleon de pré.
- AGROSTIS capillaris.** *Hung.* Ször-fü. *Germ.* Haarförmiges Strausgras. *Gal.* Herbage de Cheveux.
- BRIZA media.** *Hung.* Nyúl-perje. *Germ.* Mittleres Zittergras; Flittergras; Hasenbrod. *Gal.* Herbe tremblante.
- FESTUCA ovina.** *Hung.* Jüh-perje. *Germ.* Schaaffschwingel; Schaafgras; kleiner Boksbart. *Gal.* Fétu de brebis.
- FESTUCA fluitans.** *Hung.* Manna-fü; Manna-káfa; Harmat-káfa; Boszorkány-káfa; Manna-káfa. *Germ.* Manna; Schwaden; Mannagrass; Mannaschwingel; Entengras. *Gal.* Gramen de manne.
- BROMUS secalinus.** *Hung.* Rosnok. *Germ.* Roggentresp; Tresp; Twalch. *Gal.* Brome de Segle.
- STIPA pennata.** *Hung.* Tollu-fü; Fejér árva leány haj. *Germ.* Weiffes Wenushaar. *Gal.* Gazon Chevelu.
- AVENA fativa.** *Hung.* Zab. *Germ.* Hafer; Haber; gemeiner Haber. *Gal.* Aveine; Avoine.
- AVENA fatua.** *Hung.* Vad-zab; Üre-zab; Héla; Szörös fekete Zab. *Germ.* Vildhafer; Windhafer; Bruckhafer; Barthafer; Flughäfer; Gauchhafer; Taubhafer; Mäusehafer; rauher Hafer; schwarzer Hafer; Riffen;

- fen; Rispen; Gerstenwalch. *Gal.* Avoine sauvage; Coquiöle.
- ARUNDO phragmitis.** *Hung.* Borda-Nád; Fedö-Nád. *Germ.* Gemeines Rohr; Schilf. *Gal.* Canne; Roseau vulgaire.
- ARUNDO arenaria.** *Hung.* Homok Nád. *Germ.* Sandrohr; Sandhalm. *Gal.* Roseau de Sable.
- LOLIUM perenne.** *Hung.* Kutya-zab. *Germ.* Winterlolch; Lulch; Dort; Raigras. *Gal.* Yvraye sauvage.
- LOLIUM temulentum.** *Hung.* Üszögös Konkoly. (Üszög). *Germ.* Lulch; Dorten. *Gal.* Zizanie; Yvraye; Luille.
- SECALE cereale.** *Hung.* Ro's. *Germ.* Roggen; Rocke; Korn. *Gal.* Segle. (**SECALE hybernum.** *Hung.* Ösz-Ro's. *Germ.* Winter-Roggen. **SECALE vernalis.** *Hung.* Tavasz Ro's. *Germ.* Sommer-Roggen. **SECALE hybernum fertile.** *Germ.* Stauden-Roggen).
- HORDEUM hexastichon.** *Hung.* Ösz-Árpa. *Germ.* Wintergerste; Viereckige Gerste. *Gal.* Orge d' Hiver.
- HORDEUM distichon.** *Hung.* Árpa. *Germ.* Gerste. *Gal.* Orge.
- HORDEUM zeocriton (vulgo Zeopyrum).** *Hung.* Nemet Árpa; Meztelen Árpa. *Germ.* Bartgerste; Reisgerste; nackte Gerste; deutscher Reis. *Gal.* Orge nud.
- HORDEUM murinum.** *Hung.* Egér-Árpa; Béka-Árpa. *Germ.* Mäusegerste; Taubegerste;

Löthe; Löthengras; Katzenkorn. *Gal.*
Orge de rat.

TRITICUM aestivum. *Hung.* Tavasf - Búza.

Germ. Sommerweizen. *Gal.* Froment
de printemps. (**TRITICUM aestivum spica**

mutica. *Hung.* Tavasf-tar-búza. *Germ.*

Gemeiner Sommerweizen ohne Grannen.

TRITICUM aestivum calicibus aristatis.

Hung. Tavasf-kalászos-búza. *Germ.* Ge-

meiner Sommerweizen mit Grannen.)

TRITICUM hibernum. *Hung.* Ösz-búza. *Germ.*

Winterweizen. *Gal.* Froment d' hiver;

Bléd d' hiver. (**TRITICUM hibernum spica**

mutica. *Hung.* Ösz-tar-búza; Ösz-kalá-

szotlan-búza. *Germ.* Gemeiner Winter-

weizen ohne Grannen. **TRITICUM hi-**

bernum aristis munitum. *Hung.* Ösz-ka-

lászos-búza. *Germ.* Gemeiner Winterwei-

zen mit Grannen).

TRITICUM: Spelta. *Hung.* Tönköly; Ten-

kely, Piros Alakor. *Germ.* Großer Spelt;

Spelz; Dinkel. *Gal.* Epeautre; Froment

locar; Froment rouge.

TRITICUM monococcum. *Hung.* Fejér Ala-

kor. *Germ.* Kleiner Spelt; St. Peters-

korn. *Gal.* Blé locular.

TRITICUM repens (*Gramen caninum*) *Hung.*

Perje; Pörje; Perje-fü; Búza-levelü-fü;

Kutya-perje; Eb-gyógyító páfint. *Germ.*

Graswurzel; Hundsgas; Quecken; Que-

ckengras; Schlietgras. *Gal.* Chilendent.

CLASSIS IV.

TETRANDRIA.

DIPSACUS fullonum. *Hung.* Bogánts-(Bogáts-) kóró; Takáts-vakaró. (Vénus aszszony feredője; Szomjúhozó-lapu; Tövisfés-lapu; Pásztor-veszfzeje; Csapó etzet). *Germ.* Weberkarte; Weberdistel; Kartendistel; Spindeldistel, Walkerdistel, Bubenstrel; Frauenbad. *Gal.* Chardon à bonnetier; Chardon de foulon, Chardon à Carder.

SCABIOSA succisa. *Hung.* Sikkattyu-fü; Ördög-harapta. (marta) fü, El-harapott gyökerü fü. (Ki-vágott gyökerü-fü; Tekély fü) *Germ.* Teufels-abbis; Abbiskraut. *Gal.* Mors du diable; Remors.

SCABIOSA arvensis. *Hung.* Rüh-fü; Var-fü; Kelés-fü; Sennyedék-fü; Fekély-fü; Kosz-fü. (Seprü-fü.) *Germ.* Grindkraut; Apostemenkraut; Scabiosenkraut. *Gal.* Scabieuse.

SCABIOSA atropurpurea. *Hung.* Gyász-virág; Kis-aszszony reszkető töje. *Germ.* Bluthrothes Apostemenkraut. *Gal.* Scabieuse pourpre brune.

ASPERULA odorata. *Hung.* Tsillag-fzív-fü, Tsillagos máj-fü (Ragadó-fü; Erdei mester) *Germ.* Waldmeister; Sternleberkraut; Herzfreud, Meserich. *Gal.* Asperule; Muguet hepaticque; Muguet odorant à fleurs blanches.

- ASPERULA arvensis.** *Hung.* Béka-ragadály. *Germ.* Ackerwaldmeister; kleines blaues Sternkraut. *Gal.* Muguet à fleurs bleues.
- GALIAM verum.** *Hung.* Szent János (Iván) Virága; Szent Antal virága. (Téj-sugorító-fü; Kása-fü). *Germ.* Wahres Labkraut; Megerkraut; Meyerkraut; Waldstroh; Bettstroh; Unserfrauenbettstroh; gelbes Frauenbettstroh. *Gal.* Caille lait.
- GALIAM: Aparine.** *Hung.* Ragadó-fü; Ragadály; Ragadvány. *Germ.* Klebkraut; Nabelsaamen; Betlersläufe. *Gal.* Gratteron; Reble.
- RUBIA tinctorum.** *Hung.* Pusér; Buzér-fü; Pirosí-tó-fü. (Veres-fü; Veres feltö gyökér). *Germ.* Färberröthe; Färberkrap. *Gal.* Garance.
- PLANTAGO major.** *Hung.* Úti-fü; széles levelű Úti-fü; közönséges Úti-fü. (Barány nyelv). *Germ.* Wegerich; breiter Wegerich; Wegbreit. *Gal.* Plantain.
- PLANTAGO media.** *Hung.* Szörös Úti-fü. *Germ.* Mitlerer Wegerich; weisser Wegbreit. *Gal.* Plantain de milieu.
- PLANTAGO lanceolata.** *Hung.* Hegyes Úti-fü; Hofszű Úti-fü, Keskeny levelű Úti-fü. *Germ.* Spitziger Wegerich; schmaler (schmalblättricht) Wegerich; Langblättriger Wegerich; Hunderibbe. *Gal.* Plantain long; Plantain à feuille étroite.
- PLANTAGO maritima.** *Hung.* Hagyma levelű Úti-fü; Tengeri Úti-fü. *Germ.* Meer-Wegerich. *Gal.* Plantain de la mer.

PLANTAGO: Coronopus. *Hung.* Várjú-láb-fü; Holló-láb (Véres-fü; Kigyó-harapta-fü; Ezzetes-fü; Tsillag-fü). *Germ.* Krähenfusz; Rappenfusz. *Gal.* Pied de corneille; Corne de Cerf.

PLANTAGO lusitanica. *Hung.* Tsipkés Úti-fü; Kigyó nyelvü-fü. *Germ.* Gespitzter Wegerich. *Gal.* Plantain de Portugal.

PLANTAGO: Pysillum. *Hung.* Balha-fü, Balha-mag. (Balha magú-fü). *Germ.* Flöhfaamen; Psilienkraut. *Gal.* Herbe aux puces.

SANGUISORBA officinalis. *Hung.* Vér-fü. (Csába-ire). *Germ.* Sperberkraut; Blutkraut; Wiesenpimpernelle; gewöhnliche Wiesenkopf; Blutverzehrende Bibernell. *Gal.* Sanguisorbe; Pimpernelle.

CORNUS mas (mascula). *Hung.* Som-fa. *Germ.* Kornelle, Cornelkirschenbaum; Hornkirschenbaum; Harlsken; Dierleinbaum; Dürkitzen; Kurbeeren; welsche Kirschen. *Gal.* Cornouiller.

CORNUS sanguinea (femina). *Hung.* Gyürü-fa. *Germ.* Hartriegel; Hartreder; Härtern; Hundsbeere; weibliche Hundsbeere; Hundsbeerstrauch; Teufelsmatten; wilde Dürkitzen, Schiefsbeerholz. *Gal.* Sanguin.

TRAPA natans. *Hung.* Súlyom; Vizi-dió; Vizi-gefztenye. (Számár-tövis) *Germ.* Wassernuss; Wassercastanie; Stachelnuss; Seenus; Spitznuss. *Gal.* Saligot; Chatagne d'eau; Cha-

Chatagne de riviere; Truffe d'eau, Chafetrappe; Macre.

DORSTENIA: Contrajerva. *Hung.* Jerva. *Germ.* Giftwurz. *Gal.* Contrayerva.

ELAEAGNUS angustifolia. *Hung.* Tüz Olaj-fa; Ezüst-füz. *Germ.* Wilder Oelbaum; Böhmischer Oelbaum; unächter Oelbaum; falscher Oelbaum; Paradiesbaum. *Gal.* Olivier batard.

ALCHEMILLA vulgaris. *Hung.* Orofzlány-talp-fü. (Bódog-Afzszony palástya). *Germ.* Gemeiner Sinau; Löwenfus; Löwentapp; Frauenmantel; unserer lieben Frauenmantel; Gänfelgrün; Aschnitz; Grozfanickel; Sternkraut. *Gal.* Pied de Lion.

CUSCUTA europaea. *Hung.* Aranyka; Fetskefonal; Bódog Afzszonyhaja; Görény-fü. Köfzvény-fü. (Haj nevelö-fü). *Germ.* Flachsfeide; Seidenkraut; Filzkrut; Teufelszwirn; Range. *Gal.* Cuscute; Augurie de lin; Goutte de lin. β . **EPITHYMUM**. *Hung.* Arany fonal-fü. *Germ.* Thymseiden. *Gal.* Epithym; Barbe de Moine; Teigne de Thym.

POTAMOGETON natans. *Hung.* Úszány-fü; Béka-szöllö. (Sártsa-fü) *Germ.* Saamkraut; Fluskraut; Seefalden. *Gal.* Epi d'eau.

CLASSIS V.

PENTANDRIA.

HELIOTROPIUM europaeum. *Hung.* Nap-füve; Napra néző-fü; Nap után forduló fü. *Germ.* Sonnenwende; Krebsblume; Warzenkraut. *Gal.* Grande Heliotrope; Herbe aux verrues; Tournesol.

MYOSOTIS scorpioides. *Hung.* Béka-szem-fü. *Germ.* Vergis mein nicht; Mausöhrchen. *Gal.* Oreille de souris.

MYOSOTIS: Lappula. *Hung.* Béka-bojtorján. *Germ.* Kleine Hundszunge. *Gal.* Petite langue de Chien.

LITHOSPERMUM officinale. *Hung.* Madárköles; Gyöngy-köles; Nap-káfa; Tengeri köles; Kömagu-fü. *Germ.* Gewöhnlicher Steinsaamen; Steinhirse; Meerhirse; Perlenhirse. *Gal.* Gremil; Herbe aux perles.

ANCHUSA officinalis. *Hung.* Ökör nyelv-fü; Mezei Ökör-nyelv; Mezei Atratzél. *Germ.* Ochsenzunge; große Ochsenzunge. *Gal.* Buglosse commune; Bouglose.

ANCHUSA tinctoria. *Hung.* Piros Ökör-nyelv; Pirittó-fü. (Vad Ökör-nyelv). *Germ.* Rother Ochsenzunge; Färber Ochsenzunge; roth Färberkraut. *Gal.* Orcanette.

CYNOGLOSSUM officinale. *Hung.* Eb-nyelv; Atratzél. *Germ.* Hundszunge; gemeine Hundszunge. *Gal.* Langue de Chien.

PUL-

PULMONARIA officinalis. *Hung.* Tüdö-fü; Galna-fü; (teppegetett Tüdö-fü). *Germ.* Lungenkraut; fleckigt Lungenkraut. *Gal.* Pulmonaire; Herbe aux poumons.

SYMPHYTUM officinale. *Hung.* Fekete Nadály; Nagy Nadály. (Öszve plántáló-fü; Öszve forrasztó-fü; Sarkas-fü) *Germ.* Gemeines Beinwel; Walwurz; Schmerwurz; Schwarzwurz. *Gal.* Grande Confoude; Confiré; Oreille d' Ane.

CERINTHE minor. *Hung.* Párdutz-fü, Szep-lö-lapu; (Viasz-fü) *Germ.* Klein Cerinthenkraut; kleine Wachsblume; Fleckenkraut. *Gal.* Melinet.

ONOSMA echioides. (*Anchusa lutea* Off.). *Hung.* Sárga Atratzél. *Germ.* Färber Ochsenzunge; gelbe Ochsenzunge. *Gal.* Orcauette jaune.

BORAGO officinalis. *Hung.* Borrágó; Kerti Ökör-nyelv; Kerti Atratzél; Ugorka-szagu-fü, Bárány nyelv-fü. *Germ.* Gewöhnlicher Boretsch; Burretsch; Borragen; Herzblümlein. *Gal.* Bourrache.

ECHIUM vulgare. *Hung.* Töviskés Atratzél; Vad-Atratzél; Pirofitó-gyökér (Kis Ökör-nyelv). *Germ.* Gemeiner Otternkopf; gemeiner Natternkopf; wilde Ochsenzunge; falscher Waid. *Gal.* Viperine; Buglossé; Sauvage.

ANDROSACE maxima. *Hung.* Gomba-fü. *Germ.* Größter Mannschild; Mannsharnisch; Nahelkraut. *Gal.* Androface.

- PRIMULA veris.** *Hung.* Kása-virág; Szent György virága; Sárga Kükörits; (Kankalék; Kankalin; Tavafzi-fü; Tavafzi Virág; Szent Péter kúltsa; Kesztyü-virág) *Germ.* Schlüsselblume; Frühlings Schlüsselblume; Himmelschlüssel; wilde Bathengen; Sanct Peterschlüssel; Gichtkraut. *Gal.* Prime vere; Coucou; Primerole.
- PRIMULA: Auricula.** *Hung.* Orikel; Fül-virág; Medve-fül. *Germ.* Aurikel; Bärsänckel. *Gal.* Oreille d' Ours.
- CYCLAMEN europaeum.** *Hung.* Disznó-répa; Disznó - kenyér; Földi - kenyér. *Germ.* Schweinsbrod; Saubrod; Erdscheibwurtz; *Gal.* Pain de Porceau.
- MENYANTHES trifoliata.** *Hung.* Vidra-fü; Késérü Három levelü-fü. *Germ.* Bieberklee; Fieberklee; Wasserklee; Scharboksklee; Dreyblat. *Gal.* Meniante; Trefle de Castor; Trefle aquatique; Trefle de marais.
- LYSIMACHIA vulgaris.** *Hung.* Füzény; (Sz. Illona Afzszony füve) *Germ.* Gemeiner gelber Weiderich; Lysimachskraut. *Gal.* Corneille; Chasseboffe; Pelleboffe.
- LYSIMACHIA: Nummularia.** *Hung.* Pénz levelü fü. (Nádra-fü; Angyal - rugta - fü.) *Germ.* Pfeningkraut; Wiefengeld; Egelnkraut; Goldkraut; gelbes Münzkraut. *Gal.* Nummulaire; Monoyére; Herbe aux Ecus; Herbe à cent maladies.
- ANAGALLIS arvensis.** *Hung.* Tyúk - szem; Tik-szem; (Tyúk-begy; Tyúk-taréj; Tyúktara;

tara ; Tik - tara ; Kakuk - terjék.) *Germ.* Gauchheil ; Ackergauchheil ; rother Hünderdarm ; Hünentritt ; rothe Miere ; Gekkenheil ; Wutkraut. *Gal.* Mouron ; Mouron masle ; Mouron à fleurs rouges.

CONVOLVULUS arvensis. *Hung.* Kis (Kissebb) Fulák ; Szúlák ; (Iszap ; Folyó-fü) *Germ.* Ackerwinde ; Feldwinde ; Erdwinde ; Wegwinde ; Sandwinde ; Päthenwinde ; kleine Feldwinde ; Teufelsdarm. *Gal.* Petit Liferon ; Liferon de vigne.

CONVOLVULUS sepium. *Hung.* Nagy (nagyobb) Fúlák ; Fel-fútó ; (Fejér Harangfü ; Sulak ; Salok-fü). *Germ.* Zaunwinde ; Hechenwinde ; Bärwinde ; Glockenwinde ; Baumwinde ; grosse weisse Winde ; Zaunglocke. *Gal.* Grand Lifet ; Grand Liferon.

CONVOLVULUS: Scammonia (Scammonium Off.) *Hung.* Skamónia. *Germ.* Scammonie, Scammonienwinde ; weisse Scammonie ; Syrische Scammonie ; Purgirwinde. *Gal.* Scammonée.

CONVOLVULUS purpureus. *Hung.* Piros Harang-fü ; Fel-folyó Harang-virág. *Germ.* Purpurrothe Winde. *Gal.* Liferon d'Inde.

CONVOLVULUS: Batatas. *Hung.* Indiai édes Répa. *Germ.* Bataten ; Spanische Bataten ; Peruvianische Zuckerrüben. *Gal.* Battates.

- CONVOLVULUS**: Turpethum. *Hung.* Turbét.
Germ. Turbith; Trnbithwinde, weisser
 Turbith. *Gal.* Turbith.
- CONVOLVULUS**: Jalapa. *Hung.* Jalappa. *Germ.*
 Jalappe; wahre Jalappe. *Gal.* Jalap.
- CONVOLVULUS**: Mechoacanua. *Hung.* Mekó-
 kána. *Germ.* Weisse Jalappe, weis Rha-
 barber. *Gal.* Coleuvree; Rhubarbe blan-
 che; Mecoacan.
- CAMPANULA rotundifolia.** *Hung.* Apró Ha-
 rang-virág; Tsengettyü-virág. *Germ.* Rund-
 blätterichte Glockenblume; Milchglöck-
 lein; kleine Wiesenglöcklein; kleine blaue
 Glasglöcklein; kleine wilde Rapuncel.
Gal. Petite Clochette bleue; petite Cam-
 panule; bleue.
- CAMPANULA**: Rapunculus. *Hung.* Rápontz.
Germ. Rapunzel. *Gal.* Raponce; Raipon-
 ce, Réponce.
- CAMPANULA persicifolia.** *Hung.* Öreg Ha-
 rang-virág. *Germ.* Waldrapunzel; grosse
 Schellen; Glockenblume mit Pfersichbaum-
 blättern. *Gal.* Campanule bleue.
- CAMPANULA**: Trachelium. *Hung.* Fattyu-
 Harang-virág. *Germ.* Glockenblume mit
 Nesselblättern. *Gal.* Galatée.
- CAMPANULA**: Cervicaria. *Hung.* Harang-fü;
 Nyak-fü; (Csengetö Vállas-torok-fü; Er-
 dei Répa). *Germ.* Halskraut; borstige Glo-
 ckenblume. *Gal.* Gantelet.

PHYTEUMA spicata. *Hung.* Erdei Rápontz.
Germ. Wilde Rapunzel. *Gal.* Réponce
sauvage.

CINCHONA officinalis (China Chinae Off.) *Hung.*
Kina. *Germ.* Fieberrinde; China rinde; Je-
suitischerbaum. *Gal.* Arbre de quinquina.

COFFEA arabica. *Hung.* Kávè; Kávè-tseme-
te. *Germ.* Caffeebaum. *Gal.* Caffee.

LONICERA: Caprifolium. *Hung.* Ká'sia; Szu-
lok; (Ketske Szakály-fü). *Germ.* Spekli-
lie; Geisblatt; Waldlilien; Jerichrose.
Gal. Cheure feuille.

LONICERA: Xylosteum. *Hung.* Ikeres (Üke-
res) Kutya tseresznye; Veres Ükörke.
Germ. Heckenkirsche; Hundskirsche; Teu-
felskirsche; Strüzern; Wolpermaien; Fos-
piepen; Fiedelrumpfen. *Gal.* Xylosteon.

MIRABILIS: Jalapa. *Hung.* Tsuda Töltse-
res; Töltseres virág. (Tök virág). *Germ.*
Schweitzerhosen; falsche Jalappen, peru-
vianische Wunderblume; mexicanischer
Nachtschatten; peruvianische Veyel; in-
dianische Veyel. *Gal.* Belle - de - Nuit;
Jalap.

MIRABILIS longiflora. *Hung.* Nyakas Viola;
Estve illatozó. *Germ.* Langblumichte in-
dianische Veyel. *Gal.* Belle de Nuit long;
Merveille de Nuit.

CORIS monspeliensis; (Symphytum petraeum)
Hung. Kis Nadály-fü; kiisebb Nadály; Kö-
vi Nadály-fü; de loco natali posset no-
minari: Tenger mellyeki Nadály-fü. *Germ.*
Erd-

- Erdkiefer von Montpellier; blaues Meer-
coriskraut. *Gal.* Corion bleu.
- VERBASCUM: Thapsus. *Hung.* Ökör-fark;
Király-gyertya (gyortya); Gyapjú-fü.
Germ. Wulkraut; weis Wollkraut; Kö-
nigskerze; Fackelkraut; Unholden-kerz.
Gal. Bouillon blanc; Mollaine; Bon-
homme.
- VERBASCUM nigrum. *Hung.* Fekete Ökör-
fark; Barna Ökör-fark. *Germ.* Schwar-
zes Wollkraut; schwarze Königskerze;
Gal. Bouillon noir.
- VERBASCUM phoeniceum. *Hung.* Kék Moly-
fü; Kék virágu Ökör-fark. *Germ.* Blau-
es Schabenkraut. *Gal.* Blattaire a fleurs
purpurines.
- VERBASCUM: Blattaria. *Hung.* Moly-fü; Pe-
nézf-fü; Moly ellen valo fü. *Germ.* Scha-
benkraut; Mottenkraut. *Gal.* Blattaire;
Herbe aux tignes; Herbe aux mites.
- DATURA: Stramonium. *Hung.* Tsuda-fa;
Maszlag; Tsattantó. *Germ.* Gemeiner
Stechapfel; Stachelapfel, Rauchapfel;
Igelskolben. *Gal.* Datura; Pomme épi-
neuse.
- DATURA: Tatula. *Hung.* Viola-szin Tsuda-
fa. *Germ.* Blauer Stechapfel. *Gal.* Ta-
tula.
- HYOSCIAMUS niger. *Hung.* Belénd-fü; Bo-
londító-fü; Difznó-bab. *Germ.* Schwar-
zes Bilfenkraut; gemeines Bilfenkraut;
Zigeinerkraut; Saubohn; Dollkraut. *Gal.*

Jusquiame noire; Endormie noire; Hannebane; Mort aux Poules.

NICOTIANA: Tabacum. *Hung.* Dohány; Tubák. *Germ.* Gemeiner Taback. *Gal.* Tabac; Nicotiane; Herbe à la Reine.

NICOTIANA rustica. *Hung.* Török Dohány. *Germ.* Kleiner Taback. *Gal.* Tabac femelle; faux Tabac, Tabac du Mexique; Nicotiane à feuilles rondes; Jusquiame jaune.

ATROPA: Mandragora. *Hung.* Natragulya; Nadragulya; Nagydrágula; (Álomhozó-fü; El-alutó-fü; Bolond-fü;) *Germ.* Alraun; Schlafapfel. *Gal.* Mandragore.

ATROPA: Belladonna. *Hung.* Nagy-fü; Farkascseresznye; (mérge fekete csereznye.) *Germ.* Gemeine Wolfskirsche; Wolfsbeer; Teufelsbeere; tödlicher Waldnachtschatten; Dollkraut; Dollwurz. *Gal.* Belladonna; Belledame; Morelle Marine.

PHYSALIS: Alkekengi. *Hung.* Paponya; Muhartz; 'Sidó tseresznye; Hólyag-tseresznye; (Vénus-köldöke; Köröntó-fü;) *Germ.* Judenkirschen; Boberellen; Bocherellen; Schlutten; rother Nachtschatten. *Gal.* Alkekenge; Coqueret; Coquerelle.

SOLANUM: Pseudocapsicum. *Hung.* Klárisfa. *Germ.* Corallenbaum; Corallbäumle. *Gal.* Corail de jardin.

SOLANUM: Duicamara. *Hung.* Veres Eb-szölő; Fel-futó Eb-szölő; Vizi Eb-szölő; Keferü-édes szölő; (Erdei-szölő; Vad-szölő; Te mondad-fü; Mely-fü.) *Germ.* Stei-

Steigender Nachtschatten ; Bittersüs ;
Henschkraut, je länger je lieber. *Gal.*
Douce amere.

SOLANUM tuberosum. *Hung.* Pityóka; Földi alma; Krumper. *Germ.* Erdapfel; Grundbirn; Erdbirn; Tartüffeln; Knollen. *Gal.* Truffe; Pommes de terre; Battates de Virginie.

SOLANUM: Lycopersicum. *Hung.* Paraditsomalma; (Szerelem-almája.) *Germ.* Liebesapfel; Goldapfel. *Gal.* Aubergine; Pomme d'Amour; Pomme dorée.

SOLANUM nigrum. *Hung.* Eb-szölö; szép szölö. *Germ.* Nachtschatten; gemeiner Nachtschatten. *Gal.* Morelle.

SOLANUM: Melongena. *Hung.* Egyiptomi alma. *Germ.* Dollapfel; Melanzenapfel. *Gal.* Mayenne.

CAPSICUM annuum. *Hung.* Török-bors; Paprika; Kerti bors. *Germ.* Indianischer Pfeffer; Spanischer Pfeffer; Negropfeffer; Guineapfeffer. *Gal.* Poivre d'Inde.

STRYCHNOS: Nux vomica. *Hung.* Farkas Mafzlag. *Germ.* Krähenaugen. *Gal.* Noix vomique.

STRYCHNOS colubrina; (lignum colubrinum) *Hung.* Kigyó-fa. *Germ.* Schlangenhholz. *Gal.* Bois couleuvré.

CORDIA: Myxa; (Sebesten Officinarum) *Hung.* Damaskusi Mogyoró; Fekete Jujuba. *Germ.* Schwarze Brustbeere, Brustpflaume; syrische Pflaume. *Gal.* Sebeste.

CORDIA: Sebestena; (an lignum Aloes sive Agalbochum Officinarum?) *Hung.* Paradijsom-fa? *Germ.* Sebestenbaum; Aloëholz; Paradiesholz; Adlerholz. *Gal.* Bois d' Aloë?

RHAMNUS catharticus. *Hung.* Fesztö-kökény; Has' tiszttitó kökény; Várju-tövis; Várju-bingó; Eb-tövisk. *Germ.* Vegedorn; Kreuzdorn; Hirschdorn; Schiesbeere; Farber-Rheinbeer; Schlagbeer. *Gal.* Nerprun; Graine d' Avignon; Bourgepine.

RHAMNUS: Frangula. *Hung.* Büdös tseresznye; Büdös-fa. *Germ.* Faulbaum; Pulverholz; Zapfenholz; Hundslausbaum. *Gal.* Frangula; Aulne noir; Bourgene.

RHAMNUS: Jujuba. (*indica.*) *Hung.* Indiai Jujuba. *Germ.* Laccabaum. *Gal.* Jujubier des Indes.

RHAMNUS: Zizyphus; (*Jujuba Officinarum*; *Jujuba Silvestris* Casp. Bauhini) *Hung.* Veres Jujuba. *Germ.* Rother Brustbeerbaum. *Gal.* Jujubier commun.

EVONYMUS europaeus. *Hung.* Ketske-rágó-fa. *Germ.* Spindelbaum; Spilbaum; Pfaffenkäppgen; Mitschelingsholz; Pfefferreiselholz; Zweckholz; Hahnenklötgen; Spullaus. *Gal.* Fufain; Fufier; Bonnet de Prêtre.

RIBES rubrum (et album) *Hung.* Veres-szölő; Tengeri-szölő; Szent János Szölötskéje. *Germ.* Rothe (und weisse) Johannesbeere;

- re; Ribefel; Traubenbeere; Rosintgen.
Gal. Groselier rouge (et blanche.)
- RIBES** nigrum. *Hung.* Fekete tengeri szőlő;
 Büzös-szölő. *Germ.* Schwarze Johannes-
 beer; Bocksbeere; Gichtbeere. *Gal.* Caf-
 fis; Groselier noir.
- RIBES**: *Grossularia*. *Hung.* Egres; Szörös
 egres; Köfzméte. *Germ.* Klosterbeer; Sta-
 chelbeer; Stechdorn; Krausbeer; Stick-
 beer; Kristohrenbeer; Spunelle. *Gal.* Gro-
 selier; ou Grofeiler.
- HEDERA**: *Helix*. *Hung.* Fai Borostyán; Fára
 fúto Borostyán. *Germ.* Gemeiner Epheu;
 Epheubaum; Baumwinde; Mauerwinde;
 Mauerewig; Mauerpfau; Immergrün; Win-
 tergrün; Ilof. *Gal.* Lierre vulgaire b.)
- HEDERA** *Humi repens*. *Hung.* Erdei Szártsa
 gyöker. *Germ.* Kriechender Epheu. *Gal.*
 Lierre rampant par terre.
- VITIS** *vinifera*. *Hung.* Szőlő-töv; Boros
 szőlő; Szőlő-vefzfö. *Germ.* Weinstock;
 Weinrebe, Traubentock. *Gal.* Vigne.
- CELOSIA** *cristata*. *Hung.* Taréjos Bársony-
 Virág; Piros Bársony. *Germ.* Hahnen-
 kamm; Celosie. *Gal.* Fleur de Jalousie.
- VINCA** *minor*. *Hung.* Bervéng; Börvény;
 Meténg; Szász-fü; Loncz; Folyó-fü;
 (Teli-zöld; Mindenkor-zöld; Földi-bo-
 rostyán; Erdei pufzpan.) *Germ.* Singrün;
 Wintergrün; Immergrün; Ingrün; Magd-
 palmen; Todtviolen. *Gal.* Pervenche.

ASCLEPIAS firiaca. *Hung.* Selyem-fü; Krépin-fü. *Germ.* Seidenpflanze; Seidenstau-
de; Syrischer Hundskohl. *Gal.* Grand
Apocin.

ASCLEPIAS: Vincetoxicum. *Hung.* Szent Lörintz-füve; Fetske-gyöker; Fetske-fü; Méreg-ölö-fü; Eskulápius füve. *Germ.* Schwalbenwurz. *Gal.* Domte-venin.

HERNIARIA glabra. *Hung.* Kis Ports-fü. *Germ.* Bruchkraut; Kleinwegtritt. *Gal.* Turquette; Herbe au ture; Petite Corrigiole.

CHENOPODIUM: Bonus Henricus. *Hung.* Kenö-fü; Vad Spinätz. *Germ.* Guter Heinrich; stolzer Heinrich; wilder Spinat; Schmerbel; Lämmerohren. *Gal.* Bon-Henri; Epinat sauvage; Toute bonne.

CHENOPODIUM murale; (Pes Anserinus) *Hung.* Lud-láb - Laboda. *Germ.* Mauren-Gänsefuß; Gänsefußmelde. *Gal.* Pate d'Oye.

CHENOPODIUM hybridum. *Hung.* Veres Laboda; Pokolvar-fü. *Germ.* Unächter Gänsefuß. *Gal.* Arroche de pourceau.

CHENOPODIUM album. *Hung.* Ester (Östör) Paréj. *Germ.* Weißer Gänsefuß; wilde Melde. *Gal.* Arroche sauvage.

CHENOPODIUM: Botrys. *Hung.* Fürtös-fü; Fodorka; Mirha-fü; (Baj-fü; Isten-kenyere; Szölö-fü.) *Germ.* Traubenkraut; Mottensaamen; Weinkraut; Eiche von Jerusalem; Türkischer Beyfuß, Lungenkraut; Krottenkraut. *Gal.* Botris; Piment; Millegraine.

CHENOPODIUM : *Vulvaria.* *Hung.* Büdös Laboda ; Kutya Laboda ; (Östör paréj.) *Germ.* Stinkende Melde ; Mauzenkraut ; Schamkraut. *Gal.* Arroche puante.

CHENOPODIUM : *Scoparia.* *Hung.* Seprü-fü ; Kerti Seprü-fü. *Germ.* Belveder ; Sommercypresse ; Studentenkraut. *Gal.* Belvedere ; Belle-à-voir.

BETA vulgaris rubra. *Hung.* Czékla ; Veres répa. *Germ.* Rother Mangold ; Bete ; rothe Rübe ; Beis-Rübe ; Bisse. *Gal.* Poirée ; Bête-rouge ; Beterave ; Reparée.

BETA cicla. *Hung.* Fejér Czékla. *Germ.* Weisser Mangold. *Gal.* Bête ; blanche ; Poirée ; blanche.

SALSOLA : *Soda.* *Hung.* Szaka-fü ; Só-fü. *Germ.* Glaszwurz. *Gal.* Soude.

ULMUS campestris. *Hung.* Szél-fa ; Alás-fa. *Germ.* Ulmbaum ; Ulmenbaum ; Rustbaum ; Rüter ; Steinrauchlinde ; Ispenholz. *Gal.* Orme.

GENTIANA lutea. *Hung.* Gentziána ; Entziána ; Szent László Király füve ; keferü gyöker ; (Ördög méze ; Szent Ilona füve ; Gentius Király füve.) *Germ.* Enzian ; gelber Enzian ; Bitterwurz. *Gal.* Gentiane (à fleurs jaunes.)

GENTIANA : *Centaurium minus.* *Hung.* Föld-epe-fü ; Kis földi epe ; Kis Centuria ; száz forintos fü ; (Kis ezer jó fü ; Hideglelést gyógyító fü ; Hideglelés ellen való fü.) *Germ.* Taufendguldenkraut ; Erdgalle ; Fie-

berkraut. *Gal.* Petite Centaurée; Fiel de terre.

GENTIANA: *Cruciata.* *Hung.* Kigyó-fü; Kigyó nyelvü-fü; Kereszt-fü; Keresztes gyökér; Likatos gyökerü-fü. *Germ.* Creuzwurz; Creuzenzian; kleiner Enzian; Madelgeer. *Gal.* Crofette Gentianelle.

ERYNGIUM *planum.* *Hung.* Kék tövis. *Germ.* Flache Manstreu. *Gal.* Chardon de Chat.

ERYNGIUM *campestre.* *Hung.* Matska tövis; Százfejü tövisk; száz-fő-fü; Ördög keringö; Ördög rakolya; Ördög szekér; Isten átkozta tövisk; átkozott tövisk; (Szamar tövis; Ördög bordája; Fejér tövisk; Mezei tövises lapu.) *Germ.* Feldmanstreu; Brackendistel; Radendistel; Wallendistel; Laufdistel; Ellend. *Gal.* Panicaut; Chardon roland; Chardon à cent tetes.

SANICULA *europaea.* *Hung.* Szaniczor; Szánikula. *Germ.* Sanickel; Bruchkraut. *Gal.* Sanicle.

ASTRANTIA *major.* *Hung.* Zápótza. *Germ.* Astranz; weiblicher Sanickel; schwarzer Meisterwurz. *Gal.* Otruche noir.

BUPLEURUM *rotundifolium.* *Hung.* Búvák-fü; Által-búvó-fü. *Germ.* Durchwachs; Hasenöhrlein. *Gal.* Perce feuille.

TORDYLIUM *officinale; Sefeli creticum* (*Offic.*) *Hung.* Krétai Kömény; Hegyi Kömény; Vad Kömény (Léstyán-fü;) *Germ.* Sefelkraut; Bergsefel; weiße Hirschwurz. *Gal.* Sefeli de Crete.

CAUCALIS grandiflora. *Hung.* Fejér Búza virág. *Germ.* Grosblumiger Klettenkörbel; grosblumige Haftdolde. *Gal.* *Caucalis.*

DAUCUS: *Carota;* (vulgó, at male *Sisarrum.*) *Hung.* Murok; Sárga répa. *Germ.* Mohrrüben; gelbe Rüben; Mören. *Gal.* *Carotte.*

BUNIAM: *Bulbocastanum.* *Hung.* Földi Gesztenye. *Germ.* Erdcastanie; Saucastanie; Schäfernuß; Erdfeigen; Erdfeychlen; Grundeychlen; Ackereychlen; gemeine Erdnuß. *Gal.* *Terre-noix.*

CONIAM maculatum. *Hung.* Nagy Bürök, Bürög; Börög; Bötök; (Sip-fü; Bösvény.) *Germ.* Schierling; geilekter Schierling; Tollkörfel; Wütterich. *Gal.* *Cigue; Seque.*

ATHAMANTA cretensis; (*Daucus creticus* *Officin.*) *Hung.* Kretai Kotsord. *Germ.* Cretischer Vogelneß. *Gal.* *Carote de Candie.*

ATHAMANTA: *Cervaria.* *Hung.* Emreke; Hegyi Petre'selyem. *Germ.* Hirschwurzel; große Bergpeterfilie; schwarzer Enzian. *Gal.* *Perfil de montagne.*

ATHAMANTA: *Meum.* *Hung.* Havasi Kapor; Medve gyöker; (Mezei Kapor.) *Germ.* Beerwurz; Beerendill; Beerenfenkel. *Gal.* *Fenouil sauvage.*

PLUCEDANUM officinale. *Hung.* Disznó Kömény; Kéncöves gyöker; Erdei vad Kömény. *Germ.* Haarstrang; Saufenchel; Schwefelwurz. *Gal.* *Queuë de pourceau;* *Fenouil de Porc.*

FERŪLA: *Affa foetida.* *Hung.* Ördög Szarfü. *Germ.* Teufelsdreck. *Gal.* *Affa foetida.*

HERACLEUM: *Sphondylium.* *Hung.* Medvetalp-fü. *Germ.* Heilkraut; teutsche Bärenklau; unächte Bärenklau; Bärenwurz; Kuhpastinak. *Gal.* Berce; Branc-urfine bâtarde.

LIGUSTICUM: *Levisticum.* *Hung.* Léftyán; Löböstök; Levesticon; (Vad petre'selyem.) *Germ.* Liebstockel; Badkraut. *Gal.* Levesche; Ache de montagne.

ANGELICA: *Archangelica.* *Hung.* Kerti Angyélika. *Germ.* Geistwurz; Großer Engelwurz. *Gal.* Archangelique.

ANGELICA silvestris. *Hung.* Angyélika; Angyal-fü. *Germ.* Engelwurz; Waldengelwurz; wild Angelik; Wiesenangelik; Wasserangelik; kleine Brustwurz; wilde Brustwurz. *Gal.* Angelique.

SIUM latifolium; (*Apium palustre.*) *Hung.* Béka korsóka; Korsótska-fü. *Germ.* Wassereppich; Froscheppich. *Gal.* Berle; Ache d' eau.

SIUM: *Sifarum.* *Hung.* Némét Murok; Mézes Murok. *Germ.* Zuckerwurz; Zuckerrüblein. *Gal.* Chervi; Chirouis; Gyrole.

SISON: *Ammi.* *Hung.* Apró szeretsen mag; Apró mag. *Germ.* Cretischer Ammey. *Gal.* Ammi de Candie.

SISON: *Amomum.* (*Amomum Off.*) *Hung.* Amómum-fü. *Germ.* Amömlein. *Gal.* Amome. BU-

BUBON: Galbanum. *Hung.* Gálbán. *Germ.* Mutterharzpflanze; Ethiopischer Steinepich; Galbanumpflanze. *Gal.* Ferule dont le Galbanum.

CUMINUM: Cyminum. *Hung.* Olasz-kömény. *Germ.* Römischer Kümmel; Gartenkümmel; langer Kümmel. *Gal.* Cumin.

OENANTHE pimpinelloides. *Hung.* Vizi Petre'selyem; Vizi Mogyoró. *Germ.* Wasserpeterfilgen. *Gal.* Oenanthe; Filipendule aquatique.

Phellandrium aquaticum. *Hung.* Vizi Kapor; Bösövény; Bubuitska. *Germ.* Wafferschierling; Wasserpferdefaamen; Wüzerling. *Gal.* Phellandrium; Cigue aquatique bâtarde.

CICUTA virosa. *Hung.* Méreg-bürög; Vizi mérges bürök. *Germ.* Giftiger Wüterick; giftiger Wafferschierling; Brazenkraut. *Gal.* Coqueue; Ciguë aquatique.

AETHUSA: Cynapium. *Hung.* Adázó Bürög; Kutya Petre'selyem. *Germ.* Gleisse; Hundspeterlein; kleiner Schierling. *Gal.* Petite Cigue.

CORIANDRUM sativum. *Hung.* Kóriándrom; Kolandran; Tzigány petre'selyem; (Sobrákbori-fü; Sobrabori-fü.) *Germ.* Coriander; Schwindelkorn. *Gal.* Coriandre.

CORIANDRUM testiculatum. *Hung.* Pakilintsfü. *Germ.* Wantzendill; kleiner Coriander. *Gal.* Coriandre fausse.

SCANDIX: Pecten Veneris. *Hung.* Vad Turbolya; Tö-hegyü-fü; (Erdei Káposzta; Vad harasztos káposzta.) *Germ.* Heckelkamm; Nabelkörffel. *Gal.* Peigne de Venus; Aiguille à Berger.

SCANDIX: Cerefolium. *Hung.* Turbolya; Olasz Saláta. *Germ.* Gartenkerbel; Kerbelkraut; Körfelkraut. *Gal.* Cerfeüil.

CHÆROPHYLLUM silvestre. *Hung.* Csemgebürög. *Germ.* Kälberkropf; wilder Körbel; Scheere; Kuhpeterlein; wildes Myrhenkörbelkraut. *Gal.* Cerfeüil bâtard; Cicutaire.

CHÆROPHYLLUM bulbosum. *Hung.* Baraboly; Bubolyitska; Bösövény; Mogyoró Saláta; (Vad Turbolya.) *Germ.* Peperlein; Rübenkörffel; Peperlepay; Peperle. *Gal.* Peperle.

IMPERATORIA: Ostruthium. *Hung.* Medvelapu; (Császár-gyökér; Mester-gyökér.) *Germ.* Meisterwurz. *Gal.* Imperatoire; Otrouche.

PASTINACA sativa. *Hung.* Paszternák; Móhrépa; Merkacz; Olasz répa. *Germ.* Pasternack; Bástinac; Mohrwurz. *Gal.* Panais; Pastinade.

PASTINACA: Opopanax. *Hung.* Pánác. *Germ.* Heydens Isop. *Gummiopopanax.* *Gal.* Panacée.

SMYRNIUM: Olusatrum. *Hung.* Ló petre'selyem. *Germ.* Groß Erpftich. *Gal.* Maceron.

- ANETHUM graveolens.** *Hung.* Kapor; Kerti Kapor. *Germ.* Dillkraut; gemeiner Dill. *Gal.* Anet.
- ANETHUM: Foeniculum.** *Hung.* Édes Kömény; Kerti Kömény; Olasz Kapor. *Germ.* Fenchel. *Gal.* Fenouil.
- CARUM: Carvi.** *Hung.* Kömény; Réti Kömény; (Vad Kömény.) *Germ.* Feldkümmel; Wiesenkümmel; Speisekümmel; Wegkümmel; Mattenkümmel; Fischkümmel; Carve; Garbe. *Gal.* Carvi.
- PIMPINELLA saxifraga (alba.)** *Hung.* Csábare; Rak-fark-fü; Bipenella; (Bábare-fü.) *Germ.* Bibernell; weisse Pimpernell; Steinpeterlein; Bockpeterlein. *Gal.* Boucage; Persil de Bouc; Pimprenelle blanche.
- PIMPINELLA: Anisum.** *Hung.* Anis; Bétsi Kömény. *Germ.* Anis. *Gal.* Anis.
- APIUM: Petroselinum.** *Hung.* Petre'selyem. *Germ.* Peterfil; Peterfilge; Peterlein; Peterling. *Gal.* Persil.
- APIUM graveolens et dulce.** *Hung.* Czeller. *Germ.* Eppich; Gartenppich; Seeller. *Gal.* Ache; Celeri; Persil de marais.
- AEGOPODIUM: Podagraria.** *Hung.* Lúd lábüfü. *Germ.* Geisfus; Gersch; Jessel; Hinfus; Strenzel; Zipperleinskraut; kleine wilde Angelik. *Gal.* Pettte ARGelique sauvage.
- RHUS: Coriaria.** *Hung.* Ezzet-fa. *Germ.* Gerberbaum. *Gal.* Roux; Commun; Sumach.

RHUS: Cotinus. *Hung.* Szkumpia. *Germ.* Färberbaum; Gelbholz. *Gal.* Fustet.

VIBURNUM: Lantana. *Hung.* Ostormény-fa; (rectius forte: Ostor-nyel-fa.) Juszalag. *Germ.* Schlingbaum; Schwelken; Holderhetteln. *Gal.* Viorne.

VIBURNUM: Opulus. *Hung.* Kánya-fa; Gánya-fa. (Not: Francisco Páriz Pápai; Gánya-fa et Kánya-fa, in indice Dictionarii Hungarico-latino, Genistam valet; at in latino-hungarico, Genistam exponit. per: Számár tövis; Iglitze.) *Germ.* Hirschholder; Wasserholder; Caninchenbeere. *Gal.* Obier. **VIBURNUM roseum.** *Germ.* Schneeballen. *Gal.* Rose de Gueldres; Pain blanc; Pain mollet; Obier à fleur globuleuse.

SAMBUCUS: Ebulus. *Hung.* Földi Bodza; Gyalog Bozza. *Germ.* Attich; Niederholder. *Gal.* Yeble; Petit Sureau.

SAMBUCUS nigra. *Hung.* Bodza-fa; Borza-fa; Bozza fa. *Germ.* Hollunder; Holder; Pliederbaum; Schibicken; Quebecken. *Gal.* Sureau.

STAPHYLEA pinnata. *Hung.* Hólyag-mogyoró-fa; Halyag fa. *Germ.* wilde Pimpernüsse; teutsche Pimpernüsse. *Gal.* Nez coupez.

TAMARIX germanica. *Hung.* Tamariska; Tamarik; Tamariskus-fa. *Germ.* Tamarisken; *Gal.* Tamaris.

ALSINE media. *Hung.* Tikhúr; Tyúkhúr; Tyúkbegy; Pipehúr; Madárhúr; Tyúk-harapta-fü,

rapta-fü; (Egérfü; Arnyék-szeretö fü.)

Germ. Vogelkraut; Vogelmayer; Miere;
Hünerdarm; Hünersalben; Hünerbifs;
Spürey. *Gal.* Morgeline; Esparcette.

PARNASSIA palustris. *Hung.* Fejér Máj-fü.
Germ. Leber-Einblatt; weis Leberkraut;
Wasserleberblume; weis Herzblümlein;
Sumpf-Einblatt; weisse Herrenblume; Par-
nasser-Gras. *Gal.* Parnassie; Gramen du
mont Parnasse.

LINUM usitatissimum. *Hung.* Len. *Germ.*
Lein; Flachs. *Gal.* Lin.

LINUM hirsutum. *Hung.* Kék vad Len. *Germ.*
Zotiger Lein. *Gal.* Lin sauvage.

LINUM flavum. *Hung.* Sárga vad Len.
Germ. Gelber Lein. *Gal.* Lin jaune.

LINUM catharticum. *Hung.* Béka Len; Apró
Len; (Angliai Len; Beleket indittó Len.)
Germ. Purgierlein; Bergflachs; Purgier-
flachs; Wiesenflachs; Klein Leinkraut.
Gal. Lin. medicinal.

DROSERÁ rotundifolia. *Hung.* Harmat-fü.
Germ. Sonnentheu; Gideon. *Gal.* Rosée
de Soleil.

C L A S S I S VI.

H E X A N D R I A.

BROMELIA: Ananas. *Hung.* Gyümölts-Ki-
rály; Alma-Király; Ananás. *Germ.* Wah-
re Ananas. *Gal.* Ananas.

GALANTHUS nivalis. *Hung.* Hó-virág; Fejér Tavaszika; Gergelynap virág; Fejér Kankós (igy nevezik Közép Ajtán;) Hagyma gyökerü fejer Viola. *Germ.* Schneetropflein; Schneetropfen; veide Hornungsblume; Schneeviolen; Schneeglöckgen. *Gal.* Perce-Neige.

LEUCOIUM aestivum. *Hung.* Tözek - Viola. *Germ.* Weisser Sommerveil; Knotenblume. *Gal.* Petite Narcisse bâtarde.

NARCISSUS Poëticus. *Hung.* Nárciszus virág. Ezt Közép-Ajtán Havadinak; Bar-dotz Székben Kankósnak nevezik. *Germ.* Narcisse; Narcissenröszlein. *Gal.* Narcisse.

NARCISSUS: Pseudo-Narciszus. *Hung.* Tsukros sárga Nárciszus. *Germ.* Unächte Narcissen. *Gal.* Campana jaune.

ALLIUM: Porrum. *Hung.* Párhagyma; Pórhagyma. *Germ.* Zahmer Lauch; Bollen. *Gal.* Porreau tétu.

ALLIUM: Victoralis. *Hung.* Gyözedelmesfü; Havasi Hagyma. *Germ.* Allermansharnisch; Siegwurz. *Gal.* Ail Serpentin.

ALLIUM sativum. *Hung.* Foghagyma; Fokhagyma. *Germ.* Knoblauch; Gartenknoblauch; zahmer Knoblauch. *Gal.* Ail; Ail des Jardins.

ALLIUM: Scorodoprasum. *Hung.* Kigyóhagyma. *Germ.* Kleiner Knoblauch. *Gal.* Ail sauvage. ^β) **ALLIUM sativum alterum,** Casp. Bauhini. *Hung.* Török Foghagyma. *Germ.* Schlangenknolauch. *Gal.* Ro-cambole.

ALLIUM pallens. *Hung.* Hegyi Sárga Hagyma. *Germ.* Blaffer Knoblauch. *Gal.* Ail jaune.

ALLIUM vineale. *Hung.* Kutya-hagyma; Fekete-hagyma. *Germ.* Hundsknoblauch; rother Knoblauch; Weinbergs Knoblauch. *Gal.* Porrau sauvage; Vigneporrette.

ALLIUM ascalonicum. *Hung.* Mogyoró-hagyma. *Germ.* Eschlauch; Schalotte; Läu-
chel. *Gal.* Eschalotte; Appetits.

ALLIUM angulosum. *Hung.* Kövi-hagyma; *Germ.* Ekiger Knoblauch. *Gal.* Ail de pierre.

ALLIUM ursinum. *Hung.* Medve-hagyma; (Vad Fokhagyma; Kigyó-hagyma.) *Germ.* Ramsel; Bärknoblauch; Waldknoblauch. *Gal.* Ail d' ours.

ALLIUM triquetrum. *Hung.* Három-szegü Hagymánts. *Germ.* Dreyseitiger Knoblauch. *Gal.* Ail de pré.

ALLIUM: Ceba. *Hung.* Veres-hagyma. *Germ.* Zwiebel; Sommer Zwiebel. *Gal.* Oignon.

ALLIUM; Schoenoprasum. *Hung.* Metélő-hagyma. *Germ.* Schnittlauch; Graslauch; Holllauch; Brislauch. *Gal.* Ciboule Porrette; Oignonette.

LILIUM candidum. *Hung.* Fejér Liliom. *Germ.* Weiße Lilie. *Gal.* Lis blanc.

LILIUM bulbiferum. *Hung.* Tüzes Liliom; *Germ.* Feuerlilie; Pomeranzenlilie; rothe Lilie. *Gal.* Lis orangé.

LILIUM : Martagon. *Hung.* Erdei Liliom; Török Turbant. *Germ.* Türkischer Bund; rothe Berglilie; Kappenhütlein; falsche Goldwurzel; wilde Lilie. *Gal.* Lis sauvage; Martagon.

FRITILLARIA (Corona) Imperialis. *Hung.* Korona-Liliom; Császár Korona virág. *Germ.* Kayferskrone; Kayferskronblume. *Gal.* Couronne imperiale.

FRITILLARIA : Meleagris. *Hung.* Kotzkás Liliom. *Germ.* Kiwizey; Schachblume; Tulpe von Goudeba. *Gal.* Fritillaire.

ERYTHRONIUM : Dens canis. *Hung.* Piros Tavaszika; mellynek neve Közép-Ajtánn: Veres Kankós. *Germ.* Hundszahn. *Gal.* Dent de Chien.

TULIPA gesneriana. *Hung.* Tulipán; Kerti Tulipán. *Germ.* Tulpe; Tulipen. *Gal.* Tulipe.

ORNITHOGALUM luteum. *Hung.* Madár Liliom; Sárga Madár Liliom; Tyúk-taréj; Sárga Tyúk-tara; (Vad hagyma; Úri virág.) *Germ.* Gelbe Vogelmilch; Feldzwiebel; Ackerzwiebel. *Gal.* Churle jaune.

ORNITHOGALUM minimum. *Hung.* Kis Tyúk-taréj. *Germ.* Kleine Vogelmilch. *Gal.* Petite Churle jaune.

ORNITHOGALUM narbonense. *Hung.* Madár-téj; Mezei Vad-hagyma; (Mezei fejer hagyma; Vad gyömbér.) *Germ.* Weisse Vogelmilch. *Gal.* Churle blanche.

SCIL-

SCILLA *maritima.* (*Squilla* Off.) *Hung.* Ten-
geri Hagyma. *Germ.* Meerzwiebel. *Gal.*
Squille; Oignon marin, Bulbe vomitif.

SCILLA *bifolia* *Hung.* Erdei kék Jácshint.
Germ. Blau Merzenblumen; blau Hor-
nungsblumen. *Gal.* Jacinthe sauvage.

ASPHODELUS *ramosus.* *Hung.* Ásfódéla; Ki-
rály dárdátskája; (Ökör fark-fü; Lép' kif-
sebbitö-fü.) *Germ.* Aestiger Affodill. *Gal.*
Asphodele blanche.

ASPARAGUS *officinalis.* *Hung.* Spárga; Nyúl-
árnyék-fü; Kaláris-fü; (Szent György lo-
va farka.) *Germ.* Spargen; Spargel; ge-
wöhnlicher Spargel. *Gal.* Asperge.

CONVALLARIA *majalis.* *Hung.* Gyöngy-vi-
rág; Bak Gyöngy-virág; Szent György
virága; (Kakuk virág; Szelentze.) *Germ.*
Mayblume; Mayenblümlein; Mayenzau-
cken; Thallilien. *Gal.* Muguet; Lis des
vallées.

CONVALLARIA *verticillata.* *Hung.* Páva-fark-
fü. *Germ.* Quirlförmige Mayblume. *Gal.*
Petit feu de Salomon.

CONVALLARIA : *Polygonatum.* *Hung.* Salo-
mon petsétje; Kakas-fark-fü; Gyenge-gyö-
kér; Petsétes-gyökér; (Fejér gyökerü fü;
Sok térdü fü; Erdei Sül-fü.) *Germ.*
Weiswurzel; Schminkwurzel; Salomons-
siegel. *Gal.* Seau de Salomon; Cachet
de Salomon; Grenouillet feniculiere.

CONVALLARIA *bifolia* (*quae non floret, uni-
folia.*) *Hung.* Nöstény Gyöngy-virág; Kis
Z 3 Gyöngy-

- Gyöngy-virág. *Germ.* Einblatt; zweyblät-
terichte Mayblume; kleinstes Mayenblüm-
lein. *Gal.* Unifeuille; Monophyllon.
- POLIANTHES** tuberosa. *Hung.* Tuba-ro'sa.
Germ. Tuberoſe; Herbst-Hyacinth; india-
niſcher Hyacinth. *Gal.* Tubereuſe; Fleur
de Rome.
- HYACINTHUS** non scriptus. *Hung.* Nagy kék
Jácziint. *Germ.* Englifcher Hyacinth; blau-
er Hyacinth; größerer Hyacinth. *Gal.*
Vaciet; Grande Jacinthe bleue.
- HYACINTHUS** amethystinus. *Hung.* Kis kék
Jácziint. *Germ.* Amethyſthyacinth; klei-
ner dunkler-blauer Hyacinth. *Gal.* Petite
Jacinthe bleue.
- HYACINTHUS** orientalis. *Hung.* Fejér Já-
czint. *Germ.* Weiſſer Hyacinth; mor-
genländiſcher Hyacinth. *Gal.* Jacinthe
blanche.
- HYACINTHUS** comofus. *Hung.* Mezei Já-
czint; Kék kigyó-hagyma. *Germ.* Acker-
hyacinth. *Gal.* Jacinthe chevelue.
- ALOE** perfoliata vera. *Hung.* Alóé. *Germ.*
Aloe. *Gal.* Aloe.
- HEMEROCALLIS** flava. *Hung.* Sárga Tuba-ro-
'sa (Lábmosó fü; Sárga Liliom.) *Germ.*
Gelber Lilienaffodill; gelbe Tuberoſe; tür-
kiſche Goldwurz. *Gal.* Hemerocalle; Lis
affodelle jaune.
- HEMEROCALLIS** fulva. *Hung.* Tüzes Tuba-
ro'sa. *Germ.* Gelbrother Lilienaffodill;
rothe Goldlilie; Taglilie. *Gal.* Petit Lis
orangé; Lis-affodelle jaunatre.

CALAMUS: Acorus. *Hung.* Kálmus. *Germ.* Calmus. *Gal.* Acorus; Calamus aromaticus.

JUNCUS effusus. *Hung.* Béka Szittyó. *Germ.* Flatterichte Binsen; Semsfen. *Gal.* Jonc de marais.

JUNCUS pilosus. *Hung.* Perje-szittyó. *Germ.* Harige Binsen; Waldkrötengras. *Gal.* Jonc de bois.

BURSERA gummifera. (*Simaruba Off.*) *Hung.* Tengeri Terpentina. *Germ.* Simarube; großer Terebinthenbaum. *Gal.* Simaroube.

BERBERIS vulgaris. *Hung.* Sóska-fa; Sóska-tövis; Fái Sóska; Leány-fom; Üröm-barbolya. *Germ.* Sauerdorn; Weinschädling; Weinschierling; Effigdorn; Saurach; Reifelbeere; Weinnägelein; Erbsel; Erbshöfen; Salsendorn; Versich; Berbersbeere; gemeine Berberizenstaude. *Gal.* Epinevinette.

LORANTHUS europæus. *Hung.* Fái-gyöngy; Fölgy-fa-gyöngy. *Germ.* Eichenmistel; Riemenblume; Mispel; Vogelleim; Affolter. *Gal.* Gui-de-chene.

ORYZA sativa. *Hung.* Ris-köles; Ris-káfa. *Germ.* Reifs. *Gal.* Ris.

RUMEX acutus. *Hung.* Ló Sóska; Lórom; (Hegyes-lapu; Keserü-lapu.) *Germ.* Ampfer; Grindwurzkrout; Mengold; Hungerkrout; Lendenkrout. *Gal.* Parelle; Herbe au teigneux.

- RUMEX aquaticus.** *Hung.* Vizi nagy Lórom; Vizi lapu. *Germ.* Wasserampfer. *Gal.* Grande Parelle; Parelle de marais; Patience aquatique.
- RUMEX scutatus.** *Hung.* Kerti Sóska; Spanyol Sóska; Kerek Sóska. *Germ.* Garten-Sauerampfer. *Gal.* Oseille ronde de jardin.
- RUMEX alpinus.** *Hung.* Havasi Ló-sóska. *Germ.* Mönch-Rabarber. *Gal.* Rhubarbe de Moines; Oseille des bois.
- RUMEX: acetosa.** *Hung.* Mezei Sóska; Sósdi; Nagy Sóska; Sós Lórom; (Ló Sóska.) *Germ.* Sauerampfer; wilder Sauerampfer. *Gal.* Oseille longue.
- RUMEX: Acetofella.** *Hung.* Mezei füles Sóska; Madár Sóska. *Germ.* Kleiner Schafampfer; Feldampfer. *Gal.* Oseille menue.
- TRIGLOCHIN palustre.** *Hung.* Savanyus Hutfza. *Germ.* Sumpf-krötengras; Binsenkraut; Graskraut; Dreyzack. *Gal.* Jong aigre.
- COLCHICUM autumnale.** *Hungaris* Flos hujus vocatur: Öfzi Kükörtsin; Öfzi kém Kükérits; Öfzike; Gu'sály-ülö virág. Herba et fructus: Törpe Zászpa; Fejes Zászpa. *Germ.* Herbstzeitlosen (rectius forsan: Herbstzeitrosen;) Spinnblume; Lichtblume; Nackende Hure; Mattensafran; Wiesen-safran; Hundshoden. *Gal.* Mort au Chien; Colchique; Rue Chien.

ALISMA: *Plantago aquatica.* *Hung.* Vizi Úti-fü. *Germ.* Wasserwegerich; breiter Wasserwegerich; Froschlöttel. *Gal.* Plantain d'eau; Plantain aquatique.

C L A S S I S VII.

H E P T A N D R I A.

ÆSCULUS: *Hippocastanum.* *Hung.* Vad Gesztenye; Ló-geszténye. *Germ.* Roscastanie; Vexircastanie; Wildcastanie; Kesten. *Gal.* Maronnier d'Inde.

C L A S S I S VIII.

O C T A N D R I A.

TROPÆOLUM minus. *Hung.* Kis Sárga Töltséres. *Germ.* Capucinerle; kleine indianische Kresse. *Gal.* Petite Capucine.

TROPÆOLUM majus. *Hung.* Nagy Sárga Töltséres; Sárga fel-fútó; Spanyol Sarkantyúvirág; Indiai torma; Király színü virág. *Germ.* Größere indianische Kresse. *Gal.* Grande Capucine; Creson d'Inde.

OENOTHERA biennis. *Hung.* Idegen Sárga Viola. *Germ.* Zweyjährige Nachtkerze; gelbe Rapunzel. *Gal.* Onagra.

AMYRIS: *Elemifera.* *Hung.* Elemifa. *Germ.* Elemiharzbaum; Elemistrauch. *Gal.* Olivier de l'Elemi.

AMYRIS : Opopobalsamum. *Hung.* Ópóbalsamom-fa; Arabiai Balsamom. *Germ.* Opopobalsambaum. *Gal.* Baume d' Arabie.

SANTALUM album. *Hung.* Fejér Santál-fa. *Germ.* Sandelholz. *Gal.* Santal blanc.

SANTALUM citrinum. *Hung.* Sárga Santál-fa. *Germ.* Gelbes Sandelholz. *Gal.* Santal citrin.

VACCINIUM : Myrtillus. *Hung.* Áfonnya; Kukojza; (Ivolya.) *Germ.* Schwarze Heidelbeere; Befinge; Gondelbeere. *Gal.* Airelle; Myrtille.

VACCINIUM : Vitis idæa. *Hung.* Havasi Medgy; Veres Áfonnya. *Germ.* Rothe Heidelbeere; Kronsbeere; Preusselbeere; Hölperlebeere; Steinbeere; Reusch. *Gal.* Airelle rouge.

ERICA vulgaris. *Hung.* Hanga-fa; Vad Cyprus; (Téli zöld; Reptsén-fü.) *Germ.* Heidekraut; Heide; gemeine Heide; Genst. *Gal.* Bruyere; Pétrole vulgaire.

DAPHNE : Mezereum. *Hung.* Farkas hárs; (rectius forsan: Farkas bors;) Vad Boroszlán; Tetü-fa; Gyalog Olaj-fa. *Germ.* Kellerhals; Kellerschall; Seidelbast; Zeiland; Wolfsbast; Bergpfeffer; Rechbeeren. *Gal.* Camelée; Bois-Gentil.

DAPHNE : Thymelæa. *Hung.* Spanyol Farkas hárs; (Gyürö fa; Farkas hárs;) *Germ.* Spanische Daphne; Thymelea. *Gal.* Garou.

- POLYGONUM**: Bistorta. *Hung.* Tekert-gyökerü-fü; Kigyó-gyökerü-fü; Kigyó-trank; (Seb-fü.) *Germ.* Natterwurz; Krebswurz; Wurmwurz. *Gal.* Bistorte.
- POLYGONUM**: Hydropiper. *Hung.* Vizi Bors; Vizi Hunyor; Balha-fü; Eb 'gyömbér; Légy-fü; keferü-fü. *Germ.* Wasserpfeffer; Hundspfeffer. *Gal.* Curage; Poiure d'eau.
- POLYGONUM**: Persicaria. *Hung.* Húnyor-fü; Kis Húnyor; Disznó Húnyor; Baratzk levelü-fü. *Germ.* Pfersichkraut; Flökraut; Mückenkraut; Wöttich. *Gal.* Persicaire.
- POLYGONUM** orientale. *Hung.* Öfzi-Boroszlán; Karmasin virág. *Germ.* Morgenländisches Pfersichkraut. *Gal.* Persicaire d'Inde.
- POLYGONUM** aviculare. *Hung.* Ports-fü; Úti ports-fü; Disznó pá'sit; Portzogó pá'sit; (Tetem-tódó-fü; Térdkötö-fü; Száz bötköjü-fü; Vér állató portsin.) *Germ.* Wegtritt; Weggras; Denngras; Blutkraut; Tausendknotten. *Gal.* Renoüée; Sanguinaire; Trainasse; Centinode.
- POLYGONUM** tataricum. *Hung.* Tatár haritska. *Germ.* Tartarisches Heidekorn. *Gal.* Blé noir de Tartarie.
- POLYGONUM**: Fagopyrum (nostris vulgo Zea). *Hung.* Haritska; Pohánka; Hajdéná; (Tatárka; Kruppa.) *Germ.* Heidekorn; gemeiner Buchweizen. *Gal.* Sarrafin Blé noir.

POLYGONUM: *Convolvulus*. *Hung.* Szúlákharitska; Folyóka. *Germ.* Kornwinde; kleine Winde. *Gal.* Sarrafin sauvage.

PARIS quadrifolia. *Hung.* Tzillár-fü; Tsillag-fü; Négy-levelü-fü; Pári's-fü; (Farkasfzölö.) *Germ.* Einbeer; Wolfsbeer, Sternkraut. *Gal.* Raisin de Renard; Etrangleloup.

ADOXA: *Moschatellina*. *Hung.* Pésmaboglár virág. *Germ.* Bisamhahnenfus. *Gal.* Moschatelline.

C L A S S I S I X.

E N N E A N D R I A.

LAURUS: *Cinnamomum*. *Hung.* Fa-héj; Füszeres héju fa. *Germ.* Zimmetbaum; Zimmetrindenbaum. *Gal.* Canelle.

LAURUS: *Cassia*. *Hung.* Fa-héj Cassia. *Germ.* Mutterzimmet; Cassienrindenbaum; Cassia; wilder Zimmet. *Gal.* Cassia lignea.

LAURUS: *Camphora*. *Hung.* Kámfor-fa. *Germ.* Campferbaum. *Gal.* Camphre.

LAURUS nobilis. *Hung.* Lürbör-fa; Laur-fa. *Germ.* Lorbeerbaum; gemeiner Lorbeerbaum. *Gal.* Laurier.

LAURUS: *Benzoinum*. *Hung.* Benzóé-fa. *Germ.* Benzoe. *Gal.* Benjoin.

LAURUS: *Sassafras*. *Hung.* Sassafrás-fa; Illatozó-fa. *Germ.* Sassafrasbaum; Fenchelholz. *Gal.* Sassafras.

RHE-

RHEUM : Rhaponticum. *Hung.* Nagy Rapontz; Kalap-levelü Sóska, Kalap-Lórom. *Germ.* Rapontick. *Gal.* Rapontic.

RHEUM palmatum (*Rhabarbarum* Of.) *Hung.* Igaz Rabarbarum. *Germ.* Rhabarber. *Gal.* Rhubarbe.

BUTOMUS umbellatus. *Hung.* Virágos Káka. (Gyékény-fü; Gyékény-káka; Öreg-káka; Fülemüle-fü.) *Germ.* Blumenbinsen; Blumenrohr; Wasserviole; Wasserlisch; Camelheu. *Gal.* Jonc fleuri.

ANAGYRIS foetida. *Hung.* Dögös-fa. *Germ.* Stinkbaum. *Gal.* Bois puant.

CERCIS : Siliquastrum ; (*Arbor Judæ.*) *Hung.* Judás-fája; Tángyér levelü fa. *Germ.* Judasbaum; Liebesbaum; früher Salatbaum. *Gal.* Gainier.

HYMENÆA Courbaril. *Hung.* Animé - fa. *Germ.* Animenharzbaum. *Gal.* Olivier de l' Anime.

C L A S S I S X.

D E C A N D R I A.

CASSIA : Senna. *Hung.* Senna; Szennét. *Germ.* Senna; Senet; Senetstrauch; Sennesblätterstrauch. *Gal.* Senné.

CASSIA : Fistula. *Hung.* Tséves Cassia. *Germ.* Fistel-Cassien; Cassien-Röslein; Rohrcaffie. *Gal.* Caffé.

CÆSALPINIA brasiliensis (Santalum rubrum; et Brafiletto Off.) *Hung.* Berzen; Veres Santál-fa. *Germ.* Rothes Sandelholz. *Gal.* Santale rouge.

GUILANDINA: Moringa; (*Lignum nepbryticum*; *Lignum peregrinum aquam cæruleam reddens* Casp. Bauhini.) *Hung.* Vese-fa; Kék Santál-fa. *Germ.* Ben-Nufsbaum; Griesholzbaum; Zeylonischer Oelnufsbaum; Blau Santelholz. *Gal.* Ben.

GUAJACUM officinale; (*Sanctum lignum* Off.) *Hung.* Frantzós-fa; Frantzuz-fa. *Germ.* Frantzozenholz; Pokenholz. *Gal.* Gayac.

GUAJACUM sanctum; (*Lignum sanctum*). *Hung.* Szent-fa. *Germ.* Heiliges Holz; Bladerholz. *Gal.* Bois faint.

ANACARDIUM occidentale; item **AVICENNIA** germinans. *Hung.* Eléfant tetü. *Germ.* Elefantenlaus. *Gal.* Anacarde.

DICTAMNUS albus. *Hung.* Ezer-jó-fü; Körös-fa levelü-fü; Köris levelü tsemete; Szavas gyökér-fü; Diktamos. *Germ.* Weisser Dictam; gemeiner Diptam; Spechtwurzel; Aescherwurz. *Gal.* Fraxinelle; Dictam blanc.

Ruta graveolens. *Hung.* Rúta; Virnantz; Kerti Rúta. *Germ.* Raute; Weinraute. *Gal.* Rue; Rue des Jardins.

TOLUIFERA: Balsamum (*Balsamum de Tolu*, sive *Tolutanum* Off.) *Hung.* Tólu Balsam-fa. *Germ.* Tolutanischer Balsam. *Gal.* Baume de Tolu.

- TRIBULUS terrestris.** *Hung.* Földi Súlyom, Köldus tetü. *Germ.* Erdnuß; Burzeldorn. *Gal.* Tribule; Saligot.
- COPAIFERA officinalis.** *Hung.* Kopai Balsamomfa. *Germ.* Copaibalsambaum.
- ARBUTUS** : Uva ursi. *Hung.* Medve szölö. *Germ.* Sandbeere; Erdbeerbaum; Bärentrauben; Bärenbeere, Steinbeere; Meelbeerstaude; Spanischer Heidelbeerstrauch. *Gal.* Arboufier.
- PYROLA rotundifolia.** *Hung.* Kerek Téli-zöld; Fa-saláta. *Germ.* Rundblättriges Wintergrün; Waldmangold; Holzmandgold. *Gal.* Pyrole ronde; Verdure d'hiver; Verdure de mai.
- PYROLA secunda.** *Hung.* Körtöke; Körtvély levelü Téli-zöld; Körtvély-fa levelü fü; (Lemonya-fü.) *Germ.* Birn-Wintergrün; Schmaller Wintergrün. *Gal.* Pyrole plus tendre.
- CRYSOSPLENIUM alternifolium.** *Hung.* Aranyveselke. *Germ.* Goldmilz. *Gal.* Cresson de roche.
- SAXIFRAGA granulata.** *Hung.* Kö-rontó-fü; kö-rontó gyökerü-fü. *Germ.* Weisser Steinbrech. *Gal.* Cassépierre.
- SAPONARIA officinalis.** *Hung.* Szappan-fü; Sappanozó-fü; Láb-mosó-fü; Tajtékozó-fü; (Festő-fü.) *Germ.* Seiffenkraut; Schlifselkraut; Speichelwurz. *Gal.* Savoniere; Saponaire.

SAPONARIA: *Ocymoides*. *Hung.* Vad Bafalikom; Erdei Bafalikom. *Germ.* Wilde Bafilien. *Gal.* Bafilic sauvage.

DIANTHUS *barbatus*. *Hung.* Szapara Szegfü. *Germ.* Bartnelke; Gartenwilhelm. *Gal.* Oeillet barbu.

DIANTHUS: *Caryophyllus* (*bortensis*.) *Hung.* Kerti Szegfü; Illatozó Szegfü; Veres Szegfü; Tarka Szegfü; Szegfü virág. *Germ.* Gartennelke; Nägelein; Grafsblume. *Gal.* Giroflée; Oeillet de jardin. **CARYOPHYLLUS** *inodorus*. *Hung.* Nyúl-szegfü; Mezei szegfü. *Germ.* Wilde Nägelein. *Gal.* Oeillet sauvage.

COTYLEDON: *Umbilicus Veneris*. *Hung.* Vé-nus köldöke; köldök-fü. *Germ.* Nabelkraut. *Gal.* Nombril de Venus; Ecuelles d'eau.

SEDUM: *Telephium* (*Craffula*, & *Faba inversa* Off.) *Hung.* Bab levelü fü; Kövér fü; Varju bab; Szezelem taplója; (Köldök-fü.) *Germ.* Fettehenne; Wundkraut; Knabenkraut; Zungenkraut; Fotzzwang; Donnerbonen; Donnerkraut. *Gal.* Joubarbe des vignes; Fève epaisse; Grassette; Reprise; Chicotrin; Orpin.

SEDUM *Anacampseros*. *Hung.* Szezelem gerjesztö fü. *Germ.* Liebeskraut. *Gal.* Herbe d'amour.

SEDUM *acre* (*Sedum vermiculare* Off.) *Hung.* Bárány-tsets-fü; Eger-tsets-fü; Szaka-fü; (Sárga Gyopár.) *Germ.* Felsen-Fettehenne;

ne; gelber Mauerpfeffer; Katzentraublein.

Gal. Pain d' Oiseau; Petite Joubarbe.

SEDUM album (*Sedum minus* Orf.) *Hung.*

Kitsin Fültü. *Germ.* Weiße kleine Hauswurz. *Gal.* Petite Joubarbe blanche.

OXALIS: Acetofella. *Hung.* Erdei Madár-

Sóska; Fetske-Sósdí; Apró Sóska; Három levelü Sóska (Alléluja-fü.) *Germ.*

Buchampfer; Gauchampfer; gemeiner weißer Sauerklee; Mälerkraut. *Gal.* Petite Oseille; Pain de coru; Alleluia; Salette.

AGROSTEMMA: Githago (vulgo *Nigellastrum.*)

Hung. Konkoly; Vadótz. *Germ.* Kornraden; Kornnägelein; Kornröslein; wilde

Marienrosen; schwarzer Ackerkümmel. *Gal.* Nielle bâtarde.

AGROSTEMA coronaria. *Hung.* Kaffai Ró'sa.

Germ. Rosen-Lychnis; Marienröslein; Kronraden; Vexirnelken. *Gal.* Paffesleur; Oeillets paiferoses.

LYCHNIS chalcedonica. *Hung.* Tsillag virág;

Szikrai. *Germ.* Chalcedonisches Licht-

röslein; Scharlachrothe Lychnis; Jerusalemscreuz; Jerusalemsblum. *Gal.* Lychnis de Calcedoine.

LYCHNIS: Flos cuculi. *Hung.* Kukuk Szeg-

fü. *Germ.* Gukugsblume; Gugugspeichel;

Fleischblume; Gauchblume; Pechblume; Pechnägelein; Wiesenlychnis; Kräheblume. *Gal.* Oillet des prés.

PHYTOLACCA decandra. *Hung.* Festő Szölő;

Alkermes Szölő. *Germ.* Falsche Kermes-

beer; wirginischer Kermesbeer; Americanische Phytolaca; Americanischer Nachtschatten. *Gal.* Phytolacca d' Amerique; Raisin d' Amerique.

C L A S S I S X I.

D O D E C A N D R I A.

ASARUM europæum. *Hung.* Kapotnyak; Kerek kapor; (Mogyoró alya.) *Germ.* Haselwurz; wilder Nardus. *Gal.* Cabaret; Nåde sauvage; Oreille d' homme.

STYRAX officinale. *Hung.* Sidó Temjén; Stóráks. *Germ.* Storax. *Gal.* Storax.

WINTERANIA: Canella. (Canella alba, & ejus cortex, magellanicus, five winteranus Ott.) *Hung.* Fejér Fa-héj; Idegen Fa-héj. *Germ.* Weisser Zimmet; magellanischer Zimmet. *Gal.* Canelle blanche.

PORTULACA oleracea. *Hung.* Kövér Portsín; Szelid Portsín-fü; Kerti Ports-fü; Dízemó orja. *Germ.* Borzelkraut; Burzelkraut; Bürgel; Kohl-Portulac. *Gal.* Pourpier; Pourcellaine.

LYTHRUM: Salicaria. *Hung.* Tüzfa levelü-fü; Piros Füzény. *Germ.* Rother Weiderich; Purpurweiderich; Weidenkraut; blauer Fuchschwanz. *Gal.* Salicaire.

AGRIMONIA: Eupatorium. *Hung.* Párló-fü; Apró Bojtorján. *Germ.* Odermennig; Bruchkraut; Leberwurz. *Gal.* Aigremoine.

RESEDA : Luteola. *Hung.* Sárgás-fü; Sárgan
festő fü. *Germ.* Wau; Färbergras. *Gal.*
Gaude; Herbe jaune.

RESEDA lutea, (sive vulgaris.) *Hung.* Olasz
mustár; Olasz reptze. *Germ.* Steichkraut:
Reseden; Welscher Raucken. *Gal.* Resede
jaune.

EUPHORBIA officinalis. (Euphorbium Off.)
Hung. Eforbiom. *Germ.* Euphorbium. *Gal.*
Euphorbe.

EUPHORBIA : Peplus. *Hung.* Kutya-téj. *Germ.*
Hundsmilch; runde Euphorbie; Wolffsmilch
mit runden Blättern. *Gal.* Reveille-matin
des vignes.

EUPHORBIA : Lathyris. *Hung.* Nagy Sár-fü;
Kerti Sár-fü; Has indító fü; (Nagyobb Eb-
téj; Apró Sár-mag.) *Germ.* Springkraut,
Springkörner; Purgirkörner. *Gal.* Espurge.

EUPHORBIA : Pithyusa. *Hung.* Farkas-téj; (Eb-
téj; Tejes-fü.) *Germ.* Niederländische Eu-
phorie; Wolffsmilch mit scharf-gespitzten
Blättern. *Gal.* Pytiuse.

EUPHORBIA : Esula. *Hung.* Kis Sár-fü. *Germ.*
Eselsmilch. *Gal.* Petite Esule.

ILLICCIUM anisatum (Anisum stellatum Off.)
Hung. Bádián. *Germ.* Sternanies; Indiani-
scher Anieß. *Gal.* Anis étoilé; Anis des
Indes.

SEMPERVIVUM tectorum. *Hung.* Bóldog Afz-
izony rósa; Fül-fü; Fülbe eresztő fü;
Fülbe-fatsaró; Házi-zöld; Mindenkor-élő;
Mindenkor-zöldellő; Kövi rósa; (Meny-
dörgö-

dörgö-fü ; Téli-zöld.) *Germ.* Großs Hauswurz ; Hauslauch ; Dachhauslaub ; Donnerbar. *Gal.* Grande Joubarbe.

C L A S S I S XII.

I C O S A N D R I A.

CACTUS hexagonus. *Hung.* Ofzlopos tsudatövis. *Germ.* Sechsekige Fakeldistel ; lange Fakeldistel. *Gal.* Cactus de Suriname.

CACTUS : Opuntia. *Hung.* Kissebb Indiai Feige ; Pogátsa levelü fü. *Germ.* Gemeine indianische Feige ; gemeine Opuntie. *Gal.* Raquette ; Cardasse.

Cactus : Ficus indica. *Hung.* Nagyobb Indiai Feige. *Germ.* Größere indianische Feige. *Gal.* Figuier d' Inde.

PHILADELPHUS coronatus. *Hung.* Olasz Jézmin. *Germ.* Welscher Jasmin ; Kronen Jasmin. *Gal.* Philadelphus.

MYRTUS : Pimenta. (*Amomum Officinatum.*) *Hung.* Arabiai Mirtus mag ; Mindenféle Füszerszám. *Germ.* Pfeffer von Jamaica. *Gal.* Poivre de la Jamaïque.

PUNICA : Granatum. *Hung.* Pómagránát. *Germ.* Granatapfel. *Gal.* Grenade.

AMYGDALUS : Persica. *Hung.* Baratzk-fa ; Barasz-k-fa. *Germ.* Pfersichbaum ; Pfirschenbaum. *Gal.* Pecher ; Pefchier.

AMYGDALUS communis. *Hung.* Mondola-fa. *Germ.* Mandelbaum. *Gal.* Amandier.

PRUNUS: *Padus*. *Hung.* Vad Tseresznye-fa; Kutya Tseresznye-fa; Gerezdes Tseresznye; Zelnicze-fa. *Germ.* Schwarzer Vogelkirschenbaum; Traubenkirsche; Ahlkirsche; Zwiskelkirsche; Twieselbeere; Karfebeere; Hunds-Elsebeere. *Gal.* Cerifier noir d'oiseaux, Merice; Cerifier à raisins; Putiet.

PRUNUS: *Armeniaca*. *Hung.* Tengeri Baratzk. *Germ.* Apricosenbaum; Amarellenbaum. *Gal.* Abricotier.

PRUNUS: *Cerasus*. *Hung.* Tseresznye-fa; Szelid Tseresznye-fa. *Germ.* Kirschenbaum. *Gal.* Cerifier. *CERASUS caproniana*. *Hung.* Medgy. *Germ.* Rothe saure Kirsche; Weixel. *Gal.* Cerifier aigre.

PRUNUS domestica. *Hung.* Szilva-fa. *Germ.* Pflaumenbaum; Zwetschenbaum. *Gal.* Prunier.

PRUNUS spinosa. *Hung.* Kökény-fa; Kökény-tövis. *Germ.* Schlehendorn; Heckschlehendorn; Schwarzdorn. *Gal.* Prunelier; Prunier sauvage.

CRATÆGUS torminalis. *Hung.* Berekenye-fa; Berkenye-fa. (Quibusdam Sorbus domestica vocatur Berkenye: at ea nobis Barkótza dicitur.) *Germ.* Arlsbeerbaum; Elsebeerbaum; Darmbeerbaum; Elrizen; Eschrösel; wilder Speyerbaum; wilder Sperberbaum. *Gal.* Sorbier torminal.

CRATÆGUS: *Oxyacantha*. *Hung.* Galagonya-fa; Szaragógya. *Germ.* Hagdorn; Weisz-

dorn; Meeldorn; Möllerbrod; Adlersbeer-
baum. *Gal.* Aubespine.

SORBUS aucuparia. *Hung.* Veres Berkenye ;
Piros Kutya tseresznye. *Germ.* Vogelbeer-
baum. *Gal.* Frêne sauvage ; Cormier sau-
vage.

SORBUS domestica. *Hung.* Barkótza ; Sävöl-
tin körtvély ; Köris levelü Berekenye ;
(Berkenye-fa.) *Germ.* Speyerling ; zahmer
Sperberbaum ; Sorbäpfel ; Escherizen. *Gal.*
Sorbier ; Cormier.

MESPILUS germanica. *Hung.* Naspolya - fa ;
Nyospolya - fa ; Mispulya. *Germ.* Gemei-
ne Mispel ; Mespelbaum. *Gal.* Nefflier.

PYRUS communis. *Hung.* Körtvély-fa. *Germ.*
Birnbäum. *Gal.* Poirier. **PYRUS falerna.**
Hung. Pergamen körtvély. **PYRUS favo-
nia.** *Hung.* Moskotály Körtvély. **VOLE-
MA.** *Hung.* Fontos Körtvély. **PYRASTER.**
Hung. Vad Körtvély ; Vatzkor.

PYRUS : Malus. *Hung.* Alma-fa. *Germ.* Apfel-
baum. *Gal.* Pommier. **MALUS silvestris.**
Hung. Vad-Alma. **MALUS paradisiaca.** *Hung.*
Puja Alma. **MALUS prafomila.** *Hung.* Pá-
ris Alma. **MALUS epirotica.** *Hung.* Tá-
nyér Alma.

PYRUS : Cydonia. *Hung.* Bis-alma ; Bös-alma ;
Lüzös-alma *Germ.* Quittenbaum. *Gal.* Coi-
gnaffier ; Coignier.

SPIRÆA : Aruncus. *Hung.* Ketske-bak szakállá.
Germ. Geisbart ; Berggeiswedel ; Wald-
Bocksbart. *Gal.* Barbe de bouc.

- SPIRÆA**: Filipendula. *Hung.* Varju mogyoró; (Veres kö-rontó; Szent János kenyere.) *Germ.* Rother Steinbrech; Wildgarben. *Gal.* Filipendule.
- SPIRÆA**: Ulmaria. *Hung.* Réti Legyezö; Ketske szakállu fü; Szilfa levelü fü. *Germ.* Johanniswedel; Geiswedel; Wiesenwedel; Weisbart. *Gal.* Reine des prés.
- ROSA eglanteria.** *Hung.* Sárga Ró'sa; Fái sárga Ró'sa. *Germ.* Gelbe Rose. *Gal.* Rose jaune; Eglantier.
- ROSA centifolia.** *Hung.* Kerti piros Ró'sa; Fái piros tsukros Ró'sa. *Germ.* Rothe Gartenrose *Gal.* Rose rouge.
- ROSA alba.** *Hung.* Kerti fehér Ró'sa. *Germ.* Weiße Gartenrose. *Gal.* Rose blanche commune.
- ROSA canina** (*Cynosbatus.*) *Hung.* Vad Ró'sa; Eb ró'sa; Tsipke Ró'sa; Tsipke-bokor; Eb-tsipke; Seggvakaró. *Germ.* Heckrose; Wilde Rose; Hagebüthen. *Gal.* Rosier sauvage; Rose de chien; Gratecul (*fructus.*)
- RUBUS idæus.** *Hung.* Málna; Bóldog-Afzszony tsipkéje; (Tsipke-fa; Erdei Szeder.) *Germ.* Himbeerstrauch; Hindbeere; Hohlbeere. *Gal.* Framboisier; Ronce d' Ida.
- RUBUS cæsius.** *Hung.* Szederj; Szederj-in. *Germ.* Maulbeer; Kratzbeer. *Gal.* Ronce commune.
- RUBUS** (*Chamærubus*) saxatilis. *Hung.* Leányka Málna. *Germ.* Boksbeere; Steinbeere. *Gal.* Ronce des alpes.

FRAGARIA vesca. *Hung.* Eperj; Eperj-fü.
Germ. Erdbeere; Erdbeerkraut; Knakerbeere.
Gal. Fraillier. **FRAGARIA silvestris.**
Hung. Erdei Eperj. *Germ.* Walderdbeere.
FRAGARIA pratensis. *Hung.* Mezei Eperj.
Germ. Wiesenerdbeere. **FRAGARIA chiloensis.**
Hung. Öreg Kerti Eperj. *Germ.* Fruttilla;
 Erdbeere aus Chili.

POTENTILLA: Anserina. *Hung.* Pipe-fü; Lúd-pá'fit;
 Fejér-hátu-fü; Ezüttös-hátu-fü; (Vad Varadits.)
Germ. Gänserich; Grünling; Grensich;
 Silberkraut. *Gal.* Argentine; Bec d' Oye.

POTENTILLA reptans. *Hung.* Öt levelü fü; Folyó öt levelü fü;
 Öt úiju fü; Szár-fü; (Bikatök.)
Germ. Fünffingerkraut; Fünfflat.
Gal. Quinte feuille.

TORMENTILLA erecta. *Hung.* Tormentilla; Tormentilla;
 Vér-fü; Vér-gyökér. *Germ.* Tormentille;
 Blutwurz; Herzwurz; Ruhrwurz;
 Feigwurz; Rothheilwurz; Rothguntzel.
Gal. Tormentille.

GEUM urbanum, (Caryophyllata.) *Hung.* Gyömbéres-gyökér;
 Szent Benedek füve; Szegfü szagu gyökér;
 (Vad Szegfü; Erdei Szegfü;) Benedicta gyökér.
Germ. Benedictenwurz; Nägeleinkraut; Merzwurz.
Gal. Galiot; Herbe S. Benoit; Benoite.

C L A S S I S XIII.

P O L Y A N D R I A.

- CAPPARIS spinosa.** *Hung.* Kaporna. *Germ.* Capern; stachlichte Kapern. *Gal.* Caprier.
- ACTÆA spicata.** *Hung.* Farkas-szölö; Farkasbab. *Germ.* Gemein Christophskraut; ähri- ges Schwarzkraut; Schwarzwurzel. *Gal.* Herbe de Saint Christophe.
- CHELIDONIUM majus.** *Hung.* Vére-hüllő-fü; Nagy Fetske-fü; Czinedónia; (Arany-fü; Arannya versengő-fü; Veresellő-fü.) *Germ.* Schölkraut; groß Schölkraut; Schwal- benkraut. *Gal.* Eclairé; Grande Chelidoi- ne; Felougue.
- CHELIDONIUM: Glaucium.** *Hung.* Sárga (vi- rágu) szarvas mák. *Germ.* Eisengraues Schölkraut, gelber gehörnter Mohn. *Gal.* Pavot cornu jaune.
- CHELIDONIUM (papaver) corniculatum.** *Hung.* Piros szarvas mák. *Germ.* Scharlachrothes Schölkraut. *Gal.* Pavot cornu rouge.
- PAPAVER: Rhœas.** *Hung.* Vad mák; Pipats mák; Mezei mák; (Bújdosó mák; Pa- pantz; Pipantz.) *Germ.* Klapperrosen; Kornrosen; Klatschrosen; Feldmohn; Feld- magfamen; wilde Magfamen-Rose; Schnal- len. *Gal.* Coquelicoq; Pavot sauvage; Ponceau.

- PAPAVER somniferum**, (semine albo ac nigro.)
Hung. Mák; Kerti mák, Évö mák; Orvos mák. *Germ.* Mohn; Oelmagen. *Gal.* Pavot.
- CAMBODIA**: Gutta. *Hung.* Gutta-gummi. *Germ.* Gummiguttabaum. *Gal.* Arbre de Gomme-gutte.
- NYMPHÆA lutea**. *Hung.* Vízi-tök; Sárga virágu Vízi-tök. *Germ.* Gelbe Seerose; Seeplumpen; Kannenplumpen; gelbe Wasserlilien. *Gal.* Nenuphar jaune.
- NYMPHÆA alba**. *Hung.* Fejér (virágu) Vízi-tök. *Germ.* Weiße Seerose; weiße Seeblume; Wasser-Tulipan. *Gal.* Nenuphar blanc; Lis d' étang; Blanc d' eau; Violet.
- BIXA**: Orellana seu Orleana. *Hung.* Orlán. *Germ.* Orleanbaum; Achiotl; Anotta; Anotta; Bischofsmüze. *Gal.* Achiotte; Roucou; Roucou; Rocourt.
- TILIA europæa**. *Hung.* Hars-fa; Száldok-fa; Záldok-fa. *Germ.* Lindenbaum. *Gal.* Tilleul; Tillet; Teil.
- THEA bohea**. *Hung.* Théa; Herba thé. *Germ.* Theestrauch. *Gal.* Thé.
- CARYOPHYLLUS aromaticus**. *Hung.* Szegfü; Füszerfzám Szegfü. *Germ.* Näglein. *Gal.* Geroffier; Clous de Geroffles.
- CISTUS**: Helianthemum. *Hung.* Tetem-töldöfü. *Germ.* Sonnengüffel; Heidenisop; Heidenschmuck; Ciströslein; Goldröslein; Sonnenblümlein. *Gal.* Heliantheme; Herbe d' Or; Hyssope des garigues.

PÆONIA officinalis. *Hung.* Bafa - ró'sa ; Basal-ró'sa. *Germ.* Gichtrose ; Gichtwurz ; Pfingstrose ; Peonienrose. *Gal.* Pivoine.

DELPHINIUM: Consolida (regalis.) *Hung.* Mezei Sarkantyu ; Kék Sarkantyu virág ; Szarka-láo virág ; (Sarkas fü.) *Germ.* Feldrittersporn ; gemeiner Rittersporn ; Kornrittersporn ; Spornblume. *Gal.* Piéd d' alouette sauvage.

DELPHINIUM Ajacis. *Hung.* Kerti Sarkantyu ; Vitéz virág ; Király virág. Nevezhetni így-is : Mesés Sarkantyu virág. *Germ.* Gartenrittersporn. *Gal.* Piéd d' alouette cultivé ; Confoude royale à grande fleur.

DILPHINIUM: Staphisagria. *Hung.* Tetü-fü ; Tetü ölö-fü ; Tetü ölö mag ; Turhás-fü ; Nátha-fü. *Germ.* Stephanskörner ; Läusekraut ; Läusefamen. *Gal.* Staphis aigre ; Herbe aux poux.

ACONITUM lycoctonum. *Hung.* Farkas-fü ; Farkas ölö fü ; Farkas répa ; Farkas gyöker ; Méreg-fü ; (Farkas bab ; Négy levelü fü ; Eb rontó-fü ; Gyökere el-fordúlt fü ; Víz-sza forduló szölö, El-forduló szölö.) *Germ.* Gelber Sturmhut ; gelb Eishütte ; gelber Wolfsgift. *Gal.* Pattelovine ; Etrangle loup.

ACONITUM: Napellus. *Hung.* Katika répája fü ; Kék Sifak fü ; Kék tetü-fü ; (Farkas répa.) *Germ.* Blauer Sturmhut ; Münchskappe ; Narrenkappe ; blau Eishütlein ; Wolfskraut. *Gal.* Chaperon de moine.

- ACONITUM:** Anthora. *Hung.* Sárga Sifak-fü; Szelid Sifak-fü; Kuklás-fü; Tsuklya-fü. *Germ.* Giftheil; Heilsame Wolfswurz. *Gal.* Anthor.
- AQUILEGIA vulgaris.** *Hung.* Galamo-virág; Harang-virág; Czamoly-fü; Sas-fü; kefe-lő-fü; Geleszta-fü. *Germ.* Agley; gemeiner Akeley; Tyriakskraut. *Gal.* Anco-lie; Colombine; Gant de notre Dame.
- NIGELLA damascena.** *Hung.* Kék Kandilla. *Germ.* Damascener Schwarzkümmel. *Gal.* Nielle de Damas.
- NIGELLA fativa.** *Hung.* Fekete Kóriándrom; Fekete Kömény; Paraszt Bors; (Fekete Mák.) *Germ.* Schwarzkümmel; schwar-zer Coriander; Spargeusammen. *Gal.* Nielle des jardins.
- NIGELLA arvensis.** *Hung.* Vad fekete Kó-riándrom (Kólándrom.) *Germ.* Wilder schwarzer kümmel. *Gal.* Nielle bâtarde.
- STRATIOTES: Aloides.** *Hung.* Vizi Fül-fü. *Germ.* Wasserbitter; Wasserfeder. *Gal.* Joubarbe aquatique. *Nota* Haec forsau illa est planta, quam Cl. Ios. CSAPO, dixit IMERAM pannonicam; hungarice: Koloka; Imer gyöker.
- ANEMONE: Hepatica (nobilis.)** *Hung.* Nemes Máj-fü; Mogyoró-alya-fü. *Germ.* Edel-leberkraut; Leberklee; Guldenklee. *Gal.* Hepatique; Belle Hepatique.
- ANEMONE: Pulsatilla.** *Hung.* Leány Kükör-tsin; Szederjes Kükörtsin; Fekete Kükö-irts;

rits; Ló Kükerts. *Germ.* Osterblume; gemeine Kuchenschelle. *Gal.* Pulsatille; Coquelourde.

ANEMONE pratensis (*Pulsatilla nigricans* Off.)
Hung. Kissebb Leány Kükörtsin. *Germ.* Schwarzliche Kuchenschelle. *Gal.* Pulsatille.

ANEMONE nemorosa. *Hung.* Fejér Berek-virág; Tavaszi Pipats; Fejér Pipats (Paps,) Pipats-Kükörtsin; Patác; Fejér virágu kikeleti-fü. *Germ.* Waldanemone; weisser Waldhanenfus; Waldhänlein; Storkblume; Luk; weisse Windblume. *Gal.* Anemone des bois; Paffefleur blanc.

CLEMATIS: Vitalba. *Hung.* Venike; Vad Venike; Fejér Venitz; Szulak-fü. *Germ.* Gemeine Waldrebe; Steigende Waldrebe; Bindweide; Altermannsbart. *Gal.* Herbe aux Gueux; Vigne sauvage.

CLEMATIS recta. *Hung.* Ló-torma; Nagy Palatzk-fü; Erös-fü. *Germ.* Aufrechte Waldrebe; gerade weisse Waldrebe. *Gal.* Flammule droite.

CLEMATIS integrifolia. *Hung.* Bértse-fü; Bértse-virág. *Germ.* Gerade blaue Waldrebe. *Gal.* Clematite d' Hongrie.

THALICTRUM flavum. *Hung.* Vad Virnantz. *Germ.* Blasgelbe Wiesenraute; Unstetkraut; falsche Rhabarber. *Gal.* Thalictron jaune; Rheu des prés.

ADONIS aestivalis. *Hung.* Kakas virág; (Parlagi ró'sa.) *Germ.* Sommeradonis; Acker-rös-

röslein; Feldröslein; Klapperröslein, Marienröslein. *Gal.* Fleur d' Adonis.

ADONIS vernalis. *Hung.* Kapor ró'sa; Sárga mezei Ró'sa; Sárga Kükörtsin; Sárga Húnyor. *Germ.* Frühlings-Adoniströslein; Fenchelblätterige schwarze Nieswurz. *Gal.* Hellebore noir d' Hippocrate.

RANUNCULUS: Flammula. *Hung.* Égető Boglár virág; Égető langas fü; Béka fü; Vizi Béka-virág, Sömör-fü. *Germ.* Kleiner Sumpfhanentus; Spehrwurz. *Gal.* Renoncule des marais.

RANUNCULUS: Ficaria. (*Chelidonium minus.*) *Hung.* Kis Fetske-fü; Arannyal versengő (mert arány színü virága vagyon;) Süly-fü; Tavaszi Saláta; (Galambbegy; Varju mogyoró; Füge levelü fü; Golyva rontó fü; Mezei sül-fü.) *Germ.* Scharbockskraut; klein Schülkraut; wild Löffelkraut; Feigwarzenkraut; Golditernblume; Schmalzsternblume. *Gal.* Petite Scrophulaire; Petite Chelidoine; Petite Eclairé; Petit Bassinet; Arondeliere.

RANUNCULUS sceleratus. *Hung.* Csomorika; Torsika; Itárj; Vizi méreg; (Farkas nevető-fü; Mehek nevetése; Lator koldus lábu sebesítő-fü.) *Germ.* Brennender Wasserhanentus; Froschsteifer. *Gal.* Baccinet; Piepou; Grenouillette d' eau.

RANUNCULUS asiaticus. *Hung.* Ránunkulus-virág. *Germ.* Morgenländischer Hanentus; Gartenhanentus. *Gal.* Renoncule des jardins.

RANUNCULUS repens. *Hung.* Boglár-virág; Holló-láb; Kakas-láb; Tyúk-láb. *Germ.* Kriechender Hanenfus. *Gal.* Pié de Corbin; Renoncule rampante.

RANUNCULUS acris. *Hung.* Réti Béka-virág; Réti Sárga-virág. *Germ.* Wiesenhanenfus. *Gal.* Renoncule des prés; Baccinet commun.

RANUNCULUS aquatilis. *Hung.* Béka Boglárka. *Germ.* Froschhanenfus. *Gal.* Petite Grenouillette aquatique.

HELLEBORUS viridis. (*Helleborus niger nostras* CORDI.) *Hung.* Páponya; Tavasz-elei Páponya; Fekete Húnyor. *Germ.* Grüne Niezwurz; grünblühende schwarze Niezwurz; Bärentus. *Gal.* Ellebore noir du printemps.

HELLEBORUS foetidus. *Hung.* Búdös Páponya; (Gálna-fü.) *Germ.* Stinkende Niezwurz; (Lauskraut.) *Gal.* Pié de Griffon.

CALTHA palustris. *Hung.* Mocsár virág; Vizi sárga Viola. *Germ.* Dotterblume; Schmalzblume; Kuhblume; Bachblume; Mattenblume; Mosblume; gelbe Wiesenblume; Goldwiesenblume. *Gal.* Souci de marais; Souci d' eau; Jaunet de marais.

CLASSIS XIV.

DIDYNAMIA.

AJUGA reptans. *Hung.* Közép Nadály-fü; Fias-tü. *Germ.* Blauer Günsel; schleicher Günsel; Heilkräutlein. *Gal.* Bugle; Confuse moyenne.

TEUCRIUM: Chamæpitys. *Hung.* Kalintza-fü; Földi-tenyö; Földi Temjén-tü; Köszvény-fü; Mezei Czipros; Vad Czipros; in-fü; Szél-fü; Dinnye-fü; Vad rúta; Vad mezei ibolya. *Germ.* Schlagkräutlein; Feldcypresse, Erdpin. *Gal.* Ive muscate; Ivette; Arritique.

TEUCRIUM: Marum. *Hung.* Élet-füve; Engem Szágoly; Márum-fü. *Germ.* Edelmarjoran; Katzenkraut; Amberkraut. *Gal.* Maron; Marjolaine d' Angleterre.

TEUCRIUM: Scordium. *Hung.* Vizi Fokhagyma-szagu-fü; Vizi Fodorka; (Ezerjó-tü.) *Germ.* Lachenknoblauch. *Gal.* Chamarras; Germandrée de eau; Germandrée aquatique.

TEUCRIUM lucidum. *Hung.* Közép Cserlevelü-fü; (Nagy Sarlós-fü; Kerti Fodorka.) *Germ.* Heller Bathengel. *Gal.* Germandrée claire.

TEUCRIUM: Chamædris. *Hung.* Kis Cserlevelü-fü. *Germ.* Edel Gamanderlein; kleiner Bathengel. *Gal.* Germandrée; Chénette; Petit Chêne.

TEU-

- TEUCRIUM** : Polium. *Hung.* Hegyi Pólé.
Germ. Berg-Poley. *Gal.* Polion des montagnes.
- SATUREJA** hortensis. *Hung.* Tsombor; Borsfü.
Germ. Garten-Saturey; Garten-Isop; Bohnenkraut; Sedeney; Sengerkraut; Käsekraut; Kollen. *Gal.* Sarriette; Savorée.
- HYSSOPUS** officinalis. *Hung.* Psóp. *Germ.* Isop; gemeiner Isop. *Gal.* Hissope commune.
- NEPETA** : Cataria. *Hung.* Matska-menta; Matska-fü; Matska-mézelke; Matska nádrafü; (Mátra-fü.) *Germ.* Kazenmünze; Kazenkraut. *Gal.* Herbe aux Chats.
- NEPETA** pannonica. *Hung.* Mezei Mäh-fü; Hegyi Menta; Hegyi Matska-menta; Hegyi-Matska nádrafü. *Germ.* Pannonische Kazenmünze. *Gal.* Mente de Pannonie.
- LAVANDULA**: Spica. 1.) **LAV.** angustifolia. *Hung.* Levendula. *Germ.* Gemeine Lavendel; Lavander; Kleiner Spick. *Gal.* Lavande commune; Lavande femelle. 2.)
LAVANDULA latifolia. *Hung.* Spikanárd; *Germ.* Breitblättrichter Lavendel; Spicke; Spikanarde. *Gal.* Aspic; Grande Lavande; Lavande mâle.
- SIDERITIS** hirsuta. *Hung.* Tisztes-fü; Parlagi-fü; Parlagi-virág. *Germ.* Gliedkraut; Eisenwurz; Berufkraut; Feldandorn. *Gal.* Crapaudine.

- MENTHA silvestris.** *Hung.* Ló-Menta; Fejér Menta; Mezei fejer hegyes Menta; Vad Menta; Bárzing; (Vad Poláj) *Germ.* Rosmünze; wilde Münze. *Gal.* Menthe sauvage; Chevaline.
- MENTHA aquatica.** *Hung.* Vizi menta; (Vizi torma; Fekete Menta; Téli Saláta.) *Germ.* Waffermünze. *Gal.* Menthe aquatique; Baume aquatique.
- MENTHA fativa (crispa verticillata.)** *Hung.* Fodor Menta. *Germ.* Kräuse Münze. *Gal.* Menthe domestique; Menthe crepu; Baume des jardins.
- MENTHA arvensis.** *Hung.* Tarlói Menta. *Germ.* Kornmünze. *Gal.* Menthe de Campagne.
- MENTHA : Pulegium.** *Hung.* Putnok - fü; Csombor; Póláj; Köszvény Menta. *Germ.* Poley. *Gal.* Pouliot.
- GLECHOMA hederacea (Hedera terrestris.)** *Hung.* Földi Borostyán; Kerek Nádra-fü; (Földön futó Borostyán; Folyó-fü.) *Germ.* Gundelrebe; Gundermann. *Gal.* Lierre terrestre; Terrette; Rondotte; Herbe de Saint Jean.
- LAMIUM album.** *Hung.* Fejér (virágu) hólt Tsalyán (Tsalán; Tsilyán;) Szelid Tsalán; (Árva Tsalán; Matska paréj.) *Germ.* Weisse Taubenessel; grosse Taubenessel; weisse Bienensaug; Wurmnessel; todte Nessel; Erzen gel. *Gal.* Ortie morte blanche.

LAMIUM *purpureum.* *Hung.* Büdös hólt Tsalán; Veres hólt Tsalán. *Germ.* Rothe Taubeneffel; stinkende Nessel; stinkende Ackerneffel; rothe Bienensang. *Gal.* Ortie morte rouge; Ortie puante.

LAMIUM *amplexicaule.* *Hung.* Bársony (virágu hólt) Tsalyánka. *Germ.* Kleine taube Ackerneffel; kleine rothe Bienensang. *Gal.* Ortie morte de pourpre.

GALEOPSIS: *Ladanum.* *Hung.* Kenderike-fü; Veres Kender-fü; Veres Vaj-fü. *Germ.* Feldkazengesicht; Kornwuth; kleine rothe Hanfneffel; roth Alyffenkraut. *Gal.* Galeopsis; Chanvre batarde rouge.

GALEOPSIS: *Tetrahit.* *Hung.* Tarka (virágu) Kender-fü; Tarka Vaj-fü. *Germ.* Hanfartiges Katzensgesicht; stachlichter Holzahn. *Gal.* Chanvre batarde bigarée.

GALEOPSIS: *Galeobdolon.* *Hung.* Sárga hólt Tsalyánka; Madár Tsalyán; pettyegetett levelü hólt Tsalánka. *Germ.* Gelbes Kazengesicht; gelber Holzahn; gelbe Taubeneffel; gelbe Waldneffel; kriechende Taubenwaldneffel. *Gal.* Ortie morte jaune.

BETONICA *officinalis.* *Hung.* Bétonika; Seb-fü; Bak-fü. *Germ.* Betonien; gewöhnliche Betonien; braune Betonien. *Gal.* Betoine.

STACHYS *silvatica.* *Hung.* Erdei hólt Tsalyán. *Germ.* Groffe stinkende Taubeneffel. *Gal.* Ortie puante des Bois.

STACHYS germanica. *Hung.* Mezei fejer 'Sálya; Vad fejer 'Sálya. *Germ.* Teutscher Rospoley; großer Bergandorn; Bulskiskraut. *Gal.* Stachys; Sauge sauvage d'Allemagne.

BALLOTA nigra. *Hung.* Fekete Pefzertze-fü; (Pöfzertze; Püfzertze;) Büdös feketé Pefzertze; Fekete Pemet-fü; Bújdosó Tsálán. *Germ.* Schwarze Ballote; schwarzer Andorn; Zahnlose. *Gal.* Marrube noir; Marrube puant.

MARRUBIUM vulgare. *Hung.* Fejer Pefzertze; Fejer Pemet-fü; Pöfzeritze. *Germ.* Gemeiner weisser Andorn; weisser Durant; weisse Leuchte. *Gal.* Marrube blanc; Marrubin.

LEONURUS: Cardiaca. *Hung.* Sziv-fü; Sziv-erösítő-fü. *Germ.* Herzgespan; Herzgespeer; Herzkraut; Wolfstrappe; Mutterwurz. *Gal.* Agripaume; Creneuse.

MOLUCELLA lævis. *Hung.* Füles Sziv-fü. *Germ.* Moluccische Melisse. *Gal.* Citronnelle des Moluques.

CLINOPODIUM vulgare. *Hung.* Perefzlen-fü; Szöfzös-fü. *Germ.* Gemeine Wirbeldoste; kleine Bergmünze; falscher Waldpoley. *Gal.* Falreque; Grand Basilic sauvage.

ORIGANUM vulgare. *Hung.* Szú-fü; Fekete Gyopár; Szurok-fü; Varga Majoránna; Vargák festő-füve; (Száráz-fü.) *Germ.* Wohlgemuth; Waldosten. *Gal.* Origan commun.

ORI-

- ORIGANUM:** Majoranna. *Hung.* Majoránna. *Germ.* Meyran; Majoran. *Gal.* Marjolaine.
- THYMUS:** Serpyllum. *Hung.* Kakuk-fü; Mezei Kakuk-fü; Vad Tsombor. *Germ.* Quendel; Feldquendel; wilder Thymian; wilder Poley; Feldkümmel. *Gal.* Serpolet commun.
- THYMUS vulgaris.** *Hung.* Kerti Kakuk-fü; Olasz Kakuk-fü; Timian-fü; Timus-fü; Kerti Temjén-fü; Balsam-fü; Demutka; Méz-fü. *Germ.* Welscher Quendel; Thymiankraut. *Gal.* Thym commun.
- MELISSA officinalis.** *Hung.* Kerti Méh-fü; Méhek szeretö-fü; Czitrom-fü; Mézelke; Mézgánts. *Germ.* Gemeine Melisse; Melissenkraut; Bienenkraut; Herzkraut; Mutterkraut. *Gal.* Melisse citronée; Herbe de citron; Citronnelle; Citronade; Poncirade; Piment des ruches; Neuches à miel.
- MELISSA:** Calamintha. *Hung.* Erdei Menta; Erdei Tsombor; Erdei Matska-menta; (Mátra-fü.) *Germ.* Bergmünze. *Gal.* Calament de montagne.
- DRACOCEPHALUM:** Moldavica. *Hung.* Török Méh-fü. Moldovai Méh-fü; (Idegen Méh-fü; Sátán-fü.) *Germ.* Türkische Melisse; Citronenkraut; Bastartmelisse. *Gal.* Melisse de Moldavie.
- DRACOCEPHALUM peltatum.** *Hung.* Olah Méh-fü. *Germ.* Schildförmicher Drachenkopf; Morgenländische Melisse. *Gal.* Melisse aux Payens.

- MELITTIS**; Melifophyllum. *Hung.* Erdei Méh-fü; Dobronika; (Vad Czitrom-fü; Mézgant; Sátán-fü; Józagu Csallán; Erdei Csallán.) *Germ.* Waldmelisse; falsche Melisse. *Gal.* Melisse bâtarde.
- OCIMUM**: Basilicum. *Hung.* Ba'salicom; Sze-lid Ba'salyikom; Brasiliom; Bifziók. *Germ.* Basilien. *Gal.* Basilic.
- SCUTELLARIA** galericulata. *Hung.* Tsákóka-fü. *Germ.* Helmformiges Schildkraut; Fieberkraut. *Gal.* Toque.
- PRUNELLA** vulgaris. *Hung.* Gyék-fü; Tüz-fü; Szilva (levelü) fü; Béka var-fü; Torok-fü; Torok öröme. *Germ.* Gemeine Brunelle; Braunelle; Bräunheil; Gotheil. *Gal.* Brunelle; Herbe aux Charpentiers.
- RHINANTHUS**: Crista galli. *Hung.* Tsengököró; Kakas taréj; Kakas-tzimer. *Germ.* Hahukam; Klapper; gelb Rödelkraut; Läuferkraut. *Gal.* Crête de Cog.
- EUPHRASIA** officinalis. *Hung.* Szem fü; Szem' vidittó-fü; Szem' vigasztaló-fü; Szem' gyógyittó-fü; Szem' tisztító-fü; Efferátia. *Germ.* Augentrost. *Gal.* Euphrase vulgaire; Lumilette.
- EUPHRASIA**: Odontites. *Hung.* Fogánts virág. *Germ.* Zahntrost; brauner Augentrost; rother Augentrost. *Gal.* Euphrase bâtarde.
- MELAMPYRUM** arvense. *Hung.* Tsormolya; Tsermely; (Fekete búza; Ró'sa fark-fü;) *Germ.*

Germ. Acker-Kuhweizen ; Schwarzweizen ; Wachtelweizen. *Gal.* Blé de Vache ; Blé de Boeuf.

MELAMPYRUM nemorosum. *Hung.* Gyertyán-alya-fü ; Kék üstö-fü Tsormolya. *Germ.* Waldkuhweizen ; wilder Kuhweizen. *Gal.* Blé de Vache jaune ; Blé de Boeuf sauvage.

LATHREA : Squamaria. *Hung.* Fogatsán. *Germ.* Gemeine Schuppenwurz ; Maiwurz ; St. Georgenwurz ; Anblatt (Ohnblatt ;) Streubelwurz. *Gal.* Dentaire de fleur.

PEDICULARIS palustris. *Hung.* Piros Kakas taréj. *Germ.* Rödel ; Sumpfläufekraut ; großer Sumpfrödel ; braun Rödel. *Gal.* Pediculaire des prés.

ANTIRRHINUM : Elatine. *Hung.* (Len' fojtó Pufzpáng.) *Germ.* Ehrenpreis Weiblein ; Erdwinde ; Dorant. *Gal.* Elatine.

ANTIRRHINUM : Linaria. *Hung.* Len levelü fü ; Gyujtován-fü ; (Vad Len ; Béka Len ; Fa gyökerü-fü ; Húgyos-fü. *Germ.* Gemeines gelbes Flachskraut ; Leinkraut ; Harnkraut ; Marienflachs ; Frauenflachs ; Krötenflachs. *Gal.* Linaire.

ANTIRRHINUM majus. *Hung.* Oroszlány száj virág ; Piros Gerezdes ; Borju orru fü ; Eb fejü fü ; Orros fejü fü. *Germ.* Großer Orant ; welscher Dorant ; Lövenmaul ; Kalbsnase ; Stärkkraut. *Gal.* Muffle de Veau ; Oil de Chat ; Mouron violet.

SCROPHULARIA nodosa. *Hung.* Fekete Tsalján; Torok-gyék-fü; (Varju mogyoró; Fekete bodza.) *Germ.* Knotige Braunwurz; Sauwurz; Wurmkraut; Feigwarzenwurz; Fischranken; Kropfranken. *Gal.* Grande Scrophulaire.

DIGITALIS lutea. *Hung.* Sárga Gyüszü-virág; Gyüszü-fü; (Új-fü; Újni-fü; Újjos-fü.) *Germ.* Gelber Fingerhut. *Gal.* Digitale a grande fleur jaune; Gant notre Dame.

OROBANCHE major, et ramosa. *Hung.* Mife gyertya; Kender Kökörtsin; (Isten nyila fü; Nagy Ökör fark-fü.) *Germ.* Sonnenwurz; Haufwürger; Schmeerwurz; *Gal.* Orobanche; Angine.

VITEX: Agnus castus. *Hung.* Szüz-fa; (Ketske rágó-fa.) *Germ.* Keusch-Lamm; Keusch-Baum. *Gal.* De l' Agnus-castus.

ACANTHUS mollis (*Virgilü.*) *Hung.* Medvetalp fü; Medve-köröm. *Germ.* Welscher Bärenklau; gemeiner Gartenbärenklau. *Gal.* Acanthe; Branc-ursine.

ACANTHUS spinosus. *Hung.* Medve talpu tövis. *Germ.* Stachlichter Bärenklau. *Gal.* Patte d' Ours; Branc-ursine sauvage.

CLASSIS XV.

TETRADYNAMIA.

MYAGRUM fativum. *Hung.* Gomborka. *Germ.* Leindotter, zahmer Flachsdotter; kleiner Oelfaamen. *Gal.* Myagrum.

LEPIDIUM fativum. *Hung.* Kis Sása-fü; Kerti Torma-fü, Saláta-Torma. *Germ.* Gartenkresse; Kreffig. *Gal.* Cresson de jardin; Cresson alenois; Nalitord.

LEPIDIUM latifolium. *Hung.* Nagy Sása-fü; Kerti Sása-fü, Borfos fü; Bors erejü fü; Szépíttö-fü; (Borostyán levelü fü; Erdei vad Retek; Mustár-fü.) *Germ.* Pfefferkraut; Leberkraut; arme Leute Pfeffer. *Gal.* Passerage.

THLASPI arvense. *Hung.* Nyü-fü; Foghagyma szagu Tarfaly-fü; Nagy Borotska-fü; (Palatzka-fü; Te mondád fü; Vad Mustár; Vad Torma.) *Germ.* Breiter Baurensenf; Besemkraut; Taschenkraut; Pfenningkraut. *Gal.* Seneve sauvage.

THLASPI campestre. *Hung.* Palatzk-fü; Vad Mustár; Te mondád-fü. *Germ.* Baurenkresse. *Gal.* Thlaspi champêtre; Taraspic.

THLASPI: Bursa pastoris. *Hung.* Pap Erszénye; Pásztor Tarfoly; Beka Tarfoly; Pásztor Táskája; Pásztor Erszény; Szükés (szívkes) fü; Vér' állató-fü; Portzogó-fü; Vad Mustár; Élek-halok.) *Germ.* Hirtentäschlein; Täschelkraut; Seckelkraut. *Gal.* Tabouret; Bourse à Berger; Bourse à Pasteur.

COCHLEARIA officinalis. *Hung.* Kalán-fü; Kalán levelü fü. *Germ.* Löffelkraut; Löffelblat; rundblättrichtes Scharbokskraut. *Gal.* Cuilleree; Herbe aux cuilliers.

COCHLEARIA : *Armoracia* (al : *Rapbanus rusticanus*; vulgo *Nasturtium*.) *Hung.* Torma; közönséges Torma. *Germ.* Meerrettig; Kreen. *Gal.* Grand Raifort; Cram; Moutardelle.

COCHLEARIA : *Draba*. *Hung.* Borsika-fü; (Török Országai Torma.) *Germ.* Lanzenblättriges Löffelkraut; Türkische Kreise. *Gal.* Dráve.

IBERIS *umbellata*; (*Thlaspi creticum*.) *Hung.* Krétai Mustár; Krétai kis Torma. *Germ.* Cretischer Baurensenf. *Gal.* Cresson de Candie.

IBERIS *pinnata*. *Hung.* Kis Borfotska fü? (Témondád-fü; Büdös-fü; Erdei és Mezei vad retek.) *Germ.* Gefiederte Iberpflanze. *Gal.* Cresson sauvage de Montpellier.

ALYSSUM *incanum*. *Hung.* Ternye-fü. *Germ.* Bestäubte Alyffen; weisses Schildbesemkraut; Weisse Wegkreise; weisser Baurensenf. *Gal.* Alysson blanc.

LUNARIA *rediviva*. *Hung.* Erdei Lapitzkás fü. *Germ.* Beständige Mondviole; Silberblume; Silberblatt; Atlasblume. *Gal.* Lunaire; Bulbonac.

DENTARIA *bulbifera*. *Hung.* Foga-nött-fü. *Germ.* Bollentragendes Zahnkraut. *Gal.* Dentaire; Herbe dentée.

CARDAMINE *pratensis*. *Hung.* Réti Torma-fü; Kakuk virága; Kakuk pökte fü; Mezei Torma. *Germ.* Wiesenkreise; wilde Kreise; Gauchblume. *Gal.* Cardamine; Cresson des prés; Passerage sauvage.

SISYMBRIUM: Nasturtium aquaticum. *Hung.* Vízi Torma-fü; Forrási Torma; Vízi Sása fü. *Germ.* Brunkresse; Wasserkresse; Wasserwinterkresse. *Gal.* Kresson de fontaine; Cresson d' eau.

SISYMBRIUM: Sophia (*Chirurgorum.*) *Hung.* Kánya-fü; Seb' forrasztó-fü. *Germ.* Sophienkraut; Welsaamen; Besemkraut. *Gal.* Talitron batard.

ERYSIMUM officinale. *Hung.* Nöstén Szapora-fü; Torok-tisztító-fü. *Germ.* Gewöhnlicher Hederich; Wegsenf; gelb Eisenkraut; Eisenkraut Weiblein. *Gal.* Velar; Tortelle; Herbe du Chantre.

ERYSIMUM: Barbarea. *Hung.* Téli Tormánts; Szent Barbára (Borbálya) füve. *Germ.* Barbenkraut; gemeine Winterkresse. *Gal.* Herbe aux Charpentiers.

ERYSIMUM: Alliaria. *Hung.* Foghagyma szagu fü. *Germ.* Knoblauchkraut. *Gal.* Alliaire; Herbe des aulx.

CHEIRANTHUS: Cheiri. *Hung.* Sárga Viola; Sárga Ivolya; Ibolya. *Germ.* Gelber Veil; Violen. *Gal.* Violier jaune.

CHEIRANTHUS incanus, (*incano folio.*) *Hung.* Fejér Viola; Veres Viola. *Germ.* Graue Levcoje. *Gal.* Violier blanc, pourprin.

HESPERIS tristis. *Hung.* Éjjeli Viola (Kassai Ró'sa.) *Germ.* Nachtviole; Wohlriechende Bergnachtviole. *Gal.* Julienne de nuit.

BRASSICA campestris. *Hung.* Vad Káposztakóró. *Germ.* Feldkohl; Durchwachskohl.

kohl. *Gal.* Chou sauvage; Chou per-
cefeuille.

BRASSICA: Napus (*fativa.*) *Hung.* Karó-Ré-
pa; Tövös-Répa. *Germ.* Stekrüben. *Gal.*
Navet; Naveau.

BRASSICA: Rapa. *Hung.* Répa. *Germ.* Rü-
ben. *Gal.* Rave.

BRASSICA oleracea. *Hung.* Káposzta; Kony-
ha-káposzta. *Germ.* Kohl; Küchenkohl;
Kabbiskraut. *Gal.* Chou. 1) BRASSICA vi-
ridis. *Hung.* Zöld leveléng Káposzta. *Germ.*
Grüner Wirsching; grüner Blatkohl. *Gal.*
Chou verd. 2) BRASSICA capitata rubra.
Hung. Veres fejes Káposzta. *Germ.* Ro-
ther (brauner) Kopfkohl. *Gal.* Chou pom-
mé rouge. 3) BRASSICA capitata alba.
Hung. Fejér fejes Káposzta. *Germ.* Ge-
meiner weißer Kopfkohl. *Gal.* Chou pom-
mé blanc. 4) BRASSICA sabauda alba cri-
spa (*capite oblongo, non penitus clauso.*)
Hung. Fejér fodor Káposzta. *Germ.* Sa-
voyer Kohl; Wersich; Wersfekohl; weiß-
fer Wirsching. *Gal.* Chou frisé blanc. 5)
BRASSICA laciniata subrubra. *Hung.* Veres
leveléng Káposzta. *Germ.* Blaukohl; ge-
meiner braun oder roth Kohl. *Gal.* Chou
rouge. 6) BRASSICA selenisia, (*angusto apii
folio.*) *Hung.* Petreselyem levelü Káposzta.
Germ. Blumafchenkohl. *Gal.* Chou de fe-
uille du persil. 7) BRASSICA fabellica (*al:
fimbriata.*) *Hung.* Téli fodor kék leveléng
Káposzta; Kék tsipkés Káposzta; Kék ha-
rafz-

rafztos Káposzta. *Germ.* Winterkohl; Winterwirsching; Buschkohl. *Gal.* Chou crépu lacinie. 8) BRASSICA botrytis, (*cauli flora.*) *Hung.* Virágos Káposzta; Kártifiól. *Germ.* Carviol; Blumenkohl. *Gal.* Chou fleur. b). BRASSICA *asparagodes italica.* *Hung.* Brókóli. *Germ.* Spargelkohl. *Italis:* Broccoli. 9) BRASSICA: Napobrassica. *Hung.* Répa-Káposzta. *Germ.* Kohlrüben; Kohlrüben unter der Erde; Kohl mit der Stekrübenwurzel. *Gal.* Chou-navet. 10) BRASSICA gongylodes, (*Caulo - Rapa.*) *Hung.* Kaulé-rápé; Tor'sa-Káposzta. *Germ.* Kohlrabe; Rübenkohl; Kohlrabe über der Erde. *Gal.* Chou-rave.

BRASSICA: Eruca. *Hung.* Kis fejer Mustár; (Erdei Mustár.) *Germ.* Rauchenkraut; weisser Garten - Rauckensenf. *Gal.* Rockette.

SINAPIS arvensis. *Hung.* Mustár - fü; Mustár-reptsén; Mezei Mustár; Közönséges Reptze; (Erdei Mustár; Hanga - fü. *Germ.* Ackersenf; wilder Senf; gelber Hederich. Trillen. *Gal.* Moutarde sauvage; Senevé sauvage; Rapiſtre.

SINAPIS alba. *Hung.* Sárga (fejer) Mustár; Kerti Mustár; Kerti Reptze. *Germ.* Weisser Senf; Gartensenf. *Gal.* Moutarde blanche; Senevé de jardin.

SINAPIS nigra. *Hung.* Reptsén. *Germ.* Schwarzer Senf. *Gal.* Senevé ordinaire; Moutarde noire.

RAPHANUS sativus. *Hung.* Retek. *Germ.* Ret-
tich; Radieſs. *Gal.* Raifort.

ISATIS tinctoria. *Hung.* Feſtő-fü; Kék fonal
feſtéke; Gyapjat feſtő fü. *Germ.* Waid;
Färberwaid. *Gal.* Paſtel; Gueſde.

CLASSIS XVI.

MONADELPHIA.

GERANIUM odoratiffimum. *Hung.* Muſkáta;
Illatozó Daru-orr. *Germ.* Sehr wohlrie-
chender Storchenſchnabel. *Gal.* Bec de
Gruë très-odorant.

GERANIUM macrorrhizum. *Hung.* Havafi il-
latozó Eſztrag-orr; Kandilla. *Germ.* Stor-
chenſchnabel mit groſſen Wurzel; Wohl-
riechender Storchenſchnabel. *Gal.* Bec de
Gruë odorant.

GERANIUM pratense. *Hung.* Kék Daru-orr
fü; Eſztrag-orra; Réti Gólya-orrü fü;
(Iſten haragja.) *Germ.* Wiefen-Storchen-
ſchnabel; blauer Storchenſchnabel. *Gal.*
Bec de Gruë bleu; Bec de Cicogne.

GERANIUM robertianum. *Hung.* Szent Ró-
bert füve; Szagos Gólya-orrü-fü. *Germ.*
Ruprechtskraut; ſtinkender Storchenſchna-
bel. *Gal.* Herbe à Robert.

GERANIUM columbinum. *Hung.* Galamb-láb;
Gólya-orrü-fü; Gólya-köröm. *Germ.* Tau-
beuſchnabel. *Gal.* Pie de Pigeon.

GE-

- GERANIUM rotundifolium.** *Hung.* Kerek levelü Gólya-orr. *Germ.* Rundblätlicher Storchnschnabel; Taubenfuß. *Gal.* Pié rond de Pigeon.
- GERANIUM sanguineum.** *Hung.* Varju-láb; Csóka-láb; Vér' állató-fü. *Germ.* Blutrother Storchnschnabel; Blutkraut; Blutwurzel; rothe Hünerwurz. *Gal.* Bec de Gruë sanguinaire.
- SIDA: Abutilon.** *Hung.* Sárda Málva. *Germ.* Sammtpappel. *Gal.* Abutilon; Guimauve ordinaire.
- ALTHÆA officinalis.** *Hung.* Fejér Málva; Mazola; (Vad-málva.) *Germ.* Eibisch; Hemst. *Gal.* Guimauve.
- ALCEA rosea.** *Hung.* Kerti Málva-Ró'sa; Bétsi Ró'sa; Erös Málva-Ró'sa. *Germ.* Stockrosen; Rosenpappel; Gartenpappel; Pap-
pelrose; Mundrose; Herbstrosen. *Gal.* Mauve des jardins; Mauve cultivate; Rose de
Trenier; Grande Mauve.
- MALVA rotundifolia, (pumila.)** *Hung.* Apró Mályva; Pap sajtja; Üti Mályva; Has' lágyítottó-fü. *Germ.* Kleine Pappel; Käspappel; Hasenpappel; Gänsepappel; Gänse-
malve; Käsleinkraut. *Gal.* Petite Mauve.
- MALVA filvestris.** *Hung.* Nagyobb Pap sajt. *Germ.* Wilde Malve; Waldmalve; Rospappel; Pappelkraut. *Gal.* Mauve commune.
- MALVA: Alcea.** *Hung.* Vad Málva; (Szent Simeon füve.) *Germ.* Sigmarwurz; Sigmarwurz; Simeonskraut; Fellriswurzel; Au-

Augenpappel. *Gal.* Alcée ; Mauve fauvage.

GOSYPIUM herbaceum. *Hung.* Gyapott; Pamuk; Pamut. *Germ.* Baumwolle; krautartige Baumwolle; Bomefin. *Gal.* Cotton.

HIBISCUS : Abelmoschus. *Hung.* Ábel füve; Péfma mag-fü. *Germ.* Abelmosch; Bifam; Bifamkörner; Muskus-Saat. *Gal.* Ambrette; Graine Musquée.

HIBISCUS ; Trionum. *Hung.* Varju Mák. *Germ.* Aufgeblasener Ibis; gemeine Plafenkettmia; Blume von einer Stunde. *Gal.* Kettmia; Alcée aux vessies.

C L A S S I S XVII.

D I A D E L P H I A.

FUMARIA bulbosa cava. *Hung.* Tavaszi Gerzdeske; Üres-gyöker; Kakas-láb; Kakasforok; Hüvelykes Föld-füsti; (Kerek almáju Farkas-alma.) *Germ.* Knolliger holer Erdrauch; Hollwurz; Frauenschühlein; Farnsaamen; Hanensporn. *Gal.* Pied de geline; Fumeterre bulbeux.

FUMARIA officinalis. *Hung.* Föld-füst-fü; Föld-füsti. *Germ.* Gewöhnlicher Erdrauch; Taubenkropf; Ackerraute. *Gal.* Fumeterre commun.

POLYGALA vulgaris. *Hung.* Patsirta virág; Tej-hozó-fü; Tejet nevelő-fü; Kereszt-fü. *Germ.* Gemeine Kreuzblümlein; Himmelfarthsblu-

blume; Milchblume; Milchwurz; Natterblume; Stamsel. *Gal.* Pölygala; Herbe à lait.

SPARTIUM junceum, (*Genista hispanica.*) *Hung.* Jéniszter; Kerti sárga Borsóka fa. *Germ.* Spanische Pfriemen; Genster. *Gal.* Genêt d'Espagne.

SPARTIUM scoparium, (*Genista Dodonæi.*) *Hung.* Sárga Sepröke; Vad lentse kóró; (Szanót.) *Germ.* Pfriemenkraut; Besenkraut. *Gal.* Commun Genêt.

GENISTA canariensis. (*Rhodium Off.*) *Hung.* Kánári Ró'sa-fa. *Germ.* Rosenholz; Rhodischerholz, Canarischer Ginster. *Gal.* Bois de Rhode; Bois de Rose; Bois de Cypre.

GENISTA tinctoria. *Hung.* Sárga festö fü; Festö virág; Nyúl-rekettye; (Pogány ékesség.) *Germ.* Färberginster; Färberginist; Färber Pfriemen; gelbe Färberblume; kleiner teutscher Genster. *Gal.* Spargelle; Genêt de Teinturiers.

GENISTA purgans. *Hung.* Rekettye szamár-tövis; (Iglitze; Nyúl-rekettye; Pogány ékesség; Gánya-fa.) *Germ.* Purgirginster. *Gal.* Genêt purgeant; Genêt piquant.

ONONIS spinosa & mitis. *Hung.* Iglitze; Iglitze-tövis; Gelitze-tüske; Eke-akadály; Eke-tartó-fü; Eke-nyüg; Ökör-gu's; Szamár-tövis; Szamár gyönyörüsége. *Germ.* Heuhechel; Ochsenbreg; Ochsenkraut; Stalkraut; Weiberkrieg. *Gal.* Arrête Bœuf; Bugrane; Bugrande.

- ANTHYLLIS**: *Vulneraria*. *Hung.* Nyúl Herefü. *Germ.* Wundkraut; Wundklee; großer Hasen (Kazen-) klee; Wollblume. *Gal.* Vulnenaire.
- LUPINUS albus**. *Hung.* Fejér Fürtös-viola (Ibolya;) Fige-bab; Fejér Gerezdes; (Keferü vad bab.) *Germ.* Weiße Feigbohne. *Gal.* Lupin blanc.
- LUPINUS varius**. *Hung.* Kék Fürtös-viola; Kékellő Gerezdes. *Germ.* Bunte Feigbohne; blaue Feigbohne. *Gal.* Lupin bleu.
- LUPINUS luteus**. *Hung.* Sárga Fürtös-viola; Sárga Gerezdes. *Germ.* Gelbe Feigbohne; gelbe Lupine. *Gal.* Lupin jaune.
- PHASEOLUS vulgaris scandens**. *Hung.* Karós Fufzulyka; Pafzuly; Török bab; Török borsó; Oláh borsó; Olafz bab. *Germ.* Fafeln; Steigbohne; gemeine Bohne; welsche Bohne; Brechbohne. *Gal.* Phaseole; Fève de Rome. 2) **PHASEOLUS coccineus**. *Hung.* Veres Fufzulyka; Felfolyó. *Germ.* Türkische Bohne; Schminke-Bohne. *Gal.* Haricot.
- PHASEOLUS nanus**. *Hung.* Gyalog Fufzulyka *Germ.* Kleine gerade Bohne. *Gal.* Petite Phaseole.
- DOLICHOS**: Lablab. *Hung.* Égyiptomi fekete Fufzulyka. *Germ.* Egyptische Fafeln; Egyptische Bohne. *Gal.* Phaseole d'Égypte.
- PISUM sativum**. *Hung.* Borsó; Kerti's Mezei Borsó. *Germ.* Erbse; zahme Erbse. *Gal.* Pois. **PISUM** fine cortice duriore. *Hung.* Mézes borsó *Germ.* Zuckererbse. *Gal.* Pois gualus.

- OROBUS vernus.** *Hung.* Kakuk borsó; Vad Lednek; Erdök tavaszi borsókája; (Vad borsó; Bükkön.) *Germ.* Frühlings-Erven; rothe Waldwicken; rothe Waldkichern; Fafanenkraut; Waldphasolen. *Gal.* Orobe de printemps.
- LATHYRUS : Cicera.** *Hung.* Veres Borsóka-
virág. *Germ.* Purpurrothe Platterbse. *Gal.*
Gesse pourpré.
- LATHYRUS sativus;** (*Cicercula Dodonæi.*) *Hung.*
Szeges borsó; Lapos borsó. *Germ.* Zah-
me Platterbse; deutsche Kichern. *Gal.* Gesse
à fruits angulaires.
- LATHYRUS odoratus.** *Hung.* Kerti Borsóka-
virág (kékellő 's pirosuló virágokkal;) Illa-
tozó Borsóka virág; Jó féle Borsóka-virág.
Germ. Wohlriechende Platterbse; Spanische
Wicken. *Gal.* Gesse fleuri d' Espagne.
- LATHYRUS tuberosus.** *Hung.* Tsúnya; Földi ma-
gyoró. *Germ.* Knollichte Platterbse; Erd-
nüsse; Erdmäusgen; Erdfeigen; Erdeicheln;
Grundeicheln; Erkelnüsse; Saubrod. *Gal.*
Gland de terre; Gesse rampante des champs.
- LATHYRUS pratensis.** *Hung.* Réti sárga Borsóka.
Germ. Wiesenblatterbse; Wisenkichern; gel-
be Vogelwicken; Honigwicken; Zaunwi-
cken. *Gal.* Gesse sauvage; Gesse des prés.
- VICIA sativa** (*semine nigre & albo.*) *Hung.* Ló-
borsó; Vetény Ló-borsó; Abrak-borsó;
(Lednek; Csitser-borsó; Vad lentse. *Germ.*
Futterwicke: schwarze und weisse Wicke.
Gal. Vesse cultivée.

VICIA: Faba, 1) major. *Hung.* Nagy Bab; Kerti Bab; (Disznó Bab.) *Germ.* Butfbohne. *Gal.* Grande Féve; Féve de Marais. 2) **FABA** minor. *Hung.* Mezei Bab; Disznó Bab; (Ló Bab.) *Germ.* Saubohne. *Gal.* Petite Féve.

ERVUM: Lens. *Hung.* Lentse. *Germ.* Linse. *Gal.* Lentille.

ERVUM tetraspermum. *Hung.* Vad Lentse. *Germ.* Vierfamige Linse. *Gal.* Lentille sauvage.

ERVUM: Ervilia. *Hung.* Vad Borsó. *Germ.* Erven. *Gal.* Ers; Pois des Pigeons.

CICER arietinum. *Hung.* Bogoly borsó; Bãgoltsa borsó; Tsitseri borsó; (Kerti Lednek; Szeges borsó.) *Germ.* Gemeine kichern; deutscher Caffee; Cifererbse. *Gal.* Pois-chiche.

CYTISUS nigricans. *Hung.* Gerezdes Zanot; Mezei sárga Gerezdes; (Ketske három levelü.) *Germ.* Schwärzlichter Geisklee. *Gal.* Cytise gris.

ROBINIA: Pseudo-Acacia. *Hung.* Akátz-fa; Korona-fa. *Germ.* Falsche Schottendorn. *Gal.* Faux Acacia.

COLUTEA arborefcens, (vesicaria.) *Hung.* Hójas Borsó-fa; Varju köröm; (Olász lentse.) *Germ.* Blasenbaum; baumartige Bläsleinsfenna; welscher Senetbaum; falsche Senesblätter, Schaafflinse. *Gal.* Baguen-audier.

GLYCYRRHIZA glabra. *Hung.* Édes-gyökér; Édes gyökerü fa (fü;) Higviricz; (Szent János füve.) *Germ.* Süsholz; gemeines Süsholz; glattes Süsholz. *Gal.* Reglisse.

CORONILLA: Securidaca. *Hung.* Szeges Lednek; (Vad borsó.) *Germ.* Beilkraut; Pelt-schen; Vogelwicken. *Gal.* Féve lupine.

ORNITHOPUS perpusillus; 2) major; 3) radice tuberculis nodosa. *Hung.* Tehén-vidittó-fü; Madár-láb-fü; Madár-köröm-fü. *Germ.* Vogelfus. *Gal.* Pied d' Oiseaut.

HIPPOCREPIS unifiliquosa; 2) multifiliquosa; 3) comosa. *Hung.* Ló-patkós-fü *Germ.* Hufeisen. *Gal.* Fer à cheval.

SCORPIURUS muricata. *Hung.* Tsigafü *Germ.* Scorpionkraut; Rauperkraut. *Gal.* Chenille.

HEDYSARUM: Onobrychis. *Hung.* Szamárhé; Spanyol lóhé; Varju borsó. *Germ.* Hanenkopf; Hanenkaumklee; Türkischerklee; Schweizerklee; Wiedhopfenkraut; Eselwiken; Stachelheu; Esparfette. *Gal.* Sain foin.

INDIGOFERA tinctoria. *Hung.* Indi; Kék festő *Germ.* Indig; Färberindigopflanze; Guatimalaindig; blau Indigo. *Gal.* Indigo bleu.

GALEGA officinalis. *Hung.* Ketske Ruta. *Germ.* Geisraute; Pokenraute; Petechienkraut. *Gal.* Galega.

ASTRAGALUS. *Hung.* Hólyag Ló-borsó. *Germ.* Wilde Kichern; Blaskichern; wilde Zieser-Erbse. *Gal.* Cices sauvage.

ASTRAGALUS glycyphyllos. *Hung.* Édes Lentse-köröm; (Drága pénz levelü édes fü.) *Germ.* Wildes Süsholz; Steinwicken; Wolfsschotten; wild Fönugrec; wild Bokshorn. *Gal.* Fenugrec sauvage.

PSORALEA bituminosa. *Hung.* Tzáp here-fü.
Germ. Stinkender Klee. *Gal.* Triolet fen-
tant le Bitume.

TRIFOLIUM: *Melilotus cærulea;* (*Lotus hor-
tenſis odorata Casp. Bauhini.*) *Hung.* Kék
Sárkerep; Kerti Ló-here; illatozó Ló-
here; Moly-fü. *Germ.* Siebengezeit;
wohlriechender Klee. *Gal.* Triolet aro-
matique; Lotier odorant.

TRIFOLIUM: *Melilotus officinalis;* (*flore albo
et flavo.*) *Hung.* Sárkerep; Somkóró-fü;
Nagy Ló-here; (Medve-fü; Király-füve; Ki-
rályné Afzszony káposztája; Dutkóró; Fe-
jér és Sárga Kotang.) *Germ.* Weisser und
gelber Steinklee. *Gal.* Melilot commun.

TRIFOLIUM: *Melilotus italica.* *Hung.* Olasz
Sárkerep. *Germ.* Italiänischer Steinklee.
Gal. Melilot d' Italie.

TRIFOLIUM repens. *Hung.* Fejér Ló-here; Ré-
ti tejér (virágú) Ló-here; Fejér Három
levelö-fü. *Germ.* Kriechender Klee Bie-
nenklee; kleiner weisser Wiesen-Honigklee.
Gal. Trefle des prés à fleurs blanches.

TRIFOLIUM pratense. *Hung.* Réti piros Ló-
here; Piros virágú Három-levelü-fü.
Germ. Braunrother Wiesenklee; gemeiner
Klee; Himmelbrod; Fleischblum. *Gal.*
Trefle des prés à fleurs rouges.

TRIFOLIUM arvenſe; (*Lagopus.*) *Hung.* U-
gorka nöszö-fü; Nyúl-láb-fü; Herehura.
Germ. Ackerklee; Hasenklee; Hasenfus;
Hasenpfötchen. *Gal.* Pied de lievre.

LOTUS tetragonolobus. *Hung.* Bársony-borsóka; Bársony virág. *Germ.* Viereckiger Schotenklee; gefiederte Erbse; Spargelbohne. *Gal.* Lotier pourpin.

LOTUS corniculatus. *Hung.* Szarvas sárga Here-fü. *Germ.* Gehörnter Schottenklee; kleiner Schottenklee; gelbe Schoten; gelber Honigklee; kleiner Hornklee; goldener Klee. *Gal.* Lotier sauvage jaune.

TRIGONELLA: Fœnum græcum. *Hung.* Bak szarvú-fü; Ketske szarvú fü; Görög széna; Görög bab; Fenögrék; (Horgás hüvelkü széna.) *Germ.* Bokshorn; griechisch Heu; Fenugrek. *Gal.* Fenugrec; Foin de Grece.

MEDICAGO arborea. *Hung.* (Zanot; Ketske három levelü-fü.) *Germ.* Baumartiger Schneckenklee. *Gal.* Citise.

MEDICAGO fativa. *Hung.* Nemet Ló-here-fü; Burgundiai széna; Vetény Ló-here. *Germ.* Lucerne; Spargel-Schneckenklee; Burgundischheu. *Gal.* Luzerne.

MEDICAGO polymorpha. *Hung.* Tsiga borsóka; Tsuda borsóka. *Germ.* Vielgestaltiger Schneckenklee. *Gal.* Sainfoin des Escargots.

C L A S S I S XVIII.

P O L Y A D E L P H I A.

THEOBROMA: Cacao. *Hung.* Csokoláda (Cocoláta) mag; Kákáo-fa. *Germ.* Cacao-baum. *Gal.* Cacavate.

- CITRUS: *medica.* *Hung.* Czitrom-fa. *Germ.* Citronenbaum. *Gal.* Citronnier.
- CITRUS: *Limon.* *Hung.* Limónia-fa. *Germ.* Limonienbaum. *Gal.* Limonnier.
- CITRUS: *Aurantium.* *Hung.* Narants-fa. *Germ.* Pomerantzenbaum. *Gal.* Orangier.
- HYPERICUM: *Ascyron.* *Hung.* Nagy Csengőfü; Széles levelü Csengőfü; Veres virágú Csengőfü; Szent János füve; Vér állató-fü. *Germ.* Peterswurz; groß Hartheu mit einer großen Blume; groß Johanniskraut. *Gal.* Ascyron.
- HYPERICUM: *Androsæmum.* *Hung.* Ember vérü fü; Férfü vér; Véres-fü; Vér ontó kevély fü. *Germ.* Cunradskraut; groß Beeren tragend Johanniskraut. *Gal.* Toute-Saine.
- HYPERICUM *perforatum.* *Hung.* Orbántz-fü; Csengő-fü; Kis Csengő-fü; Csengő-virág; Likas levelü fü. *Germ.* Durchstochene Johannispflanze; St. Johanniskraut; gemeines Hexenkraut; Hartheu. *Gal.* Millepertuis.

CLASSIS XIX.

SYNGENESIA.

- TRAGOPOGON *pratens.* *Hung.* Bak-fzakáll; Sár-ga Bak szakáll; Kakuk pogátsa; (Bak-fü; Kakuk Saláta; Téli Saláta; Kigyó marást gyógyító-fü.) *Germ.* Boksbart (mit gelben Blumen;) wilder gelber Wiesen Boksbart;

bart; Wolfsbart; Süßling; Habermauche-
le; Gauchbrod. *Gal.* Barbe de Bouc.

TRAGOPOGON porrifolium. *Hung.* Pirosló
Bak-fzakáll; Kerti Bak-fzakáll. *Germ.*
Haberwurzel. *Gal.* Barbe de Bouc rouge.

SCORZONERA hispanica. *Hung.* Ártañola;
Skorzonera. *Germ.* Spanische Scorzone-
re; spanische Schlangemord; Schlangen-
wurzel; Artifi. *Gal.* Scorzonere; Salfi-
fix; Serfifi (Cercifi) d' Espagne.

SONCHUS oleraceus; 1.) lævis. *Hung.* Piekék;
Nyúl-kék; Csorbaka; Nyúl-káposzta; Nyúl-
paréj; Nyúl Saláta; Nyúl-fü. *Germ.* Hasen-
kohl. *Gal.* Laitron doux. 2.) **Sonchus asper.**
Hung. Kakits; Kakalits; Disznó káposzta;
Disznó kék. *Germ.* Gänsedistel; Saudi-
stel; Leberdistel. *Gal.* Laitron epineux.

LACTUCA fativa. *Hung.* Saláta; Vetény Sa-
láta. *Germ.* Lattich; zahmer Lattich;
Salat. *Gal.* Laituë cultivée; ou domesti-
que. 1.) **LACTUCA communis.** *Hung.*
Leveléng (vagy fejetlen) Saláta. *Germ.*
Gemeiner Salat; Garten-Salat, der nicht
in Köpfe schieffet. *Gal.* Laituë commu-
ne. 2.) **LACTUCA capitata.** *Germ.* Fejes
Saláta. *Germ.* Kopfsalat; Häuptleinsalat;
Staudensalat. *Gal.* Latituë pommée. 3.)
LACTUCA crispa. *Hung.* Fodor Saláta.
Germ. Krauser Lattich. *Gal.* Crêpe plon-
de; Laituë crepée.

LACTUCA: Scariola. *Hung.* Keferü vad Sa-
láta; (Fejér Endivia; Fodor Saláta.) *Germ.*

Wilder Salat; weisse Endivie; Ganszunge. *Gal.* Laituë sauvage avec une tige épeneuse.

LACTUCA virosa. *Hung.* Disznó Saláta. *Germanis* Giftiger Salat; wilder lattich. *Gal.* Laituë sauvage vehimeuse.

CHONDRILLA juncea. *Hung.* Apró Katáng; Mezei Endivia; Disznó kék.) *Germ.* Binsenchondrille; Sandhabichtkraut. *Gal.* Chopdrille.

PRENANTHES muralis. *Hung.* Tolvaj-fü; Tolvaj Seb-fü. *Germ.* Mauerhasenstrauch. *Gal.* Laitron de toret.

LEONTODON: Taraxacum. *Hung.* Oroszlán-fogfü; Barát-fü; Barát fejü fü; Ropontz; Vad Saláta; Gyermek lantz-fü; (Disznó kék.) *Germ.* Löwenzahn; Pfaffenröhrlein; Pfaffenblatt; Mönchskopf; Eyerblume; Hundlattich; Hundsbilume; Französischer Salat; Korlkraut; Cichorie. *Gal.* Pissenlit; Dent de Lion.

HIERACIUM: Pilosella. *Hung.* Kissebb Egérfül-fü; (Szörös-fü.) *Germ.* Gelbe Mausöhrlein; Nagelkraut. *Gal.* Piloselle; Oreille de Souris.

HIERACIUM: Aricula. *Hung.* Nagyobb Egérfül-fü; Nyúl fü. *Germ.* Gelbe grosse Mausöhrigen. *Gal.* Oreille de Rat.

HIERACIUM murorum. *Hung.* Ölyv-fü; Ölyv madár füve; Vad-kék; (Erdei nagy Saláta; Béka virág; Borju fü.) *Germ.* Habichtkraut; Mauerhabichtkraut; Buchlattich. *Gal.* Herbe de Eprevier; Chicoracé.

HYPOCHÆRIS maculata. *Hung.* Véres Lapu.
Germ. Saukraut; Färkleinkraut; Ungarisch
Habichkraut. *Gal.* Herbe de l' Eprevier
de Hongrie.

LAPSANA (*Lampsana*) communis. *Hung.* Ku-
tya Saláta *Germ.* Gemeiner Rheinkohl;
Warzenkraut; Milchen; wilder Köhl;
wild Sonchenkraut; falscher Salat. *Gal.*
Lampfane; Ravenon.

CATANANCHE lutea. *Hung.* Szeretetre hajtó
fü; Erösittö fü; Ágyban kenő és takaró
fü; (Czim nyelvü fü: formatum hoc nomen
ex Gym nyelvü fü; Gym five Gim au-
tem antiquum *Cervum* valet.) *Germ.* Gel-
bes Stärkkraut; Cretischer Löwenfus;
Candischer Löwenfus. *Gal.* Cupidone;
Catanance jaune.

CICHORIUM: Intybus. *Hung.* Katáng; Kotáng-
kóró Vad Katáng; Vad Czikória; Mezei
Czikória; Nap utánn néző (járó) fü; Katlan-
kóró. *Germ.* Wegwarth; wilde Wegwar-
ten; Hundsläufte; Cichorie. *Gal.* Cichorée.

CICHORIUM: Endivia. *Hung.* Endivia; Endi-
via-Saláta; Kerti Katáng; Kerti keferü
Saláta; (Apró Katang.) *Germ.* Gemeine
Endivien; Garten Wegwarten; breitblät-
terichte Wegwarte; Winter-Endivie; An-
tive. *Gal.* Endive commune; Cichorée
blanche. b.) *Endivia crispa.* *Hung.* Fo-
dor Endivi Saláta. *Germ.* Krause Endi-
vien. *Gal.* Cichorée frisée.

- ARCTIUM**: *Lappa major*; (Bardana.) *Hung.* Keferü Lapu; Nagy Lapu; Széles Lapu; Nagy Bojtorján; (Édes Lapu.) *Germ.* Groß Klettenwurzel; gemeine große Klette. *Gal.* Bardane; Glouteron.
- SERRATULA tinctoria.** *Hung.* 'Sóltina; Fűrész levelü fü; Fogas levelü fü; Festü fü. *Germ.* Schartenkraut; Färberscharte; Färberdistel; Wiezenscharte; Bergscharte; Sichelkraut. *Gal.* Serratule; Serrette.
- SERRATULA arvensis.** *Hung.* Zab tövis. *Germ.* Haberdistel; Saudistel; Ackerdistel; Feigwurzeldistel. *Gal.* Chardon aux hemorrhoides; Chardon hemorrhoidal; Chardon aux Asnes.
- CARDUUS crispus.** *Hung.* Fodor Szamár-tövis. *Germ.* Krause Distel; kleine Ackerdistel. *Gal.* Chardon crépu.
- CARDUUS marianus** (Mariæ.) *Hung.* Bóldog Afzszony tenyere; Szüz Mária tövise; Tarka tövis; Fejér hátú tövis; Kerti tarka Bogánts; Töviffes fejér kerti Bogánts; Fejér Kerti lapu; (perperam multis: Pápa-fü.) *Germ.* Mariendistel; Frauendistel; Milchdistel. *Gal.* Chardon Marie; Chardon de Notre Dame; Chardon argentin.
- CNICUS oleraceus.** *Hung.* Halovány szín szeled Tövis. *Germ.* Kohlartiges Krazkraut; Wiesen Kohl; Graskohl; weiche Distel; Wasserdistel. *Gal.* Chardon des prés.
- ONOPORDUM**: *Acanthium.* *Hung.* Fejér hátú Tövis; Szöszös Bogánts-kóró; Fejér Bogánts-

- gáts-kóró. *Germ.* Efelsfuz; weisse Beerdistel; grosse weisse Wegdistel; wollichte Distel; wilde Artischocke; Zellblume. *Gal.* Epine blanche sauvage; Artichaut sauvage; Pet d'Asne. *Descriptio Cl. CsAPO nr. 32. 99.*
- CYNARA:** Scolymus. *Hung.* Ártitsóka; Olasz tövisses Lapu. *Germ.* Gemeine Artischocke; französische Artischocke; Welsendistel; *Gal.* Artichaut commun.
- CYNARA:** Cardunculus. *Hung.* Kárdi. *Germ.* Cardone; Gartendistel. *Gal.* Cardone.
- CARLINA** acaulis. *Hung.* Bába kaláts; Disznó tövis. *Germ.* Eberwurz; stammlose Eberwurz. *Gal.* Carline; Cameleon blanc; Chardonnerette.
- CARTHAMUS tinctorius.** *Hung.* Tót Sáfrány, Kerti Sáfrány; Vad Safrány; Gordon. *Germ.* Saflor; wilder Sáfran. *Gal.* Cartame Safran bâtard.
- CARTHAMUS lanatus.** *Hung.* Szamár Sáfrány Sárga (virágú) Tövis. *Germ.* Wollige Bürstenpflanze; gelbe Spinnrokendistel; Feld Safran; Bastard wilder Safran. *Gal.* Safran sauvage.
- BIDENS tripartita, et cernua.** *Hung.* Farkas fog; Ördög fog; Ragadó villátska; Farkas nyilafü. *Germ.* Zweyzahn; gelb Färberkraut; Weibwasserdoft. *Gal.* Eupatoire femelle bâtarde.
- EUPATORIUM cannabinum.** *Hung.* Vizi Kender; Vizi Gyopár; Máj gyógyító-fü; (Vad

(Vad Kender.) *Germ.* Wafferdoſte; Hirschgunfel; Hanff-Odermennig. *Gal.* Eupatoire aquatique.

SANTOLINA: *Chamæ cypariffus.* *Hung.* Czipros-fü; Alatson Czipros Kerti Czipros; Czitrus; kiffebb; Iſten fája; jobb illatú Iſtenfája. *Germ.* Garten-Cypres; gemeine heilige Pflanze. *Gal.* Aurone femelle; Petit Cypres; Cypres de jardin; Garde-robe.

TANACETUM vulgare. *Hung.* Varadits; Vradits; Geleſzta (ellen való) virág. *Germ.* Gemeiner Rheinfarn; Wurmkraut. *Gal.* Tanaisie.

TANACETUM: *Balsamita.* *Hung.* Bóldog Afſzony Mentája; Lopus Menta. *Germ.* Frauenkraut; Frauenmünze; Marienmünze. *Gal.* Coq; Herbe de Coq; Menthe Coq; Menthe romaine; Menthe de Nôtre Dame; Paté.

ARTEMISIA: *Abrotanum.* *Hung.* Iſten-fája; Seprü Rúta; Abruta. *Germ.* Stabwurz; Gartheil; Gürtel; Grotel; Gertwurz. *Gal.* Aurone mâle.

ARTEMISIA: *Santonicum.* *Hung.* Geleſzta-por-fü; Néſit-fü Üröm. *Germ.* Heiliger Beyfus; Wurmsaamenkraut. *Gal.* Herbe du ſemence contre les Vers.

ARTEMESIA campeſtris (tenuifolia.) *Hung.* Mezei Czipros; Mezei Seprü-fü. *Germ.* Feldbeyfus; wilde Stabwurz; Befenkraut. *Gal.* Aurone champêtre.

- ARTEMISIA** pontica; (Absinthium ponticum five romanum.) *Hung.* Bárány üröm; Bárány Irem. *Germ.* Römischer Wermuth; pontischer Wermuth; edler Wermuth. *Gal.* Absinthe romaine; Aluine spontique.
- ARTEMISIA**: Absinthium. *Hung.* Fejér üröm. *Germ.* Gemeiner Wermuth. *Gal.* Absinthe vulgaire.
- ARTEMISIA** vulgaris. *Hung.* Fekete üröm; Szent János füve; (Seprü-fü.) *Germ.* Gemeiner Beyfuf; Buck; St. Johannis-Gürtel. *Gal.* Armoise commune; Herbe de Saint Jean.
- ARTEMISIA**: Dracunculus; (Tharcon Avicennæ.) *Hung.* Tárkony, Szelid Tárkony; (Imely gyöker.) *Germ.* Dragun; Kayfersalat. *Gal.* Estragon; Dragon de jardin.
- GNAPHALIUM**: Stoechas (Citrina.) *Hung.* Sárga Gyopár; Arany virágú fü. *Germ.* Rheinblume; Goldblume; Mottenblume; Winterblume. *Gal.* Amaránthe jaune; Immortelle; Herbe à Cotton.
- GNAPHALIUM** dioicum. *Hung.* Parlagi Gyopár; Hölgymal; Drágulob; Kis Egér fül-fü; (Szörös-fü; Gyapjas-fü; Róka-fark; Béka virág; Réti Kender.) *Germ.* Getrennté Ruhrpflanze; weiße und rothe Mausöhrlein; Bergruhrkraut; Kazenpfötgen; Engelblümlein. *Gal.* Pied de Chat.
- CONYZA** squarenosa. *Hung.* Száraz-fü; Balhafü; Balha halál; (Szú-fü; Szurok-fü; Ebfzem.) *Germ.* Flöppflanze; Ruhrkraut; gelbe Münze. *Gal.* Conyze vulgaire.

TUSSILAGO: Farfara. *Hung.* Marti Lapu; Kis édes Lapu; Ló köröm-fü; (Földi tök.) *Germ.* Gemeine Huflattich; Brandlattich; Roshuf. *Gal.* Pus d' Asne; Patte de Cheval Tussilage.

TUSSILAGO: Petasites. *Hung.* Nagy édes Lapu; Kalap-fü; Mirigy-fü. *Germ.* Pestilenzwurz; Schweiswurz; großer Huflattich. *Gal.* Herbe aux teigneux; Chaperoniere; Petasite.

SENECIO vulgaris. *Hung.* Rontó-fü; Aggó-fü; Kereszt-fü; Szölyös-fü; (Kö-rontó-fü; Szörös-fü; Hajas-fü; Kereszt gyökér.) *Germ.* Gemeine Creuzpflanze; Grindkraut; Goldkraut; Baldgreiß; Creuzwurz. *Gal.* Senecon vulgaire.

SENECIO: Jacobæa. *Hung.* Szent Jakab-füve. *Germ.* Jacobsblumkraut; Sanct Jacobskraut. *Gal.* Jacobée; Herbe ou Fleur de Saint Jacques.

ASTER (atricus:) Amellus (Virgilii.) *Hung.* Tsillag-fü; Kék; Tsillag virág; Béka Therjék. *Germ.* Wildes blaues Sternblume; blau Sternkraut; Virgils Sternblume. *Gal.* Aster; Etoilée; Petite Aspergoute; Oeil de Christ.

ASTER chinensis. *Hung.* Öfzi Ró'sa (fejér, kék és piros virágú.) *Germ.* Ginesische Sternblume. *Gal.* Aspergoute de Chine.

SOLIDAGO: Virga aurea. *Hung.* Arannyas Istáp-fü; Mezei arannyas veszszö; Veres gyürü-fü. *Germ.* Gemeine Goldruchte; Heidnisch-Wundkraut; *Gal.* Verge dorée; Verge d' Or.

INULA: *Helenium*. *Hung.* Örvény-fü; Örvin;
Örvény-gyökér; Nagy Örmény-gyökér.
Germ. Alantwurz. *Gal.* Aunée.

ARNICA montana. *Hung.* Olasz Úti-fü. *Germ.*
Berg-Wolverey; Arnik; St. Luciankraut;
Fallkraut; Engelskraut; ungarische Gem-
senwurz. *Gal.* Arnica; Tabac des Vos-
ges; Doronic d' Hongrie.

DORONICUM pardalianches. *Hung.* Ketske-fü;
Vad-ketske-fü. *Germ.* Gemsenwurz. *Gal.*
Doronic.

BELLIS perennis hortensis. *Hung.* Százszor
szép; Murvai Ró'satska; Szikrai ró'sats-
ka; (Tavaszi-fü; Tavasz hozó-fü.) *Germ.*
Maslieben; Taufendschön; Gänsblümlein
Angerblume; MargarethenBlümlein. *Gal.*
Pasquerette; Petite Marquerite.

TAGETES patula. *Hung.* Kis Oláh virág; O-
rosz virág; Oroszka; Olaszka; Büdöske;
Büdös Szeg-fü; Indiai virág, Indiai gyö-
kény; Török szeg-fü. *Germ.* Kleine Samt-
blume; Sammetröslein; Sammetnägelein.
Gal. Petit Oeillet d' Inde.

TAGETES erecta. *Hung.* Nagy Oláh virág;
Sárga Ró'sa; Büdös Szeg-fü; Török
Szeg-fü (Bárfony virág; Kaffai Ró'sa.)
Germ. Groffe Samtblume; Sammetnägelein;
indianische Nägelein, Thunisblume; Stu-
dentenblume. *Gal.* Grand Oeillet d' Inde.

CHRYSANTHEMUM: *Leucanthemum*; (*Bellis
major.*) *Hung.* Ökör szem-virág; Kurva vi-
rág; (Nagyobb százszor szép virág; Sz. Já-
nos virága; vagy füve. *Germ.* Groffe Gän-

seblume; Wiesenmaslieben; Wucherblume; Johannisblume; Kalbsauge; Rindsauge.

Gal. Oeil de Boeuf; grande Marguerite.

CHRYSANTHEMUM segetum. *Hung.* Arany virág; Sz. Jakab virága; Arany-fü. *Germ.* Goldblume; Kornringelblume; Getreyde-Wucherblume. *Gal.* Chamomille jaune; Souci de bled; Margueritté dorée.

CHRYSANTHEMUM coronarium. *Hung.* Engem ne felejts. *Germ.* Kronen Wucherblume; cretische Goldblume; Garten Goldblume. *Gal.* Chrysanthemum.

MATRICARIA: Parthenium. *Hung.* Kerti Szék-fü; Mátra (Madra-)fü; Nádra-fü; Metter-fü; Anya-fü; Anya méh-fü; (Fünek anyya.) *Germ.* Gemein Mutterkraut; Metter; Mettram. *Gal.* Matricaire Espargoutte.

MATRICARIA: Chamomilla; (*Chamæmellum vulgare.*) *Hung.* Mezei Szék-fü. *Germ.* Chamillen; gemeine Chamille; wilde Chamille. *Gal.* Camomille sauvage.

MATRICARIA argentea. *Hung.* Bétsi Mádra-fü. *Germ.* Silberweißes Mutterkraut; Spanischer Metter; wohlriechender Metter. *Gal.* Matricaire argentine.

ANTHEMIS nobilis. *Hung.* Olasz Szék-fü; Illatozó Szék-fü; Nemes Szék-fü; Római Szék-fü; *Germ.* Römische Chamille; edle Feld-Chamille; Hermel. *Gal.* Camomille romaine. b.) **CHAMÆMELUM** nobile flore multiplici. *Hung.* Tsukros Szék-fü; Teljes Szék-fü. *Germ.* Gefüllte Chamomille. *Gal.* Camomille double.

ANTHEMIS *Cotula (foetida.) Hung.* Eb Kapor; Kutya Kapor; Büdös Szék-fü; Vad Szék-fü; Büdöske. *Germ.* Stinkende Chamille; Hundsdill; Krötendill. *Gal.* Camomille puante.

ANTHEMIS: Pyrethrum. *Hung.* Indiai Tárkony; Imely gyökér. *Germ.* Bertram; Spanischer Bertram; Geiferwurz; Zahnwurz; Speichelwurz. *Gal.* Pyrethre; Racine salivaire.

ACHILLEA: Ptarmica. *Hung.* Vad Tárkony; Ptrüszszentő-fü; Nátha-fü; (Tetü-fü.) *Germ.* Gemeines Nieskraut; wilder Bertram; deutscher Bertram; Wiesenbertram; Berufkraut. *Gal.* Pyrethre sauvage; Ciroflet; Herbe à éternuer.

ACHILLEA: Millefolium. *Hung.* Eger fark-fü; Ezer levelü-fü; Czitz farkkoró. *Germ.* Schafgarbe; Schafribbe; Garbenkraut; Taufendblatt. *Gal.* Mille feuille; Herbe militaire.

HELIANTHUS annuus. *Hung.* Napra forgó virág. *Germ.* Sonnenkrone; jährige Sonnenblume. *Gal.* Soleil; Fleur au Soleil; (Tournefol;) Couronne solaire.

HELIANTHUS tuberosus. *Hung.* Tsitsóka; Arpa répa; Putzók-répa; Tót répa; Földi alma. *Germ.* Erdäpfel; Jerusalems-Artischocke; Erdschocke von Jerusalem. *Gal.* Poire de terre; Topinambour.

CENTAUREA moschata; (flore albo et caeruleo.) *Hung.* Pé'sma virág; fejer és kék Kerti Pé'sma. *Germ.* Bisam Flockenblume; Sultanblume; wohlriechender morgenländischer; Cyanus. *Gal.* Bluet tres odorant; Aubi-

foin. b.) AMBERBOI. *Hung.* Sárga Pé'sma virág. *Germ.* Gelbe Bifamflockenblume; gelber Sultan. *Gal.* Amberboi.

CENTAUREA : Cyanus. *Hung.* Búza virág; Kék virág; Imola; Vad Pé'sma. *Germ.* Kornblume; blaue Kornblume; Flockenblume; *Gal.* Bluet ordinaire; Blaveole.

CENTAUREA benedicta; (*Carduus benedictus.*) *Hung.* Pápa-fü; Áldott-fü; Áldott tövis. Cardobenedict', gefegnete Distel. *Gal.* Chardon benit.

CALENDULA officinalis. *Hung.* Kalendula; Tüz-virág; Fülemlé virág; Gyürü (magú) virág; Olah-sárga; Sárga virág; Búrongó-fü; Peremér; (Kenyér-bél virág, Sárga Ró'sa.) *Germ.* Ringelblume. *Gal.* Souti des jardins.

ECHINOPS sphærocephalus. *Hung.* Lapta-tövis. *Germ.* Ballendistel; Spherdistel; Strendistel. *Gal.* Echinopus; Boulette des prés.

VIOLA odorata (*martia*). *Hung.* Kék Viola; Szederjes Viola; Mártziusi Viola; Ivolya; Ibolya. *Germ.* Wohlriechende Merzenviole. *Gal.* Violette.

VIOLA canina. *Hung.* Vad Viola; Afzonkuzi. *Germ.* Hundsviole; Rosveieln. *Gal.* Violette sauvage.

VIOLA tricolor. *Hung.* Császár-szakáll; Császár-virág; Három színü Viola; Szent Háromság Violája. *Germ.* Treysamkraut; Dreyfaltigkeit Blume; Dreyfärbige Viole; Tag und Nachtblume. *Gal.* Pensée; Chavellée; Herbe de la Trinité.

IMPATIENS: Balsamina. *Hung.* Kis Afzszony paputsa; Paputs virág. *Germ.* Hanensporn; Balsamine; Balsamkraut. *Gal.* Balsamine.

IMPATIENS: Noli (me) tangere. *Hung.* Hozzám ne érij; Engem ne bánts; Üveg szárú fü. *Germ.* Gemein Springkraut; wilde gelbe Balsamine; wild Balsamkraut; Ungedult; Rühr mich nicht an. *Gal.* Balsamine sauvage.

C L A S S I S XX.

G Y N A N D R I A.

ORCHIS: Morio. *Hung.* Erdei Vitéz-fü; Agár monyfü; Kosbor-fü; Nöszö-fü; Ember-erő; Agár-fü. *Germ.* Knabenkraut-Weiblein. *Gal.* Satyrion femelle; Testicule de Chien.

ORCHIS mascula. *Hung.* Piros Kükörtsén; Piros Vitéz-fü. *Germ.* Knabenkraut Mänlein. *Gal.* Satyrion mâle.

ORCHIS maculata; (Palma Christi Officinarnm.) *Hung.* Tenyeres gyökerü tarka levelü réti Kükörtsén. *Germ.* Geflektes Knabenkraut; Ragwurz. *Gal.* Satyrion tacheté.

OPHRIS ovata (*bifolia*.) *Hung.* Két levelü-fü; Két levelü fattyú Kükörtsén. *Germ.* Gemeines Zweyblatt. *Gal.* Double-feuille.

CYPRIPEDIUM: Calceolus (*marianus*.) *Hung.* Erdei Sárga Paputs; Sárga Pohár-virág; Rigó-pohár; Mária Czipökje vagy Czipellöje. *Germ.* Venusschuh; Pfaffenschuh; Frauenschuh; unserer lieben Frauenschuh. *Gal.* Sabot; Soulier de Nôtre-Dame.

EPIDENDRUM: Vanilla. *Hung.* Vániglia; Bánilia; Csokoládé-gyümölts. *Germ.* Wanillenwinde; Mexicanische Vaniglie; Banilie; Banillien. *Gal.* Vanille.

ARISTOLOCHIA: Serpentaria. *Hung.* Virginiai Kigyó-fü. *Germ.* Virginische Schlangenzwurzel; Wirginische Vipernwurzel. *Gal.* Serpenteaire Virginienne.

ARISTOLOCHIA rotunda. *Hung.* Kerek Farkas-alma; Nöltény Farkas-alma; Gömbölyü gyökerü Far-

kas-alma; Kerek almájú Farkas-alma. *Germ.* Runde Osterlucey; runde Hollwurz. *Gal.* Aristoloché; ou Sarane ronde.

ARISTOLOCHIA clematicis. *Hung.* Farkas-alma; Him Farkas-alma; (Farkas hézag gyökér; Likafir.) *Germ.* Gemeine Osterlucey. *Gal.* Aristoloché clematite.

ARUM: *Dracunculus.* *Hung.* Kigyó trang; Anya-fü; Sárkány-fü. *Germ.* Schlangenkraut; gemeines Schlangenkraut. *Gal.* Serpenteaire.

ARUM maculatum, et vulgare non maculatum. *Hung.* Aron gyökér; Aron-izakállá; Borjú láb-fü; Süly-fü; Német gyömbér; (Nadrágulya.) *Germ.* Gewöhnlicher Aron; Aronswurz; Zehrwurz; Pfaffenbint; teutscher Ingwer. *Gal.* Pied de Veau.

C L A S S I S XXI.

M O N O E C I A.

LEMNA (*Lenticula palustris.*) trifulca, minor, gibba, polyrhiza. *Hung.* Béka Lentse; Vizi Lentse; (Vad Lentse.) *Germ.* Wasserlinse; Entengrün; Froschlauch. *Gal.* Lentille des marais; Lentille d'eau.

TYPHA latifolia (*palustris.*) *Hung.* Káka-bot; Nád-botikó; Buzogány-fü; Baka. *Germ.* Rohrkolbe; Wasserkolbe; Lieschkolbe; Mooskolbe; Narrenkolbe; Pumpskeule. *Gal.* Masle.

SPARGANIUM erectum, et natans. *Hung.* Vizi Buzogányka; Béka buzogány; Botikós Sás; Vizi Tövis-dílnóka. *Germ.* Igelskolbe; Rindknospengras; Degenkraut. *Gal.* Bauche; Glajeul d'eau.

ZEA Mays. *Hung.* Török-búza; Tengeri búza; Kukoritzá; Málé. *Germ.* Türkischkorn; Türkischer Weizen. *Gal.* Froment d'Inde; Bléd de Turquie.

COIX Lacryma Jobi. *Hung.* Szent Jób kölessé. *Germ.* Hiobsthäner. *Gal.* Larme de Job.

CAREX (*Hungaris* Sás; Saté;) vulpina. *Hung.* Káiza bántóka; Motsári Sás. *Germ.* Fuchsriedgras; Bruchlegge. *Gal.* Glajeul du Renard.

BETULA alba. *Hung.* Nyír-fa. *Germ.* Birke; Mayen; Wunnebaum. *Gal.* Bouleau.

- BETULA**: *Alnus*. *Hung.* Egerfa. *Germ.* Erle; Arle; Ellern; Otten. *Gal.* Aulne.
- BUXUS sempervirens**. *Hung.* Pufzpáng; Buzbám; Kerti Téli zöld. *Germ.* Buxbaum; immergründer Buchs. *Gal.* Bouis; Buis.
- URTICA pilulifera** (*romana Offic.*) *Hung.* Olasz tsalyán; Gombótsás Tsalyán (Csallán, Tsallán; Tsilyán; antiqua scriptione Chyallan.) *Germ.* Römische Brennessel; welsche Brennessel. *Gal.* Ortie romaine.
- URTICA urens** (*minor.*) *Hung.* Apró Tsalyán; Kissebb égető Tsalyán; Árva Tsalyán. *Germ.* Kleine Brennessel; Heiternessel. *Gal.* Petite ortie.
- URTICA dioica**; (*urens maxima.*) *Hung.* Nagy Tsalyán; Nagyobb égető Tsalyán; Disznó (ételére való;) Tsalyán. *Gal.* Große Brennessel. *Gal.* Grande Ortie.
- MORUS alba**. *Hung.* Fejér gyümölcstű Eperj- (Szederj-) fa. *Germ.* Weiße Maulbeerbaum. *Gal.* Meurier blanc.
- MORUS nigra**. *Hung.* Fekete Eperj-fa. Schwarze Maulbeerbaum. *Gal.* Meruier ou Murier noir.
- XANTHIUM strumarium**; (*Lappa minor.*) *Hung.* Disznó mogyoró; Disznó bojtorján; Kemény lapu; Számár lapu; Köldus tetű; Bojtorjános lapu; (Tövises lapu.) *Germ.* Kleine Klette; Igelsklette. *Gal.* Petit Glouteron.
- AMARANTHUS**: *Blitum*. *Hung.* Ester- (Östör-) paréj; Kerti ester paréj. *Germ.* Mayemaranth; wilde Melde. *Gal.* Petite Blete.
- AMARANTHUS caudatus**. (*Flos amoris.*) *Hung.* Bársony virág; (Szerellem-fű.) *Germ.* Amaranth; Sammetblume; Fuchschwanz; Taufendschön. *Gal.* Basse-velours; Amaranthe; Fleur d'Amour.
- AMARANTHUS cruentus**. *Hung.* Bársony-paréj; Veres paréj. *Germ.* Blutiger Amaranth. *Gal.* Fleur de jalousie.
- MYRIOPHYLLUM spicatum**. *Hung.* Vizi Kapor. *Germ.* Wasser-Fenchel. *Gal.* Fenouil aquatique.

SAGITTARIA sagittifolia. *Hung.* Nyil-fü; Vizi nyil; Nyillas-fü. *Germ.* Pfeilkraut. *Gal.* Sagitte; Grande Sagitte aquatique.

POTERIUM: Sanquiforba (*Pimpinella rubra* Off.) *Hung.* Vér állító-fü. *Germ.* Roth Bibernell; Blutkraut; Megelkraut. *Gal.* Pimprenelle; Burnet.

QUERCUS: Robur. *Hung.* Tölgy-fa; Tölgy-fa; Kemény Cser-fa; Csere-fa; (postremum hoc nomen proprie convenit in *Cerrim*;) Vastag belü Cser-fa. *Germ.* Eichbaum; gemeine Eiche; Mastreiche Steineiche; roth Eiche; Heister. *Gal.* Chêne; Robre.

QUERCUS Cerris. *Hung.* Csere-fa; Kitsin belü Cser-fa. *Germ.* Cerreiche. *Gal.* Cerre.

JUGLANS regia. *Hung.* Dió-fa. *Germ.* Wallnusbaum; Welschernusbaum. *Gal.* Noyer. *b.)* Nux juglans fructu maximo. *Hung.* Ló Dió.

FAGUS: Castanea. *Hung.* Gesztenye fa. *Germ.* Castanienbaum; Köstenbaum. *Gal.* Châtaignier.

FAGUS silvatica. *Hung.* Bik-fa; Bük-fa. *Germ.* Buchbaum; Buche; gemeine Rothbuche; Mastbuche. *Gal.* Fouteau; Fau; Hestre.

CARPINUS: Betulus; (*Ornus vulgo*; at minus recte, apud nos vocatur.) *Hung.* Gyertyán-fa; Gyertya-fa; Tser-Tölgy. *Germ.* Hagbuche; gemeine Hainbuche; Weisbuche; Hekbuche; Steinbuche; Hornraubuche; Rauchbuche; Rollholz. *Gal.* Charme.

CORYLUS: Avellana. *Hung.* Mogyoró; Mogyoró-fa. *Germ.* Haselstaude. *Gal.* Noisetier; Coudrier. *b.)*

CORYLUS sativa, fructu rotundo maximo. *Hung.* Kerti nagy Mogyoró. *Germ.* Spanische Nufs. *Gal.* Aveline *c.)* **CORYLUS sativa fructu oblongo rubente.** *Hung.* Kerti Veres mogyoró; (Török mogyoró.) *Germ.* Ruhrnufs. *Gal.* Condrier rouge.

PINUS ulvestris. *Hung.* Fejér Fenyő-fa (Fönnyü-fa.) *Terpentina Fenyő.* *Germ.* Kiefer; Kienbaum; Führenholz; Führe; Kürholz; Forchen; Ziegenholz; Schießholz; Spahnholz; Berg-Zirbelbaum. *Gal.* Pin sauvage. *Arboris hujus resina* Therebinthinae conveniens est.

- PINUS: Pinea** (*Pinus sativa* Off.) *Hung.* Szelid Fenyő. *Germ.* Pineole; Zirbesnufsbaum. *Gal.* Pin.
- PINUS: Cedrus.** *Hung.* Czédrus-fa; Libánuf. *Czedrus.* *Germ.* Cederbaum. *Gal.* Cedre du Liban.
- PINUS: Larix.** *Hung.* Terpentinás Veres Fenyő. *Germ.* Lerchenbaum. *Gal.* Meleze. **BOLETUS laricis** (*Hungaricus albus* Off.) *Hung.* Tifszfa-fa-gomba. *Germ.* Weisser Lerchenschwam. *Gal.* Agaric.
- PINUS: Picea.** *Hung.* Lucz fenyő; Szurkos Fenyő-fa; (Keresztes fenyő.) *Germ.* Weistanne; edle Silbertanne; Tannenbaum. *Gal.* Sapin femelle.
- PINUS: Abies.** *Hung.* Szemerke-fenyő; Jegenye fenyő; Keresztes fenyő. *Germ.* Fichtenbaum; Rothtanne; Pechtanne; Kiefe. *Gal.* Sapin mâle Pinasse.
- PINUS montana.** *Hung.* Krumpolz - fenyő. *Germ.* Krumholzstrauch. *Gal.* Pin de montagne.
- THUJA** (*Thya*) *occidentalis*; (*Arbor vitae.*) *Hung.* Életfája. *Germ.* Lebensbaum. *Gal.* Arbre de vie.
- CUPRESSUS sempervirens.** *Hung.* Török Czipros-fa; (Olasz Országí Czipros-fa; Vad Czipros-fa.) *Germ.* Cypressenbaum; Gopher de Erdbäer. *Gal.* Cyprez.
- CROTON: Cascarilla.** *Hung.* Kaskarilla. *Germ.* Schakarilla; Cascarille. *Gal.* Ecoree des Indes.
- CROTON: Lacciferum.** (*Lacca* Off.) *Hung.* Latka-fa. *Germ.* Laccabaum; Gummilackbaum. *Gal.* Lacque en baton.
- RICINUS communis.** *Hung.* Tsuda-fa; Tsuda-fü; Nagy Sár-fü; Kristus tenyere; Öt újju fü; Kerti Berfeny; Török-mag; (pessime nonnullis Koriándrom vocatur.) *Germ.* Wunderbaum. *Gal.* Ricin.
- MOMORDICA: Balsamina.** *Hung.* Mamortica; Momortika; In eresztö-fü; Balsamina (Fai virág.) *Germ.* Balsamapfel. *Gal.* Pomme de merveille.
- MOMORDICA: Elaterium.** *Hung.* Vad Ugorka; Havasi Ugorka. *Ger.* Eselskürbis. *G.* Concombre sauvage.
- CUCURBITA lagenaria.** *Hung.* Lopó-tök; Szivó-tök; Nyakas-tök. *Germ.* Flächchenkürbis; Lange Kürbis. *Gal.* Calebasse; Courge.

- CUCURBITA:** Pepo. *Hung.* Disznó dinnye; Tök; Czapá (detortum forte vocabulum ex Italico Zucca.) *Germ.* Gemeine Kürbis; Pfebe; Peponen; Pfebenkürbis; Pluzer; Türkenkopf. *Gal.* Cource; Melon de Pourceau.
- CUCURBITA verrucosa.** *Hung.* Sár-tök. *Germ.* Warzige Kürbis. *Gal.* Cource à punaise.
- CUCURBITA:** Melopepo. *Hung.* Koronás tök; Paisos tök; Érvári dinnye; *Germ.* Melonenpfebe. *Gal.* Cource de bouclier.
- CUCURBITA:** Citrullus. *Hung.* Görög Dinnye. *Germ.* Citrullen; Wassermelone; Angurie. *Gal.* Citrouille.
- CUCUMIS:** Colocynthis. *Hung.* Késérü Sár-tök; Török Sár-tök. *Germ.* Coloquinten. *Gal.* Coloquinte.
- CUCUMIS:** Melo. *Hung.* Dinnye. *Germ.* Melone; Melaune. *Gal.* Melon.
- CUCUMIS fativus.** *Hung.* Ugorka; Uborka; Buborka. *Germ.* Gurke; Cucumner; Unmurken; Omurken; Kümmerlinge. *Gal.* Concombje.
- BRYONIA alba.** *Hung.* Földi tök. *Germ.* Zaunrübe; Zaunreben; Stickwurz; Hundskürbs; Teufelkirche. *Gal.* Bryonie Coulevrée.

C L A S S I S XXII.

D I O E C I A.

- SALIX pentandra** *Hung.* Veres Füz-fa (Füz-fa.) *Germ.* Rothe Weydenbaum *Gal.* Saule rouge.
- SALIX purpurea.** *Hung.* Tzigolya-füz. *Germ.* Purpurothe Weyde; Felbinger. *Gal.* Saule pourpin.
- SALIX viminalis.** *Hung.* Kender-füz; Kötö-füz. *Germ.* Bandweyde; Korbweyde; Sajnweyde. *Gal.* Olier.
- SALIX alba.** *Hung.* Fejér Füz-fa. *Germ.* Weiße Weyde; Felben. *Gal.* Saule blanc.
- VISCUM album.** *Hung.* Fejér Fa-gyöngy. *Germ.* Weißer Mistel; Ginster; Knister; Marentakken. *Gal.* Guy.
- PISTACIA vera.** *Hung.* Piszttátzia dio. *Germ.* Pimpernuss *Gal.* Pistaches.
- PISTACIA:** Terebinthus. *Hung.* Igaz Terpentina - fa. *Germ.* Terpentinbaum. *Gal.* Terebinthe.

- PISTACIA:** *Lentiscus.* Hung. Máltiks-fa. Germ. Mastixbaum. Gal. Lentisque.
- SPINACIA** *oleracea.* Hung. Spinátz; Barát-paréj; Paréj. Germ. Spinat. Gal. Epinars.
- CANNABIS** *fativa.* Hung. Kender; Szelid Kender. Germ. Hanf. Chanvre.
- HUMULUS:** *Lupulus.* H. Komló. G. Hopfen. G. Houblon.
- SMILAX** *aspera.* Hung. Szúrós levelű Felfolyó. Germ. Scharfe oder stechende Winde. Gal. Liset piquant.
- SMILAX:** *Sarsaparilla.* Hung. Szártsa-gyökér. Germ. Sarsaparill. Gal. Sarce pareille.
- SMILAX:** *China.* (*China nodosa* Off.) H. Kina gyökér. G. Chinawurzel; Bockenwurz. Gal. Esquine.
- POPULUS** *alba.* Hung. Fejér Nyár-fa; Jegenye-fa; Nagy Nyár-fa. Germ. Weiße Espe; weißer Pappelbaum; Allerbaum. Gal. Peuplier blanc.
- POPULUS** *tremula* (*lybica*) Hung. Nyár-fa; Reszketeges (levelű) nyár-fa. Germ. Zitterespe; Zitterpappelbaum; Beberaspe; Flatteraspe. Gal. Tremble.
- POPULUS** *nigra.* Hung. Fekete Nyár-fa; Fekete Jegenye. Germ. Schwarze Espe; schwarzer Pappelbaum. Gal. Peuplier noir.
- RHODIOLA:** *Rosea;* (*Rhodia radix*) Hung. Ró'sa gyökér; O'asz Ró'sa. Germ. Rosenwurzel. Gal. Racine sentant la Rose.
- MERCURIALIS** *annua.* Hung. Has lágyított-fű; Has indított-fű; Szél-fű; Diűznó paréj; Mercurios-fű. Germ. Bingelkraut. Gal. Mercuriale.
- HYDROCHARIS:** *Morsus ranæ.* Hung. Vizi Kapottnyak. Germ. Froschenbisz. Gal. Mors de grenouille.
- MENISPERMUM:** *Cocculus;* (*Cocculi de Levante.*) Hung. Hal-maszlag. Germ. Indianische Nusslein; Fischkern. Gal. Coques du Levant.
- JUNIPERUS** *communis.* Hung. Gyalog-fenyő; Bors-fenyő; Tövískes-fenyő; Apró-fenyő. Germ. Wachholder; Krammetbaum; Feuerbaum; Jachandelbaum; Kad-digbaum; Dürenstaude. Gal. Genevrier; Genievre.
- JUNIPERUS** *thurifera, et lycia.* Hung. Temjén-fa. Germanis Weyhrauch Wachholder und Lycischer Wachholder. Gal. Bois d' Encens. Ju-

JUNIPERUS: Sabina. *Hung.* Tzipros-fenyő; Kerti Tzipros-fa. *Germ.* Sevenbaum; Sebenbaum. *Gal.* Sabine.

TAXUS baccata. *Hung.* Tisza-fa; Tisza-fenyű; Ternyő-fa. *Germ.* Eibenbaum; Ibenbaum. *Gal.* If.

RUSCUS aculeatus. *Hung.* Égér-tövis; Pésma-kóró. *Germ.* Mäusdorn. *Gal.* Brusç; Petit Houx; Bovis piquant; Houx frelon; Houx fragon.

RUSCUS: Hypoglossum (*Hyppoglossum.*) *Hung.* Báj-fű; Torok-fű; Tsap-fű; Nak Tsap-fű; Nyelves-fű; Lónyelvű-fű; Pera-fű; (Földi borostyán-fű; Diadalmas-fű.) *Germ.* Zungenblatt; Zäfleinkraut. *Gal.* Herbe aux Langues.

CLASSIS XXIII.

POLYGAMIA.

VERATRUM album. *Hung.* Nagy Zászpa; Fejér Zászpa; Fejér Húnyor; Ördög rakolja; Ptrüszszentő-fű; (Sárga Kükerts.) *Germ.* Weiße Nieswurz. *Gal.* Ellebore blanc.

ANDROPOGON: Schenanthus. *Hung.* Teve káka. *Germ.* Cameelheu. *Gal.* Pâtrve de Chameaux; Jonc odorant; Schoenante.

HOLCUS: Sorghum; (*Milium arundinaceum.*) *H.* Czirok; Czir-köles; Csilköles; in Transilvania nominatur Tatarka. *Germ.* Mohrhirse; indianischer Hirse; welscher Hirse; Sorgi. *Gal.* Millet d' Inde; Blé barbu.

VALANTIA: Cruciata. *Hung.* Sérvés-fű; Kereszt-fű. *G.* Creuzförmige Vaillantische Pflanze; gelb Kreuz (Wurz)kraut; Sperenstich. *Gal.* Croifette.

PARIETARIA officinalis. *Hung.* Fal-fű; (Kő rontó-fű; Fogoly-fű; Pörje-fű.) *Germ.* Glaskraut; Mauerkraut; St. Peterskraut; Tag und Nacht. *Gal.* Parietaire.

ATRIPLEX hortensis (*alba sive pallida virens, et rubra.*) *Hung.* Német paréj; Laboda-paréj; Izetlen laboda (Izetlen-fű.) *Germ.* Melde; zahme Melde weiße und rothe Gartenmelde; Milte. *Gal.* Arroche; Bonnes Dames; Prudes-femmes; Follettes.

ATRIPLEX patula. *Hung.* Úti Laboda. *Germ.* Ausgebrettete Melde; Mistmelde; gemeine wilde Melde. *Gal.* Arroche sauvage.

- ACER**: Pseudo-Platanus. *Hung.* Javor-fa. *Germ.* Grofse Mafsholder; grofser Ahorn; Spillenholz; Mafern. *Gal.* Grand Erable.
- ACER** campestre. *Hung.* Fodor Javor; Juhar-fa; Ihar-fa. *Germ.* Feldmafsholder; Milchahorn; kleiner Ahorn; Maveller; Weislebern; Eplern; Apeldören; Kreuzbaume. *Gal.* Petit Erable.
- MIMOSA** nilotica. *Hung.* Egyiptomi Akatz-fa. *Germ.* Arabifcher Schottenbaum. *Gal.* Acacia. *Officinis pharmaceuticis*: *Acacia vera.*
- FRAXINUS** excelsior. *Hung.* Köris-fa; Körös-fa; Seb fa. *Germ.* Eschbaum; Esche. *Gal.* Fresne; Frêne.
- CFRATONIA**: Siliqua. *Hung.* Szent János Kenyere. *G.* St. Johannisbrod; Sodbrod. *Gal.* Carouge.
- FICUS**: Carica. *Hung.* Fige-fa. *Germ.* Feigenbaum. *Gal.* Figuier.

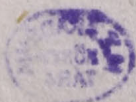
C L A S S I S. XXIV.

C R Y P T O G A M I A.

- EQUISETUM** arvense. *Hung.* Fentö-fü; Ló fark-fü; Mosó-fü; Tálmosó-fü; Kanna mosó-fü. *Germ.* Ackerkannenkraut; Ackerstaffen; Kazenzügel; Kazenstert; Roschwanz. *Gal.* Petite Queuë de Cheual.
- EQUISETUM** fluviatile. *Hung.* Réti Tál mosó-fü; Vizi Ló fark-fü; Nagy Fentö-fü; Béka-rokka. *Germ.* Fluskannenkraut; Wasserroschwanz; grofser Kazenstert; Preybusch; Wiefenschaftalm; Wasserchlutten. *Gal.* Presle, ou Prêle; Grande queuë de Cheual.
- EQUISETUM** hiemale. *Hung.* Súrló-fü; Simittó-fü; Telölö Tál mosó-fü. *Germ.* Winterkannenkraut; Zinnkraut; Kazenwedel. *Gal.* Presle d' hiver.
- OPHIGLOSSUM** vulgatum. *Hung.* Kigyó nyelvü fü; Kigyó nyelv; Szent György füve. *Germ.* Naturzünglein. *Gal.* Lanque de Serpent; Herbe fans couture; Petite Serpentaire.
- OSMUNDA**: Lunaria. *Hung.* Hóld rúta; Kis Hóld-fü; Lúd rettentö fü. *Germ.* Mondraute; Mondkraut; St. Walpurgiskraut; Leberrauten; gemeine Traubenfaaren. *Gal.* Petite Lunaire; Taure; Osmonde.

- ASPENIUM**: Scolopendrium. *Hung.* Szarvas nyelvü-fü; Nagy Lépfü; Gym nyelvü fü. *Germ.* Hirschzunge; Streifenfarn. *Gal.* Scolopendre; Lanque de Cerf.
- ASPENIUM**: Ceterach. *Hung.* Kis Lépfü *Germ.* Milzkraut; Milzfarren; *Zecht.* *Gal.* Ceterach vraye Scolopendre.
- ASPENIUM**: Ruta muraria. *H.* Kövi rúta; Köfali Rúta. *G.* Mauerraute; Steinraute. *G.* Ruede muraille.
- ASPENIUM**: Adiantum nigrum. *Hung.* Feketéllő Arva leány haja. *Germ.* Schwarzes Frauenhar; schwarzes Venushar. *Gal.* Capillaire noir.
- POLYPODIUM** vulgare. *Hung.* Kö-méz; Erdei édes gyökér; Angyal édes gyökér; Vad édes gyökér; Édes Paprágy gyökér; Sz. János füve, gyökere, vagy kenyere. *Germ.* Engelsús; Sü farn; Steinwurze. *Gal.* Polypode.
- POLYPODIUM**: Felix mas (*him*), et femina (*nöstény.*) *Hung.* Paprágy; erdei Paprád; Ördög-borda; Páfrány; (*Perje.*) *Germ.* Farrenkraut Männlein; und Weiblein; Tüpfelfarn; Waldfarn; Huremwurz. *Gal.* Tougere mâle et femelle.
- ADIANTUM**: Capillus Veneris. *Hung.* Venus haja. *Germ.* Venushaar. *Gal.* Cheveux de Venus.
- LYCOPodium** clavatum. *Hung.* Földön folyó fenyő; Földön folyó moh; Kaptos moh. *Germ.* Bärlappen; Gurtelkraut; Wolfsklauen; Teufelsklauen; Löwenfus; Druttenfus; Schlangenmoos; Kolbenmoos. *Gal.* Pied de Loup; Mouffe terrestre.
- LYCOPodium**: Selago. *Hung.* Serke-fü; Rélszeg György füve. *Germ.* Miernau; Tannenfümiger Bärlappen. *Gal.* Selago.
- POLYTRICHUM** commune (*aureum*; quod male Trichomanes vulgo vocatur.) *Hung.* Aranyas paprád; Arany-üstök. *Germ.* Gemeines Goldhaar; gulden Wiederthon; gulden Venushaar; Haarmos; Ziperell; Widertod. *Gal.* Perce-mouffe.
- MARCHANTIA** polymorpha; (*Hepatica fontana.*) *Hung.* Kövi Máj-fü. *Germ.* Sternleberkraut; Steinleberkraut; sternartiges Marchantisches Astermos. *Gal.* Hepatica étoilée. Li-

- LICHEN pulmonarius.** *Hung.* Tüdö moh; Fái Tüdö-fü; (Gálna-fü.) *Germ.* Lungenmos; große Baumflechte. *Gal.* Hepatique de bois.
- LICHEN caninus.** *Hung.* Földi hamu szin Moh; Széles szürke levelű földi Moh. *Germ.* Erdleberkraut; Hundsflechte; Aschgrauermoos. *Gal.* Hepatique terrestre cendrée.
- LICHEN plicatus.** *Hung.* Szakállas fái Moh; Fái szakáll. *Germ.* Faltenflechte; Eichenmoos. *Gal.* Mouffe Usnée commune.
- TREMELLA: Auricula** (*Judæ.*) *Hung.* Bozza-fa gomba. *Germ.* Holderschwamm; Judasöhrlein. *Gal.* Oreille de Judas.
- AGARICUS: Cantharellus.** *Hung.* Sárga gomba; Sárga Vargánya? Róka Gomba; Rántzos Sárga Gomba. *Germ.* Dottergelber Pfifferling; Rehgeis; Rehling. *Gal.* Mouceron jaune.
- AGARICUS muscarius.** *Hung.* Méreg Gomba; Légy ölü Gomba. *Germ.* Fliegenahwamm. *Gal.* Mouceron de quanaise.
- AGARICUS lactifluus.** *Hung.* Kenyér Gomba; Galótza Gomba. *Germ.* Milchicher Blätterschwamm. *Gal.* Mouceron doux.
- AGARICUS piperatus.** *Hung.* Keferü Gomba; Galambtizza? *Germ.* Pfefferschwamm; weißer Pfifferling. *Gal.* Champignon de poivre.
- AGARICUS campestris.** *Hung.* Tsiperke Gomba; Tsöpörke Gomba. *Germ.* Feldschwamm; Ehegürtel; Pilze. *Gal.* Champignon.
- AGARICUS violaceus.** *Hung.* Kék (és piros) hátú Gomba. *Germ.* Blauer Täubling. *Gal.* Mouceron bleu.
- AGARICUS cinamomeus.** *Hung.* Szegfü Gomba. *Germ.* Nägelschwamm. *Gal.* Mouceron di girofle.
- AGARICUS equestris.** *Hung.* Ur Gomba. *Germ.* Ritterchwamm. *Gal.* Mouceron de Chevalier.
- AGARICUS fimetarius.** *Hung.* Ganéj Gomba; Bagoly Gomba. *Germ.* Mistchwamm; Kröttenschwamm; Paddenstuhl. *Gal.* Mouceron de fiente.

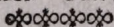
- BOLETUS igniarius.** *Hung.* Tapló Gomba. *Germ.* Feuerfchwamm; Zunderfchwamm; Zundel. *Gal.* Potiron de feu; Agaric.
- BOLETUS svaveolens.** *Hung.* Füz-fa Gomba. *Germ.* Wohlrichender Löcherfchwamm; Weydefchwam. *Gal.* Potiron de Saule.
- BOLETUS bovinus.** *Hung.* Medve Gomba; Tinó Gomba. *Germ.* Kuhbülz; Judenbülz. *Gal.* Potiron commun.
- BOLETUS subsquamosus** *Hung.* Töke Gomba; Fáí Gomba; Fözö Gomba; Pifztritz Gomba. *Germ.* Schupiger Löcherfchwamm. *Gal.* Potiron de bois.
- HYDNUM imbricatum.** *Hung.* Töviffes hasú Gomba. *Germ.* Stachelfchwamm. *Gal.* Champignon aigu.
- PHALLUS esculentus.** *Hung.* Süveg Gomba; Fekete Gomba; Szömörtsök. *Germ.* Morsheln; Morgelfchwam; Maurrachen Aderfchwamm. *Gal.* Morille.
- PHALLUS impudicus.** *Hung.* Büdös süveges Gomba. *Germ.* Stinkende Mohrcheln. *Gal.* Morille puante.
- PEZIZA lentifera.** *Hung.* Kis lentsés Gomba; Köbölke Gomba; Köböl. *Germ.* Linsen Becherfchwamm; Schlüffelfchwamm. *Gal.* Potiron de lentille.
- CLAVARIA: Coralloides.** *Hung.* Bokros Gomba; Ketske Gomba. *Germ.* Corallenfchwamm; Geisbart; Ziegenbärtgen; Geifchwamm; Händling. *Gal.* Potiron de Bouc.
- LICOPERDON cervinum.** *Hung.* Szarvas Gomba. *Germ.* Hirschtrüffeln; Hirschfchwamme; Hirschbrunft. *Gal.* Potiron de Cerf.
- LYCOPERDON: Bovista.** *Hung.* Pöffeteg; Pöfing; Lófing; Fekete Por-gomba. *Germ.* Bofist: rundlichter Staubfchwamm; gemeiner Kugelfchwamm; Pubenfiß; Weiberfiß; Wolfsfiß Pfüfter. *Gal.* Veffe de Loup.

P A L M A E.

PHOENIX dactylifera; (*Palma vulgaris.*) *Hung.* Pálmafa; Pálma szilva. *Germ.* Dattelbaum. *Gal.* Palmier; Dattier.

PHOENIX dactylifera (*Palma dactylifera.*) *Hung.* Pálma. *Germ.* Dattelbaum. *Gal.* Palmier. Dattier.

ARECA: Cathechu. *Hung.* Káteku. *Germ.* Cathecubaum; Arecanuß; Taufel. *Gal.* Areque, Cachou.

Lev.

11	gyonyának	gyönyanak.
12	zöld fák	zöld - fok.
18	eredét hogy fokta	eredetét. hegy - fokra.
19	tengeri utnak erede Cabor emberré	maradjon - ki. Cabot. (tedd oda : tétetven.)
21	szomszédét pázfitos	somszédit. pázfitos.
23	Mogellanumi	Mágellanumi.
24	szárazra	ízárazra.
25	földen	íöldet.
30	vezérejeket	vezérjeket.
35	1718.	1518. NB.
36	1718	1518. NB.
37	tanátskozék	tanátskozzék.
38	forgottata	forgattatá.
44	odalán	oldalán.
46	adá földre.	ada. földet.
59	szan - szétt borzás	szana - szétt. borzas.
65	esztendő tánittottak	esztendő. tánitottak.
67	mutogatak	mutogarák.
71	belsője az az	belseje. azt az.
	Tziperó - is	Tziperóis.
75	talpollja fán	talpallya. fát.
78	's	a'
79	láttuk	láttak.
80	tagadott	dagadott.
83	gondolnák karlanban miről	gondolnak. katlanban. mitől.
85	halót talált	hálót. tálat.

Lev.

92	Guineának	Gviannának.
93	Guineabéliek	Gviánnabéliek.
	Guinea	Gviána.
95	belsője	belseje.
	lopja	lapja.
98	szóllának	szóllanak
102	egyezni	egyezne.
103	tapaszszá	tapaszszá.
104	köz	között.
112	veszüle	veszik.
114	alóta	alóla.
116	tatá	mutatá.
128	Katalinában	Katalinében.
121	mint, mint	mind, mind.
122	bogarak	bogarak.
	fületeletlen	fületeletlen.
123	az	azt.
133	külsőjek	külsejek.
	belsőjek	belsejek.
139	határa	hátára.
142	Vize olaj	vizi - olaj.
143	ereszti	ereszt.
	szarándok	szarándokok.
144	gonofságoktól	gonofságokról.
145	rizskáfa	rizskáfa.
149	zatskókba	zatskókba.
150	rizskáfa	rizskáfa
151	a'	's
152	melly 13ben	mellyben.
153	az	azt
155	tölthesse	tölthessen.
156	márok	marok.
162	kis	kés
163	ditsértetsél	ditsértetsék.
	Bábonáskodó	babonáskodó.
165	tojásról	tojástól.
169	roppánt	roppant.
170	remuleo	remulco.
171	igazitam	igazittám.

Lev.

173	az vagyon	(az maradjon - ki)
174	szereg	szerek.
181	nyoltzafü szekeriről	nyoltzadfü. szekeriről.
183	vallása	vallása.
187	vezödségem embere	vezödségem. ember.
202	látorság	látorság.
203	nem attól	a' attól a'
	méllyeül	méllyen ül.
206	szona méltóságot	szana. méltóságát.
208	fruens	furens
209	mire	vere.
210	iuueatur	iuuentur.
214	Görög adtak kültött minden	Görögök adták. kültött. mindent.
218	Pelsón Balatont Siv heába szifztzia	Pelsót Balatonra. Sio. heába , Szifztzia.
219	mondhattád öletni	mondhatnád. ültetni.
220	Bonduvius	Bandurius.
221	magára	maga.
227	rabontzát	rakontzát.
228	az a'	az ö.
230	714	814 NB.
230	már	más.
231	állitá	állita.
231	an	az.
232	Metofrasztes	Metafrasztes.
234	Panneniában	Pannóniában.
235	isméretleneb	isméretlenebbek.
235	Szittyaiaktól.	Szittyaiakról.
235	Szittyaiak	Szittyaiak.
238	partot	pártot.
238	Trno	Arno.

Lev.

	Arro	Arno.
239	Regionem	Reginonem.
243	fel - vettél	fel - vették.
245	az oda	az ada.
248	nagy	vagy.
248	Cpenetustól	Epenetustól.
249	az Sz. Péter	(az maradjon ki:
253	Györgnek	Györnek.
254	S. Favian.	S. Favian.
154	vártájának.	vártájának.
256	az ítéletem	az én ítéletem.
256	Ecclesiasticorum	Ecclesiasticarum.
256	fellyeb - voltak	fellyeb' - valók voltak.
262	Lauriakumiok	Lauriakumiak.
	állítottak	állittattak.
	Ersekségkor	Ersekségekkor.
270	Taruno	Tauruno.
	foglált	foglalt
	mutatik	mondatik.
272	ez XXX.	az XXX.
283	folyt	folyt - é.
283	Ptolemus	Ptolemeus.
283	ez töb'	ezt több.
293	lúdulobb	lódulobb.
294	Szájának	szájnak.
295	ada	ada.
303	hadot	hadat.
	Hunnusokról	Hunnusoktól.
307	a' Fotziusnak	az a' Fotziusnak.
309	Pégmeus	Pigméus.
310	hogy ezen	hogy sem ezen.
311	Papjához	Pápához.
314	Ceiflogas	Ecclogas.
316	láltám	láltára.

De Libris sub titulo „Magyar Királyság“
editis, lege judicemus in Scriptis periodicis
Zeitschrift von und für Ungarn Tomo
1° pag. 382-385.

